

**ABDURRAHİM ORAZ'IN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİ (DİL VE ÜSLUP
İNCELEMESİ)**

Abdullah ALLAH BERDİ

Temmuz 2022

DENİZLİ

**ABDURRAHİM ORAZ'IN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİ (DİL VE ÜSLUP
İNCELEMESİ)**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD**

Abdullah ALLAH BERDİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nergis BİRAY

Temmuz 2022

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu alışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan alışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Abdullah ALLAH BERDİ

ÖN SÖZ

Afganistan'nın güneyinde yaşayan Türkmen Türklerinden olan Abdurrahim Oraz, şair, haber spikeri ve diplomat, görevlerinin yanında, küçük yaşta edebiyata merakı olan şair yedi yaşından beri şiir yazmaya başlamıştır. Şairin şiirlerini inceleme hedefimiz Afganistan'da varlıklarını sürdüren Türkmen Türklerinin hayatı, kültür ve halkının çektiği acı izlerini diğer Türk halklarına varlıklardan duyurmak, bu konuların hemen hemen hepsini tezimizde görmemek mümkün değildir. Tezimizde incelediğimiz şiirlerden yola çıkarak, Afganistan'da varlıklarını sürdüren Türkmenlerin tanıtılmasında çok büyük rolü olduğunu görmekteyiz. Tezimiz içerisinde Afganistan Türkmen Türklerinin hayat hikâyelerini eserlerine konu eden, Abdurrahim Oraz, çok önemli şahsiyetlerinde olan, şiirlerinde dil ve üslup incelemesi yapmış bulunuyoruz. Tezimizi Abdurrahim Oraz'ın farklı temalarda verdiği şiirlerinden seçerek konularına göre inceleme yapılmıştır. Şairin şiirlerinden en çok Afganistan'da yıllarca süren savaşın verdiği acı ve yaralarından etkilenerek hemen hemen her şiirinde savaşın izlerini görmek mümkündür.

Türkmenler Afganistan'ın kuzeyinde, Badahşan'dan Herat'a kadar uzanan sınır bölgelerine dağılmışlardır. Bu bölgeye Afganistan'da Türkistanî (Güney Türkistan) olarak bilinmektedir. Bu bölgelerde Afganistan'da yaşayan iki büyük Türk boyu olan Özbekler ve Türkmenler oluşmaktadır. Türkmenlerin nüfusunun resmi rakamlara göre 3 milyon, anlatılanlara göre yaklaşık olarak 5 milyon civarında olduğu söylenmektedir. Türkmenlerin genel olarak yaşadığı ve Kuzey Afganistan'da yer alan iller şunlardır: Belh, Juzijan, Kunduz, Bağlan, Samangan, Faryab, Badgis ve Herat. Aynı şekilde, başkent Kabilde de Türkmen nüfusu bulunmaktadır. Türkmenlerin çoğunlukla yaşadığı iller ise Juzijan, Balh, Kunduz, Faryab ve Herat'tır. Tamamen Türkmenlerden oluşan bazı ilçeler ise Karkın, Hamab, Şortepe, Kükeldaş, Murdiyan, Akça, Mengecik'tir.

Afganistan Türkmenleri; Türkmenlerin Ersarı, Salur, Teke, Sarık ve Yomut boylarındandır. Çoğunluğu Ersarı, Teke ve Salur boylarındandır.

Afganistan'da yaşayan Türkmenler, kendilerini yerleşik (oturumdar) ve konargöçer (vatanî)Türkmenler diye ikiye ayırır. Konargöçer Türkmenlerin 1900'lü yıllarda ana vatanları olan Türkistan'da yaşadıkları kıtlık yüzünden ve Stalin döneminde mallarına el konulmasıyla komünist rejimden kurtulmak için Afganistan'a yerleştikleri

ifade edilmektedir. Yerleşik Türkmenler ise konargöçer Türkmenlerden önce bu topraklara yerleşmiş olan Türkmenlerdir (Şahin, 2016: 1147).

Giriş bölümünde, Afganistan’da yaşayan Türkmenlerin varlıkları ve Türkmen Adı Türkmen Edebiyatını ele aldık.

Birinci Bölüm, Abdurrahim Oraz’ın hayatını ve edebi faaliyetlerini ve kendisiyle yaptığımız röportajda detaylı bir şekilde ele aldık.

İkinci Bölüm, Abdurrahim Oraz’ın şiirlerinde muhteva, şiirlerin konusuna göre ayrılmaktadır: ferdi temalar sosyal olmak konular üzere iki ana başlık altında değerlendirdik.

Üçüncü Bölüm. Abdurrahim Oraz’ın şiirlerinde yapı, nazım şekil ve nazım birim, hece ölçüsü, kafiye redif yer verdik.

Dördüncü Bölüm. Dil üslup, şairin şiirlerinde kullandığı dil özelliklerini ele aldık,

Beşinci Bölüm, Abdurrahim Oraz’ın incelemiş olduğunu şiirlerin tamamına yer verdik.

ÖZET

ABDURRAHİM ORAZ'IN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİ (DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ)

ALLAH BERDİ, Abdullah
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Nergis BİRAY

Temmuz 2022, IX + 231 Sayfa

Afganistan Türkmen edebiyatının en önemli temsilcilerinden olan şair Abdurrahim Oraz'ın şiirlerini incelediğimiz tezimizde; şairin dil ve üslup kullanımını inceleyerek ele alınmıştır. Şair geçmişte ve günümüzde olan olayları yanı sıra savaş ve onun gibi zorlukları, en çok şiirlerinde konu olarak işlemiştir. Şair Türkmen halkının refahı ve gelişimleri için halkın sürekli şiirlerinde kendiler olmaları başkasının yolundan gitmemeleri için uyarılmaktadır. Afganistan'da nüfusa sayımına göre beşinci sırada Türkmen Türkleri yer almaktadır. Afganistan Türkmenleri; Türkmenlerin Ersarı, Salur, Teke, Sarık ve Yomut boylarındandır. Çoğunluğu Ersarı, Teke ve Salur boylarındandır. Bu çalışmada Türkmenlerin dilleri, tarihleri ve coğrafileri hakkında az da olsa bilgi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan Türkmen Türkçesi, Edebiyat, Şiir, Abdurrahim Oraz, Dil ve Üslup İncelemesi.

ABSTRACT

LANGUAGE AND STYLE EXAMINATION IN SELECTED POEMS OF ABDURRAHİM ORAZ

ALLAH BERDİ, Abdullah

Master Thesis

Contemporary Turkish Dialects And Literatures Department

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Nergis BIRAY

July 2022, IX + 231 Pages

In our thesis, we analyzed the poems of poet Abdurrahim Oraz, one of the most important representatives of Afghanistan Turkmen literature; The poet's use of language and style has been examined by analyzing. The poet dealt with the events of the present and the past, as well as the war and difficulties like it, as the subject of his poems. For the welfare and development of the Turkmen people, the poet warns the people to be themselves in their poems and not to follow others. Turkmen Turks are in the fifth place according to the population census in Afghanistan. Afghanistan Turkmens; He is from the Ersari, Salar, Teke, Sarik and Yomut tribes of Turkmens. Most of them are from Ersari, Teke and Salir tribes. In this study, little information is given about the languages, history and geography of the Turkmens living in Afghanistan.

Keywords: Afghanistan Turkmen Turkish, Literature, Poetry, Abdurrahim Oraz, Language and Style Analysis.

TEŞEKKÜR

Tez alıŐmamda bana yol gösteren, maddi manavi destekleyen, sosyal hayatta bakış aımı değiştiren, eğitim hayatımda rehberlik eden değerli danışman hocam Prof. Dr. Nergis BİRAY'A teŐekkürü bor biliyorum.

Ders ve tez dönemimde ve sosyal hayatımda bana kolaylık sağlayan arkadaşlarıma ve aileme, retmenlerime teşekkür ederim.

Abdullah ALLAH BERDİ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KULLANILAN KISALTMALAR VE İŞARETLER	ix
GİRİŞ	1
a. Afganistan Türkleri ve Afganistan'daki Türkmen Türkleri	1
b. Afganistan'daki Türkmen Türkleri	2
c. Afganistan'daki Türkmen Edebiyatı.....	4
d. Türkmen Türkçesi	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDURRAHİM ORAZ'IN HAYATI, KÜLTÜREL VE EDEBİ FAALİYETLERİ

1.1. Hayatı	6
1.2. Eserleri.....	7
1.3. Abdurrahim Oraz ile Röportaj.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

ABDURRAHİM ORAZ'IN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA

2.1. Abdurrahim Oraz'ın Şiirlerinde Muhteva	10
2.1.1. Ferdî Tema ve Konular	10
2.1.1.1. Şairin Doğrudan Doğruya Kendisini Konu Ettiği Şiirler.....	11
2.1.1.2. İnsani Değer ve Kusurlar	11
2.1.1.2.1. Hayat ve Ölüm.....	11
2.1.1.2.2. Aşk ve Sevgi.....	14
2.1.1.2.3. Ümit ve Ümitsizlik	17
2.1.1.2.4. Mutluluk	17
2.1.1.2.5. Ayrılık ve Özlem	18
2.1.1.3. Doğa ve Doğayla İlgili Konular	20
2.1.1.4. İnanç ve Dua	25
2.1.1.5. Kişisel Zaaflar	31
2.1.2. Sosyal Tema ve Konular.....	31
2.1.2.1. Hürriyet ve Bağımsızlık	31

2.1.2.2. Savaş, Kavga ve İsyan	32
2.1.2.2.1. Savaş.....	32
2.1.2.2.2. Özlem	40
2.1.2.2.3. Barış ve Huzur	42
2.1.2.2.4. Sitem.....	45
2.1.2.2.5. Kavga, İsyan	46
2.1.2.3. Adalet ve Adaletsizlik	49
2.1.2.4. Vatan ve Millet Sevgisi	53
2.1.2.5. Milli Kültür ve Mitoloji	59
2.1.2.6. Milli Birlik ve Beraberlik.....	60
2.1.2.7. Halkın Gücü	66
2.1.2.8. Kendin Olmak	67
2.1.2.9. Halkın Yanında Olmak	69
2.1.2.10. Halka Sesleniş	71
2.1.2.11. Tanınmış kişiler.....	75
2.1.2.12. Özel Günler-Bayramlar	78
2.1.2.13. İlim ve Düşünme	79
2.1.2.14. Mert ve Namert	81
2.1.2.15. Yalancı Dünya.....	83
2.1.2.16. Mankurtlaşma ve Közkamanlık	84
2.1.2.17. Ahlak ve Karakter	85
2.1.2.18. Dil.....	86
2.1.2.19. Öğretmen ve Öğrenmek	86
2.1.2.20. İyilik ve Kötülük, ...	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKİL İNCELEMESİ

3.1. Abdurrahim Oraz'ın Şiirlerinde Yapı.....	93
3.1.1. Nazım Şekli ve Nazım Birimi.....	93
3.2. Ölçü, Kafiye ve Redif.....	93
3.2.1. Hece Ölçüsü.....	93
3.2.1.1. 7'li Hece Ölçüsü.....	93
3.2.1.2. 8'li Hece Ölçüsü.....	94
3.2.1.3 10'lu Hece Ölçüsü.....	94

3.2.1.4. 11'li Hece Ölçüsü.....	94
3.2.1.5. 14'lü Hece Ölçüsü.....	95
3.2.1.6. 15'li, 16'lı Hece Ölçüsü	95
3.2.2. Kafiye.....	95
3.2.2.1. Yarım Kafiye.....	95
3.2.2.2. Tam Kafiye.....	96
3.2.2.3. Zengin Kafiye.....	97
3.2.3. Redif.....	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP

4.1. Kelime Kadrosu.....	99
4.1.1. Kelime Sıklıkları.....	99
4.1.2. Kelime Seçimi ve Köken Bakımından Kelimeler	107
4.1.2.1. Kelime Çeşitleri	107
4.2. Cümle Yapısı.....	118
4.2.1. Kelime Grupları	118
4.2.2. Ögeleri Açısından Cümleler	122
4.2.3. Anlam Bakımından Cümleler	124
4.2.4. Yüklemin Türüne Göre Cümleler	126
4.2.5. Yüklemin Yerine Göre Cümleler.....	126
4.2.6. Cümlelerin Bağlanma Şekilleri.....	127
4.3. Üslup	128
4.3.1. Yalınlık, Açıklık, Sadelik, Tabiiilik, Samimilik	128
4.3.2. Lirizm.....	128
4.3.3. Sembol / İmaj.....	128
4.3.4. Ritim-Ahenk ve Unsurları	129
4.3.5. Tekrarlar.....	129
4.4. Edebî Sanatlar.....	129

BEŞİNCİ BÖLÜM

ABDURRAHİM ORAZ'IN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİ

SONUÇ	227
KAYNAKLAR	229
ÖZ GEÇMİŞ	231

KULLANILAN KISALTMALAR ve İŞARETLER

akt. :	aktaran
bk. :	bakınız
C :	cilt
çev. :	çeviren
DLT :	Divan-ı Lügati't Türk
EAT :	Eski Anadolu Türkçesi
ET :	Eski Türkçe
Far. :	Farsça
Haz. :	hazırlayan
s. :	Sayfa
S :	sayı
ATkm:	Afganistan Türkmenleri
Tkm :	Türkmen
TT :	Türkiye Türkçesi
Uyg. :	Uygur Türkçesi
Ünv. :	Üniversitesi
vb. :	ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi.
vs. :	vesaire
Yay. :	Yayınları
- :	Fiil çekim eklerinin önünde kullanılır.
- :	Konuşma çizgisi olarak kullanılır.
+ :	isim çekim eklerinin önünde kullanılır.
< :	Bu şekle gider.
> :	Bu şekilden gelir.
A :	a,e
D :	d, t
I :	ı, i
Ø :	Sıfır morfemini gösterir.
U :	u, ü

GİRİŞ

a. Afganistan Türkleri ve Afganistan'daki Türkmen Türkleri

İpek Yolu üzerinde büyük bir geçiş ve kavşak noktası olan Afganistan'da yüzyıllar boyunca onlarca Türkü millet ve boy gelip konaklamış, yerleşmiş, şehirler ve devletler kurmuştur. Türklerin Afganistan'a olan ilgileri İskitler ve Asya Hunları zamanında başlamıştır. Büyük Hun İmparatorluğu ve Göktürkler zamanında zaman zaman Afganistan'a akınlar yapılmıştır. Afganistan'da kurulan ilk Türk Devletleri Kuşanlar ve Akhunlar (Eftalitler)'dir.

Göktürklerden sonra sırasıyla Türki Şahlar, Gazneliler, Selçuklular, Harzemşahlar, Timurlular, Safaviler, Şeybaniler, Babüriler ve diğer Orta Asya hanlıkları Afganistan'ın tamamında veya bir kısmında hâkimiyet kurmuşlardır (Saray 1997:).

Türkler Afganistan'da en kalabalık üçüncü etnik gurubu oluşturmaktadır. Türklerin yaşadığı bölgeler Kuzey Afganistan'dır. Bu bölge "Güney Türkistan" olarak da bilinmektedir. Güney Türkistan geçmişten günümüze tarihin derinliklerinden beri Türk yurdudur. Afganistan Türkleri Badahşan'dan Herat'a kadar uzanan çok geniş coğrafyada varlıklarını sürdürmektedirler. Güney Türkistan'da Özbek Türkleri, Türkmen Türkleri, Kırgız, Kazak Türkleri, Aymak Türkleri, Kızılbaş Türkleri gibi etnik guruplar yaşamaktadır. Buradaki Türklerin nüfusları yaklaşık olarak 12 milyonu geçmektedir. Türkler, Afganistan ekonomisinde birçok alanda önemli rol oynamaktadırlar. Genellikle ticaret, hayvancılık ve çiftçilikle uğraşmaktadırlar. Türklerin yaşadıkları bölgelerde toprak oldukça verimlidir. Bu bölgelerde iyi bir şekilde tarım yapılmaktadır.

Türkler, bu topraklarda gelenek ve kültürlerini en iyi şekilde devam ettirmektedirler. Bu ise Türklerin ata mirası olan kültürlerine en iyi şekilde sahip çıktıklarının göstergesidir. Bu göstergelerden onların kimliklerini kaybetmediklerini görülmektedir. Düğün, cenaze vb. törenlerinde eski Türklerden kalma ritüel ve oyunları da devam ettirmektedirler. Afganistan'daki bütün Türkler birlikte iç içe yaşamaya devam etmektedirler. Düğün ve cenaze törenlerinde omuz omuza yaşamlarını idama ettirmektedirler. Çok az da olsa dış güçlerin kışkırtmalarıyla Türkler arasında da sıkıntılı ve tartışmalı konuların olabildiği görülmektedir. Bu tür kışkırtmalar sonrasında

araları açılan kardeşler arasında birlik ve beraberliğin ortadan kaldırılmasına yönelik propagandaların da yine aynı güçler tarafından yapıldığı görülmektedir.

Türkler yoğun olarak kuzey ve kuzeydoğu illerinde yaşarlar. Bu iller sırası ile Mezar-Şerif, Şibirgan, Faryab, Saripul, Samangan, Bağlan, Kunduz, Tahar ve Badahşan'dır.

Bu bölgelerin tamamına yakını Türk'tür. Bunun yanında güney bölgelerinde de bazı Türk boyları bulunmaktadır. Ancak bunlar Peştun veya Taciklerle kaynaşarak milli kimliklerini kaybetmişlerdir. Özbek ve Türkmen Türkleri, Afganistan'daki en kalabalık Türk boylarıdır. Kazak, Kırgız, Kızılbaş, Aymak ve Karakalpak Türk boyları da bölgede azımsanmayacak bir nüfusa sahiptirler. Bilindiği üzere Afganistan'da her ne kadar sağlıklı nüfus sayımı yapılmamışsa da Türklerin 9 ile 11 milyonluk bir nüfusa sahip oldukları tahmin edilmektedir. Ancak bazı resmî kaynaklarda Türk nüfusu son derece az ve önemsiz gösterilmektedir. Buna rağmen Özbeklerin nüfusu 6 veya 7 milyon Türkmenlerin ise 2 veya 3 milyon olarak tahmin edilmektedir. Kazak, Kırgız, Kızılbaş, Aymak, Karluk ve Çağatay Türklerinin nüfuslarının da bir milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir (Selim 204: 32-33).

b. Afganistan'daki Türkmen Türkleri

Türkmen adı, geçmişte müslüman olan Oğuz boyları için ve günümüzde ise Türkmenistan, Afganistan, İran, Irak, Suriye'de yaşayan Türkmenler için kullanılmaktadır (Arnazarov, 2013: 271).

Türkmen kelimesinin anlamı, yapısı ve etimolojisi ile ilgili görüşler şu şekildedir: Türk+manend "Türk'e benzer", Türk+iman "iman etmiş Türk", Türk+men "Koyu Türk, saf kan Türk", Türk+man "Türk eri" (Kara, 2005: 2). Türkmen kelimesi ile ilgili ilk defa Kaşgarlı Mahmut, Dîvânu Lugâti't- Türk adlı eserinde görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: Türk ve Farsça kökenli manend "benzer, gibi" kelimelerin birleşmesinden oluşturulan Türkmanend sözünden Türkmen kelimesi ortaya çıkmıştır. Türkmen kelimesinin anlamını "Türk'e benzer" şeklinde ifade etmiştir (Buran, Alkaya, 2015: 107).

14. yüzyılda yaşayan Reşid eddin'in ve 18. Yüzyılda Hive Hanlığı hükümdarlarından olan Ebu'l Gazi Bahadır Han da aynı görüşü öne sürmüşlerdir (Arnazarov, 2013: 271).

Faruk Sümer'in ifadesine göre, 10. yüzyılda müslümanlığı kabul eden Oğuzları müslüman olmayan Oğuzlardan ayırmak için Türk+iman'dan meydana gelen Türkmen kelimesi kullanılmıştır. 13. yüzyılın başlarından itibaren her yerde Oğuz sözünün yerine Türkmen kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Ünlü Türkolog Jean Deny'e göre Türkmen sözü, Türk+men'den oluşup "koyu Türk, saf kan Türk" anlamları ifade etmektedir (Yıldırım, 2017: 15). Macar Türkolog A. Vambéry'e göre, Türk+men'den meydana gelmiş olup anlamı ise "Ben Türküm, Türklük, Türkler" şeklindedir. Çünkü Türkçede men eki toplayıcı isimleri yapar. Akka piskoposu J.V. Ariac, Türkmen kelimesini Türk sözüyle Kuman kelimesinin birleşmesinden oluştuğunu belirtmiştir. Kafesoğlu, bu kelimenin bir yakıştırma olduğunu ve anlamını ise Türk+iman şeklinde ifade etmiştir. Hüseyin Hüsameddin, Türk sözüne bitişik yazılan "men" kelimesi Türkçede büyüklük eki olduğunu ve Türkmen (Türk+men) sözünü "büyük Türk" diye anlamlandırmıştır. Necib Asım ise bu kelimenin Türk ile adam anlamını taşıyan man'dan meydana geldiğini ve "Türk eri" anlamını verdiğini ileri sürmüştür (Buran, Alkaya, Yalçın, 2017: 161).

Türkmenler Afganistan'ın Kuzeyinden, Bedaşan'dan Herat'a kadar uzanan sınır bölgelerine dağılmışlardır. Bu bölge Afganistan'da Türkistanî (Güney Türkistan) olarak bilinmektedir. Bu bölgelerde Afganistan'da yaşayan iki büyük Türk boyu olan Özbekler ve Türkmenler yaşamaktadırlar. Türkmenlerin nüfusunun resmi rakamlara göre 3 milyon, anlatılanlara göre yaklaşık olarak 5 milyon civarında olduğu söylenmektedir.

Türkmenlerin genel olarak yaşadığı ve Kuzey Afganistan'da yer alan iller şunlardır: Belh, Juzijan, Kunduz, Bağlan, Samangan, Faryab, Badgis ve Herat. Aynı şekilde, başkent Kabilde de Türkmen nüfusu bulunmaktadır. Türkmenlerin çoğunlukla yaşadığı iller ise Juzijan, Balh, Kunduz, Faryab ve Herat'tır. Tamamen Türkmenlerden oluşan bazı ilçeler ise Karkın, Hamab, Şortepe, Kükeldaş, Murdiyan, Akça, Mengecik'tir.

Afganistan Türkmenleri; Türkmenlerin Ersarı, Salar, Teke, Sarık ve Yomut boylarındandır. Çoğunluğu Ersarı, Teke ve Salur boylarındandır.

c. Afganistan'daki Türkmen Edebiyatı

Afganistan'daki Türkmen edebiyatının 20. yüzyılın ilk çeyreğinde başladığı tahmin edilmektedir. Yazılı edebiyatı genel olarak şiir üzerine kurulmuştur. Nesir türü eserler yok denecek kadar azdır. Afganistan Türkmenleri Arap kökenli Fars alfabesini kullanmaktadırlar. Afganistan'daki Türkmen edebiyatının diğer milletlerin edebiyatından biraz daha arka planda olduğu görülmektedir. Çünkü Türkmenler kendi anadillerinde eğitim alamamaktadır ve yaşam şartları da oldukça zor koşullara sahiptir. Bu sebeple Türkmenler çocuklarını okutamamaktadır. Çocuklar erken yaşlarda tarlalarda ve başka işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum Türkmen Türkçesinin sadece konuşma dilinde kullanılmasına ve edebi yazı dili olarak eserler verilmemesine sebep olmaktadır. Sözlü edebiyatın yazıya aktarılması, bölgedeki Türkmen yazı dilinin şekillenmesi ve gelişmesi için birlikler kurulmakta ve kitap, dergi gibi yayınlar yayımlanmaktadır.

Afganistan'da yirminci yüzyılın son çeyreğinde özellikle artan bir Türkmen yayıncılık faaliyeti ortaya çıkmaya başlamıştır. Çeşitli gazete ve dergiler yayımlanmıştır. Bu yayıncılık faaliyetinin merkezinde bulunan Mahdumkulu Ferhengi Encümeni, ilk defa Pakistan'da kurulmuş ve daha sonara 2000 yıllarında Afganistan'da da yayıncılık faaliyetlerine devam eder hale gelmiştir. Bu encümen, birçok kitap ve makale yayımlamıştır. Afganistan Türkmenlerinin sözlü edebiyatı oldukça zengindir. Günümüzde ülke içerisinde de sözlü edebiyatı güçlü rol oynamaktadır. Afganistan Türkmenlerinin sözlü edebiyat kaynağı halk gelenek ve kültüründen oluşmaktadır. Bu edebiyat, daha çok şiir türünde gelişmiş bir edebiyattır. Sözlü edebiyatın yazıya aktarılması, bölgedeki Türkmen yazı dilinin şekillenmesi ve gelişmesi için birlikler kurulmakta ve kitap, dergi gibi yayınlar yayımlanmaktadır. Afganistan'da Türkmen dilinde basılan ilk eser Arap alfabesiyle kaleme alınmış olan "Farz-ı Ayn" adlı eserdir.

Afganistan'da hali hazırda geceleri yaşı büyük olanlar çocuklara masal ve destanlar anlatırlar. Masal anlatılırken masal ve hikâye anlatan kişi, masal aralarında türkü ve şiirler de söyler. Dinleyicileri güldürmek ve eğlendirmek için kısa fıkralar da anlatılır. Düğün, bayram ve özel günlerde bahşılar gelir ve saz ve dutar eşliğinde türkü, gazel ve uzun hikâyeler anlatılır. Örneğin Goroğlu (Koroğlu), Şah Senim Garip (Şah Senem Garip) vb.

Afganistan Türkmen edebiyatında en çok vatan hasreti, gurbet, mert namert, hak hukuk yalan dünya ve zülüm gibi konular işlenmektedir. Bu konuların işlenmesinin sebebi Türkmenlerin hayatları boyunca bir yerden bir yere göç etmeleridir.

d. Türkmen Türkçesi

Türkmen Türkçesi, Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında Güney-Batı Oğuz grubu Türk lehçeleri içerisinde yer almaktadır. Türkmen Türkçesi bu grubun özelliklerini taşımasının yanında tarihî Türk yazı ve edebî dillerinden olan Çağatayca'nın etkisiyle Çağatay Türkçesinin birçok özelliğini de taşımaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir: Batı Türkçesinde kelime başında bulunan *v-* sesi, *ol-* fiili, Arapça ve Farsça'dan alınan kelimelerdeki *f* sesi... Türkmen Türkçesinde Kuzey ve Doğu Türkçesinde görülen *v-* sesinin *b-* sesine, *f* sesinin *p* sesine ve *ol-* fiilinin de *bol-* şekline dönüştüğü görülmektedir. Afganistan Türkmençesinin Farsçanın da etkisinden dolayı Türkmenistan Türkmençesinden bazı farklılıkları da vardır. Afganistan Türkmençesinde uzun ünlüler pek fazla görülmez, hatta bazı yerlerde yok denecek kadar az bulunur. Arap kökenli Afganistan Türkmençesinin alfabesi 41 harften oluşmaktadır. Türkmen Türkçesinde karşılığı olmamasına rağmen Farsça ve Arapça kelimeler kullanılmaktadır. Bu durum ağızlar da edebi eserler de rahatlıkla görülmektedir. Bugüne kadar Afganistan'daki Türkmen Türkçesiyle ilgili ağız çalışması yapılmamıştır.

Dilbilgisi ile ilgili yayınları yoktur. Sadece Türkiye'de Türkmenistan Türkmençesi ve Afganistan Türkmençesinin karşılaştırması esasına dayanan bir tez yapılmıştır. Yazılı edebi örnekleri de olmayan bölge Türkmençesi birçok özelliğini kaybetmiştir. Türkmenlerin edebi dillerinde ve ağızlarında Farsça ve Arapçanın etkisini açık şekilde görmek mümkündür. Afganistan'da Türkmen gençlerinin çoğunun dinî medreselerde Arapça ve Farsça ile eğitim almaları ve bu eğitimde aynı dillerin gramerlerini öğrenmeleri, kendi ana dilleri olan Türkmen Türkçesinin geride kalmasında rol oynamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN TÜRKLERİ VE AFGANİSTAN'DAKİ TÜRKMEN TÜRKLERİ

1.1. Hayatı

Abdurrahim Oraz, 1950 yılında Afganistan'ın Faryab ilinin Andhoy ilçesine bağlı Karamkul ilçesinin Altıbölek köyünde doğmuştur. Oraz soğuk bir kış gecesinde, her tarafı bembeyaz karların kapladığı bir gecede dünyaya gelmiştir. Şairin ailesi Türkmenlerin yaşadıkları yerlerde tanınan baylardan (zenginlerden) olup şöhret sahibi ailelerdendir. Şair ilk ve orta öğretimini Karamkul'da, liseyi Kabil'de tamamlar. 1969'da Kabil Politeknik Enstitüsüne girer.

Henüz öğrencilik yıllarındayken 1971'de ilk defa Afganistan'da radyoda Türkmen dilinde yayınlar yapmaya başlar. Ve o yıl program sorumlusu, sepiker ve tercüman olarak çalışmaya başlar. Bundan dolayı şairin eğitimi uzamıştır. 1977 yılında okulunu bitirip diplomasını alır. Oraz askere gider, orada iken de tekrar çağırır, radyo yayınlarına başlamasını isterler. 1978 yılında Afganistan Milli radyosunda Türkmence programı müdürü olarak çalışmaya başlar. O yıl Akraba topluluklar programının Afganistan siyasi ve sosyal bölümlerinin genel müdürü ve haber yayın bölümünde de genel müdür olarak çalışmaya devam eder.

1987 yılında Abdurrahim Oraz, Milli Cephe'nin merkez şura başkan vekilliğine getirilir. Aynı yıllarda Afganistan Yazarlar ve Şairler Birliği'nin merkez şurası üyesi olarak da görevde bulunur. 1987-1989 yıllarında Cevzican valisinin birinci vekili iken daha sonra Afganistan Cevzican senatörü olarak da görev yapar. 2007 yılında Afganistan Kültür Birliği'nde Mahdumkulu Firagi Ferhengi Encümeni'nin başkanı olur. Şairin ailesi kendi yaşadıkları bölgede bilinen ve sevilen zenginlerinden biri olup herkes tarafından tanınmaktadır. Şairin çocukluğu Türkmen kültür ve gelenekleriyle iç içe geçmiştir. O yüzden şair Türkmen halkının kültürünü eserlerinde bol bol işlemiştir. Çocukluğu güzel geçen şair, ilk eğitimini köy mollasından alır. Molla her gün namazlardan sonra şairin mihmanhanesine gelir. Küçük çocuklara dini eğitim yanında fen, kimya, tarih, edebiyat gibi bilim alanlarında da eğitim verir. Şair beş yaşında molladan eğitim almaya başlar, o yüzden kendi arkadaşları arasında ilk okuma yazma öğrenen kişi olur.

Şairin babası oldukça disiplinli, çocuklarının herhangi bir konuda yanlış ve hatasını kabul etmeyecek kadar sert bir kişiliğe sahiptir. Dedesi ise çocukları seven, yol

gösteren biridir. Şairin annesi de okuryazar olduğu için oğlunun eğitim almasında çok büyük rolü olmuştur. Şairin annesi düğünlerde ve bazı akşamlarda kadın ve kızlara Türkmen klasiklerinden Zühre Tahir, Köroğlu, Gül Bülbül, Saya Hemra, Zeynel Arap vb.. gibi hikâyeler okur ve anlatır. Şairin annesi çok bilinçli, gelenek ve kültürüne bağlı biri olduğu için şairde bunların büyük etkisi görülmektedir.

Oraz beşinci sınıfta iken şiir yazmaya başlamıştır. Şair ilk şiirini Farsça olarak yazar. Farsça dersinde öğretmenine ve arkadaşlarına okur. Onlar şiirini çok beğenirler. Şiiri dinledikten sonra öğretmeni “Sen bu yaşta âşık şiirleri mi yazıyorsun? Sen dur bakalım babana söyleyeyim der” ve o olaydan sonra şair korkusundan şiir yazmak için eline kalem dahi alamaz. Daha sonra yedinci sınıftayken ikinci şiirini yazar. İkinci şiirinde Türkmence bir hikayeyi Fars dilinde tercüme eder. Şair bundan sonra şiirler yazmaya başlar. Şairin şiirleri halkın devlet kararlarına muhalefet ettiği toplantılarda ve törenlerde okunur. Şairin çocukluk zamanında yazdığı şiirler bazı nedenlerden dolayı kaybolmuştur.

Şair yılında Türkmen diliyle şiirler yazmaya başlar. Şairin ilk manzumesi çocuklar içindir. Onun yaklaşık 30 şiiri yayınlanır. Bu eser günümüze kadar gelememiş, kaybolmuştur. Bunun yanında şairin 40 şiiri de bazı nedenlerden dolayı kayıptır. Eserin adı Akık Gaş'tır. Şairin birçok eseri sadece gazete ve dergilerde yayınlanmış fakat birçoğu daha yayın hayatına alınmadan, o dönemdeki iç savaş yüzünden yakılmış veya ortadan kaldırılmıştır.

Şair şiirlerinde en çok millet sevgisi, vatan sevgisi, hak- hukuk, mert -namert, sosyal hayatla ilgili konuları işlemiştir. Şair Türkmenlerin toplumdaki yerini, dilini, tarih ve kültürünü şiirlerinde anlatmaktadır. Hayatı boyunca yayınlanan bütün eserleri Türkmen halkına karşılıksız ve ücretsiz armağan edilmiştir. Şair şiirlerinde anlatmak istediği konuları üstü kapalı simgelerden yola çıkarak okuyucularına hissettirmiştir. Şairin en çok üzüldüğü konulardan biri de Türkmenlerin eğitimden uzak olmaları ve bu konuyu eserlerinde sıkça dile getirmeleridir. Bu sebepten Türkmenler kendilerine her tür zulmün ve kötü muamelenin yapıldığını öne sürmektedirler.

1.2. Eserleri

Şairin günümüzde yayınladığı üç değerli eseri bulunmaktadır: *İl Bile, Gül Bile* ve *Mahtumkulu Manzumesi*. Bunun yayında dergi, gazete ve sosyal medyada yüzlerce şiiri yayımlanmış ve paylaşılmıştır. Afganistan bahşıları tarafından da saz eşliğinde şiirleri okunmaktadır. Şair emekli olduktan sonra Türkiye'ye yerleşmiştir ve bugün ailesiyle birlikte hayatını burada sürdürmektedir. Hala şiir yazmaya devam etmektedir.

1.3. Abdurrahim Oraz ile Röportaj

1. Kimsiniz, kendinizden kısaca bahseder misiniz?

“1950 yılında Faryab’da doğdum. İlkokulu burada okuduktan sonra üniversite okumak için Kabil’e geldim. Kabil Politeknik Enstitüsüne girdim. Henüz öğrencilik yıllarımda 1971 yılında ilk defa Afganistan’da radyoda Türkmen dilinde yayınlar yapmaya başladım. Ve o yıl program sorumlusu, sepiker ve tercüman olarak görevlere üstlendim.”

2. Babalarınız Afganistan’a nerden ve ne zaman ve niye gelmişler?

“Dedelerimiz 1930 yıllarının başında Sovyet zulmünden Ana vatan Türkmenistan’dan Afganistan’a göç etmişler.”

3. İlk şiirinizi ne zaman ve kaçınıcı sınıfta iken yazamaya başladınız?

“İlk olarak 1963. yılında yedinci sınıfta iken Farsça şiir yazdım, ondan sonra şiir yazmaya başladım.”

4. Şiirlerinizde en çok hangi konuları yer veriyorsunuz?

“Şiirlerimde en çok halkımın çektiği haksızlıkları, güzel günler ulaşmak için halkıma çağır yapmaktayım, her şeyi halkım içim yaptım, halkım varsa ben varım.”

5. Sizin gibi Afganistan Türkmen edebiyatına hizmet eden kimler var?

“Tam sayı vermem ama Türkmenlerin kültürü ve edebiyatına hizmet eden çok büyük şahsiyetlerden bir kaçı, Mevlana Devletgeldi Fedai, Abdülkerim Bahmen, Hoca Nefes Müsaid, Hudakul Yaver, Abdülmecid Turan, Abdülhamid İşçi, Çağrı İşan vb.”

6. Yazdığınız bütün eserlerinizi kapağında parayla satılmaz yazısı var, nedenini açıklaya bilir misiniz?

“Ben bütün kitaplarımı halkım için yazdım, halkıma armağan ettim, benim yazdığım bütün eserler halkımıdır.”

7. Gençlere Afganistan Türkmen Edebiyatı ile ilgili neler söylemek isterseniz?

“Sizlerin yapacağınız çok iş var, ilk başta Afganistan’da hayatlarını sürdüren Türkmenleri Türk dünyasına ve bütün dünyaya tanıtmaya var olduklarından haberdar etmek, edebiyat, kültür ve gelenekleri gelecek nesillere ulaştırmak siz gençlerin görevidir.”

8. Afganistan Türkmen edebiyatının hangi konularda eksikleri var?

“Afganistan’da yaşayan Türkmenlerinin edebiyatı genel olarak sözlü edebiyata dayanmakta olup, yazılı edebiyat yok değildir. Türkmenlerin hayat şartlarının zor olduğundan dolayı genel olarak okuma yazma oranı çok düşüktür, eksiklerimiz etliğim, halkın günümüz dünyasına yak uydurması, gündemi takip etmeleri gerekmektedir.”

9. Yazdığınız şiirlerde yaşadıklarınızı mı yazıyorsunuz yoksa kurgu var mı?

“Hayatta yaşayıp gördüklerimi yazıyorum. İzlenimlerimden yola çıkarak halkımın yaşadığı olumlu ya da olumsuz her şeyi olduğunu gibi şiirlerime yansatarım.”

10. Şimdiye kadar kaleme aldığınız eserler neler?

“Kitap olarak İl bile, Gülbile ve Fırakı, Parçatlık Güzellik, adlı 3 kitabım yayımlandı, birkaç hikâye ve yüzlerce şiir kaleme aldım.”

11. Son olarak şiir yazmayı nasıl başladınız, Türkmen şairlerden etkilendiniz?

“Buna kısa cevap vereceğim hereksin bildiği ve ilham kaynağım Mahdumkulu Faragı ve diğer Türkmen Şairlerin hepsinden...”

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Abdurrahim Oraz'ın Şiirlerinde Muhteva

Afganistan'ın meşhur Türkmen şairi Abdurrahim Oraz, şiirlerindeki muhtevaya bakıldığında samimi, halkının sorunlarını çözmeye aday akıllı ve ileri görüşlü bir ediptir. Şair, dil, din, kültür, örf ve adetlerine bağlı olan halkının yanında yer alırken İslâm ruhuna uymayan davranışların karşısında duran, yanlış yolda olanları doğru yola çağırarak, bu şekilde hareket ederek halkını aydınlatmaya çalışan, kendini halkı için âdeta feda eden bir kişidir.

Şair Abdurrahim Oraz, Afganistan Türkmen Türklerinin gür sesli şairi olarak kendi insan ve kültürü, dili, sosyal hayatı üzerine çalışıp çaba gösteren bireylerden biridir. Onun şiirlerinin çoğunda Afganistan Türkmenleri her açıdan tanıtılırken bireysel tema ve konuları işlediği şiirlerinde bile milli ve sosyal konulara değindiği gözlenir.

İncelemiş olduğumu şiirler için daha açık bir yorum yapmak gerekirse, ferdi anlatımdan uzak, halkının yaşantısı, mücadeleleri ve kavgaları üzerine gözlem ve betimlemeler ortaya koyan bir şairle karşılaşırız. Onu, atalar kültürüne sahip, kadim Türk kültürünün maddi ve manevi savunucusu olarak, milletin içerisinde filizlenmiş birlik ruhunun bir temsilcisi olarak görmek mümkündür. O, Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin derdine derman olan önemli temsilcilerden biridir. Şairin diğer üzerinde durulması gereken bir özelliği de şiirlerinin tamamında savaşın verdiği yaralara ve zararlara parmak basması, halkının savaşız bir ülkede yaşaması için birlik içinde hareket edip savaşın bir an önce son bulması konusunda en azından fikirlerini şiirlerinde dile getirmesidir. O savaşla ilgili hususları dağlar, gökyüzü, kar, sel gibi tabii afetlere göndermeler yaparak verdiği mesajlarla anlatmıştır. Ona göre bu dünyada verilmeyen hesaplar, unutulmamalıdır ki kıyamette verilecektir.

O, merkezine 'ben'i aldığı şiirler yazıp, kendisiyle ilgili bilgiler ortaya koymaktansa ülkesi ve milletin yüreğinde ortaya çıkmış ve kendi gönlünde de ortaya çıkmış hislerin aktarımını yapmıştır. Bu sonuçla net bir şekilde kişisel özelliklerini tahlil etmediği şiirlerinde hisleriyle iç dünyasını yansıtan edebî bir tavır sergilemiştir.

2.1.1. Ferdî Tema ve Konular

2.1.1.1. Şairin Doğrudan Doğruya Kendisini Konu Ettiği Şiirler

Abdurrahim Oraz şiirlerinde kendisinden neredeyse hiç söz etmemektedir. Oluşturduğu ifadelerde kendisiyle ilgili bilgi vermezken; şahsiyeti, kişilik özellikleri, yetenekleri, etkilendikleri ile ilgili veriler de ortaya koymaz. Fakat onun değer ve zaafı konularındaki aktarımı yoruma açıktır. Böylece bir karakter tahlilinin görülmediği şiirlerinde iç dünyasında hissettikleri yoğun bir şekilde sezilebilir.

Şair, aşağıdaki şiirinde çocuk gözüyle seslenmekte ve duygularını dile getirmektedir. Çocuk ruhunda savaşın açtığı yaralar ve babasından ayrılmanın verdiği acı sebebiyle insanlara savaştan vazgeçmeleri konusunda seslenirken, huzurlu ortamlarda bahçelerde çiçeklerin açtığını, çocukların mutlu ve neşeli büyüdüğünü söyleyerek barışın güzelliğini dile getirmektedir.

Şair, çocukluğunu da gençliğini de savaş içinde yaşamış, ülkesindeki Rus ve Taliban baskıları sebebiyle sıkıntılı bir süreçten sonra can derdine düşüp kırk beş ellili yaşlarında önce Türkmenistan'a gitmiş, birkaç yıl sonra olaylar biraz yatıştığı zaman da ülkesine dönmüştür. Abdurrahim Oraz, 2019 yılında yine aynı sıkıntılar sebebiyle Türkiye'ye göçmüştür. Bu mısralarda onun iç dünyasında savaşın bıraktığı izi görmemek mümkün değildir. Büyükleri bile hayattan soğutan savaş, çocukların gönlünde şüphesiz ki daha büyük yaralar açmıştır.

Parāhatlıq bolsa meniñ gül yüzüm,
Gülgün¹ bolya:r, saralmaya:r² solmaya:r,
Uruş bolsa men atamdan ayrılıp,
Atasız āsūda ya:şam bolmaya:r, (Ça:ğa),

2.1.1.2. İnsani Değer ve Kusurlar

2.1.1.2.1. Hayat ve Ölüm

Hayat

Huzur özgürce, mutlu ve sevinçli yaşamaktır. Savaş ise ölüm, acı, ayrılık ve hüzdür. İnsan için aslolan şey ölmek ve öldürmek değil yaşamak ve yaşatmaktır.

¹ gülgün: Neşeli

² saralmaya:r: Sararmıyor.

Şairin buradaki mesajı savaşı unutmak, barış ve huzuru sevmek ve benimsemektir. Huzur, insan için her şeydir.

Şair bu şiirinde savaşı bir gelinin bakış açısıyla dile getirmektedir. Genç gelin henüz evliliğinin başında sevdiğini savaşa kurban verdiğini anlatmaktadır.

Aslında bu konunun Türk dünyası edebiyatlarında işlenen fazlaca örneği vardır. Bunlar içerisinde en çok bilineni Cengiz Aytmatov'un "Cemile" adlı uzun hikâyesidir. Bu hikayede de savaş ve savaşın mahvettiği hayatlar anlatılmakta, genç bir gelinin hem toplum içerisinde hem de duygu dünyasında yaşadıkları dile getirilmektedir. Savaşın somut olarak görünen insanların hayatlarını mahvettiğiyle ilgili problemler yanında insanların duygu dünyalarında kopardığı fırtınayı bu tür eserlerle de takip edebilmekteyiz.

Parāhatlık ya:şam, uruşdır ölüm,

İnsāna ölümden di:rilik ya:ğşı,

Uruşu yigrenip sulhı³ söyşelik⁴,

Hemmeler bolsın yüregiñ na:ğşı⁵ (Oraz).

Şair bu dörtlüğünde her işin kolaylığı ve zorluğu olduğunu dile getirmektedir. Onun anlattığına göre her şeyden ders çıkartılması gerekir. Şiirde teşbih ve tezat sanatını bolca kullanan şair, diğer yandan da gece ve gündüzün tekrar etmesinden etkilenip ders çıkarılması gerektiğini söylemektedir. Kainatta her şey zıttıyla vardır. O yüzden şair insanoğlunun da bu zıtlıklarla yaşaması gerektiğini ifade etmektedir.

Bir yerde gündüz, bir yerde gi:ce,

Sen mundan algıl⁶, birce neti:ce,

Bir yerde güyzdür⁷, bir yerde bahār,

Aylanıp durar⁸, bu leyl ü nahār, (Derka:rdır).

Şair Oraz burada 'gülün varlığı ne kadar gerçekse dikenin varlığı da o kadar gerçektir' der. Dikensiz gül olmadığı gibi hayatta sevinçle birlikte acı ve keder de vardır. İnsanın bunlara sabretmesi, sevince de acıya da şükretmesi gerekir.

³ sulhu: Barışı.

⁴ söyşelik: Sevelim.

⁵ nāğşı: Nakışı .

⁶ algıl: Al.

⁷ güyz: Güz.

⁸ durar: Durur.

O, şirde hayatta her şeyin olabileceğini acı ve sevinçten ders alınması gerektiğini vurgular.

Güller ovadan, hâslar hem gerek,
 Hiçbir nerseni⁹, bilme bîderek,
 Hemme zâtlarıñ geregi ba:rdır,
 Bolanıça¹⁰ hemmeler derkârdır (Derka:rdır).

Ölüm

Şair bu dörtlüğünde de insanlara değer verilmediğini, ellerinde olan her şeyin gasp edildiğini, genç ve cesur yiğitlerin yok edildiğini, suçsuz insanların ölümle cezalandırıldığını ifade etmektedir. İnsanların ayaklanamadığı, ses çıkaramadıkları ifadesini son mısradada yine görmekteyiz. Serzeniş ve sitem duygusu burada da sezilmektedir.

A:damiñ bahâsı¹¹ yöne muğt¹² boldı,
 Her biz yerde ‘aciz bendeler¹³ öldi,
 Düşmânlar bukıñıp¹⁴ bu hâle geldi,
 Bizler ayağmıza ğa:la¹⁵ bilmedik, (Bilmedik).

Aşağıdaki mısralarda da dünyada olan haksızlığa sessiz kalmayarak sitem eden şair, haksız yere çok genç yaşta ölenler için üzüntüsünü dile getirmektedir. Şair gene zamansız ve yersiz ölümlerin olduğundan bahsedip bu konudaki sitemini anlatmaktadır.

Nâme diyemek bolya:r dünyâ i:şine,
 Ne ‘acab, cevânlar¹⁶ ölüp barya:rlar,
 Es etmezler, hem- de bilmezler üçi:n,
 Yersiz yere, kurbân bolıp barya:rlar, (Cân Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar).

⁹ nerseni: Şeyini.

¹⁰ bolanıça: Oldukça.

¹¹ bahası: Değeri

¹² muğt: Bedava.

¹³ bendeler: Kullar.

¹⁴ bukıñıp: Gizlenip.

¹⁵ ğa:la: Kalka.

¹⁶ cevânlar: Gençler.

Şu dörtlükte de kahraman yiğitlerin genç yaşta öldürüldüğünü ve bu haksız ölümlerin ne zamana kadar süreceğini, haksızlığın ne zaman son bulacağını soran şair, gene bu haksız ölümlerin nice evladı annesinden genç yaşta ayırdığını anlatmaktadır.

Günde ölüp barya:r cuvān yigitler,

Kaçanaça, ya:rıb¹⁷ dura:r bu itler,

Bu bolar mı? Bize bolcağ soğatlar¹⁸,

Ferzendi eneden a:yırıp barya:rlar, (Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar).

Zalim bir yöneticinin halkın başına geçmesi durumunda halkın yüzünün hiçbir zaman gülmeyeceğini, her gün hayatın daha vahim hale geleceğini anlatan şair, her gün halka zulmediliyorsa, kadın çocuk çılgınlıkları durmuyor her gün daha da artıyorsa o halkta huzur ve bereket olamayacağını anlatmaktadır.

İnsān erki bolsa şeytān elinde,

Lāşhōrlar¹⁹ üy tutsa ba:ğda gülünde,

Günde a:ğı²⁰, ölüm, bolsa i:linde,

Kaçan yüreklerde bir rahāt bolar?

Hak kaçan insāna bir ‘ad(āl)et bolar? (Hak kaçan insāna bir ‘ad(āl)et bolar?).

2.1.1.2.2. Aşk ve Sevgi

Abdurrahim Oraz’ın şiirlerinde sevgi konusuna oldukça fazla rastlanmaktadır. Ana temalardan biri olarak aşk ve sevgi şiirlerde net bir duygu olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair, çok fazla bireysel duygularını aktaran bir edebiyatçı olmaktan öte sosyal hayat ve halkının hayat tecrübeleri üzerinde bir duygu yoğunluğu içindedir. Elimizdeki eserlerde aşk ve sevgi birçok yönden ele almıştır.

Şair, ayrılığı anlattığı ‘Altınay’ şiirinde, güzel kızlar içinde güzellikte tek ve eşi benzeri olmayan sevdiğinden de bahsetmektedir.

Sevgilinin güzelliğinin genel anlatımı

¹⁷ yarı:p: Köpeğin isirmesi.

¹⁸ soğat: Hediye.

¹⁹ la:şho:r: Leş yiyenler.

²⁰ a:ğı: Ağı, zehir.

Şairin sevgilisi güzel olan bütün kızların içinde eşsiz bir güzelliğe sahiptir. ‘Altınay’ şiirinde hem sevdiğinin güzelliğinden hem de edep erkânından bahsedildiğini görürüz:

‘Cümle ğıyzlar²¹ arasında öz, *bītay*²² altın ay,
Hem *edeb ikrām*²³ bi:re, gönüldir cāy Altınay, (Altınay).

Sevgili naz ile salınarak gelen bir güzeldir. Onun güzelliği diğer kızların güzelliğinden çok daha ötedir. ‘Sülmürāb’ şiirinde naz ve işve ile güzelliğiyle nur saçıp gelen sevdiğini anlatan şair, böylece sevgilisini övmekte, sevgiyi yüceltmektedir.

Sallanıp²⁴ *nāzi* bi:len, dildār geliya:r *sülmürāb*²⁵,
Ba:r gözellerden güzel, ol yār gelyār *sülmürāb*, (Sülmürāb).

Şair, sevgilisinin dış görünüşünü, karakterini farklı kişi veya nesnelere benzetmekten pişman olur ve sevgilisinin sadece ve sadece kendisine benzediğini ‘Dañ Yıldızı’ şiirinde ifade eder.

Soñam²⁶ püşmān boldım bu hıyālımdan,
Söyğilim meñzeyār yeke²⁷ ö:zine, (Dañ Yıldızına).

Şair, âşık olduğu kişiye ‘senin güzel yüzündeki gülücükler benim yaşama sebebimdir. Eğer senden ayrı kalırsam, yaşamamın hiçbir anlamı ve değeri kalmayacaktır’ diyerek sevgilisine olan bağlılığını ve aşkını anlatmaktadır. Onun için asıl tuhaf olan sevgilisinden ayrı kalmasıdır.

Sen meniñ rūhum revānım sen nigār,
Senden a:yra ya:şasam budur ‘acab, (‘Acab).

Sevgilinin benzetmelerle anlatımı

Güle benzetilmesi: Gül, sevgi imgesi olarak bütün dünya edebiyatlarında ve özellikle de şiirlerde karşımıza çıkan bir semboldür. Şaire göre sevgilisi gül bedenli, gül renkli gonca gibi dudakları olan bir güzeldir. ‘‘Acab’ şiirinde sevgilinin teşbih sanatıyla gül ve goncaya benzetildiğini, daha çok dış güzelliğiyle tanımlandığını görürüz:

Gülbeden gülgüne ruhsār²⁸ ğunça leb²⁹,

²¹ ğıyzlar: Kızlar.

²² bītay: Eşsiz, benzeri olmayan.

²³ ikrāmı: Saygısı.

²⁴ sallanıp: Naz edip.

²⁵ sülmürāb: Nazlı nazlı oturmak.

²⁶ soñam. Sonra da.

²⁷ yeke: Tek.

²⁸ ruhsār: Güzel yüz.

Sen kabul et, ‘ aşıkından bu talāb, (‘ Acab).

Şair aşağıdaki mısralarda sevgilinin sözünün her şeyden güzel ve üstün olduğunu belirterek, şanına ne yazsam diye düşünür. Sevgilisine karşı içten duygularını ifade eder. Sevgisini anlattığı şiirlerde şair genellikle mübalağa sanatına başvurmaktadır.

Gözel seniñ yüz *gözün*, *sözün*dür ozal dilberim³⁰,
Men şanıña ya:zayın mı, törtlük ya ³¹ğazal dilberim
Senin kibi bir *ovadan*, gelir me ke bu dünyāğa,
Bilmedim men geleceğini, yoktı (la) *ozal* dilberim, (Dilberim).

Sevgilinin gözünün maral gözüne benzetilmesi: Maral (geyik) Türk edebiyatında kutsal bir hayvan olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan edebiyatta sevgilinin gözünün geyiğin gözüne benzetilmesi de bir teşbih sanatı örneği olarak karşımıza çıkmaktadır:

Gözleriñ meñzetdim, *maral gözüne*, (Dañ Yıldızına).

Tan yıldızına benzetilmesi: Şair aşağıdaki mısralarda sevgilinin güzelliğini tan yıldızına benzetmektedir. Edebiyatımızda yıldızlar erişilemeyecek kadar yükseklerde olduğu ve ışıkları insanları cezbediği için sevgilinin erişilmezliği, ve yüzünün parlaklığı bu benzetmelerle övülmektedir.

Gül yüziñ meñzetdim³² dañ³³ yıldızına, (Dañ Yıldızına).

Şairin bu mısralarda işlediği konu, sevgi ve aşktır. Teşbih sanatı yanında diğer edebi sanatları da kullanan şair, sevgilisinin aydan bile üstün olduğunu “ay deseler doğru değil” sözleriyle anlatırken onun “güneşin özü” olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü güneş hayat kaynağıdır.

Güneş ve Ay fenomenleri, kültürel alanlarda çok fazla ele alınmış, yeri ve özellikleri kültür tarihi araştırmalarında özellikle incelenmiştir. Türk mitolojisinde Güneş, genellikle Ay ile birlikte, bilinen en eski kült olarak tanınır. Güneş, dünyanın merkezi olarak düşünülen Altın Dağ’ın etrafında Ay’la birlikte dönen gök cisimlerinden biri olarak tasarlanmıştır. Güneş yaşamın ana kaynağı olarak dişil bir varlık gibi

²⁹ gunça leb: Gonca doadak.

³⁰ dilberim: Yârim.

³¹ ğazal: Gazel.

³² meñzetdim: Benzettim.

³³ dañ: Tan.

algılanmaktadır. Eski kaynaklardaki bilgilere göre ışınlarıyla aydınlatarak Ay'ı ortaya çıkararak güneştir. Türk toplulukları kendilerine özgü köklü bir Güneş ve Ay inancı geliştirmişler, bu da zamanla zengin bir kültürel geleneğin yani mitolojinin oluşmasına sebep olmuştur (Kayalı, vd. 2018: 1168).

Şair, sevgilisine onsuz bu hayatın tadının olmadığını, sevgilisinin var oluşunun bu hayatın güzelliği olduğunu anlatmaktadır.

Ay diyseler doğru dâl, asıl günüñ ö:zi sen,
Sensiz hayâtda tat yok, yaşayışın du:zı³⁴ sen, (Sen).

2.1.1.2.3. Ümit ve Ümitsizlik

Şair bu mısralarında gönlü daima kış içinde olan yani dertli ve sıkıntılar içinde yaşayan, çaresi tükenen, halkı da kendisine yakın olmayan bir insanın ömrünün ümit dolu olmayacağını, bahar gelince yeşeren tabiat gibi yeşermeyeceğini ifade etmektedir. Bu şiirde şairin gönlünü yeşeren bahar mevsimine benzettiğini görürüz.

Ayrıca şair, halkının kişiden razı olmamasının da o zatın ömrünü boşa geçirmiş olmasının bir göstergesi olduğunu söyleyerek halk için çalışmak, onların gönlünü almak gerektiği konusundaki görüşlerini belirtmektedir.

Gövnüñ müdâm gış bolsa, ba:r ' amalıñ ka:ş bolsa,
İ:liñ senden da:ş bolsa, ö:mrüñ bahârlı dâldir, (Dâldir).

2.1.1.2.4. Mutluluk

Bu konuda da şairin halkı mutluydu mutlu olduğunu görüyoruz. Buradaki şiirin mısralarında da aynı duygularla karşılaşırız. Onun şahsi mutluluğu bile halkının hoş ve huzurlu olmasına bağlıdır.

Şair, aşağıdaki mısralarında savaşın bir an önce sona ermesi ve eski özgür, mutlu ve huzurlu günlerin geri dönmesi için dua eder. Özgürlük ve huzur içinde yaşamak istediklerini dile getirir. Bir ve beraber olmayı güçlendiren gelenek göreneklerin yaşatılmasını ister. Bu mısralarında şair, kendi mutluluğunun kaynağını da halkının huzur ve mutluluğu olarak göstermekte, eski mutlu günlere özlemini dile getirmektedir.

Hoşluk toylar tutulıp, i:lim hōş-u şād bolsın,
İ:la:d etki gelip, dünyāmız ābād³⁵ bolsın,

³⁴ du:zı: Tuzu.

Şunda bola:r Oraz'ın , gönlü hem yüregi şād,
Şunda³⁶ bolar bu başım her dürlü ğamdan āzad³⁷. (A:k Bolsın).

İnsanoğlu bu dünyada çok zor ve kötü günler de geçirebilir. Ancak hiçbir zaman ümidi kaybetmemek gerekir. Allah kullarına zor ve kötü günleri hiçbir zaman lâıyk görmez. Çıkmadık canda bile ümit varsa sabrederek yaşamak gereklidir.

Nā-ümīd³⁸ bolma, dünyāda,
Çıkmadık cāndan ümīd ba:r,
Allāh'ın her bendesine,
Yahtı cahānda ümīd ba:r, (Ümīd Ba:r).

Hayat kolaylıklar yanında zorluklarla da doludur. Bu süreçte zorlukları görünce şikâyet edilmemesi gerekir. Sabrı zor olsa da kolayla şükretmeyi, zora sabretmeyi öğrenmek gereklidir. İnsan, hayatta bir kervan ile birlikte yol alıyorsa bu kervandan ümit kesilmemesi gerekir. Bir gün sabırla da hareket edildiğinde belirlenen hedefe ulaşılması mümkün olacaktır. O, kervanı dünyaya benzeterek teşbih sanatını kullanmıştır.

Yağşı yama:n görer bolsañ,
Ayağında durar bolsañ,
Kervān bilne yö:rār bolsañ,
Bu kervānden ümīd ba:r,(Ümīd Ba:r).

2.1.1.2.5. Ayrılık ve Özlem

Şairin şiirlerinde çok fazla karşılaşılmayan ana tema olarak aşk, ayrılık, sevgi ve özlem gibi duygular, kimi şiirlerde açık bir şekilde karşımıza çıkıyor olsa da genellikle bir metafora yüklenerek anlam yoluyla hissedilir. Oraz, bireysel duygularını aktaran, halkının sosyal yaşantı ve hayat tecrübeleri üzerinde bir duygu yoğunluğu içinde yaşayan bir edebiyatçı ve siyasetçi olmaktan öte toplumsal konulara daha çok eğilen bir şair olmuştur. Elbette sevginin kapsamı ve içerisine aldıkları düşünüldüğünde çok geniş bir çerçeve oluşmakla birlikte bu bölümde sevgiyi kesin ifadelerle anlattığı bazı dizeler aşağıdaki gibidir.

³⁵ a:ba:d: Rahat.

³⁶ şunda: Orada.

³⁷ a:zad: Serbest .

³⁸ nā-ümīd: Ümitsiz.

Uruş meniñ ümidimi öldürip,
 Cevānlık³⁹ vaqtımda yüregim yakya:r,
 Hōş vaqıt bolup gülüp gezcegme: derek⁴⁰,
 Uruş bi:len dinmān göz ya:şım akyar, (Gel:in).

Şair bu şiirinde savaşı bir gelinin gözünden anlatmaktadır. Gelin, gençlik yıllarında yârinden ayrı düştüğünü, çektiği zorlukları, gezip mutlu olacağı yıllarda savaş yüzünden hiçbir şey yaşayamadığını dile getirmektedir. Savaş sebebiyle gözlerinin yaşla ve hüznle dolduğunu ifade etmektedir. Bu mısralarda italik olarak dizilen yerlerde de görüleceği gibi yeni bir gelinin hayatından bezdiği, ayrılıklarla dolu günleri tasvir edilmektedir.

Ge:lin vaqtım maña: *ga:ra giydiñip*,
İkbālīmī⁴¹ ğam lāyına⁴² batıya:r,
 Uruş *hōş günümü yo:ğaldıp⁴³ yene*,
Tükeniksiz ğara güne getiriyär. (Gel:in).

Şair bu beytinde kendisinin de yaşadığı vatandan ayrı olmasının verdiği kahredici gurbet duygusunu anlatmaktadır. Afganistan'daki iç savaş döneminde vatanından ayrılmak zorunda kalan şair, vatana özlemi sebebiyle acılar çektiğini ve hüzn içinde olduğunu dile getirmektedir. Eski huzur dolu mutlu yıllarını hatırlamaktadır.

Vatan diyip yazar boldım, hicrānından bezer⁴⁴ boldım,
 Çöl bīyevān⁴⁵ gezer boldım, yetip bilmān da:ğlarıña, (Bağlarıña),
 Özü sözü bir olmayanla birlikte olursan, her zaman acı çekersin. İkiyüzlü insanlarla bir arada olmaktansa yalnız kalmak daha iyidir.

Görende güler yüzli, i:zinde a:cı sözli,
 Bolsa bir ikiyüzlü, yüzün görerli dāldir, (dāldir).

³⁹ cevānlık: Gençlik.

⁴⁰ gezeceğime derek: Gezeceğinin yerine.

⁴¹ ikbālīmī: Takdirimi, kısmetimi.

⁴² lāyına: Çamuruna.

⁴³ yo:ğaldıp: Yok edip.

⁴⁴ bezer: Bıktım.

⁴⁵ bidivan:.....

2.1.1.3. Doğa ve Doğayla İlgili Konular

İnsanlar, hayat boyu fiziki, sosyal, ekonomik ve kültürel bir ortamdadırlar. Doğal ortam dediğimiz bu ortamın içinde yaşamak amacıyla bulunulan çevreye de doğal çevre deriz. Doğa ortamı ile insan arasında ihtiyaçlar ve hayati gerekliliklerle ilgili bağlantı olması mutlaktır. Bu açıdan ele alındığında doğanın insana sunduğu nimetlerden, insana verdiği mutluluğa kadar birçok konudan bahsetmek mümkündür. Doğanın güzelliği ve düzeni de büyük ölçüde insana bağlıdır.

Şair aşağıdaki şiirinde doğayı ve onun nimetlerini anlatmaktadır. Şair, ‘güzellik, mutluluk nedir?’ sorusuna cevap olarak bağda yetişen her şeyin güzel olduğunu, bunun da insanlara mutluluk verdiğini söyler.

Gözellik nâ:me⁴⁶ diyip so:radım⁴⁷ bāğdan,

Diydi: menden biten nabatlar gözel, (Ba:g ve Gözellik).

Şiir ve metinlerde insanların belli özellikler açısından doğadaki varlıklara, canlılara benzetildiği görürüz. Bu tür kullanımlar Abdurahim Oraz’da da görülmektedir. Aşağıdaki beyitlerde şair, sevgiliyi yeşeren bir ağaca, yiğidi de ona dayanan bir kişiye benzetmektedir. Burada ağaç yeşermesi ile üretken ve dayanıklı olan bir kadın sembolü olarak kullanılmıştır.

İyilyä:n miyveler koğuya:n güller,

Maña baqıp görseñ bu zâtlar gözel,

Gözellik bul mende biten a:ğaca,

Yār ‘ışkında yigit söynüp⁴⁸ durya:r. (Ba:g ve Gözellik).

Şu şiirde de sevgilisiyle kavuşmasını anlatan şair, halini hatırını sormaya gelen sevgilisinin gelişyle kışı bahara döndürdüğünü ifade etmektedir. Bahçelerde gül ve laleler açmaktadır. Her şey güzelliklerle bezenmektedir.

Ha:lım so:rap geleñde fasıl bahār a:çılar,

Ya:nımda bolan vaqıtıñ, gül lāle zār açılar, (Fasıl Bah:ar A:çılar).

Şairin güzellik konusunu ele aldığı aşağıdaki mısralarda, güle sorulan ‘güzellik nedir’ sorusuna gül, sevgilinin kokusunun güzel olduğu cevabıyla karşılık vermektedir.

Gözellik hakkında gülden sora:dım,

Diydi: gözelleriñ, ısga:şı⁴⁹ gözel,(Gül ve Gözellik).

⁴⁶ nâ:me: Ne.

⁴⁷ so:radım: Sordum.

⁴⁸ söynüp: Dayanıp.

⁴⁹ ısga:şı: Kokusu.

Şair aşağıdaki beyitlerde de görüleceği gibi aynı konuyu devam ettirmektedir. Güzellik nedir? sorusuna ‘Önce hangisini söyleyeyim ki?’ diyerek güzelliğin birçok tarifinin olduğunu ima etmekte ve güzelliğin tarifinin dünyalara sığmayacağını belirtmektedir. Güzelliği kendi yüzü ve renginin güzelliğiyle bağlantılı anlatırken bir çiçeğin elde taşınıp birine hediye edilmesinin de güzellik olduğunu dile getirmektedir. Bu mısralarda şairin oldukça geniş bir güzellik anlayışından bahsettiğini görmekteyiz.

Şair, güzelliği kızların saçına takılan bir çiçek olmaya ve yârin de bunu görünce sevinmesine bağlamaktadır. Çünkü kız saçına çiçek takınca bu çiçek kızın güzelliğine güzellik katmaktadır.

Yene bu so:rağın ğaytarğa:sı⁵⁰ kân,
Bilmedim ha:ysını⁵¹ a:ydayın o:zal,

Meniñ reñgim, bi:teyim⁵² de gözellik,
Meni elde götürmek hem gözellik,

Gözel ğı:zlar meni taksa saçına,
Yârı görüp ğo:vansa da gözellik, (Gül ve Gözellik).

Şair bu dörtlüğünde de, güneş ışıklarının güzelliğinden bahsetmektedir. Dünyada güneş nurunun olmadığı yerde halk karanlık ve hüznün içinde yaşamaya mahkûmdur. . Güneş ve huzur olunca her yer cennet gibidir. Türk halklarının manevi evrende, dini tasavvurlarında, Güneş ve Ay kültlerinin ayrıca yeri vardır. J.P. Roux’a göre güneş, eski Türk dininde bir kült olarak yer alsada kozmogonide yer almamış, gök tanrı inancına dayalı sistem içerisinde önemli bir yeri olmaya devam etmiştir. Bu inanışlarda kutsal kabul edilen güneş dişi, ay ise erkektir. Her ikisi de insanın ölümlü olmasına karşılık ebedîdir. Ancak onların kendi güçleri yoktur, güçlerini ve ışıklarını tanrıdan alırlar. (1994: 104-108).

Bayat, Seyidov’a göre ‘eski Türklerin od-ışığa mukaddes varlıklar gibi baktıklarını, bunun altında güneşi her şeyin yaratıcısı olarak görme düşüncesinin yer aldığı’ ifade eder (2005: 63). Güneşin bu koruyucu özelliğe sahip olduğu düşüncesi Türk topluluklarında insanları koruyanların güneşe benzetilmesine ya da güneşin sembol olarak kullanılmasına vesile olmuştur (Koca, 2012: 260). Eski Türk

⁵⁰ gaytargası: Cevabi.

⁵¹ ha:ysını: Hangisini.

⁵² bi:teyim: Eşi olmayan.

anlayışından itibaren devam eden bu kutsallık, şair Oraz'ın kendilerini korumak durumunda olan yöneticileri güneşe benzetmesinde ve sevgilisini güneşe benzetmesinde de görülmektedir.

Men yahtı men yene yaraşık yahtı,
Onuñ bi:le hemme saçya:n yahtılık,
Uruş garañkıdır ğaratya:r bahtı,
Parāhat ya:şayış bolsa bahtlılık. (Gü:neş).

Şairin aşağıdaki şiirinin de doğa ile ilgili olduğunu görmekteyiz. Şair 'kara güzellik nedir' diye soru yöneltmektedir. Kar ise tanelerinin havada o tarafa bu tarafa uçmasının da bir güzellik olduğunu dile getirmektedir.

Gözellik nāme diyip so:radım,
Ka:r lekin ö:ñünde her ya:na uçdu, (Kar ve Gözellik).

Şair, aşağıdaki şiirinde suyun güzelliğini, akışını ve doğayı ele almaktadır. O, birinci mısradaki suya 'güzelliğin' ne olduğunu sorarak istifham sanatını kullanmıştır. Karşılığında su bir cevap vermeden kıvrım kıvrım dönerek uzak diyarlara doğru akıp gitmiştir.

Edebiyatta su teması ve sembolizminin genellikle temizlenme ve arınma anlamı vererek ya da hayatın yeniden doğuşu ve hayat anlamında kullanıldığını görüyoruz. Olumlu ve yenileyici özellikleri olması yanında suyun olumsuz ve yıkıcı özellikleri de eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Su, karanlık güçleri barındırması sebebiyle psikanalitik çalışmalar açısından bilinçdışının bir sembolü olarak da kabul edilmektedir (Arıkan 2014: 207).

Gözellik nāme diyip so:radım⁵³ sudan,
Su özünü ı:rap⁵⁴ a:ylandı⁵⁵ aktı, (Su ve Gözellik).

Şair, bu şiirinde halkın güvenini kazanmanın, onların inancını kazanarak iş yapmanın büyük bir mutluluk olduğunu anlatmaktadır. O bu mısralarında yine halk için çalışmak, bu yolda kendi çabalarıyla ve var gücüyle çalışarak halkı için güç sarf etmek gerektiğini dile getirerek halkına olduğu kadar kendine de seslenmektedir. Elde bulunan her imkânının halk için harcanması gerektiğini anlatmaktadır.

⁵³ soradım -: Sordum.

⁵⁴ ı:rap: Sallanarak, salınarak.

⁵⁵ a:ylandı -: Dolandı.

Şair, bu şiirde iliyle, halkıyla kavuşmasını anlatır. Halini hatırını sormaya gelen ili ve halkı sayesinde kışlar bahara dönmektedir. Bahçelerde gül ve laleler açmaktadır. Her şey, güzelliklerle bezenmektedir.

İ:liñ saña minnet goysa, buysançdır⁵⁶,
 Sen i:l ü:çin, bi:şip, yanıp kül bolğıl,
 İ:l ina:mı, b:ar ömrüñe işançdır,
 İ:l yo:lına, sen döşelcek⁵⁷ gül bolğıl, (Toprak Bol),

Şiirde sevgilinin gelmesiyle her yan çiçeklerle dolu bahçelere dönmektedir. Burada şairin sevgilisinin gelmesiyle ortaya çıkan sevinci ve gönlündeki neşeyi bahar günlerine benzeterek anlattığını görüyoruz.

Ha:lım so:rap geleñde fasıl bahâr a:çılar,
 Ya:nımda bolan vaqtıñ, gül lâle zâr açılar,(Fasıl Bah:ar A:çılar).

Şair şu şiirinde de doğanın gücü olan güneşin ışıkları ve aydınlığıyla yeryüzünde huzurun hâkim olması arasında ilişki kurarak aydınlık kavramını güneş ışıklarına benzetmektedir.

Yeryüzünde bolsa parâhatlığı,
 Altın nurum oñat yetiryâr insâna,
 Uruşñ tü:tüni⁵⁸ tutsa dünyâni,
 Yahtılık yetmeyâr gıynanan câna, (Güneş).

Şair, her ne kadar savaş ve barış konularında yıldızlarla benzerlikler kurarak bir anlatım sağlasa da yine doğanın karanlık gecelerini aydınlatan yıldızların parlaklığını bir güzellik olarak nitelendirmekte, gökyüzünde geceleri parlayan yıldızların insanoğluna güç ve kuvvet verdiğini ifade etmektedir.

Uruşñ tüssesi⁵⁹ tutmasın yüzüm,
 Men görüp durayın insân yüzünü,
 Gi:celerde⁶⁰ göz gıpışya:n⁶¹ yıldızlarla,
 Görünip govandırsın⁶² onuñ gözünü, (Gö:k Asuman).

Şair bu dörtlükte insanoğlu için huzur ve barış dolu bir dünya istediğini dile getirmektedir. Huzur olmayan yerde kavga ve anlaşmazlıklara, bütün kötü eylemelere

⁵⁶ buysançdır: Mutluluktur.

⁵⁷ döşelcek: Serilecek.

⁵⁸ tütüni: Dumanı.

⁵⁹ uruşñ tüsesi: Savaşın dumanı.

⁶⁰ g:icelerde: Gecelerde.

⁶¹ göz gıpışya:n: Göz kırıyorum.

⁶² govandırsın: Sevindirsin.

yol açıldığını belirtmektedir. O bütün dünyanın huzur ve barışla dolu olmasını, hayatın mavi gökyüzündeki güneşin ışıklarıyla dolmasını ve ümitlerle kuşatılmasını istemektedir.

Parāhatlık, ila:laşık⁶³ insāna,
İsleyārin müdām bolsun diyip men,
Parāhatlık guşun alsam goynuma,
Gö:k do:numı⁶⁴ müdām egne giyip men, (Gö:k Asuman).

Şairin, her tür şiddetli olayı doğanın kar, tipi, sel gibi önüne geçilemeyen felaketlerine benzeterek ele aldığını görürüz:

‘İ:liñ gücü-si:liñ gücü’ diylän⁶⁵,
Çındır⁶⁶ bu sözler o:rta:⁶⁷ çıkarda geçer,
Yeke⁶⁸ munı bilmek, yararlıklılı däl⁶⁹,
İ:l bile bolanlar⁷⁰, öter de geçer, (İ:liñ Gücü-Si:liñ Gücü).

Şair, bu mısralarında halkın iradesi ve gücünün her şeyden üstün olduğunu anlatmakta, halkın gücünün selin gücü gibi önüne her ne çıkarsa alıp götüreceğini söyleyerek teşbih sanatıyla halkın gücünü selin gücüne benzetmektedir. Halkla birlikte olanların her zaman başarılı olacağını ifade eden şair, insanoğlunun tek başına hiçbir şeyin üstesinden gelemeyeceğini, gelse bile bunun birlikte yapılan işteki zevki vermeyeceğini, maddi ve manevi bir değerinin olmadığını belirtmektedir.

‘İ:liñ gücü-si:liñ gücü’ diylän⁷¹,
Çındır⁷² bu sözler o:rta:⁷³ çıkarda geçer,
Yeke⁷⁴ munı bilmek, yararlıklılı däl⁷⁵,
İ:l bile bolanlar⁷⁶, öter de geçer, (İ:liñ Gücü-Si:liñ Gücü).

⁶³ ilalaşık: Uyum, birlikte.

⁶⁴ do:numı: Giysimi.

⁶⁵ diylän: Söylenen.

⁶⁶ çındır: Gerçektir.

⁶⁷ o:rta: Ortaya.

⁶⁸ yeke: Tek.

⁶⁹ däl: Değil.

⁷⁰ bolanlar: Olanlar.

⁷¹ diylän: Söylenen.

⁷² çındır: Gerçektir.

⁷³ o:rta: Ortaya.

⁷⁴ yeke: Tek.

⁷⁵ däl: Değil.

⁷⁶ bolanlar: Olanlar.

2.1.1.4. İnanç ve Dua

İnsanoğlu inançsız yaşayamaz. İnsan neye inanırsa inansın, nasıl inanırsa inansın mutlaka bir dayanacağı inanç kapısı vardır. İnanç ise insanın üzerinde bir baskı unsuru değildir. Sadece bir kontrol hali oluşturur. Bu da insanın toplum içinde bir yer edinmesini, kendini kabul ettirmesini sağlar.

İnanmak, güvenmeyi de gerektirir. Kulun en çok güvendiği ‘Yaratan’ıdır. İsteyeceklerini ondan ister.

Şairimiz de halkının bolluk içerisinde yaşaması ve ellerinden alınan haklarına tekrar kavuşması için sık sık Allah’a dua eder. Aşağıdaki mısralarda da görüleceği üzere şair halkının zor şartlar altında yaşadığını üstü kapalı bir şekilde dile getirmektedir.

Şair, savaşın bir an önce sona ermesi ve eski özgür, mutlu ve huzurlu günlerin geri dönmesi için dua eder. Özgürlük ve huzur içinde yaşamak istediklerini dile getirir. Birlik ve beraber olmayı güçlendiren gelenek göreneklerin yaşatılmasını ister. Bu mısralarında şair, eski mutlu günlere özlemini dile getirmiştir. Böylece şiirde Afganistan Türkmenlerinin zor şartlar altındaki hayat mücadelesi anlatılmaktadır. Allah’a biran önce savaşın sona ermesi, güzel günlerin gelmesi için dua etmektedir. Şiirin başlığından da anlaşıldığı gibi (A:k bolsun) beyaz rengin Türklerde ululuk, adalet ve güçlülük anlamları verdiğini görmekteyiz. Türk Mitoloji Ansiklopedisi ve Türk Söylence Sözlüğü’nde de ‘ak’ kelimesi için ‘kirlenmemişlik, eldeğmemişlik ve günahsızlık’ anlamının mecazen kullanıldığı belirtilmektedir (Karakurt, 2012: 46).

İ:limiñ ğazanında⁷⁷ pa:lav⁷⁸ hem bal ğayna:sın⁷⁹,
Her bir dürlü ni^c metler, köpden hem bo:l ğaynasın,
Men i:ysem⁸⁰ ya iyme:sem, i:lim mudām⁸¹ do:k bolsın,
Mudām yürülcek yollar, endigän⁸² hem a:k bolsın, (A:k Bolsın).

Şair bu şiirinde toplumun her ferdinin belli bir hedefe ulaşsa da baharı yaşasa da hayatında güller açmadığını, çok zor günler yaşadıklarını, olanlar karşısında ses çıkarmayıp tepkisiz kaldıklarını ifade etmektedir. Aslında şair, yaşananları anlatırken üstü kapalı imalarla insanların sessiz kalmasına sitem etmektedir. İnsanların her şeyi

⁷⁷ ğazanında: Kazanında.

⁷⁸ pa:lav: Pilav.

⁷⁹ ğaynasın: Kaynasın.

⁸⁰ i:ysem: Yesem.

⁸¹ muda:m: Sürekli, daima.

⁸² endigän: Düz.

olduğu gibi kabul etmelerini hazmedememektedir. Şair bu konuda yapabileceği tek şeyi gerçekleştirmekte ve Allah'a dua etmektedir.

Tāze⁸³ yıla geldik, güle gelmedik,
 Çäksiz⁸⁴ ğamlar çekdik, dile gelmedik,
 Böyle ğamlar, böyle ğaygı:ñ⁸⁵ sebābin,
 Ey Allāh'ım! Bizler bile bilmedik, (Bilemdik).

Şair bu şiirinde de Allah'a yalvararak suçsuz günahsız insanlara merhamet edip doğru yolda olmalarını nasip etmesini dilemektedir. Burada yaratıcıya seslenerek 'Ey Allah'ım! Saadet ve mutluluk ver, biz senin kulunuz. Eminim ki her şeyin sahibi sensin!' diye dua etmektedir.

Sen! Raḥm eyle bendeleriñ ḥālına,
 Āramlıđı⁸⁶ çıkar hemmeñ a:lına,
 Dinçlik⁸⁷ deñlikleri ya:z ıķbālına,
 Bizler baḥt sa' ādet bola bilmedik (Bilmedik),

Şair, savaşın insanlara verdiği olumsuz yönleri de ele aldığı şu mısralarda, savaş sebebiyle etrafa yayılan çocuk ve kadın çığlıklarının tekrar etmemesi için Allaha dua etmek yanında, çocukların mutluluk ve sevinç seslerinin hâkim olduğu bir dünya isteyerek, masum çocukların gözyaşlarının akmamasını dilemektedir.

Eşitmesin ğula:ğım urşuñ sesini,
 Üstümde yayrasın⁸⁸ ça:ğañ gülküsi⁸⁹,
 A:ķmasın onlarñ gözünüñ ya:şı,
 Budur meniñ islegimde ilkisi⁹⁰, (Va:tan).

'Allah'ım biz aciz kullarına merhamet et, doğru ve güzelliklere ulaşmak için hidayet et, kötülerden kuru, iyilerle yoldaş et' diye Allah'a dua etmektedir. Tekrar sitem ve serzenişte bulunarak 'Biz, özgürlüğümüzü elde edemedik' diye dertlenmektedir.

Allāh'ım sen bize şefķāt eyle,
 Sa' ādet baḥt yo:la hidāyet eyle,
 Yama:nı yoğaldıp⁹¹, kerāmet eyle,

⁸³ tāze: yeni.

⁸⁴ ça:ksız: Syısız, sınırsız.

⁸⁵ ğaygın: kaygın.

⁸⁶ āramlıđı: Güvenliği.

⁸⁷ dinçlik: Her şeyin yolunda olması, huzurlu olması.

⁸⁸ ya:yrasın: Saçılısın.

⁸⁹ gülküsi: Gülüşü.

⁹⁰ ilkisi: Birincisi.

Biz ö:zimiz erkli bola bilmedik, (Bimedik),

Şair bu şiirinde de da savaşın olmadığı bir dünyada, her şeyin güzel olduğunu ifade etmekte, böyle bir dünyayı gül bahçesine benzetmektedir. O Allah'a dua ederek savaşız bir dünya istemekte; her şeyin güzel olduğu bir dünyayı arzulamaktadır.

Parāhāt durmuşta gül açar ba:ğım,
 Parāhāt durmuşta ö:nüm köp bolar,
 Uruşlar yo:ğalıp ya:nsın çırağım⁹²,
 İ:llerim şādlanıp ğamlar dep bolar⁹³, (Va:tan).

Bu şiirde savaş olmaması için dua edilmekte, devam etmekte olan savaşların da bir an önce yerini barışa bırakması istenmektedir. O, tertemiz ve masmavi gökyüzünde barış güvercinlerinin devamlı uçmalarını istemektedir.

Bolmasın bolmasın uruş bolmasın,
 Müdām bolsun cahānımız parāhāt.
 A:k kepteri sulhuñ āsmānımızda,
 Havalansın, uçsun hemişe⁹⁴ rahāt, (Şair).

Şair, aşağıdaki mısralarda kötü olarak görülen her şeyden kendisini koruması için Allah'a dua etmektedir. Burada Allah'a yakararak azmaktan, kötü yola girmekten kendisini korumasını istemektedir. Ayrıca mertlerle yoldaş olmayı arzu etmekte, ne olursa olsun buna razı olacağını ifade etmektedir. Allah'a 'beni namertlerin tuzağından koru' dediği mısralardan onun adaletsizlik ve kötülükten ne kadar korktuğunu da anlarız.

Allāhım sen bizi, a:zmağdan⁹⁵ sakla!
 Yersiz qahir edip ğı:zmağdan sakla!
 Mertler bi:le nā:me bolsaq bolanı⁹⁶!
 Nāmerdiñ ğurduğı duzağdan⁹⁷ sakla! (Sakla).

Şairin teşbih sanatını kullandığı aşağıdaki dörtlükte Allah'a dua ederek gurbet ateşinde yanmaktan kendisini korumasını dilediğini, kendisini halkından ayırmamasını arzu ettiğini görüyoruz. Şair, hayatta ve sağ olduğu sürece ana dilinden de halkından da uzak düşmemek için Tanrı'ya yalvarmakta ve bu duygularını dile getirmektedir.

⁹¹ yo:ğaldıp: Yok edip.

⁹² çırağım: Işığım.

⁹³ ğamlar dep bolup: Sıkıntılar yok olup.

⁹⁴ hemi:şe: Her daim .

⁹⁵ a:zmağdan: Yoldan çıkmak.

⁹⁶ bolanı: Olanı.

⁹⁷ duzağdan: Tuzaktan.

Ya:radan yād⁹⁸ etme i:limden meni!
 Bülbül meni ayırma gülümden meni!
 Can ba:rıça⁹⁹ ene dilde söyleyin!
 Bīgāne etmegil dilimden meni! (Sağla).

Bu mısralarda şair, haksızlık durumunun devam etmesi halinde, her gün suçsuz birçok insanın ölmesi, zorluklar altında inlemesi, gittikçe kötüleşen şartlar altında yaşaması, dökülen kana, insanların feryadına aldırmadan bunlardan hoşlananların olması ve olanlardan zevk alanların olmasının insanlık dışı bir tavır olduğunu vurgulamaktadır. Şair olan bu tür olaylar karşısında şikayetlerini dile getirmekte ve ‘Allahım, ne zaman kıyamet kopacak?’ diye sormaktadır. Acı ve zulmün bitmediği yerde tek beklenen İlahi adaletin gerçekleşmesidir. Şairin kıyametin kopmasını dilemesi, öbür dünyada Allah’ın adaletinin gerçekleşeceğinden duyulan ümidi bizlere ifade etmektedir. Peki, bütün olanlar karşısında sessiz kalanlar suçlu değil midir? Şaire göre onlar da bu suça ortaklardır. Şair, Allah’a dua ederek kıyametin kopmasını ve ilahi adaletin gerçekleşmesini istemektedir.

Eger, bu boluşlar, devāmlı bolsa,
 Günde, yüzler insān nāḥaḳtan ölse,
 İnsān ğa:nı görüp, begense gülse,
 Ey Allā cān! Kaçan kıyāmet bolar?

Haḳ kaçan insana bir ‘ad(āl)et bolar? (Haḳ kaçan insana bir ‘ad(āl)et bolar?).

Şair Allah’a dua eder: ‘Ey Allahım! Sen, Oraz’ın her gece her gündüz ettiği duasını kabul et. Sen, eşitliği ve birlik beraberliği kısmet eyle’.

Oraz’ın doĝa:sı her gi:ce gūndi:z,
 Allāh’ım deñligi eylesin kıran¹⁰⁰, (Ey İ:lim!),

Şair bu dörtlüğünde Allah’a yalvararak haksızlıklardan şikâyet etmekte; insanları, bütün kötülüklerden ve zorluklardan uzak tutması için dua etmektedir. Şair gene Allah’a dua ederek, kötü ve fenaları neden cezalandırmadığını sormaktadır. Şair, haksız yere yapılan eylemlerin ve kötülüklerin zulmün insanoğlunun kalbini yaraladığını, dermanı olmayan dertlere saldırdığını anlatmaktadır.

Kā vaḳit yalbarya:rın ey biyik Tañrı,
 Tebālıĝı bizden eyleseñ añrı¹⁰¹,

⁹⁸ ya:d: Bīgāne, yabancı.

⁹⁹ ba:rıça: Oldukça.

¹⁰⁰ kıran: Yakınları, yakın arkadaş.

Nä:me üçi:n cezāsın, bermiyo:ñ¹⁰² do:ğrı,

Bu zulümlar, bağrım, dilip barya:rlar, (Cân Damarına Nîşter Eyleyip Barya:lar).

Şair, bu bentte de Allah’a yalvarıp dua ederek onun halkına merhamet etmesini, onları güzel günlere kavuşturmasını niyaz etmektedir. Eğer böyle devam ederse halkın geleceğini daha kötü günlerin beklediğini anlatmaktadır.

Şair bu şiirinde haksız ve yersiz ölümlerin verdiği acıları dile getirerek Allah’a güzel günlere kavuşmaları konusundaki arzularını da bildirerek dua etmektedir.

Oraz ‘ arzın etyär, Allāh’ıñ a:lına,

Allāh’ım! Hōş gün yaz, i:l iqbālına,

Endi rehim et! Bendeleriñ¹⁰³ hālına,

Bolma:sa bu i:li , gañrıp¹⁰⁴ barya:rlar. (Cân Damarına Nîşter Eyleyip Barya:lar).

Şair, bu beytinde de gece tan vakti kalkıp sevgilisine kavuşmak için Allah’a dua edip yalvarırsa ağlarsa Allah’ın bunu mutlaka göreceğini ifade etmektedir. Her zorluktan sonra bir kolaylık vardır.

Seher turıp göz ya:şla¹⁰⁵, yār vaslına yetmäge,

Yetecegine inan sen, bu āh u zārıñ bolsa, (Bolsa).

Şair, bu mısralarında zor zamanında Allah’tan başka hiç kimsenin dertlinin yanında olmayacağını, derdine derman olmayacaklarını hatırlatmaktadır.

Her kim saña yār bolmaz, ğamiña ğamhōr¹⁰⁶ bolmaz,

Ğıyı:n günde bekār bolmaz, medekārdan¹⁰⁷ tamā^c et, (Tamā).

Şair, son mısralarında Allah’ın her zorluk sonunda bir mükâfat vereceğini, şükür ve sabretmeyi bilenlerin buna ulaşacağını dile getirmektedir. ¹⁰⁸ “Evlatlarım! Haydi gidin! Yûsuf ve kardeşini arayıp bulmaya çalışın. Sakın Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirlerden başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez” demesi de bunun örneğidir.

Oraz aydar ağla:n güler,

¹⁰¹ añrı: Uzak.

¹⁰² bermiyo:ñ: Vermiyorsun.

¹⁰³ bendelerin: Kullarım.

¹⁰⁴ gañrıp: Yok edib.

¹⁰⁵ ya:şla: Ağla.

¹⁰⁶ ğamhōr: Sırdaş.

¹⁰⁷ medekārdan: Allah’dan.

¹⁰⁸ يَا بَنِيَّ أَذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَأْيِسُوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْتِيَنَّ مِنَ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْكَافِرُونَ (Yā beniyyü eshāb u .../Ey...)

Haḡ bir gün ornını alar,
 Allāh'ıñ mihribān bolar,
 Ol mihribāndan mıd ba:r. (mıd Ba:r).

Şair “mahşerde hangi sorular sorulur” diye başladığı dörtlükte “ilk olarak oruç mu yoksa namaz mı sorulur” ifadesiyle ve istifham söz sanatını kullanarak insanların bugün yaptıkları her şeyin hesabını yarın ahirette vereceklerini hissettirmekte ve bu konuya dikkat çekmektedir. Kötülerin yaptıkları yanlarına kalmayacaktır diyen şair, onların yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceğini anlatmaktadır. Allah'ın her gün ve her daim iyilerle birlikte olacağını da anlatmaktadır.

Kim bilsıñ mahşerde, nāmeler bolar,
 Namaz mı, roza¹⁰⁹ mı nāme so:ralar,
 Yama:nlar o günde görgüdin görer¹¹⁰,
 Allāh her gününde ya:ğşa bolar yār. (Ya: ğşı İnsān Bol).

Şair gene bu dörtlüğünde dünyanın bir yerinde bahar diğere bir yerinde kış olduğunu, insanoğlunun bu işin nasıl olduğu konusunda düşünmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dünya sadece doğru ya da yanlıştan ibaret değildir. Dünyada eğri de doğru da, yalan da gerçek de bir aradadır. Kötü olmasaydı iyinin kıymeti bilinmezdi. Şairin burada asıl anlatmak istediği konu, hayatın zor ve kolay yanlarının var olduğu gerçeğidir. İnsanoğluna zora sabretmek, iyiye şükür etmek gerektiğini anlatmaktadır.

Bir yerde ğış ay,¹¹¹ bir yerde hem ya:z,
 ‘ Āklıñı yitir, kıлма i‘ tirāz,
 Yeriñ yüzünde belend ü pes¹¹² bar,
 ‘ Anāyı¹¹³ güller hem ha:r u hās¹¹⁴ bar (Derka:r).

¹⁰⁹ rōza: Oruç.

¹¹⁰ görgndin görür: Yaptıklarını çeker.

¹¹¹ ğış: Kış.

¹¹² belent ü pes: Yüksek ve alçak.

¹¹³ ana:yı: Çeşitli.

¹¹⁴ ha:r u ha:s: Çalı ve diken.

2.1.1.5. Kişisel Zaaflar

Bencillik

Şair, yanlış yolda olan insanları “Daima kendim diyorsan kendin için çalışıyorsan, halkı için çalışıp, halkın işini yapmadan yoruluyorsan, iyiyi kötüyü ayırt edemiyorsan, doğsan ne olur, doğmasan ne olur?” diyerek uyarılmaktadır.

Müdüam ö:z günüm diyip dursañ,

İ:le i:ş etmeden ha:rsan¹¹⁵,

Yağşını, yamana ga:rsañ¹¹⁶,

Eeneden dogdıñ dogmadıñ, (Geldiñ – Gelmediñ).

Kötülük

Şair, yine “etrafındaki insanlara zarar verip onlara acı çektiriyorsan, sen ne kadar güçlü olursan ol, insansın ama adam değilsin” sözleriyle bu tarz insanları uyarılmaktadır.

İnsāna yama:nlık etseñ,

Egri ğıyşık¹¹⁷ yola gitseñ,

Ösüp yer yüzünü tutsañ,

Sen ādam bolduñ, bolmadıñ (Geldiñ – Gelmediñ).

2.1.2. Sosyal Tema ve Konular

2.1.2.1. Hürriyet ve Bağımsızlık

Şair aşağıdaki dörtlüte de görüldüğü gibi halkının bolluk içerisinde yaşaması ve ellerinden alınan haklarına tekrar kavuşması için Allah’a dua etmektedir. Ellerinden alınan haklar konusunu, hürriyete sahip olmamak şeklinde değerlendirmek mümkündür. Hür ve bağımsız olmayan ülkeler, kendi iradeleri ve erkleri ile hareket edemezler. Diğer bir anlatım ile şair halkının zor şart altında, bağımsızlığını kaybetmiş olarak yaşadığını üstü kapalı bir şekilde dile getirmiştir.

¹¹⁵ ha:rsan: Yorulsan.

¹¹⁶ g:arsañ: Karıştırsan.

¹¹⁷ ğıyşık: Doğru olmayan.

İ:limiñ ğazanında¹¹⁸ pa:lav¹¹⁹ hem bal ğayna:sın¹²⁰,
 Her bir dürli ni' metler, köpden hem bo:l ğaynasın,
 Men i:ysem¹²¹ ya iyme:sem, i:lim mudām¹²² doğ bolsun,
 Mudām yürülcek yollar, endigän¹²³ hem ağ bolsın, (Ağ bolsın).

‘Allah’ım biz aciz kullarına merhamet et, doğru ve güzelliğe ulaşmak için hidayet et, kötülerden koru, iyilerle yoldaş et’ diye Allah’a dua etmektedir. Tekrar sitem ve serzenişte bulunarak ‘Biz, özgürlüğümüzü elde edemedik’ diye dertlenmektedir.

Allāh’ım sen bize şefkāt eyle,
 Sa’ ādet baĥt yo:la hidāyet eyle,
 Yama:nı yoğaldıp¹²⁴, kerāmet eyle,
 Biz ö:zimiz erkli bola bilmedik, (Bimedik).

Türkmen olmak, erkin ve özgür olmak kendi işini yapan, hiç kimseye muhtaç olmayan halk demektir. Şair, milli ve sosyal kimliğe sahip, tarihten getirdiği bütün değerlerini geçmişten geleceğe taşımaya çalışan Türk milletinin bir ferdi olmanın bir insan için bu dünyada gurur verici, muhteşem bir duygu olduğunu da vurgulamaktadır.

Bolıp dursañ bolya:r elimde erkim,
 Ö:zlüge ğo:vanyar cahānda her kim,
 Oguzlukta müdāmtut ya:lı berkim,
 Bu cahānda ğurūrım sen görküm sen,
 Türkmenim sen, dayancım sen, Türküm sen (Türküm sen)

2.1.2.2. Savaş, Kavga ve İsyân

2.1.2.2.1. Savaş

Savaş Zamanı

Şair, şiirlerinde hangi konuyu ele alırsa alsın tek mısrasında bile olsa savaştan mutlaka bahsetmektedir. Yazar ve şairler, yaşadıkları toplumun meselelerine uzak kalmaz, bunu da mutlaka şiirlerinde, yazılarında dile getirirler. Şair Oraz’ın ferdi

¹¹⁸ ğazanında: Kazanında.

¹¹⁹ pa:lav: Pilav.

¹²⁰ ğaynasın: Kaynasın.

¹²¹ i:ysem: Yesem.

¹²² muda:m: Sürekli, daima.

¹²³ endigän: Düz.

¹²⁴ yo:ğaldıp: Yok edip.

konularla ilgili şiirleri yok denecek kadar azdır. Şiirlerinin çoğu, sosyal konuları işlemektedir. Bu sebeple şiirlerini konularına göre tasnif ederken biraz tereddüt ettik.

Şair bu şiirinde de dünyada olan haksızlığa sessiz, haksız yere çok genç yaşta ölenler için üzüntüsünü dile getirmektedir. Şair gene zamansız ve yersiz ölümlerin olduğundan bahsedip sitemini anlatmaktadır.

Nāme diyemək bolya:r dünyā i:şine,

Ne ‘acab, cevānlar¹²⁵ ölüp barya:rlar,

Es etmezler, hem- de bilmezler üçi:n,

Yersiz yere, qurbān bolıp barya:rlar, (Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar).

Şair bu şiirinde güzellik hakkındaki bakış açısını yine bir annenin sözleriyle dile getirmektedir. Anneye göre çocuklarının savaşa gitmemesi bir güzelliştir. Anneler, çocuklarının mutlu, sağlıklı ve huzurlu olmasını ister. Savaş, insanları birbirinden ayıran, acı çektiren bir felakettir. Bir annenin evladının sağ ve huzurlu olduğunu bilmesi de bir nimettir. Şair, evlat sevgisinden üstün sevgi taşımayan annelerin ağzından savaşı eleştirmektedir.

Ene diydi gözelliğiñ hakkında,

Ça:galarımıñ uruşmazlığı¹²⁶ gözellik,(Ene ve Güzellik).

Güzellik, huzur ve kavgasız bir hayattır. İnsanın da sevgi ve saygılı olması, bunlarda kusur etmemesi en büyük güzelliştir. Böyle insanlar da hayatımızdaki en büyük değerlerdir.

Şair bu şiirinde birçok söz sanatı ile anlatım sağlamaktadır. Anneler, çocuklarının savaşa gidip genç yaşta ölmelerinden korkmakla birlikte ve huzur ve barışın gölgesinde yaşamak istediğini dile getirmektedir. Ancak şair, mısralarında annelerin evlat acısı çekmekten ne kadar korktuklarını da sık sık dile getirmektedir.

Müdām para:hat ve di:nçlıkda bolup,

İnsāna söygünün boluşı güzel, (Oraz). E:ne ve gözellik).

Şair bu şiirinde savaşı bir gelinin gözünden anlatmaktadır. Gelin, gençlik yıllarında yârinden ayrı düştüğünü, çektiği zorlukları, gezip mutlu olacağı yıllarda savaş yüzünden hiçbir şey yaşayamadığını dile getirmektedir. Savaş sebebiyle gözlerinin yaşla ve hüznle dolduğunu dile getirmektedir.

Uruş meniñ ümidimi öldürüp,

Cevānlık¹²⁷ vaktımda yüregim yakya:r,

¹²⁵ cevānlar: Gençler.

¹²⁶ uruşmazlığı: Kavga etmemeleri.

Ĥōş vakıt bolup gülüp gezcegme: derek¹²⁸,
Uruş bi:len dinmān göz ya:şım akyar, (Ge:lin).

Hayatlarının baharında beş gün bile mutlu bir hayat sürmeden sevdiğini savaş yüzünden elinden aldığını dile getirmektedir. Daha bir kere bile doyup bakamadığı eşini elinden aldırıştır.

Kara savaş yeni geline yaşamının baharında karalar giydirir. Geleceğini yele savurup daha hayatının baharında iken diri diri mezara gömülür. Savaş, bu taze gelinin mutlu günlerini elinden almış ve kara günlere mahkûm eylemiştir.

Di:rilikte hemra:mı¹²⁹ elimden alyar,
Heniz onuñ bi:le baş gün yö:rmānkām¹³⁰,
Bi:le bolup ömür ba:kı görcegimi,
Heniz bir yo:lacık¹³¹ doyup görmāñkām, (Ge:lin).

Şair bu şiirinde de doğadan yola çıkarak savaş ve huzur konusunu işlemiştir. Şair; yeryüzünde huzur hâkim olursa güneş ışığıyla her tarafı aydınlatacaktır dedikten sonra savaş olunca savaş ateşinin dumanları bütün dünyayı kaplayacak, güneş ışığı dünyayı aydınlatmaya da yetmeyecektir, der. Bu durumda hayat insanoğlu için çekilmez hale gelecektir.

Yeryüzünde bolsa parāhatlığı,
Altın nurum oñat yetiryär insāna,
Uruşñ tü:tüni¹³² tutsa dünyānı,
Yahtılık yetmeyär gıynanan cāna, (Gü:neş).

Şair savaş ateşi dünyada yandıkça, insanoğlunun rahat ve huzur içinde yaşaması çok zor ve çetin olacaktır, demektedir. O, silah ve mermi kokusunun yayıldığı masmavi gökyüzünde barış güvercinlerinin rahatça uçamayacağını, huzurun olmadığı yerde vatanın da kalmayacağını, gurbete göç etmek zorunda kalacaklarını anlatmaktadır.

Uruşñ tüttesi¹³³ tütse yer yüzün,
Ādam asmān rengin görüp bilmeyär,
Oķ yara:giñ¹³⁴ i:si yayrasa¹³⁵ yere,

¹²⁷ cevānlik: Gençlik.

¹²⁸ gezeceğime derek: Gezeceğinin yerine.

¹²⁹ hemrāmı: Yoldaşımı, eşimi.

¹³⁰ yörmānkām: Ben yürümemişken.

¹³¹ bir yo:lacık: Bir kerecik.

¹³² tütüni: Dumanı.

¹³³ tütssesi: Dumanı.

¹³⁴ ya:ragiñ: Silahın.

Sulhıñ a:k kepte:ri¹³⁶ durup bilmeyär, (Gü:neş).

Savaş Sonrası

Şair, savaşın bir an önce sona ermesi ve eski özgür, mutlu ve huzurlu günlerin geri dönmesi için dua eder. Özgürlük ve huzur içinde yaşamak isteklerini dile getirir. Birlik ve beraberliği güçlendiren gelenek göreneklerin yaşatılması konusunu dile getirmiştir.

Şair bu şiirinde eski mutlu günlere özlemine dile getirmiştir. Böylece şiirin Afganistan Türkmenlerinin zor şartlar altındaki hayat mücadelesini anlatmaktadır. Allah'a biran önce savaşın sona ermesi, güzel günlerin gelmesi için dua etmektedir. Şiirin başlığından da anlaşıldığı gibi (Aķ bolsun) beyaz rengin Türklerde ululuk, adalet ve güçlülük anlamları verdiğini görmekteyiz. Türk Mitoloji Ansiklopedisi, Türk Söylence Sözlüğü'nde de 'ak' kelimesi için 'kirlenmemişlik, eldeğmemişlik ve günahsızlık' anlamının mecazen kullanıldığı belirtilmektedir (Karakurt, 2012: 46).

Hoşluk toylar tutulıp, i:lim hōş-u şād bolsın,
 İ:la:d etkigelip, dünyamız ābād¹³⁷ bolsın,
 Şunda bola:r Oraz'ın , gönlü hem yüregi şād,
 Şunda¹³⁸ bolar bu başım her dürlü gamdan āzad¹³⁹. (A:ķ Bolsın).

Şair savaş ateşi dünyada yandıkça, insanoğlunun rahat ve huzur içinde yaşaması çok zor ve çetin olacaktır, demektedir. O, silah ve mermi kokusunun yayıldığı masmavi gökyüzünde barış güvencilerinin rahatça uçamayacağını, huzurun olmadığı yerde vatanın da kalmayacağını, gurbete göç etmek zorunda kalacaklarını anlatmaktadır.

Adil insanların ışığı topluma yayılırsa, zulüm biterse dünya güzelleşecektir. Karanlıklar yerini aydınlığa bırakacak, eski mutlu günler geri gelecektir.

Uruşıñ tüttesi¹⁴⁰ tütse yer yüzün,
 Ādam asmān rengin görüp bilmeyär,

¹³⁵ ya:yrasa: Dağılsa.

¹³⁶ kepte:ri: Güvercini.

¹³⁷ a:ba:d: Rahat.

¹³⁸ şunda: Orada.

¹³⁹ a:zad: Serbest .

¹⁴⁰ tütssesi: Dumanı.

Oğ yara:giñ¹⁴¹ i:si yayrasa¹⁴² yere,
Sulhñ a:k kepte:ri¹⁴³ durup bilmeyär, (Gü:neş).

Şair, bu şiirinde savaş yoluyla bir hedefe varılamayacağını dile getirir. Her şeyin güzel, barış içinde, huzur dolu olması için herkesin çalışması ve çaba göstermesi gerektiğini dile getirmektedir. O, hep birlikte olup karanlıkları aydınlığa çıkaracaklarını bildirmektedir. Bu şiirde şair eskilere özlem duymaktadır.

Şu zātlarıñ ö:zi gözellik di:yip,
Sözledi ol a:ta çu:kur yürekten,
Onuñ bul sözüniñ ba:rısı doğru,
Hemme sözü bize ilki gerekten. (A:ta ve Gözellik).

Savaşla hiçbir şey elde edilemeyeceğini, savaş devam ederse daha kötü ve çok çetin günlerin onları beklediğini dile getiren şair, barış ve huzur dolu günleri özlemektedir. Savaşın olduğu durumlarda güvenlik de güven de yoktur. Bu tarımın da ticaretin de olmadığı anlamına gelir ki bu süreçte insanoğlu sadece düşmanlarından korunmaya, hayatta kalmaya çalışır. Bu durumdaki bir insanın yazıyla, bilimle, ilimle, sanatla uğraşacak durumu da yoktur. İnsanoğlu benliğini saran ölüm korkusu ve güvensizlikten dolayı kendini yalnız hisseder, içinde bulunduğu toplumu bile yok sayar. Şair de bu karmaşa ve kaosun farkındadır. Barışın hâkim olduğu her yerin daima huzur dolu olacağını, halkın refahının güzel ve iyi olacağını bilmekte ve bunu anlatmaktadır. Savaşla hiçbir sonuca ulaşılamayacağını, asıl iş bitirmenin barış ve birlikte hareket etmekle mümkün olacağını vurgulamaktadır.

Parāḥa:tlık bi:le a:bat bolar üy¹⁴⁴,
Parāḥātlik a:su:dalık¹⁴⁵ getirer,
Uruş bi:le bitmez hi:çbir geregiñ,
Parāḥātlik ulı i:şler bitirir. (Parāḥat Kepteri).

Savaşın İnsan Üzerindeki Etkileri

Şair, bu bentte savaşın dünyaya zarar verdiğini anlatmakta; savaşın genç yaşlı ayrıt etmeden herkese zarar verdiğini dile getirmektedir. Ailelerin, savaşa katılan gençlerin arkasından çektikleri özlem ve zorlukları dile getirmiştir.

¹⁴¹ ya:ragiñ: Silahın.

¹⁴² ya:yrasa: Dağılsa.

¹⁴³ kepte:ri: Güvercini.

¹⁴⁴ üy: Ev.

¹⁴⁵ a:su:dalık: Sakinlik.

Parāhatlık¹⁴⁶ bolsa ğa:rrı çāğında¹⁴⁷,
 Oğlım di:riligin dayancı¹⁴⁸ bolya:r
 Uruş bolsa di:yse¹⁴⁹ gidip savaşa,
 Güyci¹⁵⁰ ğaçan gözüm yollarda ğa:lya:r¹⁵¹, (A:ta).

Şair, herkesin savaştan bıktığını söyleyip güzel günlerin tekrar geri gelmesi için dua eder. Barış her derde dermandır. Şair, bütün insanoğlu için huzur ve barış dolu, kavgasız bir hayat istemektedir.

O, şiirinde Afganistan'da yaşayan bütün etnik halklara özellikle de Türkmenlere savaşın ne kadar çok zarar verdiğini dile getirmekte, gençlerin erken yaşta şehit düşmeleri konusunda duygularını anlatmaktadır. Kara savaş her eve ateş düşürmüştür.

Şöylelikde¹⁵² biz a:talar cahānda,
 Hemmelere parāhatlık isleyā:ris,
 Parāhat durmuşta¹⁵³ bolup dura:nda,
 Ba:r insā:na hem ra:hatlık isliyā:ris, (A:ta).

Şair bu şiirinde de savaşın verdiği zararları dile getirmiştir. Yaşlı bir adam oğlunun savaşa gitmesini istememektedir. Haksız yere kan dökülmesine karşıdır. Bu dünyayı kötü yönden etkileyen şey, savaştır.

Sözledi bul bir ğa:rrı a:ta,
 Yigit yeten oğlım urşa¹⁵⁴ gitmese,

Bul cahānda¹⁵⁵ asla bolmasın uruş,
 Hiçbir yerde dostluk yo:lu yitmese, (A:ta ve gözellik).

‘Atım ve silahlarım olsa da benim yanımda durmasınlar, yanıma gelmesinler’ diyen şair, her istendiğinde silahların yerden biter gibi çıktığını belirtmektedir. ‘Atım güç gösterip savaşa girse de ben ona bir şey buyurmam. Bu tür bir güçle insanoğlunun bir şey elde edebileceğini ummuyorum’ diye yakınan şairin yine silahlanma karşıtı olup savaşı da eleştirdiğini bu mısralarından anlıyoruz.

¹⁴⁶ pa:rahatlık: Huzur.

¹⁴⁷ ğa:rrı çāğında : yaşlandığımda .

¹⁴⁸ dayancı: Gücü, kuvveti.

¹⁴⁹ di:yse: Dese.

¹⁵⁰ güyci: Gücü, kuvveti.

¹⁵¹ ğa:lya:r: Kalıyor.

¹⁵² şöylelikle : Böylelikle

¹⁵³ durmuş: Hayat.

¹⁵⁴ urşa: Vuruşa, savaşa.

¹⁵⁵ cahānda: Cihanda.

Çıkmasın men ya:na atım yara:gı,
 Böyle yara:g belkim yerden hem yetsin,
 Atım güycü urşa i:şe buyrulma:n,
 Bö:yle güycden insân gerege bitsin, (Gö:k (Asman)).

Adil insanların ışığı topluma yayılırsa, zulüm biterse dünya güzelleşecektir. Karanlıklar yerini aydınlığa bırakacak, eski mutlu günler geri gelecektir.

Şair, bu şiirinde savaş yoluyla bir hedefe varılamayacağını dile getirir. Her şeyin güzel, barış içinde, huzur dolu olması için herkesin çalışması ve çaba göstermesi gerektiğini dile getirmektedir. O, hep birlikte olup karanlıkları aydınlığa çıkaracaklarını bildirmektedir. Bu şiirde şair eskilere özlem duymaktadır.

Şu zâtlarıñ ö:zi gözellik di:yip,
 Sözledi ol a:ta çu:ğur yürekten,

Onuñ bul sözünüñ ba:rısı doğru,
 Hemme sözü bize ilki gerekten. (Oraz) (A:ta).

Şair, savaşın dumanının yüzünü örtmemesini, insanların yüzünü görmesini engellememesini istemektedir. Karanlık gecelerde yıldızların parlaması gibi bir güzelliği görmekten mahrum kalmamayı dileyen şair, gökyüzünde geceleri parlayan yıldızların insanoğluna güç ve kuvvet verdiğini ifade etmektedir. Aslında burada şair ‘savaş olmasın, barış içinde yaşayalım’ görüşünü farklı bir anlatımla dile getirmektedir.

Uruşıñ tüssesi¹⁵⁶ tutmasın yüzüm,
 Men görüp durayın insân yüzünü,
 Gi:celerde¹⁵⁷ göz gıpışya:n¹⁵⁸ yıldızlarla,
 Görünip govandırısın¹⁵⁹ onuñ gözünü, (Gö:k (Asuman)).

Şair bu beytinde, ‘savaş sonrası zorluk ve acılar olmasa halkımız daha ileri mevkilerde yer alabilirdi’ diyerek kan dökülen yerde hiçbir zaman barış ve huzurun olmayacağını, savaş içinde olan halkın her zaman geri kalıp her konuda perişan olacağını belirtmektedir.

Käşke bolsantı¹⁶⁰ äsüdä, geçmese zamân bihüdä¹⁶¹,

¹⁵⁶ uruşıñ tüsesi: Savaşın dumanı.

¹⁵⁷ gi:celerde: Gecelerde.

¹⁵⁸ göz gıpışya:n: Göz kırıyorum.

¹⁵⁹ govandırısın: Sevindirsin.

¹⁶⁰ bolsantı: Olsaydın.

¹⁶¹ bihüdä: Faydasız.

Ğa:n bi:le bolma:n ālūda¹⁶², tertemiz a:vlağlarıña¹⁶³, (Bağlarına),

Huzur, özgürce mutlu ve sevinçli yaşamaktır. Savaş ise ölüm, acı, ayrılık ve hüzdür. İnsan için aslolan şey ölmek ve öldürmek değil yaşamak ve yaşatmaktır. Şairin buradaki mesajı savaşı unutmak, barış ve huzuru sevmek ve benimsemektir. Huzur, insan için her şeydir.

Şair bu şiirinde savaşı bir gelinin bakış açısıyla dile getirmektedir. Genç gelin henüz evliliğinin başında sevdiğini savaşa kurban verdiğini anlatmaktadır.

Aslında bu konunun Türk dünyası edebiyatlarında işlenen fazlaca örneği vardır. Bunlar içerisinde en çok bilineni Cengiz Aytmatov'un 'Cemile' adlı uzun hikayesidir. Bu hikâyede de savaş ve savaşın mahvettiği hayatlar anlatılmakta, genç bir gelinin hem toplum içerisinde hem de duygu dünyasında yaşadıkları dile getirilmektedir. Savaşın somut olarak görünen insanların hayatlarını mahvettiğiyle ilgili problemler yanında insanların duygu dünyalarında kopardığı fırtınayı bu tür eserlerle de takip edebilmekteyiz.

Parāhatlık ya:şam, uruşdır ölüm,
İnsāna ölümden di:rilik ya:ğşı,
Uruşu yigrenip sulhı¹⁶⁴ söyşelik¹⁶⁵,
Hemmeler bolsın yüregiñ na:ğşı¹⁶⁶ (Ge:lin).

Oraz, herkesin savaştan bıktığını söyleyip güzel günlerin tekrar geri gelmesi için dua ediyor. Barış her derde dermandır. Şair, bütün insanoğlu için huzur ve barış dolu, kavgasız bir hayat istemektedir.

Şair aşağıdaki mısralarında Afganistan'da yaşayan bütün etnik halklara özellikle de Türkmenlere savaşın ne kadar çok zarar verdiğini dile getirmekte, gençlerin erken yaşta şehit düşmeleri hakkında duygularını anlatmaktadır. Kara savaş her eve ateş düşürmüştür.

Şöylelikde¹⁶⁷ biz a:talar cahānda,
Hemmelere parāhatlık isleyä:ris,
Parāhat durmuşta¹⁶⁸ bolup dura:nda,
Ba:r insā:na hem ra:hatlık isliyä:ris, (A:ta).

¹⁶² ālūda: Karışık,bulaşık.

¹⁶³ a:vlağlarıña: Av yerlerine.

¹⁶⁴ sulhı: Barış.

¹⁶⁵ söyşelik: Sevelim.

¹⁶⁶ nāğşı: Nakışı .

¹⁶⁷ şöylelikle : Böylelikle

¹⁶⁸ durmuş: Hayat.

Şairin aşağıdaki dörtlükte de savaşın yaralarını ve izlerini yansıttığını görmekteyiz. O, bu dörtlükte barışın hâkim olduğunu, dostlarla birlikte yaşamının bu dünyanın en güzel süsü ve güzelliği olduğunu anlatmaktadır. Dünyanın en felaket şeyinin sevenleri ayıran, vatana yapılan hainlikler ve savaş olduğunu vurgulamaktadır.

Parāhātılık, i:la:laşık hem dostluk,
Yer yüzünde yaraşığı¹⁶⁹ insānıñ,
Ġanı:mılık¹⁷⁰ hem uruş düşmānlık bolsa,
Āzarı āpeti¹⁷¹ derdi, bu cānıñ, (Şa:ir).

2.1.2.2.2. Özlem

Şair şu beytinde kendisinin de yaşadığı vatanından ayrı olması hasebiyle ayrılık duygusunu anlatmaktadır. Afganistan'daki iç savaş döneminde vatanından ayrılmak zorunda kalan şair, vatan özlemi sebebiyle acılar çektiğini ve hüznün içinde olduğunu dile getirmektedir. Eski huzur dolu mutlu yıllarını hatırlamaktadır.

Sensiz dünyā da:r bolupdır, yüregim efkār bolupdır,
İki gözim zār bolupdır. āsūdalık ça:ğlarıña,

Vatan diyip yazar boldım, hicrānından bezer¹⁷² boldım,
Çöl bīevān¹⁷³ gezer boldım, yetip bilmān da:ğlarıña, (Ba:ğlarıña).

Şairin aşağıdaki mısralarında çocuk gözüyle olayları anlattığı görülmektedir. Çocuk ruhunda savaş yüzünden babasından ayrılmanın verdiği acı sebebiyle insanlara savaştan vazgeçmeleri konusunda seslenirken huzurlu ortamlarda bahçelerde çiçeklerin açtığını, çocukların mutlu ve neşeli büyüdüğünü ifade etmektedir.

Şair, çocukluğunu da gençliğini de savaş içinde yaşamış, ülkesindeki Rus ve Taliban baskıları sebebiyle sıkıntılı bir süreçten sonra can derdine düşüp kırk beş ellili yaşlarında önce Türkmenistan'a gitmiş, birkaç yıl sonra olaylar biraz yatıştığı zamanlarda ülkesine dönmüştür. Abdurrahim Oraz, 2019 yılında yine aynı sıkıntılar sebebiyle Türkiye'ye göçmüştür. Bu mısralarda onun iç dünyasında savaşın bıraktığı izi görmemek mümkün değildir. Büyükleri bile hayattan soğutan savaş, çocukların gönlünde şüphesiz ki daha büyük yaralar açmıştır.

¹⁶⁹ yaraşığı: Güzelliği.

¹⁷⁰ Ġanı:mılık: Savaşta elde edilen mal.

¹⁷¹ a:peti: Afeti.

¹⁷² bezer: Bıktım.

¹⁷³ bidivan:.....

Parāhatlık bolsa meniñ gül yüzüm,
 Gülgün¹⁷⁴ bolya:r, saralmaya:r¹⁷⁵ solmaya:r,
 Uruş bolsa men atamdan ayrılıp,
 Atasız āsūda ya:şam bolmaya:r, (Ça:ğa).

Huzur ve barış dolu bir ülkede gül goncası gibi çocuklar sevinçle gülüp oynayacaklardır. Savaş ve huzursuzluk varsa çocuk çocuk herkes gülmeyi terk edip ağlayacak, sıkıntılı ve zor günler yaşayacaktır. Şair bu dörtlükte de savaşın insanoğlu için hiç de iyi bir şey olmadığını, özellikle çocukların huzurlu bir ortamda barış içinde büyüyüp yaşamaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Parāhatlık bolsa meniñ do:dağım,
 Gül goncası gülki bile açilya:r,
 Uruş bolsa diyse do:dağım titrāp,
 Gülkü ga:lıp¹⁷⁶ a:ğlamağa geçiliyār, (Ça:ğa).

Şair, savaşın dumanının yüzünü örtmemesini, insanların yüzünü görmesini engellememesini istemektedir. O karanlık gecelerde yıldızların parlaması gibi bir güzelliği görmekten mahrum kalmamayı dileyen şair, gökyüzünde geceleri parlayan yıldızların insanoğluna güç ve kuvvet verdiğini ifade etmektedir. Aslında burada şair ‘savaş olmasın, barış içinde yaşayalım’ görüşünü farklı bir anlatımla dile getirmektedir.

Şair, şu bentte savaşın dünyaya zarar verdiğini anlatmaktadır. Savaşın genç yaşlı ayırt etmeden herkese zarar verdiğini dile getirmektedir. Ailelerin, savaşa katılan gençlerin arkasından çektikleri özlem ve zorlukları dile getirmiştir.

Uruşñ tüssesi¹⁷⁷ tutmasın yüzüm,
 Men görüp durayın insān yüzünü,
 Gi:icelerde¹⁷⁸ göz gıpışya:n¹⁷⁹ yıldızlarla,
 Görünip govandırsın¹⁸⁰ onuñ gözünü, (Gö:k (Asman).

Şairin teşbih sanatını kullandığı bu dörtlükte Allah’a dua ederek gurbet ateşinde yanmaktan kendisini korumasını dilediğini, kendisini halkından ayırmamasını arzu ettiğini görüyoruz. Şair, hayatta ve sağ olduğu sürece ana dilinden de halkından da uzak düşmemek için yalvarmakta ve bu duygularını dile getirmektedir.

¹⁷⁴ gülgün: Neşeli

¹⁷⁵ saralmaya:r: Sararmıyor.

¹⁷⁶ galıp: Kalıp.

¹⁷⁷ uruşñ tüsesi: Savaşın dumanı.

¹⁷⁸ g:icelerde: Gecelerde.

¹⁷⁹ göz gıpışya:n: Göz kırıyorum.

¹⁸⁰ govandırsın: Sevindirsin.

Ya:radan yād¹⁸¹ etme i:limden meni!
 Bülbül meni ayırma gülümden meni!
 Can ba:rıça¹⁸² ene dilde söyleyin!
 Bîgâne etmegil dilimden meni! (Sağla).

2.1.2.2.3. Barış ve Huzur

Şair, insanoğlunun birbirini, ayı ve yıldızları güzellikleriyle görüp tasvir etmesini, kendi de huzurlu bir şekilde yaşayıp hak ederek kazanıp rahat bir dünyada yaşamayı istemektedir. Bu ifadelerden de şairin savaşın karşısında olduğunu, barışı özlediğini ve huzur içinde bir hayatı arzu ettiğini anlamaktayız.

İnsân meni, a:yı hem yıldızları,
 Gözel görüp güzelliği vasp etsin,
 Ö:zem güzel bolup parâhat ya:şap¹⁸³,
 İşlä:p dürli nimetleri kesb etsin, (Gö:k asman).

Şair ‘Aşık men’ şiirinde halkın güçlenmesi, yükselmesi ve her açıdan özellikle de eğitim, kültür ve sanat kollarında gelişmesi için ve halkının huzur ve barış içerisinde yaşaması için görüşlerini dile getirmektedir. Halkı için her türlü zorluğa razı olduğunu ifade etmektedir. Burada şairin milli duygularla hareket ettiğini söyleyebiliriz.

Ey meniñ cānım i:lim pervāziña¹⁸⁴ ‘aşık men,
 Du:tardan sa:yrap çıkya:n o sa:ziña ‘aşık men,
 Men senden ḥaberdār men nāziña ḥiridār¹⁸⁵ men,
 Maña müñ nāz etseñ hem o nāziña ‘aşık men, (‘Āşık men).

Şair, ‘Ata’ şiirinde savaşın eskiden gelen her şeyi yerle yeksan ettiğini, çevreye zarar verdiğini vurgulamaktadır. Barış ve huzur, savaşın açtığı yaralara, her derde dermandır.

Uruş bolsa derim¹⁸⁶ döken yerlerim,
 Basgılanya:r¹⁸⁷ o:da yaniya:r guriya:r,
 Parâhatlık bolsa a:қан derlerden,

¹⁸¹ ya:d: Bîgâne, yabancı.

¹⁸² ba:rıça: Oldukça.

¹⁸³ parâhat ya:şap: Huzurlu yaşayıp.

¹⁸⁴ pervaziñe: Uçuşuna.

¹⁸⁵ ḥiridar: Alıcı.

¹⁸⁶ derim: Terim.

¹⁸⁷ basgılanya:r: Tepeliyor.

Reng be reng yakımlı¹⁸⁸ güller gögöryä:r, (A:ta).

Şair halkı ve ailesinin savaşın adından bile çekindiğini dile getirir. Artık savaşın bir an önce son bulup yerini barışa ve huzura barakmasını, bu zor günleri birlikte aşarak bütün bu karanlık günleri aydınlığa çevirebileceklerini dile getirir.

Şunda hem men ça:gam¹⁸⁹ ü:çin i:l ü:çin,
Yigrenyän¹⁹⁰ dünyada uruşñ a:dını,
İsleyän hemmeler ağzı bir bolup,
Söndürseler indi uruş o:dını, (A:ta).

Şair, ‘Güneş’ adlı şiirde de doğadan yola çıkarak savaş ve huzur konusunu işlemektedir. Savaş olunca ‘savaş ateşinin dumanları’ bütün dünyaya yayılır. Şair; ‘yeryüzünde huzur ve barış hâkim olursa güneş de ışığıyla her tarafı aydınlatacaktır der. Eğer, savaşın dumanları yeryüzünü sardıysa o zaman güneş ışığı dünyayı aydınlatmaya yetmeyecektir’, der. Bu durumda hayat insanoğlu için çekilmez hale gelecektir.

Yeryüzünde bolsa parāhatlıgı,
Altın nurum oñat yetiryär insāna,
Uruşñ tü:tüni tutsa dünyānı,
Yahtılık yetmeyär gıynanan cāna, (Gü:neş).

Oraz’a göre herkes savaştan bıkmıştır, güzel günler tekrar geri gelsin diye dua etmektedir. Barış her derde dermandır. Şair, bu dörtlüğüne de bütün insanoğlu için huzur ve barış dolu, kavgasız bir hayat istemektedir. Şair, şiirinde Afganistan’da yaşayan bütün etnik halklara özellikle de Türkmenlere savaşın ne kadar çok zarar verdiğini dile getirmekte, gençlerin erken yaşta şehit düşmeleri hakkında duygularını anlatmaktadır. Kara savaş her eve ateş düşürmüştür.

Şöylelikde¹⁹¹ biz a:talar cahānda,
Hemmelere parāhatlık isleyä:ris,
Parāhat durmuşta¹⁹² bolup dura:nda,
Ba:r insā:na hem ra:hatlık isliyä:ris, (A:ta).

Şair, savaşın bir an önce sona ermesi ve eski güzel özgür, mutlu ve huzurlu günlerin geri dönmesi için dua etmektedir. Özgürlük ve huzur içinde

¹⁸⁸ yakımlı: Işıklı

¹⁸⁹ çağım: Yaşadığım dönem.

¹⁹⁰ yigreniyorum: Fenalaşyorum.

¹⁹¹ şöylelikle: Böylelikle

¹⁹² durmuş: Hayat.

yaşamak isteklerini; bir ve beraber olmayı güçlendiren gelenek göreneklerin yaşatılması konusunu dile getirir.

Şair bu şiirinde eski mutlu günlere özlemini dile getirmiştir. Böylece şiirin Afganistan Türkmenlerinin zor şartlar altındaki hayat mücadelesini anlatmaktadır. Allah'a biran önce savaşın sona ermesi, güzel günlerin gelmesi için dua etmektedir. Şiirin başlığından da anlaşıldığı gibi (Ağ bolsun) beyaz rengin Türklerde ululuk, adalet ve güçlülük anlamları verdiğini görmekteyiz. Türk Mitoloji Ansiklopedisi, Türk Söylence Sözlüğü'nde de 'ak' kelimesi için 'kirlenmemişlik, eldeğmemişlik ve günahsızlık' anlamının mecazen kullanıldığı belirtilmektedir (Karakurt, 2012: 46).

Uruş o:dı yoğa:lsın, Allah rahatlık bersin,
Do:lu bütün erkinlik, hem parāhatlık bersin,
Hoşluk toylar tutulup, i:lim hoş-u şād bolsın,
İ:la:d etki¹⁹³ gelip, dünyamız ābād¹⁹⁴ bolsın,
Şunda bola:r Oraz'ın , gönlü hem yüregi şād,
Şunda¹⁹⁵ bolar bu başım her dürlü gamdan āzad¹⁹⁶(A:k bolsın).

Aşağıdaki dörtlükte Oraz'ın insanoğlu için huzur ve barış dolu bir dünya istediği dile getirilmektedir. Huzur olmayan yerde kavga ve anlaşmazlıklara, bütün kötü eylemelere yol açıldığı belirtilmektedir. O, bütün dünyanın huzur ve barışla dolu olmasını, hayatın mavi gökyüzündeki güneşin ışıklarıyla dolmasını ve ümitlerle kuşatılmasını istemektedir.

Parāhatlık, ila:laşık¹⁹⁷ insāna,
İsleyärin müdām bolsun diyip men,
Parāhatlık guşun alsam goynuma,
Gö:k do:numı¹⁹⁸ müdām egne giyip men, (Gö:k (asuman),

Barış ve huzurun önemine, savaş ile kargaşanın olmadığı bir dünyaya duyduğu özlemi dile getiren şair, hayatta barış ve huzurun insanoğlu için su ve yiyecek gibi yaşamak için temel ihtiyaç olduğunu anlatmaktadır. Barışın bir toplum için, halk için en önemli hatta hayati unsurlardan biri olduğunu vurgulamaktadır.

Parāhat ya:şayış, parāhat durmuş,

---

¹⁹³ etki:

¹⁹⁴ a:ba:d: Rahat.

¹⁹⁵ şunda: Orada.

¹⁹⁶ a:zad: Serbest .

¹⁹⁷ ılalaşık: Uyum, birlikte.

¹⁹⁸ do:numı: Giysimi.

İnsāna gerekli, i:ymit¹⁹⁹ ya:lı,
 Para:hatı goraymağım insāna,
 Gereklidir, sūnğki²⁰⁰ hem eti ya:lı,(Parāhat Kepteri).

O, barışın hâkim olduğundan, güllük gülistanlık bir yerde olduğundan bahsetmektedir. Mermi kokularının olmadığı mavi gökte kuş seslerinin dolu oluşu ve masmavi temizliğin hakim oluşundan dem vurmaktadır. Şair halkına ve etrafındaki insanlara, savaştan el çekmelerini, gelecek nesillere daha güzel barış ve huzur içinde yaşanabilir bir vatan bırakmalarını söyleyerek nasihatlerde bulunmaktadır. Şiirin adının “kepter” yani “güvercin” olması da boşuna değildir.

Parāhatlık bi:le göneniyār cānlar,
 Gelin indi²⁰¹ gönensin bu cānımız,
 Uruş yok yerinde parāhatlıkta,
 Gül-gülzāra dönsün bizin ya:nımız. (Parāhat Kepteri).

2.1.2.2.4. Sitem

Şair bu beytinde Allah’a dua eder. Vatanına acı çektiren düşmanlarına bir an önce bu dünyada ve ahirette yaptıklarının bedelinin en ağır şekilde ödetilmesini ister. Şair, artık vatanının eski huzurlu günlerine geri dönmesi için Allah’a yalvarmaktadır. Şairin, diğer insanların yaşadığı sorunu değil kendisinin de yaşadığı vatandan ayrı kalma derdini mısralarında işlediğini görmekteyiz.

Duşmāniñ hākbeser²⁰² bolsın, enti:p²⁰³ derbeder bolsın,
 Āsūdalık semer²⁰⁴ bersin, Oraz gi:rsin, ba:ğlarıña, (Bağlarıña).

Şair halkına sitem ederek, birleşip haklarını elde edemediklerini eleştirel ifadelerle dile getiren şair, halkının elinde olan fırsatlardan faydalanamadıklarını, gelecekleri için çok önemli olan birçok şeyi kaybettiklerini dile getirmektedir. Halkının doğru yolu seçmediğini sert bir dille eleştirmektedir.

Tāze gün diydik tazelenedik,
 Tāzelige ğarşı geldik bilmedik,
 Yüz yo:l geldi tazeligimiz üç:i:n,

¹⁹⁹ i:ymit: Yiyecek (Gıda).

²⁰⁰ sūnğki: Kemiği.

²⁰¹ indi: Şimdi.

²⁰² hākbeser: Yerle yeksan olsun.

²⁰³ enti:b: Evsiz, gereksiz.

²⁰⁴ semer: Meyve versin.

Olardan bi:rini sayla:p²⁰⁵ almadık, (Täzelenmedik).

Şair eleştirilerini sürdürerek eskiden beri süregelen şartları benimsediklerini ancak son dönemlerde gerçek dine değil idarecilerin kendi görüş açılarında yer alan dini uygulamalara dayanarak çağdaş dönemin gelişmelerini kabul etmediklerini, karşı çıktıklarını ifade etmekte, eleştirmektedir. Şair, “A:çılmadan bahār ayda solduğ biz” söylemiyle ‘hiçbir şeyi doğru dürüst yapamadan, göremeden bahar ayında solduğ’ diyerek halkın durumunu solan bir çiçeğe benzetmiş ve teşbih sanatını kullanmıştır.

Her bir täze zāda²⁰⁶ ğa:rşı geldik biz,

Köhne²⁰⁷ uyıp täzelige güldük biz,

A:çılmadan bahār ayda solduğ biz,

A:ğaç bolup dürli meyve dolmadık (Täzelenmedik).

2.1.2.2.5. Kavga, İsyân

Millî konulardaki hassasiyeti şiirlerine de yansıyan Abdurrahim Oraz, en değerli ülküsünün daima peşinde olmuş, halkının gür sesi olarak maruz kalınan acıların isyanını dile getirmiştir. Şairin şiirlerinde sitem ve acılara haksızlığına karşı sert bir duruş sergilediğini çok açık bir şekilde görmek mümkündür. Bu noktada şairin şiirlerinde sitem ve isyan başlığı altında karşılaştığımız duygu yoğunluğu, Türkmen halkına yapılan haksızlıkları, halkının hür yaşama isteğini de dile getirmektedir. Şair her ne kadar bu konularda şiirler yazsa da onun ‘bile bilmedik’ ifadesinde, olan biteni anlamaya çalışsa da anlayamadığı sitemi yatmaktadır.

Şair bu şiirinde toplumun her ferdinin belli bir hedefe ulaşsa da baharı yaşasa da hayatında güler açmadığını, çok zor günler yaşadıklarını, olanlar karşısında ses çıkarmayıp tepkisiz kaldıklarını ifade etmektedir. Aslında şair, yaşananları anlatırken üstü kapalı imalarla kendi halkının sessiz kalmasına sitem etmektedir. İnsanların her şeyi olduğu gibi kabul etmelerini hazmedememektedir. Şair bu konuda yapabileceği tek şeyi gerçekleştirmekte ve Allah’a dua etmektedir.

Täze²⁰⁸ yıla geldik, güle gelmedik,

Çäksiz²⁰⁹ ğamlar çekdik, dile gelmedik,

Böyle ğamlar, böyle ğayğı:ñ²¹⁰ sebäbin,

²⁰⁵ saylap: Seçip.

²⁰⁶ zāda : şeye.

²⁰⁷ köhne: Eski.

²⁰⁸ täze: yeni.

²⁰⁹ ça:ksiz: Syısız, sınırsız.

Ey Allāh'ım! Bizler bile bilmedik, (Bilmedik).

Bu bölümde de şair insanlara değer verilmediğini, ellerinde olan her şeyin gasp edildiğini, genç ve cesur yiğitlerin yok edildiğini, suçsuz insanların ölümle cezalandırıldığını ifade etmektedir. İnsanların bütün olanlara rağmen ayaklanmayı, ses çıkaramadıkları ifadesini aşağıdaki mısralarda yine görmekteyiz. Serzeniş ve sitem duygusu burada da hâkimdir.

A:damiñ bahāsi²¹¹ yöne muğt²¹² boldı,
Her bir yerde 'āciz bendeler²¹³ öldi,
Düşmānlar buķınıp²¹⁴ bu hāle geldi,
Bizler ayağmıza ğa:la²¹⁵ bilmedik, (Bilmedik).

Şairin sitem dolu şiirlerinden biri diye ele alabileceğimiz aşağıdaki şiirde 'Ne zaman dünya huzura kavuşur?' sorusu sorularak istifham sanatı kullanılmıştır. Şair burada 'Savaş ne zaman son bulup, yerini huzura bırakacak?' diye de sormaktadır. 'Ne zaman insan hakları yerine getirilecek?' 'Ne zaman her şey yoluna girip eski mutlu günlerimize kavuşacağız?' 'Ne zaman bu ağır yaralar iyileşecek ve bizler ne zamana kadar yaralanacağız?' 'Hakikat ne zaman insanoğlu yararına olacak?' diyerek ard arda sorular sormakta, ancak cevap istemekten çok sitem etmektedir.

Kaçan²¹⁶ bu dünyāmızda para:ħat²¹⁷ bolar?
Kaçan, insān pāyi²¹⁸ sa' ādet bolar?
Kaçan, selām bolar, sela:met bolar?
Kaçana:ça²¹⁹, a:ğrı cerāhet²²⁰ olar?
Hak kaçan insana bir 'ad(āl)et²²¹ bolar? (Hak Ka:çan İnsa:na Bir Ad(āl)et Bolar?).

Şair alttaki şiirini içinde yaşadığı dönemlerde Afganistan'daki Türkmenlerin haklarının dürüst olarak verilmemesini anlatmak, adaletsizliğe dikkat çekmek için

²¹⁰ ğayğın: kaygın.

²¹¹ bahası: Değeri

²¹² muğıt: Bedava.

²¹³ bendeler: Kullar.

²¹⁴ buķınıp: Gizlenip.

²¹⁵ ğa:la: Kalka.

²¹⁶ kaçan: Ne zaman.

²¹⁷ para:ħat: Barış (Huzur).

²¹⁸ pa:y: Ayak.

²¹⁹ kaçanaça: Ne zamana kadar.

²²⁰ cera:hat: Yaralı.

²²¹ Burada matbaa hatası olduğu düşünülerek sözcüğü 'ad(āl)et şeklinde okuduk. Parantez içindeki harfleri kendimiz ekledik.

kaleme almıştır. Seçim günlerinde alınan haraçların ardından göreve gelenlerin diğer zamanlarda hal ahval sormaya bile gelmediklerini ifade eden şair, her şeyin sadece seçimler bitinceye kadar göstermelik olarak yapıldığını, halkı düşünen kimsenin olmadığını belirtmektedir. Şair, bu olayların en büyük sebebinin halkın birlik beraberlik içinde olmaması sebebiyle yaşandığını da vurgulamaktadır. Burada halkına karşı küçük bir sitemi olduğunu da anlamak zor değildir.

İ:şde iki payıñ ba:r, desterhānda cāyıñ yoķ
 Seçimlerde rāyıñ²²² ba:r, haķ huķūķda pāyıñ yoķ,
 Bu i:şleriñ sebābi , agzıñ a:la , қа:şıñ çoķ²²³,
 Gel indi bugün i:lim i:l aģzıñı birleştir. (Birleşdir).

Şair bu dörtlüğünde de dünyada olan haksızlığa sessiz kalmayarak sitem etmektedir. Haksız yere çok genç yaşta savaştan dolayı ölenler için üzüntüsünü dile getirmektedir. Türkmen halkına edilen zulüm ve haksız olan eylemlere karşı sitem ederek duygularını şiire dökmüştür.

Nāme diymek bolya:r dünyā i:şine,
 Ne ‘acab, cevānlar²²⁴ ölüp barya:rlar,
 Es etmezler, hem- de bilmezler üçi:n,
 Yersiz yere, ķurbān bolıp barya:rlar, (Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar).

Doğru sözü dinleyen yoksa ve doğru söze önem verilmiyorsa bu dürüstlüğe karşı yapılan en büyük olumsuzluk diyen şair, birinin sözünü dinlemenin özellikle de doğru söz söyleyeni dinlemenin bir erdem olduğuna, bunu yapmayanların bu anlayıştan uzak kişiler olduğuna işaret etmektedir. Şair, doğruluğu ve gerçekliği ifade eden sözlerin dinlenmediği yerde hiçbir zaman mutluluk ve sevinç olamayacağını da anlatmaktadır. Şair doğru yolda olmayanların, doğru sözü dinlemeyenlerin hayatları boyunca bir hedefe de ulaşmayacaklarını ifade etmektedir.

Şairin üstünde durduğu halkı için isyan ve sitem etmesinin en büyük sebebi de Türkmen halkına yapılan haksızlıklar ve acılardır. Oraz şiirlerinde millete yapılan haksızlık karşısında çok sert bir dille eleştirmektedir.

Yü:rekden sızdınp²²⁵, sö:zleseñ sö:ziñ,

²²² rāyıñ: Seçmek hakkın var.

²²³ çoķ: Çok.

²²⁴ cevānlar: Gençler.

²²⁵ sızdırp: İçten sevmek.

*Derdi yama:n*²²⁶, onı diñlän²²⁷ bolmasa!
 Dop-doğrula:p aytsañ²²⁸, ğıyğırıp²²⁹ ö:ziñ,
Yü:rek yanıyor, onı *añla:n bolmasa*, (Diñlän Bolmasa).

2.1.2.3. Adalet ve Adaletsizlik

Adil insanların ışığı topluma yayılırsa, zulüm biterse dünya güzelleşecektir. Karanlıklar yerini aydınlığa bırakacak, eski mutlu günler geri gelecektir

Toplumun nefes alması adaletle mümkündür. Adaletin olmaması toplumu nefessiz bırakır, gelişmesine de izin vermez. Toplumdaki fertler adalet duygularını geliştirip de vicdanlı olabilirlerse demokrasi ve barış da sağlanacaktır. Adalet, modern toplum yapısında yer alır ve toplumu geliştirir. Adalet toplumun içinde yer alan her ferde eşit olarak uygulandığında demokratik bir hukuk devletinden söz etmek mümkündür. Toplumun her ferdi adaletli olmak gibi bir insani erdeme sahip olmalıdır. İnsanların kişisel çıkarlarını adaletten önceye yerleştirmesi, haksızlığı tercih etmeleri, kişi vicdanında bulunması gereken adalet duygusunu yaralar, bu yaralanmalar da toplumsal düzeni bozar.

Bir iş, içten ve isteyerek yapılmazsa hiçbir şeye yaramaz. Bir fayda da sağlamaz. Güven duyulmayan yere gitmek ve orada kalmak da mümkün değildir. İnsanoğlu, güven ve huzur içinde yaşamak ister. Bu ortamın sağlanmadığı yerlerde yaşayan insanlarda güvensizlik duygusu yerleşecek ve iç dünyalarındaki huzursuzluk hayatlarının her safhasına hâkim olacaktır. Şair bu konuda kendi halkını uyarmaktadır.

İhlās bile bolmadıķ²³⁰, ya:rılıķ yararlı dāldir,
 Gövün sıgmadıķ yerler, ba:rıp durarlı dāldir, (Dāldir),

Şair, bu şiirinde halkın güvenini kazanmanın, onların inancını kazanarak iş yapmanın büyük bir mutluluk olduğunu anlatmaktadır. O bu mısralarında yine halk için çalışmak, bu yolda kendi çabalarıyla ve var gücüyle çalışarak halkı için güç sarf etmek gerektiğini dile getirerek halkına olduğu kadar kendine de seslenmektedir. Elde bulunan her imkânının halk için harcanması gerektiğini anlatmaktadır.

²²⁶ yama:n: Kötü

²²⁷ diñlän: Dinleyen.

²²⁸ aytsañ: Söylesen

²²⁹ ğıyğırıp: Bağırıp.

²³⁰ bolmadıķ: Olmadık, olmayan.

Şair, bu şiirde iliyle, halkıyla kavuşmasını anlatır. Halini hatırını sormaya gelen ili ve halkı sayesinde kışlar bahara dönmektedir. Bahçelerde gül ve laleler açmaktadır. Her şey, güzelliklerle bezenmektedir.

İ:liñ saña minnet goysa, buysançdır²³¹,
 Sen i:l ü:çin, bi:şip, yanıp kül bolğıl,
 İ:l ina:mı, b:ar ömrüñe işançdır,
 İ:l yo:lına, sen döşelcek²³² gül bolğıl, (Toprak Bol).

Şair, aşağıdaki mısralarda kötü olarak görülen her şeyden kendisini koruması için Allah'a dua etmektedir. Burada Allah'a yakararak azmaktan, kötü yola girmekten kendisini korumasını istemektedir. Ayrıca mertlerle yoldaş olmayı arzu etmekte, ne olursa olsun buna razı olacağını ifade etmektedir. Allah'a 'beni namertlerin tuzağından koru' dediği mısralardan onun adaletsizlik ve kötülükten ne kadar korktuğunu da anlarız.

Allāhım sen bizi, a:zmağdan²³³ sakla!
 Yersiz qahır edip ği:zmağdan sakla!
 Mertler bi:le nā:me bolsaq bolanı²³⁴!
 Nāmerdiñ ğurduğı duzağdan²³⁵ sakla! (Sakla).

Bu mısralarda şair, haksızlık durumunun devam etmesi halinde, her gün suçsuz birçok insanın ölmesi, zorluklar altında inlemesi, gittikçe kötüleşen şartlar altında yaşaması, dökülen kana, insanların feryadına aldırmadan bunlardan hoşlananların olması ve olanlardan zevk alanların olmasının insanlık dışı bir tavır olduğunu vurgulamaktadır. Şair olan bu tür olaylar karşısında şikayetlerini dile getirmekte ve 'Allahım, ne zaman kıyamet kopacak?' diye sormaktadır. Acı ve zulmün bitmediği yerde tek beklenen İlahi adaletin gerçekleşmesidir. Şairin kıyametin kopmasını dilemesi, öbür dünyada Allah'ın adaletinin gerçekleşeceğinden duyulan ümidi bizlere ifade etmektedir. Peki, bütün olanlar karşısında sessiz kalanlar suçlu değil midir? Şaire göre onlar da bu suça ortaktırlar. Şair, Allah'a dua ederek kıyametin kopmasını ve ilahi adaletin gerçekleşmesini istemektedir.

Eger, bu boluşlar, devāmlı bolsa,
 Günde, yüzler insān nāḥağtan ölse,

²³¹ buysançdır: Mutluluktur.

²³² döşelcek: Serilecek.

²³³ a:zmağdan: Yoldan çıkmak.

²³⁴ bolanı: Olanı.

²³⁵ duzağdan: Tuzaktan.

İnsân gâ:nı görüp, begense gülse,

Ey Allâ cân! Kaçan kıyâmet bolar?

Hak kaçan insana bir ‘ad(âl)et bolar? (Hak kaçan insana bir ‘ad(âl)et bolar?).

Şair, insanları hak yola çağırıp yanlış yolda başlarına gelebilecek bütün belalardan korkmaları ve kaçınmaları gerektiğini ifade etmektedir. İnsanoğlunun doğruyu seçip, yanlış davranışlardan kaçınması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Doğrılığı pîşe et, egriden endîşe et,

Pâli yağşî kişi et, ya:manı gö:yıp ya:şa, (Süyüp Ya:şa).

İnsanoğlu diline ve iradesine sahip çıkmalı, hak yolunda çalışıp çaba göstermelidir. İnsan haram olan her şeyden kaçınmalı, kazancı az da olsa helal yoldan elde ettiklerine şükretmelidir. En doğru ve güzel hayat, budur.

Erkde²³⁶ tutup dilini, i:şe ba:ğla bi:liñi,

Harâmdan çek eliñi, halâldan do:yıp ya:şa, (Süyüp Ya:şa),

‘Toprak bol’ şiirinde halkın güvenini kazanmanın, onların inancını kazanarak iş yapmanın büyük bir mutluluk olduğu anlatılmaktadır. O burada yine halk için çalışıp, bu yolda kendi çabasını göstererek, var gücüyle halk için güç sarf etmek gerektiğini söyleyerek halkına olduğu kadar kendine de seslenmektedir. Elde bulunan her imkânının halk için harcanması gerektiğini anlatmaktadır.

İ:liñ saña minnet goysa, buysançdır²³⁷,

Sen i:l ü:çin, bi:şip, yanıp kül bolğıl,

İ:l ina:mı, b:ar ömrüñe işançdır,

İ:l yo:lına, sen döşelcek²³⁸ gül bolğıl, (Toprak Bol).

Şair, bu şiirinde savaş yoluyla bir hedefe varılamayacağını dile getirir. Her şeyin güzel, barış içinde, huzur dolu olması için herkesin çalışması ve çaba göstermesi gerektiğini dile getirmektedir. O, hep birlikte olup karanlıkları aydınlığa çıkaracaklarını bildirmektedir. Bu şiirde şair eskilere özlem duymaktadır

Ya:yrasa ‘ādılıñ yahtısı nuru,

Hiçbir yerde zulum bîdād gâ:lmasa,

Şu zâtlarıñ ö:zi gözellik di:yip,

Sözledi ol a:ta çu:ğur yürekten,

²³⁶ erkde: İhtiyarında, kendi idarende.

²³⁷ buysançdır: Mutluluktur.

²³⁸ döşelcek: Serilecek.

Onuñ bul sözünüñ ba:rısı doğrı,
Hemme sözü bize ilki gerekten. (A:ta Ve Gözellik).

Şair bu dörtlüğünde Allah'a yalvararak bu haksızlıklardan şikâyet etmekte; insanları, bütün kötülüklerden ve zorluklardan uzak tutması için dua etmektedir. Şair gene Allah'a dua ederek, kötü ve fenaları neden cezalandırmadığını sormaktadır. Şair, haksız yere yapılan eylemlerin ve kötülüklerin zulmün insanoğlunun kalbini yaraladığını, dermanı olmayan dertlere saldığını anlatmaktadır.

Kä vaķit yalbarya:rın ey biyik Tañrı,
Tebālıđı bizden eyleseñ añrı²³⁹,
Nä:me üçi:n cezāsın, bermiyo:ñ²⁴⁰ do:đrı,
Bu zulümlar, bağrım, dilip barya:rlar, (Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar).

İnsanoğlunun kendisi gibi olan insanlara dostça bakması ve insan gibi davranması gerektiğinden hareketle şair, adil ve doğru bir kişiliğın çevresinin de dostlarının da adil, düzgün ve dürüst insanlar olacağını anlatmaktadır. Şair, bencillik eden, haksızlık üzere yaşıyan ve davranan insanların çevresinde kimsenin kalmayacağını, onların yalnızlığa mahkum olacağını, bunun da pişmanlık demek olduğunu dile getirmektedir.

İnsa:na insānça, baķma:nı bilseñ,
Köpeler dostlarıñ, azalar duşma:n,
Eger, men-menlik yo:lına girseñ,
Bir gün yeke ga:lıp, edersiñ puşmān, (Ö:zimizçe Göreliñ).

Şair Allah'a yalvararak kullarına merhamet etmesini istemektedir. O samimi bir şekilde Allah yolunda, doğru hareket etmek ve adaletli olmak gerektiğini anlatmaktadır. O, şiiirinin sonunda doğru, adaletli ve merhametli olanın sadece Hak olduğunu ifade etmektedir.

Bendesine yağşılığı kān etseñ,
İhlās bi:le Haķıñ yo:luna gitseñ,
Sadāķatıñ bi:le, bir i:şi tutsañ,
Oraz aydar, Haķdır seniñ yo:ldaşın. (Uzak Ya:ş),

Şair, aşığıdaki mısralarında her şeyin sonunu bilmeden ya da her şeyi açıkça görmeden bir şeyleri yargılamanın doğru olmadığını, her şeyin sonunu düşünmeden

²³⁹ añrı: Uzak.

²⁴⁰ bermiyo:ñ: Vermiyorsun.

karar verilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bir konunun sonunu görmeden ve anlamadan onun doğru ya da yanlış olduğuna karar vermek uygun olmayacaktır. Şiirde teşbih sanatının kullanıldığını görmekteyiz. Eski yırtık kaftanının altından mert bir yiğidin, gerçek bir halk kahramanının çıkabileceği düşündürülmeye çalışılmıştır.

Aşıl zātın²⁴¹ bilmeden, göyni²⁴² yetmezlik etme,

Köhne do:nıñ²⁴³ astında, bir är bolmağı²⁴⁴ mümkîn, (Mümkîn).

2.1.2.4. Vatan ve Millet Sevgisi

Abdurrahim Oraz, aşağıdaki dörtlükte halkın güçlenmesi, yükselmesi ve her açıdan özellikle de eğitim, kültür ve sanat kollarında gelişmesi için ve halkının huzur ve barış içerisinde yaşaması için görüşlerini dile getirmektedir. Halkı için her türlü zorluğa razı olduğunu ifade etmektedir. Burada şairin milli duygularla hareket ettiğini söyleyebiliriz.

Ey meniñ cānım i:lim pervāziña ‘āşık men,

Du:tardan sa:yrap çıkya:n o sa:ziña ‘āşık men,

Men senden ħaberdār men nāziña ħıridār men,

Maña müñ nāz etseñ hem o nāziña ‘āşık men, (‘Āşık men).

O: “İnsanoğluna değer ver. Her zaman kendi halkının yanında ol. Halkına hiçbir zaman sırtını dönme, milletin için çalış, fakir ve yetimlere yardım et. Halkın sevgisini kazan, mutlu yaşa” der.

İnsāna sarpa ğoy²⁴⁵, haqını haqla,

Yaramaz sözlerden diliñi sakla,

Ġarība, yeti:me şefkāt eyle,

İ:lin i:la:dına, muhabbet eyle. (A:talarıñ Sözü Ba:r).

Yorulmadan hep birlikte çok çalışıp vatanı gül bahçesine döndürmek mümkündür.

Çalışsa yigitler ya:dama:n²⁴⁶ işden,

İ:şi bi:len gülletseler²⁴⁷ va:tanı, (A:ta ve Gözellik).

²⁴¹ zātın: Varlığın.

²⁴² gövün: Gönül.

²⁴³ doñın: Kaftanın.

²⁴⁴ bolmağı: Olması.

²⁴⁵ sarpa ğoy: Önem ver.

²⁴⁶ ya:dama:n: Yorulmadan.

²⁴⁷ gülletseler: Çiçek bahçesine çevirseler.

Şair bu şiirinde Maḥdumkulu'nun halkına vatan sevgisi aşıladığını söyleyerek o dönemde yaşayan gençlere vatan için, halkın faydası için yol göstermiştir. Şiirlerinde vatan ve millet sevgisini ve bu sevginin vatanı ve halkını yükseltmek için hangi yollarda kullanılabileceğini kendi insanına anlatmıştır.

Maḥdumkulu, vatançılık²⁴⁸ ilhāmın,
Zamānānıñ²⁴⁹ yigitlerine beripdir,
Vatanıñ ' ışığında berip peyāmın,
İ:l-i:la:dın cāndan ' aziz görüpdür, (Aziz Görüptir).

O, aşağıdaki şiirinde de vatanını yani kendi doğup büyüdüğü yeri anlatmaktadır. Şair cennet gibi vatanı olduğundan bahisle ona karşı sevgisini dile getirmektedir. Şair şiirinde benzetme sanatını kullanmıştır. Şair aslında bahsettiği halkın içinde yetişen, her zaman halkının yanında olan, gerçek yiğitlerden söz etmektedir.

Bir baķanda gözüm doyya:r²⁵⁰, nazār salsam da:ğlarına,
Cennet meyveleri dolya:r, uçmaḥ²⁵¹ kibi ba:ğlarıña, (Ba:ğlarıña),

Şair, aşağıdaki beytinde Allah'a dua eder. Vatanına acı çektiren düşmanlara bir an önce bu dünyada ve ahirette yaptıklarının bedelinin en ağır şekilde ödetilmesini ister. Şair artık vatanının eski huzurlu günlerine geri dönmesi için Allah'a yalvarmaktadır. Şairin, diğer insanların yaşadığı sorunu değil kendisinin de yaşadığı vatandan ayrı kalma derdini mısralarında işlediğini görmekteyiz.

Duşmānıñ ḥākbeser²⁵² bolsın, enti:p²⁵³ derbeder bolsın,
Āsūdalık semer²⁵⁴ bersin, Oraz gi:rsin, ba:ğlarıña, (Ba:ğlarıña).

Şair, bu şiirinde halkın birliğine vurgu yapmaktadır. O, burada birçok söz sanatı kullanmıştır. Yağmurun yağmasıyla yerin nemli ve bereketli olmasını hissettiren şair, baharın habercisi gül ve bitkilerden de söz etmektedir. Şair, kahraman yiğitlerin en büyük mutluluğunun, halkının sevinci ve huzur içinde yaşamaları olduğunu şu ifadelerle anlatmaktadır.

Yağmır yağıp yer nem²⁵⁵ bolar,

²⁴⁸ vatançılık: Vatanseverlik.

²⁴⁹ zamānın: Dönemin.

²⁵⁰ doyya:r: Doyar.

²⁵¹ uçmaḥ: Cennet.

²⁵² ḥākbeser: Yerle yeksan olsun.

²⁵³ enti:b: Evsiz, gereksiz.

²⁵⁴ semer: Meyve versin.

²⁵⁵ nem: Yumuşaklık.

Bahār geler gül bilāni,
 Ğoç yigit söyüner²⁵⁶ müdām,
 Bile bolsa i:l bilāni (Dil Bilāni)

Halkın sevgisine yaşlı, genç, herkesin muhtaç olduğunu dile getiren şair halk olmadan hiç menzile ulaşamayacağını anlatır. Bir bireyin sevgi içinde, birlikte ve huzurlu yaşaması için bütün bireylerin birbirine ihtiyacı vardır. Başta bütün dünyada insanlar bir ailenin ya da bir boyun, topluluk dâhilinde sıcak aile ilişkileri içinde yaşıyorlardı. O dönemlerde insanlar kendilerini ayrı ve farklı birer birey olarak görmüyorlar, hatta bunu akıllarına bile getirmiyorlardı. Ancak günümüzde bu tür birlikte yaşanan hayat tarzı değişiverdi. Şimdi müthiş bir yalnızlık dünyaya hâkim. Kasırga gibi yıkıp geçiyor beraberlikleri. Maalesef para da varlıklı ve güçlü olmak da bunu çözemiyor, düzeltemiyor. Şair bunun farkında ve milletine ‘ayrılmayın, bir arada kalın’ diye sesleniyor. ‘Sevgiye sahip çıkın, o olmazsa her mekânda savaş ve kavga çıkar’ diyerek halkını ikaz ediyor.

İ:l söygisine²⁵⁷ mehtâç ğarri²⁵⁸, ya:ş²⁵⁹ bolar,
 Söygi yo:k yerinde²⁶⁰ uruş-kaş²⁶¹ bolar,
 Gözi derden²⁶² ğu:rayan²⁶³ bir ğa:ş²⁶⁴ bolar,
 Gözi ğura:madık ğa:şdan ne peydā, (Ne Peydā).

İnsanoğlunun önce kendine sadık olması, doğru yoldan çıkmaması ve dürüst davranması gerekir. Daha sonra halkın yürüdüğü yolda yürüyüp onlara doğruyu göstermeye çabalamalıdır. Hayatta her zaman akıllıca düşünmek, doğruluğa uygun davranmak gerektiğini vurgulayan şair, Türkmenler arasında kullanılan bir deyim hatırlatır: ‘On ölçep bir kes’. Yani defalarca düşün, hesapla, karar ver ve ondan sonra kes. Kısacası düşünmeden, akıllıca hareket etmeden yapılacak işler, insana zarar verir. Şair bir araya gelemeyen kişileri bir araya getirmek için onların da isteklerinin sağlanması gerektiğini, engellemelere hazırlıklı olmak gerektiğini ifade etmektedir. Bu sözleriyle onun her tür olaya karşı hazırlıklı olmak gerektiği düşüncesinde olduğunu görmekteyiz.

²⁵⁶ söyüner: Seviner.

²⁵⁷ söygi: Sevgi.

²⁵⁸ ğarri: Yaşlı.

²⁵⁹ ya:ş: Genç.

²⁶⁰ söygi yo:k yerinde: Sevginin olmadığı yerde.

²⁶¹ uruş-kaş: Özellikle çocukların döğüş ve kavgasında kullanılır.

²⁶² der: Ter.

²⁶³ ğura:yān: Kuruyan.

²⁶⁴ ğa:ş: Kaş.

İlk ö:zine bol sa:dıķ bol dođrıġa muvāfik²⁶⁵,

Birleşemāne bol řāik, önlemāge tayyār bol, (Huşyar Bol).

Halkına ve yakınlarına zor zamnlarda da sevinçli ve güzel günlerde de bir arada olmayı öğütleyen şair, insanın halkının yanında olması, iyi ve kötü günleri birlikte geçirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bir insan halkını sevmek, halkıyla aynı yolda olmak durumundadır. Halkın yanında olmak için çalışması, kendini halkına tanıtmaması ve onların yanında olduğunu isbat etmesi gereklidir. şairin burada ortaya attığı fikir yine birlik ve beraberliktir.

Birlik beraberlik, Afganistan gibi bölgelerde yaşayan Türk toplulukları için önemlidir ve temel ilkelerden biri olmalıdır. Bu ilke, milliyetçilik, millî egemenlik ve millî bağımsızlık ile de ilgilidir. Atatürk de Türkiye’de birleştirici ve kaynaştırıcı milliyetçilik anlayışının millî birlik ve beraberlik şeklinde ifadesini bulduğunu, millî birlik ve beraberliğin ise milletçe birliği, bir arada yaşamak yanında bütünlüğü de belirttiğini dile getirmiştir. Millî birlik ve beraberlik, beraber yaşayan bir millet bireylerini birbirine bağlar; ortak amaç ve ideallerde bir arada olmayı ifade eder. Birlik ve beraberlik bir vatan üzerinde aynı dil, aynı duygu, kültür birliği ve ortak gaye etrafında bütünleşmiş bilinçli insan topluluğu demektir. şairin istediği de bu güç kaynağı ve varlığın güvencesine sahip olmaktır. Özellikle milli birlik ve beraberlik, sosyal adalet anlayışı dahilinde toplum arasındaki dayanışmayı gerçekleştireceği için insanlar arasındaki uyumlu iş birliği ve iş bölümünü sağlayacaktır. şair, milletin bir parçası olan bireylerin vatandaş kimliği ile ülkenin de milletin de çıkarları söz konusu edildiğinde beraber hareket ederek çeşitli tehlikelere karşı güç birliği oluşturacaklarını düşünmekte, bunun sosyal, siyasi, askeri ve kültürel yönden milleti geliştirerek ekonomik ve teknolojik gücü de sağlayacağını dile getirmektedir. İnsanların ve milletin farklı alanlarda ilerlemesi de gelişmesi de milli birlik ve beraberlik ortamında mümkün olacaktır.

İ:l bi:le oturıp, i:l bi:le turup²⁶⁶,

Hĩç zamāni i:liñizden da:ř²⁶⁷ bolma:ñ,

İ:li söyüp, i:l ornunda²⁶⁸ yü:rüyip,

Müdüma i:ř ediñ, eli bo:ř bolma:ñ, (Kaş Bolma).

²⁶⁵ muvāfik: Uygun.

²⁶⁶ turup: Kalkıp.

²⁶⁷ da:ř: Uzak.

²⁶⁸ ornunda: yolunda; yerinde.

Halkın bir arada olmasıyla vatanına, halkına hürmet etmesiyle ortak gayede birleşen insanlar, doğru ve çalışkan birer birey de olurlarsa, hayatta her şey halkın gelenek ve kültürüne uygun şekilde gerçekleştirilirse düşmanların gözleri kör edilebilecek; vatan, düşman yuvası olmaktan kurtarılabilir. Şair, bu konuda mücadele etmek ve bir arada olmak gerektiğini anlatmaktadır.

İ:l- i:la:da müdām bo:l hürmet goyñ,
 İ:şñizde i:liñ rāyına²⁶⁹ uyiñ,
 Vatan düşmānınıñ gözünü o:yuñ,
 Vataniñ yavuna²⁷⁰ yö:rekda:ş bolma:ñ. (Kaş Bolma).

Şair, bu dörtlüğünde de halkı için çalışıp çaba gösteren, kendini halkına adayan, onların ağır ve sevinçli günlerini paylaşan ve halkının güvenini kazananların hiçbir zaman zorluk çekmeyeceğini, yolda kalmayacağını anlatmaktadır. Halkın gerçek kahraman olan yiğitlerin arkasında dağ gibi durduğunu ve duracağını da açıkça ifade etmektedir.

İ:li üçi:n yü:rüse ça:psa her gişi,
 Gıyınçılık hem bolsa biter her i:şi,
 Bu yo:lda getirmān gövne teşvīşi,
 Müdām i:l- i:lāda oña yār bolar, (Müdām Zör Bolar).

Halkının yanında olan, onların bütün kederini, sevincini, kısaca kaderini paylaşan fedakar cesur insanları ele aldığı mısralarda şair, hayatını da malını da her şeyini halkı ve milleti için harcamaya hazır olduğunu anlatmaktadır. Şair, halkın gittiği yolda yürümeyen, yanlış yolda olan bireyleri doğru yola girmeleri ve halka birlikte hareket etmeleri gerektiği konusunda uyarılmaktadır. Halkın yanında olmayan, halkının menfaatini düşünmeyen bireylerin olmasındansa olmamasının iyi olduğunu ifade etmektedir.

Bütün Türk milletinde olduğu gibi şair vatan kutsaldır ve bir bütündür anlayışından hareketle yurt toprağı ve milleti için kendini de malını mülkünü de feda etmek gerektiğini ifade etmektedir. Türk milletini ebediyen yaşatmak, vatan toprağını korumak için bu gereklidir.

Men ya:şımı²⁷¹ i:lim²⁷² için isleyān²⁷³,

²⁶⁹ rayına: Yoluna,

²⁷⁰ yavuna: Düşmanına.

²⁷¹ ya:şım: Hayat, yaşam.

²⁷² i:l: Halk.

²⁷³ islemeyān: İsteyeyim.

İ:l bile²⁷⁴ bolmadık²⁷⁵, ya:şdan ne peydā,
 ˆ Aqıl-hūşum²⁷⁶ i:lim için besleyān²⁷⁷,
 İ:l için bolmadık hūşdan ne peydā, (Ne Peydā).

Halka hizmet için belini muhkem bağlaması gerektiğini, yanlıştan kaçınıp iyilerle birlikte sevap kazanması gerektiğini ifade eden şair, asıl anlatmak istediği konunun halkın yanında olup kendisini de onları da yanlış yola gitmekten korumaya çalışmak olduğunu ve bu yolda çaba harcayacağını dile getirmektedir.

İ:liñ ü:çin muhkem bağla bi:liñi!
 Sevāp i:şe, sen açk tut eliñi,
 Sevāplar ğazanıp i:l ile bolsañ!
 Bi:-vaqt hazān u:rmaz bağda gülüñi!(Sakla).

Bu beytinde de halkın menfaati için ne gerekiyorsa kaçınmadan yapmak gerektiğini, gerek duyulursa ateş ve su olmaya hazır olunması gerektiğini ifade eden şair, ne olunursa olunsun halkın hizmetinde yürünmesi ve yol alınması için çabalamak ve çalışmak gerektiğini benzetmelerle dile getirmiştir.

İ:l islese, o:d bol, suv bol, toprak bol,
 İ:l üstine, sāya bolcaq yaprak bol,
 İsleseñ ğızıl bol, ğayrımız a:k bol,
 İ:liñ ü:çin yügürmekte yel bolğıl, (Toprak Bol).

Aşağıdaki şiirde vatan, savaşa karşı olma ve vatanseverlik konuları ele alınmaktadır. O etrafındakilere insanoğlunun hep birlikte davranarak savaşın son bulması için ele ele vermesi gerektiğini, savaşız bir dünya yaratmak için, çocuk ve kadınların sevinç içinde yaşamlarını sürdürmeleri için elinden geleni yapmak gerektiğini anlatmaktadır.

Uruşsız ya:şasam gülzāre²⁷⁸ dönen,
 Geliñ urşu yo:ğaldalıñ²⁷⁹ oğlanlar,
 Uruşsız yaş:ayıp sen mende gönen,²⁸⁰
 Uruşmağdan biz ğa:ydalıñ²⁸¹ oğlanlar, (Va:tan).

²⁷⁴ bi:le: İle.

²⁷⁵ bolmadık: Olmadık.

²⁷⁶ ˆ aqıl-hūş: Akıl fikir.

²⁷⁷ besleyān: Besliyorum.

²⁷⁸ gülza:ra: Gül Bahçesi.

²⁷⁹ yo:ğaldalıñ: Yok edelim.

²⁸⁰ gönen: bir şeyden lezzet almak

²⁸¹ ğa:ydalıñ: Geriye dönelim.

2.1.2.5. Milli Kültür ve Mitoloji

Şair bu dörtlüğünde çocukluk yıllarına özlem duymakta ve annesinin ninnilerini hatırlamaktadır. Annesinin ninni seslerinin kalbini rahatlattığını dile getirmektedir. O, sadece çocukluğuna olan özlemi değil annesine olan özlemine de vurgulamaktadır

Enem sesi yañlanya:r hiyāda āvāzıñda,
 Meniñ gövñüm gova:nya:r, bahārıñda- ya:zıñda,
 Maña gova:ñç döreyār minnetiñde nāzıñda,
 albıma kuvvāt beryān, ovāzıña ‘āşık men, (‘Āşık men).

Atalar sözünün değerini vurgulayan şair, her zaman her yerde bireylerin kendi kimliklerini kaybetmemesi konusunda uyarılarda bulunmaktadır. ‘Kendi kimliğinden uzaklaşma eğer uzaklaşırsan kendini kaybedersin, seni zor günler bekler’ diyerek milletine seslenmektedir. O, ‘Başka halkın izinden gidip kendi halkının gelenek ve kültürünü unutma kendin ol’, der.

Bilseñ ‘aqla iyer, bilmese naqla,
 Elmüdām²⁸² tela:ş et özligiñ saqla,
 Ö:ziñden biğāne²⁸³ bolsañ yitersiñ,
 Ö:zlük bile bu cahānı ö:tersiñ, (A:talarıñ Sözü Ba:r).

Bu beyitlerde şair, sevgiliyi ağaca, yiğidi de ona dayanan bir kişiye benzetmektedir. Sevgili yeşeren bir ağaç şeklinde kadına, ona dayanan aşığı da yiğide benzetilmektedir. Ağaç yeşermesi ile üretken ve dayanıklı olan bir kadın sembolü olarak kullanılmıştır.

İyilyä:n miyveler ouya:n güller,
 Maña baıp görseñ bu zātlar gözel,
 Gözellik bul mende biten a:ğaca,
 Yār ‘ışkında yigit söynüp²⁸⁴ durya:r. (Ba:g ve Gözellik).

Aşağıdaki şiirde anadilinin korunması ve onun önemi hakkında halkı uyaran şair, anadili olmayanın hedefine ulaşamayacağını belirtmektedir. Şair, ‘Dil kimliktir, sen kimsin? diye soranlara ne diye cevap vereceksin?’ diye sorgular.

Ene dilim, can-īmānım onsız men, ni:rā barayın?²⁸⁵
 Sen kim? di:yib sorasalar, nāme diyip coğāb²⁸⁶ bereyin? (Ene Dilim),

²⁸² elmüda:m: Her zaman.

²⁸³ biğa:ne: Yabancı.

²⁸⁴ söynüp: Dayanıp.

²⁸⁵ ni:rā barayın: Nereye gideyim

Ondan kalan en önemli miras dildir. Ana dilini korumak onun gelecekteki çocuklara ulaştırmak, öğretmek herkesin boynunun borcudur. Gelin şimdi hep birlikte bir olup anadili yükseltelim, anadilini korumak tarihi korumak, kültür ve gelenekleri korumaktır.

Şair bu şiirinde anadili korumak ve onu yükseltmek için yol göstermektedir. Dil kimliktir. Dilini unutan halkı, tarihi ve geleceğine leke sürmüş demektir. Şair, bu mısralarda Afganistan'daki Türkmenlerin anadiliyle kullanabileceği ve karşılığı olan kelimeler olduğu halde Farsça'dan alınan kelimelerle derdini dile girmektedir.

Eeneden, ğa:lan nişāna²⁸⁷, dilidir, bi:len insana,
Sınaya:r, bizi zamāna, neticāni men görāyin,
Geliñ men mundan²⁸⁸ bu ya:na, sıylağ²⁸⁹ edip ene cāna,
Belli edip giñ cahāna, Türkmen diyib, berk²⁹⁰ dura:yın.(Ene Dilim).

2.1.2.6. Milli Birlik ve Beraberlik

Ülkelerin birlik beraberlik içinde, barışla yaşaması gerekir. Halkına huzuru vaad eden yönetimler de bunu sağlamakla yükümlüdürler. Hiçbir yerde, hiçbir zaman kargaşa, ikilik ve savaş olmamalı. Bunun yolu da birlik ve beraberlikten geçmektedir.

Bir bolsa ağızlar bir bolsa iller,
Hiçbir yerde ağza:lalık²⁹¹ bolmasa, (A:ta ve Güzellik).

Bu dörtlükte de şair, Mahdumkulu'nun şiirlerine de dayanarak gençlere doğru yolda olmaları gerektiğini anlatmaktadır. Aksi takdirde ülkenin de halkın da dağılıp yok olacağını, zorluk ve acı çekeceklerini dile getirmektedir. Bu dörtlükte de bir öncekinde olduğu gibi vatan ve millet sevgisi ile birlik ve beraberlik konusu ele alınmaktadır.

Nıhtapdir²⁹² ol yigitleriñ ba:rına,
Do:ğrı yolda bolıñ a:zaşmañ²⁹³ yoldan
Do:ğrılık yo:lını sayla:p²⁹⁴ tutañda,
Mehkām durıp onı go:ybermeñ²⁹⁵ ğoldan, (Aziz Görüpdür).

²⁸⁶ çoğāb: Cevap.

²⁸⁷ nişāna: Hatıra.

²⁸⁸ mundan: Bundan.

²⁸⁹ sıylağ: Saygı, hürmet,

²⁹⁰ berk: Sert.

²⁹¹ ağza:lalık: Birliktelik olmayan, kavgalı.

²⁹² nihtapdir: Uyaramk.

²⁹³ a:zaşma:ñ: Yolunuzu kaybetmeyin.

²⁹⁴ Sayla:p: Seçip.

²⁹⁵ go:ybermeñ: Bırakmayın.

Hep birlikte hareket edilmesi ve aynı hedefe yürünmesi durumunda her şey güzel olacaktır.

Eller ele tutuşsa²⁹⁶,
Oy²⁹⁷ hem nazar gâtışsa,
Sözlerimiz ötüşse²⁹⁸,
Bir bire:gin²⁹⁹ el bolar,(Bal Bolar).

Halk ile birlikte dostluk içerisinde yaşamaktan, küskünlükleri bir kenara bırakmaktan bahseden şair, aşağıdaki dörtlükte halkını birlik ve beraberliğe davet etmektedir. Birlikte her türlü zorluğun üstesinden geleceklerini anlatmaktadır.

Bilelikte³⁰⁰ işleseñ³⁰¹,
Do:stluk bile gışlasañ³⁰²,
Ki:nâleri³⁰³ ta:şlasañ³⁰⁴,
İymitleriñ³⁰⁵ bal bolar. (Ba:l bolar),

Şair, bu şiirini içinde yaşadığı dönemde Afganistan'daki Türkmenlerin haklarının dürüst olarak verilmediğini anlatmak, adaletsizliğe dikkat çekmek için kaleme almıştır. Seçim günlerinde alınan haraçların ardından göreve gelenlerin diğer zamanlarda hal ahval sormaya bile gelmediklerini ifade eden şair, her şeyin sadece seçimler bitinceye kadar göstermelik olarak yapıldığını, halkı düşünen kimsenin olmadığını belirtmektedir. Şair, bu olayların en büyük sebebinin halkın birlik beraberlik içinde olmaması sebebiyle yaşandığını da vurgulamaktadır. Burada halkına karşı küçük bir sitemi olduğunu da anlamak mümkündür.

İ:şde iki payıñ ba:r, desterhānda cāyıñ yoķ
Seçimlerde rāyıñ³⁰⁶ ba:r, haķ huķūķda pāyıñ yoķ,
Bu işleriñ sebābi , agzıñ a:la , қа:şıñ çoķ³⁰⁷,
Gel indi bugün i:lim : i:l aģzıñı birleştir. (Birleştir).

²⁹⁶ eller ele tutuşsa: El ele verilirse.

²⁹⁷ oy: Fikir, düşünce.

²⁹⁸ sözlerimiz ötüşse: Aynı fikri paylaşıyorsak.

²⁹⁹ bire:gin : Birlikte

³⁰⁰ bilelikte: Birlikte.

³⁰¹ işleseñ-: Çalışsan

³⁰² gışlasañ; Yaşasan.

³⁰³ ki:ne: Kin.

³⁰⁴ taşlasañ: Bıraksan.

³⁰⁵ iymit: Gıda, yiyecek.

³⁰⁶ rāyıñ: Seçmek hakkın var.

³⁰⁷ çoķ: Çok.

Şair, bu şiirinde de anadilin önemi ile halkın birliğine vurgu yapar. Halkın her tür zorluktan kurtulması, gelişmesi ve kalkınması için birlik ve beraberlik içinde olması gerektiğini anlatır.

İndi³⁰⁸ e:ne dil üçi:n, birleşin ey dōstlarım,

İ:lad hem- de i:l üçi:n, birleşin ey dōstlarım, (Birleşin Ey Dōstlarım).

Şair halkına birlik ve beraberlik konusunda seslenmektedir: ‘Artık uyumak ve sessiz kalmak zamanı geçti, susmak yerine yüksek seslerle hakkını ara, çalışıp çaba gösterip halk için varını yoğunu ortaya koyma vaktidir. Birlik olan halk her zaman üstündür. Birlikten güç doğar’.

Uyhı³⁰⁹ vakti ötüpdür, i:şin vakti yetipdir,

Bi:rleşin³¹⁰ i:l ötüpdür, birleşin ey dōstlarım, (Birleşin Ey Dōstlarım).

Aşağıdaki mısralarda halka seslenen şair, halkına küskünlükleri bir tarafa bırakmalarını, birlik içinde olmalarını söylemekte, onları barışa davet etmektedir. Bu konuda kendilerine Allah’ın yardımcı olacağını da belirtmektedir.

Ey i:lim bolmasın, arañızda kīn³¹¹,

Ĥavāndariñ³¹² bolsın, Ķādir u Mübīn, (Ey İ:lim),

Oraz, şiirinde “Halkla birlikte olmazsa dağılır gidersin, huzuru sağlamazsan, istediğin yere ulaşamazsın. Bencillik eden kim ise bil ki halkı ile birlikte değildir. Birlikte hareket edilmeyince de huzur ve barış olmayacaktır ve bu dünya çekilmeyecektir” der.

Pıtraqlıkda³¹³ menzillere yetilmez,

‘Men-menler’ yü:rekden i:le gātılmaz,

Ağzı b:ir bolmasañ, dünyā ötülmöz,

Arzuv, armānlarıñ dünyāda ġa:lar, (Ĝa:lar).

Şaire göre kağan eğer birlik ve beraberliği sağlayamazsa, halkı için çok çalışıp çaba gösteremezse, hedefine ulaşamayacaktır. Bütün yapılacak işler sonraya kalacaktır.

Eski Türk devletlerindeki anlayışa göre hâkimiyet en başta Tanrı’nındır. O, bunu kağan vasıtasıyla, kağan da töre yoluyla kullanır. Bu da Türklerde devlet yönetiminin sürekliliğini töreyle sağladığının bir göstergesidir. Töre, genellikle halk ve kurultaya

³⁰⁸ indi: Şimdi.

³⁰⁹ uyhı: Uyku.

³¹⁰ birleşin: Birlikte olun.

³¹¹ kīn: Kötülük.

³¹² ĥavāndar: Yardımcı, destekçi.

³¹³ pıtraqlıkda: Dağınıklıkta.

danışma yoluyla ortaya konan kurallardır. Bu ise toplumun ortak bilincinin ürünü olan sözlü kanunları ortaya koymaktadır. Bu töreye göre; kağan devletin birlik ve beraberliğini sağlamak, korumak, huzur ve refah ortamını kurmak, adaletli olmak zorundadır. Bunun için de yönetim ile halkın birlik beraberlik çerçevesinde davranması, halkın kağana itaat etmesi gerekir. Yoksa Tanrı tarafından verilen ‘kut’ geri alınacaktır. *Orta Asya Türk devlet geleneğinde kut bir Tanrı ihsanı olarak kabul edilirken, kut sahibi olan siyasal iktidar töre hükümleriyle sınırlandırılmıştır* (Ögel 1982: 196).

Şair bu şiirinde yalan dünyanın geçiciliği yanında kağan ve halkın birliği beraberliği konusunu da geleneksel yapıyı da vurgulayarak gile getirmektedir. Kültürel bilgi birikiminin bu mısralar vasıtasıyla aktarıldığını da görmekteyiz.

Oraz a:ydar, bi:r bi:rligi tutmasañ,
 İ:la:d üç:i:n önümiñden ötmeseñ,
 Karvân bi:le, bir menzîle yetmeseñ,
 Hemme bitcek i:şler ferdâda ga:lar. (Ğa:lar).

Halkına ve yakınlarına zor zamanlarda da sevinçli ve güzel günlerde de bir arada olmayı öğütleyen şair, insanın halkının yanında olması, iyi ve kötü günleri birlikte geçirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bir insan halkını sevmek, halkıyla aynı yolda olmak durumundadır. Halkın yanında olmak için çalışması, kendini halkına tanıtmayı ve onların yanında olduğunu isbat etmesi gereklidir. Şairin burada ortaya attığı fikir yine birlik ve beraberliktir.

Birlik beraberlik, Afganistan gibi bölgelerde yaşayan Türk toplulukları için önemlidir ve temel ilkelerden biri olmalıdır. Bu ilke, milliyetçilik, millî egemenlik ve millî bağımsızlık ile de ilgilidir. Atatürk de Türkiye’de birleştirici ve kaynaştırıcı milliyetçilik anlayışının millî birlik ve beraberlik şeklinde ifadesini bulduğunu, millî birlik ve beraberliğin ise milletçe birliği, bir arada yaşamak yanında bütünlüğü de belirttiğini dile getirmiştir. Millî birlik ve beraberlik, beraber yaşayan bir millet bireylerini birbirine bağlar; ortak amaç ve ideallerde bir arada olmayı ifade eder. Birlik ve beraberlik bir vatan üzerinde aynı dil, aynı duygu, kültür birliği ve ortak gaye etrafında bütünleşmiş bilinçli insan topluluğu demektir. Şairin istediği de bu güç kaynağı ve varlığın güvencesine sahip olmaktır. Özellikle milli birlik ve beraberlik, sosyal adalet anlayışı dâhilinde toplum arasındaki dayanışmayı gerçekleştireceği için insanlar arasındaki uyumlu iş birliği ve iş bölümünü sağlayacaktır. Şair, milletin bir parçası olan bireylerin vatandaş kimliği ile ülkenin de milletin de çıkarları söz konusu

edildiğinde beraber hareket ederek çeşitli tehlikelere karşı güç birliği oluşturacaklarını düşünmekte, bunun sosyal, siyasi, askeri ve kültürel yönden milleti geliştirerek ekonomik ve teknolojik gücü de sağlayacağını dile getirmiştir. İnsanların ve milletin farklı alanlarda ilerlemesi de gelişmesi de milli birlik ve beraberlik ortamında mümkün olacaktır.

İ:l bi:le oturıp, i:l bi:le turup³¹⁴,
 Hīç zamānı i:liñizden da:ş³¹⁵ bolma:ñ,
 İ:li söyüp, i:l ornunda³¹⁶ yü:rüyip,
 Müdāma i:ş ediñ, eli bo:ş bolma:ñ, (Kaş Bolma).

Hedefin, her zaman birlik ve beraberlik olsun, eğer bu şekilde davranırsan galibiyet senindir. Büyük hedefe ulaşmak için her zaman halkınla birlikte en ön safta yerini almalısın' diye seslenir.

Ağzı bi:rlik bolsa, seniñ qararıñ,
 Ābād³¹⁷ bolarsıñ, munı bil yaqın, (Ey İ:lim).

İnsanın vakit varken bir an önce herkesi kendisi gibi görmesi, kendine nasıl davranılmasını istiyorsa diğer insanlara öyle davranması gerektiğini söyleyen şair, eski küskünlükleri bir kenara bırakıp yeni anlayışla kurulan dostluklarla yola devam etmesinin insanoğlunun kendisi için de önemli olduğunu anlatmaktadır. Şair dostlarına ve etrafındaki insanlara seslenerek hak yolda olup, dostluk bağına sarılması gerektiğini ifade etmektedir.

Şuniñ içün gel, şu günden başlayıp,
 Her biregi³¹⁸, ö:zimizçe görelıñ,
 Köhne³¹⁹ kīne, duşmānlığı taşılayıp,
 Bi:lelik, dostlıkda, dövür³²⁰ süre:liñ. (Ö:zimizçe Görelıñ).

Şair, bu dörtlükte birlik ve beraberliğin önemine değinmiştir. Halkıyla birlikte olan, onlarla birlikte hareket edenlerin hayatta sıkıntı ve zorluk çekmeyeceğini dile getirmektedir. Halkla birlikte olmanın, onlarla birlikte geçirilecek bir günün bin yıl değerinde olduğunu anlatır. Türkmenlerde bütün Türk dünyasında da ortak kullanılan bir söz vardır: Birlikden gü:yç doğar.

³¹⁴ turup: Kalkıp.

³¹⁵ da:ş: Uzak.

³¹⁶ ornında: yolunda; yerinde.

³¹⁷ ābādan: Güzel, kusursuz.

³¹⁸ her birege: Her birisine.

³¹⁹ köhne: Eski.

³²⁰ dövür: Devir.

Birlik bi:le, doğru yo:lda yüreseñ,
A:rķayın³²¹ ol, seniñ eğilmez başıñ,

Eger i:liñ bi:le bolupdır iseñ,

Bir gün hem ya:şasañ uzaķdır ya:şıñ, (Uzaķ Ya:ş).

Halk ile birlikte hareket etmeyeceksen, halkın gittiği yoldan yürümeyeceksen,
halkın için kendini feda etmeyeceksen, bu dünyaya gelsen de gelmesen de bir.

Hereket etmecek bolsañ,

Haķ yo:luna gitmecek bolsañ,

İ:l ü:çin bitmecek bolsañ,

Sen şair boldıñ, bolmadıñ,((Geldiñ – Gelmediñ).

Her ne kadar mal mülke sahip olsan da halkla birlikte olmadan adın göğe yükselse bile sen büyük bir hiçsin. Öyle de kalacaksın.

İ:lden ayrı, gö:ge ğa:lsañ³²²,

Kaşd etdik³²³ yerleriñ alsañ,

Ulalıp dünyāğa dolsañ,

Sen ulaldıñ ulalmadıñ(Geldiñ – Gelmediñ).

Sadece kendin için çalışmayıp halkına bakarsañ, halk ile birlikte yaşarsañ, halka eziyet etmezsen, dünyada hiçbir arzun kalmaz. En mutlu sen olursun.

Yeke bir ö:züm diymeseñ,

Şeytān rāyına³²⁴ uymasañ,

İ:liñ azāra ğoymasañ,

Şunda armānda ğalmadıñ (Geldiñ – Gelmediñ).

Halk arasında iyi adla tanınıyorsan, bütün zorluk ve kötülükleri birer birer atlatmışsañ, halk da her zaman seninle birlikte. Ülken ve halkın için elinden geleni geldiği kadarıyla yaparsañ, onlarla birlikte ağlar onlarla birlikte gülersen halkın gözünde değerli olacaksın.

---

³²¹ arķayın: Rahat.

³²² ğalsañ: Yükselsen.

³²³ etdik: Ettik.

³²⁴ rāyına: Yoluna.

Ya:gşı gözde ğa:ralşañ³²⁵,

Kıymılıklara, oralsañ³²⁶,

İ:liñ ü:çin sa:ralşañ,

Sa:ralıp soldın solmadiñ , Geldiñ – Gelmediñ).

2.1.2.7. Halkın Gücü

Şair, halka birlik beraberlik duygusunu aşlamak yanında onların kendisine güvenmesi için de halkın gücünün üstünde hiç şey olmadığını, bu gücün sel gibi önündeki bütün engelleri başarılı bir şekilde yok edeceğini söylemektedir. Bu dörtlükte teşbih sanatını kullanan şair, halkın gücünü hırçın selin gücüne benzetmektedir. Burada asıl anlatılmak istenen konu, halkın gücünü hiçbir şeyin yenemeyeceği, hiçbir engelin durduramayacağıdır. Ancak, bu selin düzensiz olması zararlı olacak, suyun düzenli akışı sağlanabilirse olumlu sonuçlar elde edilecektir. Şairin bu söyleyişleriyle halkına nasihat edip nasıl davranmaları gerektiği konusunda yol gösterdiği görülmektedir. Bu açıdan ele alındığında şairin asıl anlatmak istediğinin halk birlik beraberlik içinde hareket ederse onu durdurabilecek güç yoktur düşüncesidir.

Si:liñ gücü eger, düzgünsüz³²⁷ bolsa,

‘ İlaç³²⁸ gerek, onı düzgüne salsa³²⁹,

Toplansa düzlense, yo:luna gelse,

Gereksiz buvedi³³⁰ yıkar da geçer, (İ:liñ Gücü- Si:liñ Gücü).

Şair bu dörtlükte, sel sularının bir yere toplanması halinde nasıl önüne geçilemiyorsa halkın gücünün de birleşmesi ve doğru yönlendirilmesi durumunda daha büyük bir güç oluşturacaklarını ve hiçbir kötülüğün ya da haksızlığın bunun önünde duramayacağını ifade etmektedir. Halk arasında bir birlik beraberlik ve bütünlük yoksa, toplumda barış ve huzur tesis edilmediyse insanların karşılaştıkları zorluklarda problem yaşayacaklarını, bu sorunların bir selin hırçın suları gibi önüne gelen her şeyi alıp götüreceğini, her şeyi yok edeceğini ifade etmektedir.

Si:l su:lar toplanıp bir yere üyşe³³¹,

³²⁵ ğa:ralşañ: Kötü olursan.

³²⁶ oralsañ: Sarılsın.

³²⁷ düzgünsüz: Düzensiz.

³²⁸ ‘ ilaç: Çare.

³²⁹ düzgüne salsa: Yoluna koysa.

³³⁰ buvedi: Bent, engel.

Gü:çleri biriger, bādından³³² düşse,
 Düzgünlice³³³ gerek yere ulaşa,
 Umma:sız³³⁴ yerleri yaçar da geçer, (İ:liñ Gücü- Si:liñ Gücü).

2.1.2.8. Kendin Olmak

Halkına zarar veren hedefine ulaşamaz. Doğru, çalışkan ve halkına sadık olmak, her zaman iyilerle yoldaş olmak en değerlisidir. Şaire göre kendini bilmeyen, halkını para için satanlar, halkının yanında olmayanlar yanlış yoldadırlar. Şair, bu karakterdeki insanlara halkınızın yanında olun diyerek çağrıda bulunur.

Ya:ğşı söz yıla:nı hi:ninden çıkarar,
 Yama:n söz insānı di:nden çıkarar,
 Ya:ğşılık et, ya:ğşılara ya:ran bol,
 Yama:nlığı taşla:p, ya:ğşı insān bol. (A:talarıñ Sözü Ba:r),

İnsan benliğini korumak, her konuda halkının yanında durmak erdeminde olmalıdır. Bu dünyada en güzel şey, insanın kendisi olmasıdır. İnsanı yoldan çıkaracak olanlara elini uzatmaması, onlara kapılmaması; kendisi olması önemlidir. İnsanoğlunun çektiği zorlukları hiçbir zaman unutmaması, yaşadıklarından ders alması ve mutlaka kendisi olması gerekir.

Öñleseler her gün her dem her sa' at,
 Ya:dımdan çıkarma:n du:şdan öteni³³⁵,(A:ta ve Güzellik).

Aşağıda mısralarını aldığımız şiirde bolca teşbih ve diğer söz sanatlarını kullanan şair, kendine sahip çıkmayan ve kendisi gibi hareket etmeyen, akıllıca davranmayan insanların daima zorluk içinde yaşayacakları düşüncesindedir. Halkından uzak duran ve halkı için çalışıp çaba göstermeyen insanların bir müddet sonra halkı tarafından terk edileceklerini bilmeleri gerekir.

Eğer bir birey kendi haklarını bilmez, doğru olanı öğrenmezse ya birinin mağası olacaktır ya da her daim aldatılacaktır. Şair bu sözleriyle halkını hem haklarını bilmeleri hem de gerekli bilgileri öğrenip aldatılmamaları için uyarmaktadır.

Eger göziñ a:çmasañ eşek edip münler³³⁶,

³³¹ üyşe: Toplansa.

³³² bādından: Rüzgarından.

³³³ düzgünlice: Düzenli şekilde.

³³⁴ umma:sız: Tamamen.

³³⁵ du:şdan öteni: Baştan geçenleri.

³³⁶ münler: Binerler.

Birlik elin güçmasaň³³⁷, her yama:nı gönerler (Başım).

İnsan, kendi hayatının karmaşasına kapılarak belirli konular üzerinde düşünüp tefekkür etmezse bütün varlığını kaybedebilir. Kendin olmaz, kendini de bilmezsen başkaları tarafından yönetilmeye mahkum olursun. İnsan her zaman ağırbaşlı olmalı, oturup kalkmasını ve yerini bilmelidir. Aksi olursa seni oynatan, karşılıksız çalıştıran çok olur.

Maymın³³⁸ bolıp oynatyo:ndan gîle³³⁹ etme,
 Maymın bolsaň, oynadarlar bellisi,
 Ağramlı bol, yeñil³⁴⁰ yo:llara gitme,
 Gitseň onda yaynadarlar³⁴¹ bellisi, (Bellisi).

Bu karmaşa ve savaş dönemlerinde birlik içinde olmak çok önemlidir. Halkın kalkınması gençlerin eğitim alması, kültür ve geleneklerin korunması gerekmektedir. Halk olarak birlik olursak yenemeyeceğimiz hiçbir zorluk ve kötülük yoktur. Birleşme vakti gelmiştir. Türkmenlerde şöyle bir atasözü vardır, ‘*ilik el birleşip yüz yu:var* / iki el birleşip yüz yıkar’. Şair ‘gün birlik olma günüdür’ diyerek halkını birlik ve beraberliğe çağırılmaktadır.

Birleşik bu zamānda i:liň tāç u tahtıdır,
 Bilim alıp birleşseň, ‘ālem cihān yahtıdır,
 Besdir¹ ağzalalıklar, birleşmegiň vaktıdır,
 İki doğan¹ üç bolsa, yo:lın tapıp urlaşdır,(Birleşdir).

Şair aşağıdaki mısraları yaşadığı dönem içinde Afganistan’daki Türkmenlerin haklarının dürüst olarak verilmediğini anlatmak, adaletsizliğe dikkat çekmek için kaleme almıştır. Seçim günlerinde alınan haraçların ardından göreve gelenlerin diğer zamanlarda hal ahval sormaya bile gelmediklerini ifade eden şair, her şeyin sadece seçimler bitinceye kadar göstermelik olarak yapıldığını, halkı düşünen kimsenin olmadığını belirtmektedir. Şair, bu olayların en büyük sebebinin halkın birlik beraberlik içinde olmaması sebebiyle yaşandığını da vurgulamaktadır. Aşağıdaki mısralarda halkına karşı küçük bir sistemi olduğunu da anlamak mümkündür.

İ:şde iki payıň ba:r, desterhānda cāyıň yoğ

³³⁷ goçmasaň: tutmasan.

³³⁸ maymın: Maymun.

³³⁹ gîle: Darılma.

³⁴⁰ yeñil: Hafif.

³⁴¹ yaynadarlar: Her işe koştururlar.

Seçimlerde rāyın¹ ba:r, haq hukūqda pāyın yok,
 Bu işleriñ sebābi , agzın a:la , ka:şın çoğ¹,
 Gel indi bugün i:lim : i:l ağzın birleştir. (Birleşdir).

Şair, bu mısralarında halkın iradesi ve gücünün her şeyden üstün olduğunu anlatmaktadır. Halk, bir araya gelip birlik içinde davranırsa ve doğru yönlendirilirse her işi başaracaktır. Halkla birlikte olanların her zaman başarılı olacağını ifade eden şair, insanoğlunun tek başına hiçbir şeyin üstesinden gelemeyeceğini, gelse bile bunun birlikte yapılan işteki zevki vermeyeceğini, maddi ve manevi bir değerinin olmadığını belirtmektedir.

‘İ:liñ gücü-si:liñ gücü’ diylän³⁴²,
 Çındır³⁴³ bu sözler o:rta:³⁴⁴ çıkarda geçer,
 Yeke³⁴⁵ muni bilmek, yararlıkl dāl³⁴⁶,
 İ:l bile bolanlar³⁴⁷, öter de geçer, (İ:liñ Gücü-Si:liñ Gücü).

2.1.2.9. Halkın Yanında Olmak

Halka zarar vermek, insanın hedeflerine ulaşması konusunda sıkıntı yaşaması anlamına gelir. Doğru, çalışkan, halkına sadık, her zaman iyilerle yoldaş olan insan zaten bu birlik ve beraberlik kazanacaktır. Şair, aşağıdaki mısralarda kendini bilmeyen, halkını para için satanların, halkının yanında olmayanların yanlış yolda olduklarını dile getirmektedir. Şair, bu insanlara halkınızın yanında olun diyerek çağrıda bulunur.

Ya:ğşı söz yıla:nı hi:ninden çıkarar,
 Yama:n söz insānı di:nden çıkarar,
 Ya:ğşılık et, ya:ğşılara ya:ran bol,
 Yama:nlığı taşla:p, ya:ğşı insān bol. (A:talarıñ Sözü Ba:r).

Şair aşağıdaki mısralarında bir bireyin halkı için çalışıp hizmet etmedikçe, hakikat yolunda yürümedikçe bu dünyaya gelip gelmemesinin bir önemi olmadığını anlatmaktadır.

İ:liñe hıızmat etmeseñ,
 Dünyāğa geldiñ, gelmediñ,

³⁴² diylän: Söylenen.

³⁴³ çındır: Gerçektir.

³⁴⁴ o:rta:: Ortaya.

³⁴⁵ yeke: Tek.

³⁴⁶ dāl: Değil.

³⁴⁷ bolanlar: Olanlar.

Haķıķat yo:luna gitmeseñ,

Eneden, dođdıñ, dođmadıñ, (Geldiñ – Gelmediñ).

Şair, “Halkın derdiyle dertlenmezsen, halkın gönlünde yerini almayacaksan, onların hal hatırını sormayacaksan, bu dünyaya gelişin boştur” der.

İ:l derdine yaramasañ,

İ:l gönlüne garamasañ³⁴⁸,

İ:l hālını so:ramasañ,

Dünyāğa geldiñ, gelmedin, (Geldiñ – Gelmediñ),

“Bu dünyada halkın için bir şeyler yapmayacaksan, çaba gösterip uğraşmayacaksan, bu dünyaya neden geldin, kolayca halkını paraya satacaksan, dünyaya gelmesen daha iyi olurdu” diye devam eder.

Ėo:rı³⁴⁹ gelip gitcek bolsañ,

Sāna girmān ötcek bolsañ,

Sen i:lini satcak bolsañ,

Eneden dođdıñ, dođmadıñ, (Geldiñ – Gelmediñ).

Bütün samimiyetinle çaba göstermeyeceksen, halkın zor gününde yanında değilsen, onların yüreğinde yer almayacaksan, bu dünyaya gelsen ne olur, gelmesen ne olur?

Çın yürekden i:şlemeseñ,

İ:liñ bile gışlamasañ³⁵⁰,

İ:l yüregini hoşlamasañ,

Dünyāğa geldiñ, gelmedin, (Geldiñ – Gelmediñ).

Halkın için bir şeylerle uğraşmayacaksan, uğraştım diye bir şey yapamadan yoruldum diyeceksen, hiçbir iş elinden gelmeyecekse, bu dünyaya gedin ama gelmesen daha iyi olurdu.

Sarpasın³⁵¹ tutmasañ i:liñ,

İ:şlemān, a:ğrı:sa bi:liñ³⁵²,

Ėiç i:şe ba:rmasa eliñ,

Dünyāğa dođdıñ, dođmadıñ(Geldiñ – Gelmediñ).

³⁴⁸ Ėara:masañ: Bakmasan.

³⁴⁹ Ėo:rı: Kuru.

³⁵⁰ Ėı:şlamasañ: Birlikte değilsen.

³⁵¹ sarpasın: Saygısını.

³⁵² bi:liñ: Belin.

Sadece kendin için çalışmayıp halkına bakarsan, halk ile birlikte yaşarsan, halka eziyet etmezsen, dünyada hiçbir arzun kalmaz. En mutlu sen olursun.

Yeke bir ö:züm diyemeseñ,
Şeytân rāyına³⁵³ uymasañ,
İ:liñ azāra goymasañ,
Şunda armānda ğalmadıñ, (Geldiñ – Gelmediñ).

2.1.2.10. Halka Sesleniş

Şairin halkına seslendiği şiirden bir parça aşağıda yer almaktadır. Doğru yolda olmayanların bir gün Allah karşısında açık açık hesap vereceklerini dile getirmektedir. Doğruluk bütün ilâhî dinlerde temel ahlâkî bir kuraldır. Çünkü bütün ilâhî dinlerin menşei birdir. Buna göre yaratıcımız Allah, temelde bizden doğru ve dürüst olmamızı, yanlış işler yapanlardan olmamamızı ister. O zaman, aklın yolu birdir.

Oraz ayda:r, dōst u yārlar,
Do:ğrı bolsın, ba:r kararlar,
Egriden bir gün so:ra:rlar,
A:nıķ³⁵⁴ so:ra:lcağı ba:rdrır. (Ba:rdrır).

Şair aşağıdaki beytinde halkını birlikteliğe çağırmaktadır. Nifak içinde yaşayan bir halkın hedefine ulaşamayacağını, farklı kötü yollara gideceğini anlatmaktadır. Şair bu kötü yoldan bir an önce kendi benliklerine dönmeleri gerektiğini dile getirmektedir.

Tevbe Suresi 101. ayette ‘Onların tamamını ve ne derece münafık olduklarını ancak biz biliriz. Onları çifte cezaya çarptıracağız. Sonra da çok daha büyük bir azaba itileceklerdir³⁵⁵’ (<https://www.kuranvemeali.com> e-erişim 24.01.2022) denmektedir. Şairimiz de ayette söylenen nifak ve cezası konusunda halkını uyarmaktadır.

Şair, bu şiirinde de halkını bu zamana kadar sessiz kaldığı, sustuğu için eleştirmekte, ‘Yeter artık! Hak alma günü gelmiştir’ diye onları bu derin uykudan uyandırmaya çalışmaktadır. Sen kendin olmazsan kimse sana ‘al bu senin hakkın’ diye hakkını vermeyecektir diyen şair, halk arasında olan küslükleri bir kenara bırakıp birlik olma gününün geldiğini ifade etmektedir.

³⁵³ rāyına: Yoluna.

³⁵⁴ anıķ: Kesin, açık.

{101} وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى الْيَفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ
“Vemimmen havlekum mine-l-a’rābi munāfikūn(e)(s) vemin ehli-lmedīne(ti)(s) meradū ‘alā-nnifāki lā ta’lemuhum(s) nahnu na’lemuhum(c) senu’azzibuhum merrateyni šümme yuraddūne ilā ‘azābin ‘azīm(in)”.

İnsan, ilk olarak haklarıyla insan olduğunu, hakkı olan şeyleri elde edemediğinde bunlara karşı tepki geliştirmesi gerektiğini bilmelidir. İnsan, haklarının ne olduğunu bildiğinde hak talep edebilir. Bütün canlıların kendilerine has sahip olması gereken hakları vardır. Haklarını bilen insan bunları almak için talep etmeyi de bilmelidir. Hakkını bilip de talep etmemek insanın kendi kendisiyle çelişkiye düşmesi demektir. Onurunu kaybetmesi anlamına gelir. Haksızlığa karşı ses çıkarmamak haksızlığa kucak açmak anlamına gelir. İnsanoğlunun bunu da bilmesi gerekir. İnsanların haklarını kimseye çiğnetmemesi gerekir.

Yatdıñ şunça³⁵⁶ uyqıda, indi biraz orlaşdır³⁵⁷,
 ‘İlim oqıyıp bilim al, a:ñ fikriñi durla:ştır³⁵⁸,
 Ö:ziñ bilip etmeseñ ‘akıl bercek yo:k ya:lı³⁵⁹,
 Qaşlıqları ta:şla³⁶⁰ da dōst yāriñi gürleşdir, (Birleşdir).

Şair aşağıdaki mısralarında da halka seslenmekte, küskünlükleri bir tarafa bırakmaları, birlik ve beraberlik içinde olmaları gerektiğini söylemektedir. Onları barışa davet etmektedir. Bu konuda kendilerine Allah’ın yardımcı olacağını da belirtmektedir.

Ey i:lim bolmasın, arañızda kīn³⁶¹,
 Hāvāndarīñ³⁶² bolsın, Qādir u Mübīn, (Ey İlim).

Şair, insanoğlunun akıllı ve düşünceli olması gerektiğini, doğru ve yanlış ayırt edebilmek için hayatın her safhasında akıllıca fikir yürütmesi, öğrenerek ve anlayarak geleceği düşünmesi gerektiğini anlatmaktadır. Şairin insanoğlunun her zaman doğru ve güzel söz sahibi olmak için çaba göstermesi gerektiğini de vurguladığını görmekteyiz.

İnsan bi:le hem san bol, hāvāna hāberdār bol,
 Arasta³⁶³ söz sāhibi hem-de ya:gşı kirdār³⁶⁴ bol, (Huşyār Bol),

Aşağıdaki dörtlükte halkına ve yakınlarına seslenip insanoğlunun bu yalan dünyada doğru ve iyi huylu olması konusunda uyaran şair, öğüt mahiyetindeki sözlerini güzel ifadelerle dile getirmektedir. Bu yalan dünyada insanoğlunun karşılaşabileceği en güzel şey, doğru ve iyi huylu insanlarla karşılaşmak ve yaşamaktır. Bu şekilde geçirilen ömür, dostların artmasına, hayattan zevk alarak yaşamaya da vesile olacaktır.

³⁵⁶ şunça: Bu kadar,

³⁵⁷ orlaştır: Kendine getir.

³⁵⁸ durla:şdır: Kendin ol.

³⁵⁹ ya:lı: Gibi.

³⁶⁰ ta:şla: Bırak.

³⁶¹ kīn: Kötülük.

³⁶² hāvāndar: Yardımcı, destekçi

³⁶³ arasta: Temiz.

³⁶⁴ kirda:r: İş, amel, fiil.

Soñ gel ey ğardaşım³⁶⁵, hōş ğılıklı bol!
 Köpeler dünyāda, dōst- u yārlarıñ,
 Güler yū:zli bolıp, i:liñ gövniñ al³⁶⁶,
 Senin hem hōş geçer, rüzġārlarıñ³⁶⁷. (Hōş Ğılıklı).

Oraz'ın neredeyse her mısrasında halkın birlikte hareket etmesi ve beraberliği terk etememesi gerektiği konusunu işleyen şair, halkını küçümseyip onlardan uzak duranların, onlara ayak uyduramayanların sonunun çok kötü olacağını, hiçbir zaman mutlu olamayacaklarını vurgulamaktadır. Halkın gücünü selin gücüne benzeten şair, bu gücün önüne çıkan her şeyi yerle yeksan ettiğini vurgulamaktadır. Halkla birlikte hareket edenlerin, arkasına halkın gücünü alanların daima başarılı ve güçlü olacağını da şairin ifadelerinden anlıyoruz.

Siz bul haķıķati göze alsañız,
 İ:li hōrla:n³⁶⁸ āhir bir gün hōr bolar,
 “İ:liñ güyci si:liñ güyci”diyilen,
 Arkası i:l bolan müdām zōr bolar, (Müdām Zōr Bolar).

Aşağıdaki beyitte kendisine de seslenen şair, boş oturup başkalarından yardım beklemek yerine çaba gösterip çalışmanın, hedefine kendi kendisine ulaşmanın en güzel yol olduğunu söyleyerek kendi kendine de telkinlerde bulunmaktadır.

Sonra da o insanoğluna, ‘darda olduğun zaman başka kişilerden hiçbir zaman boşu boşuna yardım isteme, medet umma; kimse sana yardım etmeyecektir’ diye seslenmektedir. Asıl isteme kapısı Allahu Teala’dır. Diğerleri insanı hayal kırıklığına uğratabilir.

Oraz tamā^c kin³⁶⁹ bolma, tamā^c edip ğamġin³⁷⁰ bolma,
 Zār ān u in³⁷¹ bolma, girdikārdan tamā^c et. (Tamā).

Oraz, halkına uyarılarda bulunarak seslenip doğruyu anlamalarını, doğru kararlar alıp aksakallar ve halkın önde gelen ilim adamlarının sözlerini dinleyerek onların gösterdiği yolda hareket etmelerini, onlarla birlikte olmaları gerektiğini ve hiçbir şey için hala geç olmadığını anlatmaktadır.

Geliñ biraz a:nımıza³⁷² gelāliñ,

³⁶⁵ ğarındaşım: Dost ve yārlar.

³⁶⁶ gövniñ al: Gōnlünde taht kur.

³⁶⁷ rüzġārlarıñ: Geçimin.

³⁶⁸ hōrla:n: Zulm eden.

³⁶⁹ tamā^c kin bolma: Benden bir şey umma, bekleme.

³⁷⁰ ğamġin: Dertli.

³⁷¹ ān u in: Şu bu.

Doğru tazeligi onla:p³⁷³ aňla:liň,
 Ö:zimizi öňçilleri³⁷⁴ diňläliň,
 Bolmasa gör bu dünýäda ğa:lmadık, (Tüzelenemdik),

Bu mısralarıyla oğluna öğüt vererek seslenen şair, vatanın insanları huzur içinde rahatça yaşamaları için elinden ne geliyorsa feda etmesi gerektiğini anlatmaktadır. Halkın refahı ve gelişmesi için olduğu kadar vatanın selameti için de herkesin katkıda bulunarak hazır olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Şöyle men vātan men, diyorı:n saňa,
 Parāhātlik ü:çin çalışğın oğlım,
 Meni abādlamak³⁷⁵, islegiň bolsa,
 Uruşı parāhāta alışğın³⁷⁶ oğlım. (Va:tan),

Bu şiirdeki konu, yiğitlere öğüt mahiyetinde olup şair, halkı ve vatanı için yerine getirmesi gereken yolları yerine getirdiğini anlatmaktadır. O, yiğitlere seslenmekte hak yolda yürümelerini, büyüklerin söylediklerine kulak vermelerini, her işte adil ve adaletli olmalarını istemektedir.

Yigit sen i:şinde muni³⁷⁷ göze a:l,
 Dirlikde müdām ‘adıl dād yağşı, (Yağşı Ad Yağşı),

Burada normal bir hayat yaşamak, güzel bir hayat geçirmek için, yiğitlerin halkı için halkına ve vatanına barış ve huzur getirmesi gerektiğini anlatan şair, halkın yararına olacak bütün işlerin herkesin elinden geldiği kadarıyla yapılması ve insanların halkı için çalışması gerektiğini söylemektedir.

Parāhat durmuşı ele getirseň,
 İ:liňe gerekli işler bitirseň,(Yağşı Ad Yağşı).

Şair, şiirin mısralarında dostlarına seslenerek iyiliği horlamamalarını nasihat etmektedir. Doğru yolda olanların, insanların zorluk ve acı çekmemesi için iyiliği dünyaya yaymalarının şart olduğunu belirtmektedir. İnsanoğlunun yüreği iyilikle dolu olmalıdır. Allah’ın her zaman doğruların yanında olduğu unutulmamalıdır. Yusuf Has Hacip de aynı düşüncelerle asırlar öncesinde şu mısraları kaleme almıştır:

apaň iki ajun kolur erse sen,

³⁷² a:nımıza: Kendimize.

³⁷³ onlap: Anlayıp.

³⁷⁴ öňçilleri: Aksakalları, önden gidenleri.

³⁷⁵ abādlamak: Rahata kavuşturmak.

³⁷⁶ alışğın: Değiştir.

³⁷⁷ muni: Bunu.

otı edgülik ol kılur erse sen,

(Sen her iki dünyayı arzu ediyorsan bunun çâresi — iyilik yapmaktır.) (Arat 2006: 127).

Bir siyasetname olan Kutadgu Bilig iyi insanın nasıl olması gerektiği bilgisini de bizlere vermektedir.

kalı edgü bolmak tilese özüñ,

yorı edgülik kıl kesildi sözüñ yürü,

(Eğer kendin iyilik bulmak istiyorsan, iyilik et; başka söze ne hacet.) (Arat 2006: 127).

Bugün farklı coğrafyalarda yaşayan Türklerin de aynı kültürel çizginin içerisinde yaşadıklarını, birbirinden uzak coğrafyalarda yaşayan şairlerimiz ve yazarlarımızın bize seslenip nasihatler verdiğini de aşağıdaki mısralarda görmemiz mümkündür:

Oraz aydar: dōstu yâ:ru yâra:nlar³⁷⁸,

Ĥōrlığı³⁷⁹ görmesin ya:ğşı insânlar,

Yü:reginde besle:p ya:ğşı armânlar,

Her zamânda armâna bol ĥevandâr³⁸⁰. (Yağşı Ad Yağşı).

2.1.2.11. Tanınmış kişiler

Şair Oraz, Türk dünyasının ve Türkmen halkının tanınmış şairi Mahtumkulu'nu kendisine örnek almış, onun yolunda yürümeye çalışan bir karakter özelliğiyle şiirler yazmıştır.

Mahdumkulu halkına vatan millet sevgisini fazlasıyla aşlamıştır. Onun şiirlerinde Türkmenlerin birlik içinde olmaları gerektiği, bu şekilde davranılmadığı takdirde millet birliğinin bozulacağı, ülkenin parçalanacağını sürekli olarak dile getirilmektedir. Türkmenlerin kıymetli şairi Mahdumkulu'nun her sözü halk için çok önemli ve değerlidir, bu sözler tıpkı bir devletin anayasası gibidir. Mahtumkulu'nun anlatıldığı mısralarda şairin anlattığına göre vatani için hizmet etmeyenler, halkıyla aynı yolda yürümeyenler herkes tarafından eleştirilmektedir.

Maĥdumķulı i:l söylerlik sabaķın,

Müciz sözlerinde beripdir i:le,

Vatan üçi:n cân çekmedik yigitden,

³⁷⁸ dostu yaru yaranlar: Dost, yar ve yarenler.

³⁷⁹ ĥorluk: Değersizlik.

³⁸⁰ ĥevanŞair dâr bol: İşte.

Tenkîd³⁸¹ a:lıp yine edipdir gîle³⁸²,('Aziz görüpdür).

Şair, bu Oraz'ın derdine derman olacak İsa ve Lokman sensin. Senin huzurun yerinde ise bütün dünya huzur içinde olur, diyor.

Bu mısralarda telmih sanatından bahsetmemiz mümkündür. Hz. İsa ile ilgili olarak Al-i İmran Suresi (49)'nde 'Ben size çamurdan kuş biçiminde bir şey oluşturur, içine üfürürüm, o da hemencecik Allah'ın izniyle kuş oluverir. Ve Allah'ın izniyle doğuştan kör olanı, alaca hastalığına tutulana iyileştirir ve ölüyü diriltirim..' şeklinde anlatılan Hz. İsa, 'Kur'ân-ı Kerîm'de İsa, İbn Meryem ve Mesîh şeklinde zikredilen, kendisine İncil'in verildiği, Hz. Muhammed'i müjdelediği bildirilen, 'Allah'tan bir ruh ve kelime' olarak tavsif edilen, ancak kul olduğu vurgulanan peygamberdir³⁸³ (<https://islamansiklopedisi.org.tr/isa#1> e-erişim 17.01.2021).

İkinci telmih de 'Lokman' Hekim'in adının geçmesidir. O, Kur'an'da adı geçen ve kendisine hikmet verilmesi sebebiyle Lokmânü'l-hakîm (Lokman Hekim) diye de bilinen kişidir. Rivayetlere göre üç veya dört bin yıl yaşadığına inanılmaktadır. Kendisine ilim, üstün kavrama yeteneği, isabetli söz ve davranış, ilim ile amel uygunluğu, din konusunda derin bilgi gibi hikmetler verilen Lokman bütün bunlar yanında hekimliğin atası olarak da tanınmıştır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/lokman> e-erişim 17.01.2021). Şair, aşağıdaki mısralarında sevgilisini, gelişiyse kendisini tedavi eden, iyileştiren hekim Lokman'a benzetmektedir.

Bu Oraz'ın derdine İsa u Loḡmān öziñ,

Seniñ bir ḡuzürüñdan ḡalba tımar a:çılır. (Fasıl Bah:ar A:çılar).

Şair, bu şiirinde Mahtumklu'nun hayatı ve sözlerine yer vermiştir. Mahtumkulu'nun³⁸⁴ Türkmen edebiyatının parlayan yıldızı olduğunu, Türkmenlerin

³⁸¹ tenkîd: Eliştirir,

³⁸² gîle: Alınma.

³⁸³ وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَةَ ﴿٤٩﴾ وَالْأَبْرَصَ وَأُخِي الْمَوْثَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ benî isrâ-ile ennî kad ci/tukum bi-âyetin min rabbikum(s) ennî ahluku lekum mine-ttîni kehey-eti attayri feenfuḡu fihi feyekûnu tayran bi-izni(A)llâh(i)(s) veubri-u-l-ekmehe vel-ebrasa veuhyî-lmevtâ bi-izni(A)llâh(i)(s) veunebbi-ukum bimâ te/kulûne vemâ teddehirûne fi buyûtikum(c) inne fi zâlîke leâyeten lekum in kuntum mu/minîn(e)".

³⁸⁴ 1146'da (1733) Etrek ile Gürgen nehirleri arasındaki Hacıgovşan'da doğmuştur. Mahtumkulu (Maḡdumkulu, Maḡtımḡulı) dışında şairin başka bir adı bilinmemektedir. Göklen uruğunun Gerkez kabilesinden olan Mahtumkulu'nun Garri Molla olarak tanınan babası Dövmemet Azadi de şairdir ve aruz vezniyle Çağatayca yazılmış *Va'z-ı Âzâdî* adlı bir mesnevisi bulunmaktadır. Mahtumkulu ilk eğitimine babasının yanında başlamıştır. Keçecilik, başka bir rivayete göre ise kuyumculuk gibi ata mesleklerini öğrenmiştir. Eğitimine Kızılayak'ta ve ardından Buhara'daki Kükeltaş Medresesi'nde devam

dünyaya tanıtılmasında çok emeği geçtiğini vurgulamaktadır. O, Türkmenler için gece gündüz çalışmış, çok zor şartlar altında eserler vermiş ve bunları gelecek nesillere bırakmıştır. Mahtumkulu Türkmen edebiyatının kurucusu olarak da kabu edilen bir ediptir.

Türkmen edebinde şöhleli³⁸⁵ yıldız,
 Bir bolsa şul ö:zi Maḥdumḫulıdır,
 Türkmen edebine gi:ce³⁸⁶ hem gündiz,
 İlḥām³⁸⁷ alar sözü Maḥdumḫulıdır,(Maḥdumḫulıdır).

Şair aşağıdaki bentte Mahtumkulu'nu bir çiftçiye benzetir. O, çiftçi olmuş söz orağıyla dilin sözcüklerini biçmektedir. Bu söyleyişte farklı bir benzetmeyle karşılaşırız. Mahtumkulu'nun halkın ruhi ihtiyaçlarını karşıladığını, onların manevi gıdasını sağladığını da ifade eden şair, onun insanların gönlünü sözleriyle aldığını, halkını doğru yola, sadece bu dünya için değil hem bu dünya hem de ahiret için halkının kendisini kurtarmasının yollarını gösterdiğini açıkça belirtmektedir. Şair Mahtumkulu'nun halkın gören gözü olduğu fikrini de tekrarlamaktadır.

Orupdır devrinde sözüñ orağın,
 Berip i:la:diñ ruhu geregin,
 Ğarıbñ söz bi:le şādla:p bövregın

---

etmiştir. Bir süre sonra dostu Nuri Kâzım İbn Bahir ile Türkmen topluluklarının arasına karışmıştır. Afganistan, Hindistan, Özbekistan, burada Margelen, Andican ve Semerkant'a gitmiştir. Sonra Hive'deki Şirgazi Medresesi'nde üç yıl daha öğrenimine devam etmiştir. Bu sırada bu medresede Türkmenler için bir bölüm açılır. Şairin 1197'den (1783) sonraki bir tarihte öldüğü sanılmaktadır. Edebî Doğu Türkçesi yanında Arapça ve Farsça da bilen Mahtumkulu Nizâmî, Sa'dî-i Şirâzî, Ali Şîr Nevâî ve Fuzûlî gibi klasik şairleri okumuştur. Buna rağmen şiirlerini canlı Türkmen şivesiyle ve sade bir üslûpla yazmıştır. Türkmen edebî dilinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine hizmette bulunmuştur. Türkmen edebiyatına öncü olduğu kadar ideal Türkmen tipine de örneklik etmiştir. Türkmen birliğini sağlamak en büyük idealidir. XVIII. yüzyıl Türkmen hayatını tasvir ettiği şiirlerine bakılarak devrin sosyal hayatının analizi yapılabilir. Toplumsal huzursuzluğa sebep olan bazı din âlimi ve idarecilerden, fakirleri ezen zenginlerden, rüşvet yiyen kethüdâlardan şikâyet şiirindeki motiflerden bazılarıdır. Şiirlerinde genellikle Mahtumkulu, bazen de Pirâğî (Firâğî, Firâkî) mahlasını kullanmıştır. Halk şiir geleneğindeki bâde içme motifi onda da görülür. Dinî-tasavvufî düşüncenin temelini oluşturan dünyanın fâniliği en temel temalarındandır. Mahtumkulu'nun nasihat edici şiirleri de az değildir. Bir derviş edasıyla yazdığı şiirleriyle halkı ırşat etmeye çalışırken Hoca Ahmed Yesevî tavrını yansıtmaktadır. Evlenemediği ve ayrılığının ateşiyle yandığı sevgilisi Benli (Menli, Mengli) den sıkça söz eder. Mahtumkulu Dil ve Edebiyat Enstitüsü El Yazmaları Bölümü'nde şairin divanının 100'den fazla nüshası bulunmaktadır. 1842'de şiirleri yayımlanmaya başlamıştır. Tesbit edilen şiirlerinin sayısı 500'ü bulmaktadır. İran'da da neşredilen divanın (Günbed-i Kâvûs, 1343/1964-65) Türkiye'deki ilk baskısını Şeyh Muhsin-i Fânî (Hüseyin Kâzım Kadri) gerçekleştirmiştir (*Mahtumkulu Divanı ve Yedi Asırlık Türkçe Bir Manzume*, İstanbul 1340). Daha önce Vámbéry'nin yayımladıklarının (*ZDMG*, XXXIII, 1879) hemen hemen tekrarı olan ve kırk bir şiir içeren bu eserin *Türkiyat Mecmuası*'nda Zeki Velidi (Togan) tarafından bir tenkidi yapılmıştır (bk. bibl.). Himmet Biray bir girişle beraber şairin 304 şiirini *Mahtumkulu Divanı* adıyla yayımlamıştır (Ankara 1992). (<https://islamansiklopedisi.org.tr/mahtumkulu> e-erişim 27.03.2022) ve (Köseyev, 1959).

³⁸⁵ şöhleli: Parlak.

³⁸⁶ gi:ce: Gece.

³⁸⁷ ilḥām: İlham.

İ:liñ görer gözü Maḥdumḫulıdır. (Maḥdumḫulıdır).

Mahtumkulu'nun neredeyse bütün özellikleriyle tasvir edildiği bu dörtlükte şair, onun hayatı ve manevi mirası olan öğütlerinden ve onun yürüdüğü hak yoldan bahsetmektedir. Mahtumkulu'nu manevi hocası olarak kabul eden şair, onun Türkmen halkının iyi günler görmesi için, içinde bulunulan zor şartlar altında geçirdikleri her tür güçlüğü tekrar yaşanmaması için, halkının doğru yola gitmesi için elinden gelen her konuda o günün şartları altında mücadele etmiş, yol göstermiş ve halkının yanında yer alıp onların daha güzel günler yaşaması için çaba sarf etmiştir. O, bütün yazdığı şiirlerinde halkına seslenmiş ve hala onlara yön ve yol gösteren bir çok şiiri miras bırakmıştır.

Sözden gevher öndüren³⁸⁸, Maḥdumkulu ustādım,
 Ba:rın i:le gö:nderen, Maḥdumkulu ustādım,
 İ:l gövnüni ğa:ldıran, Maḥdumkulu ustādım,
 İ:le gövüi:n a:dıran, Maḥdumkulu ustādım,
 Hüneri ula:ldıran³⁸⁹, Maḥdumkulu ustādım,
 Yitmez a:dı ğa:ldıran, Maḥdumkulu ustādım, (Maḥdumkulu ustādım,).

Şair insanlara nasihat vermeye devam eder. O, halk içindeki büyükle küçüğü bilmek, büyüğe saygı göstermek küçüğü sevmek anlayışını dile getirdikten sonra onların kalbine iyilik ve sevgiyle dokunmak gerektiğini ifade etmektedir. O, insanların kötülük etmekten kaçınması gerektiğini de vurgulamış, yasal olmayan her şeyden uzak durulması ve halka hizmet konusunda halkın yanında olunması gerektiğini ifade etmiştir.

İ:ilde ulılar ba:r hem de kiçi ba:r,
 Tapıp bilsen, yö:regın hem i:çi bar,
 Yama:nlık etmekden, mudām ğa:çıber,
 İ:şi bitirmekte, müdam çi:l bolgın,(Toprak Bol).

2.1.2.12. Özel Günler-Bayramlar

Şair aşağıda mısralarından alıntı yaptığımız şiirinde bayram günlerini konu edinmiştir. Eski bayramlardan özlemle söz etmekte, bayramda küskünlüklerin bir tarafa bırakılması ve barışılması gerektiğini söylemektedir. Bayram her şeyin yeni bir

³⁸⁸ ö:ndüren: Ortaya koyan.

³⁸⁹ ula:ldıran: Büyüten.

başlangıcıdır. Bayramlar, geleneklerin yaşatıldığı ve milleti birleştiren, aynı duygularla bir araya getiren en önemli ve özel günlerdendir.

Bayram konusunda Türk edebiyatının en iyi bilinen şairlerinden Hüseyin Şehriyar da bir başka Türk yurdu olan Güney Azerbaycan topraklarından bizlere hitaben, aynı şekilde çocukluğa ve birlik beraberliğe özlem duygularıyla şöyle seslenmektedir:

Gussa³⁹⁰, kîne, taşlanar, hayt³⁹¹ bayram günleri,

Döstlük söygi başlanar, hayt bayram günleri, (Bayram Günleri).

Bayram günleri herkesin kalbi ve niyeti temiz olmalıdır. Bu dünyadan göç edenler için dua ve hatimler okunması güzel uygulamalardandır ve unutulmamalıdır. Eskiler hatırlanmalı, gelenek ve adetler yerine getirilmelidir.

İnsanlar bayram günleri birbirlerini tebrik ederler, dost akraba ziyaret edilir, çocuklara para, şeker ya da hediyeler verilir. Bayramlarda büyük küçük herkes sevinir ve hep birlikte mutlu bir zaman geçirilir.

Päk³⁹² bolsa niyet, yü:rek, bayram bolmaz bîderek³⁹³,

Ötenlermiz ya:dlanar³⁹⁴, hayt bayram günleri,

Birbi:rege gutla:lî³⁹⁵, do:stlık evi âbâdlalı,

Şöyle gövün şādlanar, hayt bayram günleri. (Bayram Güneri).

2.1.2.13. İlim ve Düşünme

Şair aşağıdaki dörtlüğünde halkına, onlar içinde kendi kimliğinden vaz geçip başka halkın gelenek ve kültürünü benimseyen insanlar olmamaları konusunda ikazda bulunmakta, onları doğru yola çağırmaktadır. İnsan kendisi olmadığı müddetçe her şey ona yabancı olacaktır.

Doğan Cüceloğlu “Gerçek Özgürlük” adlı eserinde bu konuda “En temel özgürlük, insanın kendisi olarak yaşamında var olabilmesi ve kendi bütünlüğünü yaşayabilmesidir; dürüst insan özgürdür”.

Mevlana'nın “Bir insan bilmiyorsa ne istediğini, hem seni ziyan eder hem kendini” şeklinde ifade ettiği bu duygu, Yunus Emre'de “İlim ilim bilmektir, / İlim

³⁹⁰ gussa: Üzüntü.

³⁹¹ hayt: Bayram.

³⁹² päk: Temiz.

³⁹³ bîderek: Benzeri olmayan

³⁹⁴ ya:dlanar: Hatırlanır.

³⁹⁵ gutla:lî: Kutlayalım.

kendini bilmektir / Sen kendini bilmezsin / Bu nice okumaktır” ifadesiyle dile getirilmiştir. Kendini bilen insan ne kendi sıkıntı yaşayacaktır ne de başkasına sıkıntı yaşatacaktır. En büyük ilim de insanın kendini tanıması ve bilmesidir.

Oraz aydar sözüne gulak assañız,
Bilersiñiz, bu ğarāzsız dōstiñiz,
Müdām sa:klañ, ‘ aqıl hūş, u isteñiz,
İstesiz³⁹⁶ bolsañ, oġnadarlar³⁹⁷ bellisi. (Bellisi).

Şair bu şiirinde ilim öğrenmenin yollarına değinmiştir. Hayatta en güzel şey bir şey öğretmek ve birini doğru yola yöneltmektir. İnsan her şeyden önce gerekli olan ilmi öğrenip oturup kalkacağı yeri bilmelidir. Eğer insan kendini bilmezse başkaları tarafından ezilmeye mahkumdur.

Burada Yunus Emre’yi hatırlamamak mümkün değil. O da kendini bilmekten bahsederek asıl ilmin kendini bilmek, kendini tanımak olduğunu söyler. Kendini bilmek, adam olmaktır. Kendini bilmek, insanın yaratılışının şuuruna varması, niçin dünyaya geldiğini idrak etmesi, hayatın gerçek amacının ne olduğunu kavraması, yönünü belirlemesi demektir. Bu tarzda düşüncelere sahip olan insanlar toplum hayatının gereklerini toplumla uyum içinde ve iyi bir şekilde yerine getirmeyi de bilirler. Diğer insanlara da kendilerine yapılmasını istemedikleri şeyleri yapmayarak, kalp kırmadan, faydalı olmaya çabalayarak yaşarlar. Bilgilerini olumlu alanlarda kullanır, düşüncelerini olumlu olarak ifade ederler. Konuşmayı, susmayı; oturmayı, kalkmayı da bilirler. En önemlisi de kendini bilen birey, Allah’ı da gerçek anlamda tanır ve bilir. Böyle herhangi bir insan da dürüst, akıllı, ilimle kendini donatmış, kendini bilen bir insan olacaktır.

Bilme yö:ne ö:retmedir³⁹⁸, bir kemāl,
‘Bilyän³⁹⁹ men’ diyene ö:retmek muḥāl⁴⁰⁰,
Hemmeden öñ⁴⁰¹, ö:z ö:zini bilmeli,
Bilmeyen, bilyän demek getirir zavāl, (Bir Kemāl).

³⁹⁶ İstesiz: İsteksiz.

³⁹⁷ oġnadarlar: Zora sokarlar, Küçümserler.

³⁹⁸ ö:retmedir: Öğretmektir.

³⁹⁹ bilyän: Biliyorum.

⁴⁰⁰ muḥāl: Vakit.

⁴⁰¹ hemmeden öñ: Her herkesden önce.

Düşünerek ve akıllıca işler yapmazsan, halkınla birlikte hareket etmezsen ve bencilce davranır da hep kendini düşünürsen istediğin iyi şeyler gerçekleşmeyecek ve hayata geçirilemeyecektir. O zaman bunlar bir rüya olarak kalacaktır.

Eğer yönetici, hükümdar isen halkınla aranı açmamalısın. Türklerde başa geçen hükümdarların ilk işi yasaları düzenlemek ve bu yasalara göre devleti yönetmektir. Devlet, halkı yönetmek yanında halkın ihtiyaçlarını sağlamak durumundadır. Bu düzeni kuracak ve devam ettirecek olan kağanın görevi, töreye yani kurallara uymaktır. Türk inanişinde kağan olabilmek için Tanrıdan Kut almak gerekir. Kut'a sahip olma şartı devlete sahip olmak, savaş kazanmak, güçlü bir devlet kurmaktır. Yoksa kağan 'Kut'u kaybeder. Eğer kağan iyi bir devlet adamı değilse halk ile devletin arası açılacaktır, kağan da 'Kut'unu kaybedecektir (Ahmetbeyoğlu 2020: 33). Bu durum Göktürk Abidelerinde özellikle Çin yüzünden geçirilen sıkıntılı süreçte '... İlli millet idim, ilim şimdi hani, kimin için il kazanıyorum der imiş. Kaganlı millet idim, kağanım hani, hangi kağana işi gücü veriyorum der imiş. Böyle deyip Çin kağanına düşman olmuş. Düşman olup, kendisini düzenleyemediğinden yine teslim olmuş.' (Kül Tigin, Doğu 9 - 10. Satır: 11) ifadeleriyle dile getirilmiştir. Şairimizin de bu geleneği devam ettiren ifadelerini görmekteyiz.

Payhas bi:le ' aklı i:şe buyurmasañ,
 İ:l i:la:dıñ bi:le, bi:le yö:rmeseñ,
 Hūdparāstlık⁴⁰² tumşuğına⁴⁰³ urmasañ,
 Ğo:vı islekleriñ rüyāda ga:lar, (Ğa:lar).

2.1.2.14. Mert ve Namert

Mert yiğitlerin hiçbir zaman yanlış yola gitmeyeceğini, daima halkıyla birlikte olduğunu ifade eden şair, onların halkın güvenine leke sürmeyeceğini, daima halkının yanında olduğunu anlatmaktadır. Namert olan insanlar bir kere halkının güvenini kaybetti mi halkın ona bir daha güvenmeyeceğini de dile getirmektedir.

Merd yigit yo:ldan çıkmaz,
 İ:la:dınıñ gövniñ yıkmaz,
 Yıksa gövün ğaydıp⁴⁰⁴ tapmaz,
 Altın bile, pul bilāni, (Dil Bilāni).

⁴⁰² hūtparāstlık: Bencillik.

⁴⁰³ tumşuğına: Burnuna.

⁴⁰⁴ ğaydıp: Tekrar.

Şair son dörtlükte de mert yiğitlerin tasvirini yaparak onların her zaman alını açık, başı dik olacağını, kimseye borçları olmadığını dile getirmektedir. Halkın aşkıyla yanıp kendini feda eden mert yiğitlerin hayatta her zaman başarılı ve üstün olacağını anlatmaktadır. Erlerin halkının yanında olup kederli ve sevinçli günlerinde birlikte davrandığını ve halka karşı sorumluluğunu bildiğini, madden ve manen onların yanında olduğunu ifade etmektedir.

Merd yigit merdāna⁴⁰⁵ gezer,
 İ:li üç:i:n i:şte Oraz,
 İ:l ı ışkını bağra düzer,
 İ:ş biterer ci:yil⁴⁰⁶ bilāni. (Dil Bilāni).

Cesur ve mert yiğitlerin doğru yol üzere yaşaması ve hareket etmesi beklenir. Onlardan yanlış yola girmeleri ve hata yapmaları beklenmez. Geleceğin de teminatı olan bu gençlerin adaletli olmaları da şarttır. Yanlış yola girmeleri sonucun iyi olmayacağını açıkça belirtisidir. Halkın başına haram yiyen, kötü yolda ve adaletsiz kişilerin getirilmemesi de şarttır.

Adalet terimini şöyle tanımlayabiliriz: “Hukuk, ahlāk ve toplumsal vicdan neyi gerektiriyorsa öyle davranmak. Haksızlık yapmamak. Doğru ve dürüst olmak, tarafsız davranarak haklı ile haksızı ayırt edebilmek, haklının hakkını savunmak”. Adil olmak ve adalet üzere yaşamak kültür, bilgi, makam, cinsiyet, ırk, dil ve din farkı gözetmeden insanlara, insanca ve eşit davranmak ve haklıya hakkını teslim etmektir. Allah Hucurat suresinde Müslümanlara adil olmalarını buyurur: “...Adaletli davranın. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever.” (Hucurât,49/9 e-erişim <https://www.kuranayetleri.net/hucurat-suresi>).

Bu bilgilerden hareket edildiğinde de adaletin insan olmanın özü olduğu fark edilecektir. Şair de insanları adil olmaya çağırmaktadır. Hem dinimiz hem de akıl yolu bunu gerektirmektedir.

Do:ğrı yo:la düşün⁴⁰⁷ bariñ yigitler,
 Bıvaqıt⁴⁰⁸ i:ş bolmasın, kãriñ yigitler,
 ı Adãletli bolsın yãriñ yigitler,
 Hãrãm söyen yigitlere baş bolma:ñ, (Kaş Bolma).

⁴⁰⁵ merdāna: Alını açık, başı dik.

⁴⁰⁶ ci:yil: Erk, ihtiyar; kararlılık.

⁴⁰⁷ düşün: Çıkın.

⁴⁰⁸ bıvaqıt: Vakitsiz.

Şair son dörtlüğünde de mert yiğitlerin daima halkla birlikte olduğunu anlatmaktadır. Şair, mert yiğitlerin halkın bütün işlerini koşarak yapacağını, halkı için canını vereceğini anlatmaktadır. Şaire göre halkın sevgisini kazananlar uzun yaşayacaklar ve hayatları boyunca mutlu olacaklardır. Şair son mısrasında mert yiğitlere seslenmiş ve halkın yanında olmaları gerektiğini dile getirmiştir.

Merd yigitler i:l üçi:n berer başını,
 İ:l i:şin etmekte çıtmaz ğaşını⁴⁰⁹,
 İ:l üçi:n isleyip uzak ya:şını,
 Müdām i:la:dına havbolar. (Müdām Zōr Bolar),

2.1.2.15. Yalancı Dünya

Şair aşağıdaki mısralarında, dünyanın da dünya malının da geçiciliğinden bahsetmektedir. Elbet bir gün dünyadan göçüp gideceğiz, mal da mülk de burada kalacaktır. Yaşlıların ‘kefenin cebi yok’ dedikleri bu konuyu Yunus Emre:

*‘Mal sahibi, mülk sahibi,
 Hani bunun ilk sahibi?
 Mal da yalan, mülk de yalan,*

Var, biraz da sen oyalan’ (Parlatır, 2007: 734). Ya da ‘Giderimiş bunda gelen, dünyā işi cümle yalan’ (Tatçı, 1990: 858) sözleriyle dile getirmiştir.

Ne kadar zengin ya da fakir olursa olsun insanoğlu bu dünyadan göçüp gidecektir.

Dünya geçicidir, söz de söylendiğinde bir işe yaramıyorsa gereksiz olacaktır. Ne kadar güzel söz söylersek söyleyelim yerinde ve zamanında kullanılmıyorsa boş laftır.

Dünyā mālı, dünyālıktır ya:ranlar,
 Her nā:çe toplasañ, dünyāda ğa:lar,
 Her dürli ma‘nālı, ‘ağıllı sözler,
 İ:şe buyrulmasa, havāda ğa:lar, (Ġa:lar).

Kağan eğer birlik ve beraberliği sağlayamazsa, halkı için çok çalışıp çaba gösteremezse, hedefine ulaşamayacak, bütün yapılacak işler sonraya kalacaktır. Eski Türk devletlerindeki anlayışa göre hâkimiyet en başta Tanrı’nındır. O bunu kağan vasıtasıyla, kağan da töre yoluyla kullanır. Bu da Türklerde devlet yönetiminin sürekliliğini töreyle sağladığının bir göstergesidir. Töre, genellikle halk ve kurultaya

⁴⁰⁹ çıtmaz ğaşını: Halkın derdi olduğu zaman her zaman yanında olur.

danışma yoluyla ortaya konan kurallardır. Bu ise toplumun ortak bilincinin ürünü olan sözlü kanunları ortaya koymaktadır. Bu töreye göre; kağan devletin birlik ve beraberliğini sağlamak, korumak, huzur ve refah ortamını kurmak, adaletli olmak zorundadır. Bunun için de yönetim ile halkın birlik beraberlik çerçevesinde davranması, halkın kağana itaat etmesi gerekir. Yoksa Tanrı tarafından verilen ‘kut’ geri alınacaktır. *Orta Asya Türk devlet geleneğinde kut bir Tanrı ihsanı olarak kabul edilirken, kut sahibi olan siyasal iktidar töre hükümleriyle sınırlandırılmıştır* (Ögel 1982: 196).

Şair bu şiirinde yalan dünyanın geçiciliği yanında kağan ve halkın birliği beraberliği konusunu da geleneksel yapıyı da vurgulayarak gile getirmektedir. Kültürel bilgi birikiminin bu mısralarda aktarıldığını da görmekteyiz.

Oraz a:yardar, bi:r bi:rligi tutmasañ,
 İ:la:d üç:i:n önümiñden ötmeseñ,
 Karvān bi:le, bir menzīle yetmeseñ,
 Hemme bitcek i:şler ferdāda ga:lar. (Ĝa:lar).

2.1.2.16. Mankurtlaşma ve Közkamanlık

Kendi halkı içinde mal mülk sahibi olan kişilerin zengin olduktan sonra diğer insanlara ettikleri zulmü ve gösterdikleri zorlukları dile getiren şair, mal mülk sahibi olan, ancak kendini bilmeyen, kendi kimliğinden uzak olan mankurtları ve onların kendi halkına yaptıkları eziyetleri ifade etmektedir. Bu kişiler, zengin fakir ayırt etmeden, devletin belirlemesine de bakmadan çeşitli bahanelerle vergi adıyla halktan para toplamakta ve bu paranın ödenmesi konusunda insanları mecbur tutup zorlamaktadırlar. Aslını neslini ve en önemlisi de dinini bile görmezden gelen bu mankurtların yaptıkları kabul edilecek bir uygulama değildir. Şairimiz de bu konulara mısralarında itiraz etmektedir.

Bi:ri itin⁴¹⁰, urşdırar⁴¹¹,
 Bi:ri atın ça:ptırar⁴¹²,
 Nā:me geregi bolsa,
 Ĝarıb i:le tapdırar, (Giderler).

Şair, aşağıdaki dörtlükte yine insanlardaki bozulmaya değinmekte, insanların bütün işlerini yalan dolanla yürüttüğünü, doğrunun yanından bile geçemediklerini

⁴¹⁰ itin: Köpeğini.

⁴¹¹ urdırar: Doğüştürür.

⁴¹² ça:ptırar: Koşturur.

eleştirel ifadelerle anlatmaktadır. Halkı aldatanlar onun elindeki malları aldatarak almakta ve kendi üzerlerine geçirmektedirler. Halk da buna o kadar alışmıştır ki hiç düşünmeden, sorgulamadan ve karşı çıkmadan istenenleri vermekte veya onların istediklerini kabul etmektedir. Bu da bir tür koyunluk (!) ve bir tür mankurtluktur.

Yalanlara usta ol⁴¹³,
 A:ldamağda usta ol,
 A:ldav üçü:n sözleri,
 Bi:r- bi:rine sapdırar⁴¹⁴, (Gider),

2.1.2.17. Ahlak ve Karakter

Şair bu şiirinde insanoğlunun davranış biçimlerini, karakter özelliklerini, bunun yanında iyi ve kötü özelliklerini ele almaktadır. Şair, iyi karakter özellikleri içerisinde güler yüzlü olmayı savunmakta, yüzünde hoş tebessümü olan insanların her an huzur içerisinde olacağını, karşısındakilere olumlu duygular aksettireceğini ima etmektedir. Güler yüzlü insanların dünyada da ahirette de başarılı olacağını anlatmaktadır. Tam aksına içine kapanık, toplumdan uzak yaşayan insanların aydınlık ve açık günlerde bile her yeri ve her şeyi zifiri karanlık olarak algılayacağını ifade etmektedir. Bu ifadelerden hareketle insanoğlunun kendi hayatını güllük gülistanlık yapabildiği gibi cehenneme de çevirebileceğini anlıyoruz. Yani her şey insanın kendi bakış açısında ve kendi elindedir.

Do:dağında, sakla:p yö:rseñ, gülki:ni⁴¹⁵,
 Cahān her gün güler seniñ yü:ziñe,
 Ğa:şıñ çitip⁴¹⁶ yö:rseñ, yalan dünyāda,
 Ğa:rañkı göriner dünyā gözüne, (Hoş Gıllıklı).

Şair bu dörtlüğünde de edebi ve ahlakı, ahlsızdan ve doğru olmayan edepsizlerden öğrendiğini anlatmaktadır. O, Allah'ın nimeti olan düşünmek ile doğru ve yanlış ayırt eden akli iyi kullanmak gerektiğini, kendisinin kim olduğunu, ne yapıp yapmaması gerektiğinin kararını aklıyla vermesi gerektiğini ifade etmektedir.

Loğmān hekim aytya:r: ahlākı müdām,
 Bet ahlāk bolanı, sıynlayıp davām,
 Maña berdi añ⁴¹⁷ hem payğās o Ğüdām,

⁴¹³ ol: O.

⁴¹⁴ saptırar: Aldatır.

⁴¹⁵ gülki:ni: Gülmeyi.

⁴¹⁶ ğa:şıñ çitip: Sinirlenip.

Men edebi edebsizden övrendim, (Övrendim).

2.1.2.18. Dil

Şair aşağıda bir parçası alınan müseddesinde Mahtumkulu'nun Türkmen dilini edebi dil haline getirdiği, çok güzel kullandığı ve ana dilini bu kullanım özellikleriyle geliştirdiği ile ilgili bilgilere yer vermektedir. Oraz şair, onun iyi öğütler veren, bunları da altın harflerle yazıya geçiren, her zaman halkına yol gösteren eşsiz bir kişi olduğunu belirtir. O, güçlü ifadeleriyle yanlış yolda olanları da ikaz edip korkutmuştur. Şair, Mahtumkulu'nun sözleriyle yol göstericiliğini ve halkı için hizmetlerini anlatarak bir daha Mahtumkulu gibi bir alim ve manevi bir önderin dünyaya gelmeyeceğini belirtmiştir.

Sa:nsız⁴¹⁸ söygisi bi:le , Türkmen dilini bezän⁴¹⁹,
 Oñat⁴²⁰ hünäri bi:le, sözden şay-sepi düzen,
 Taysız⁴²¹ bolup bu yo:lda, söz hünärinde ozan,
 Yağşı bol diyip öğütler, altın zer⁴²² bi:le yazan,
 Bize yo:llar görkezen⁴²³, Mahtumkulu ustādım,
 Ğanimleri ürküzen⁴²⁴, Mahtumkulu ustādım, (Mahtumkulu ustādım).

O bu mısralarda ise iyi huylu olup ve doğru yolda yürüyerek işlerini hal etmeleri gerektiğini, yığıda dünyada en çok lazım olacak şeyin iyi bir iş ve iyi ad olduğunu anlatmaktadır.

Yağşı oyda⁴²⁵ bolıp i:şi yo:la sal⁴²⁶,
 Yigide yağşı i:ş, yağşı a:d yağşı, (Yağşı Ad Yağşı).

2.1.2.19. Öğretmen ve Öğrenmek

Şair, bu mısralarında öğretmeni anlatmakta, öğretmenlerin yaptıkları iyilik ve fedakârlıkları dile getirmektedir. Şiirde teşbih sanatının kullanıldığı görülmektedir. Şair, öğretmenlerin dünyanın en özverili insanları olduğunu, onların nur saçan güneşe

⁴¹⁷ añ: Fikir, düşünce.

⁴¹⁸ sa:nsız: Sayısız.

⁴¹⁹ bezän: Süsleyen.

⁴²⁰ oñat: İyi.

⁴²¹ ta:ysız: Benzeri olmayan

⁴²² zer: Değerli taş.

⁴²³ görkezen: Gösteren.

⁴²⁴ ürküzen: Korkutan.

⁴²⁵ oyda: Fikirde.

⁴²⁶ yola sal: Yola koy.

benzediğini, bütün saygı ve hürmeti hak ettiklerini, hatta rüyada bile onlara saygı gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Şaire göre öğretmenler, iki dünyada da kurtarıcı olarak görülmelidir.

Fedākārlik ülgüsü a:ramızda muğallim,
Ya:htı saçya:n güneşdir, dünya:mızda muğallim,
Dünyümüz de hem bugün ferdāmız⁴²⁷ da muğallim,
Ho:rmet etmek gerekli, rüyāmızda muğallim,
Rahnemadır⁴²⁸ dünya: hem, ākbımızda⁴²⁹ muğallim, (Muğallim).

İnsanoğluna akı karayı, haklıyı haksızı öğreten öğretmendir. Bireylerin iyi ile kötüyü ayırt etmelerini, doğru ve yanlış tanımlarını sağlayan da öğretmendir. Sevgi ve saygıyı, iyi insan olmayı aşıl原因an, doğru yolda yürüyen nesiller yetiştiren, ahlaki bir hayat üzere topluma da uyum sağlayarak hatta yol göstererek yaşamayı anlatan da öğretmendir. Şair, öğretmenleri yanarak dört tarafını aydınlatan bir ışığa benzetir.

Bu alandaki çalışmalarda “öğretmenin bir öğrenme aracı olduğu, sınav yapan, disiplini sağlayan, ahlaki hayatın savunucusu ve vekili olduğu” ifade edilir. Öğretmen, güvenilir kişi olmalıdır. Öğrencinin ikinci bir velisi gibi olmalıdır. Bir danışman, bazen meslektaş olabilen öğretmen, toplumsal bir katılımcıdır da (Balcı 1991). Öğretmen, bir ülkenin geleceğinin mimarıdır. Toplumun her kesiminde hizmet veren insan gücünü yetiştirenler hep öğretmenlerdir. Ülkelerin kaderlerinde öğretmenler önemli roller oynarlar. Onlar, eğitim sisteminin en temel ögesi olurken ülkenin kalkınmasında, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde, toplumdaki huzur ve sosyal barışın sağlanmasında, bireylerin sosyalleşmesi ve toplumsal hayata hazırlanmasında, toplumun kültür ve değerlerinin genç kuşaklara aktarılmasında başrolü oynamaları beklenmektedir (Özden 1991: 9).

Şair Oraz, yazdıklarıyla bütün bu tanımları bize hatırlatmaktadır.
Muğallimdir bizlere a:k-ğara:nı bildiren,
Yüregimizi, söygi hem, doğrılığa dolduran,
İnsānlıgıñ durmuşın, ö:sdüren u:laldıran,
Haķikatı görkezip⁴³⁰, hem oña inandıran,
Yanıp dura:n çıradır, ortamızda muğallım, (Muğallim).

⁴²⁷ ferda:mız: Yarınımız.

⁴²⁸ rahname: Yol gösteren.

⁴²⁹ a:kbımıza: Sonumuza.

⁴³⁰ görkezip: Gösterip

Şiirin sonunda bir öğrenci ilk gözünü açtığında ona doğru ile yanlış öğretmenin öğretmeni olduğunu, bu dünyada mutluluk ve neşe saçan hayatlara doğru yön verenin öğretmen olduğunu hatırlatan şair, öğretmenler sayesinde insanların halkına iyi hizmet eden bireyler yetiştirdiğini ve onların iyilikleriyle tanındığını ifade etmektedir. Halkın gelişmesi ve iyi yerlere gelmesinin en büyük sebebi öğretmenlerdir. Şairimiz de bunu bütün mısralarında belirtmiştir.

Oraz a:ydar üstâttır meniñ gözümü açan,
 Dünyâda muğallimdir, baht hem sa'âdet saçan,
 Muğallim bolan yerden, ya:lan ğara:ñkı gaçan,
 Onuñ bereketinden insân âsmâna uçan,
 Ösüşlere yo:l açan erte:mizde muğallim. (Muğallim).

Şair, bu şiirinde hayatı nasıl ve hangi yollardan öğrendiğini irdelemektedir. O, doğru yolu, hak yol üzere yaşamayı kötü yolda olanlardan öğrendiğini ifade eder. Bu dünyada her şey zıddıyla vardır. İnsan yanlış olanları gördükçe doğrunun ne olduğunu düşünür. Şairin bu ifadeleri de her şeyin zıddıyla var oluşunun edebi bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Hakkın ve hakikatin fazileti, kötülük, şer, kemlik, batıl ve yanlış olan şeyler karşısında daha iyi anlaşılacaktır. Yaratılan hiçbir şey boşuna ve sebepsiz yaratılmamıştır. Şairin de vurgulamak istediği budur. Şair mısralarında doğruyu sağl ve soldan öğrendiğini dile getirmektedir. O, 'herkesi ve her şeyi böylece öğrendim. Onların ne olduğuna bu şekilde karar verdim', der.

Övrencek⁴³¹ diyip yağşı bolış yo:lların,
 Yaman yo:lda bolanlardan övrendim,
 Sı:nla:p⁴³² müdâm sağı bi:le solların,
 Hemmeleri sına:nlardan övrendim, (Övrendim).

Bu şiirin tamamının zıdlıkların öğreticiliği konusuna ayrıldığını söylemek hata olmayacaktır. Şair bu mısralarında da iyiliği kötülerden, baharı karlı kışlı günlerden öğrendiğini, insanlar arasındaki eşitliği ise kendini büyük sananlardan öğrendiğini ifade etmektedir. Bu dördlükte teşbih, kinaye ve tezat sanatları kullanılmıştır.

Bu mısralar bize Yunus Emre'yi de hatırlatır. O, her yaratılanı Allah'tan bir parça olarak görür ve "Yaradılanı severim Yaradan'dan ötürü" der. Dini ve tasavvufi açıdan insanlar eşittirler. Kimsenin kimseden bir üstünlüğü ve fazlalığı yoktur. Her insan aynı derecede değerlidir ve değer görmelidir. Şairimizin de burada Türk

⁴³¹ övrencek: Öğrenecek:

⁴³² sı:nla:p: İzleyep.

edebiyatında Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Mahtumkulu'nun eserlerinde aynı çizgide devam eden kültürel bir anlayışa sahip olduğunu görüyoruz. Bizi biz yapan değerler de bu kültürel ve geleneksel çizgide saklıdır. İnsanların birbirine karşı sevgisi ve hoşgörüsü bu dünyayı, kainatı kurtaracak tek güçtür.

Yağşılığı yama:nlardan övrenip,
Bahār ayın dumanlardan övrenip,
İnsanlar deñligi nämedir diyip,
Özin biyik sayanlardan övrendim, (Övrendim).

Şair bu şiirinde anadilinin korunması ve onun önemi hakkında halkı uyarmaktadır. Anadili olmayanın hedefine ulaşamayacağını belirtmektedir. Dil kimliktir, sen kim diye soranlara ne diye cevap

Ene dilim, can-İmānım onsız men, ni:rā barayın?⁴³³

Sen kim? di:yib sorasalar, näme diyip cogāb⁴³⁴ bereyin? (Ene Dilim).

Ondan kalan en önemli miras dildir. Ana dilini korumak onun gelecekteki çocuklara ulaştırmak öğretmek herkesin boyunun borcudur.

Eeneden, ğa:lan nişāna⁴³⁵, dilidir, bi:len insana,

Sınaya:r, bizi zamāna, neticāni men göräyin, (Ene Dilim).

Gelin şimdi hep birlikte bir olup anadili yükseltelim, anadilin korumak tarihi korumak, kültür ve gelenekleri korumaktır.

Şair bu şiirinde anadili korumak ve onu yükseltmek için yollara göstermektedir. Dil kimliktir dilini unutan halkı tarihini ve geleceğine leke sürmüş demektir. Şair bu şiirinde Afganistan'daki Türkmenlerin anadilinde karşılığı olan cümle kelimelerin olmasına rağmen Farsça'dan alınan kelimelerini dile girmektedir.

⁴³³ ni:rā barayın: Nereye gideyim

⁴³⁴ cogāb: Cevap.

⁴³⁵ nişāna: Hatıra.

Geliñ men mundan⁴³⁶ bu ya:na, sıylağ⁴³⁷ edip ene cāna,
Belli edip giñ cahāna, Türkmen diyib, berk⁴³⁸ dura:yın. (Ene Dilim).

2.1.2.20. İyilik ve Kötülük,

Oraz'ın aşağıdaki şiiri tezat anlam taşıyan kelimeler üzerine kurgulanmıştır. Bu mısralarda iyiliği kötülerden, baharı karlı kışlı günlerden öğrendiğini, insanlar arasındaki eşitliği ise kendini büyük sananlardan öğrendiğini ifade eden şair, bu dörtlükte teşbih, kinaye ve tezat sanatları kullanılmıştır.

Bu mısralar bize insanları eşit gören, bir insanı diğerinden üstün görmeyen, yaratılanı Allah'ın nurundandır diye kabul ederek Yaradan için seven, insanoğluna değer veren Yunus Emre'yi de hatırlatır. Şair Oraz'ın aşağıdaki dörtlükte Türk edebiyatında Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Mahtumkulu'nun eserlerinde aynı çizgide devam eden kültürel bir anlayışa sahip olduğunu görüyoruz. Bizi biz yapan değerler de bu kültürel ve geleneksel çizgide saklıdır. İnsanların birbirine karşı sevgisi ve hoşgörüsü bu dünyayı, kainatı kurtaracak tek güçtür.

Yağsılığı yama:nlardan övrenip,
Bahār ayın dumanlardan övrenip,
İnsanlar deñligi nämedir diyip,
Özin biyik sayanlardan övrendim, (Övrendim).

Şair bu şiirde, insanoğlunun sevgisiz yaşayamayacağını belirttikten sonra kötü ve yanlış yolda olan bireylerin, sevgisiz insanların ne kendine ne de halkına bir fayda sağlamayacağını, yol yakın iken doğru yolu seçerek sevgiyle mutlu bir hayat yaşamaya çalışmalarını söyleyerek onları sevgi dolu bir hayata çağırmaktadır. Şair, insanoğlunun şeytanın yolundan ayrılıp hak yol olan Allah'ın yolundan gitmesi gerektiğini söylemektedir.

Yigrenç⁴³⁹ bir i:ş bitirmez, ya:şasañ süyüp ya:şa,
Şeytān yo:lına gitmān, sen Hāka uyıp ya:şa, (Süyüp ya:şa,).

Bu mısralarda şair, haksızlık durumunun devam etmesi halinde, her gün suçsuz birçok insanın ölmesi, zorluklar altında inlemesi, gittikçe kötüleşen şartlar altında yaşaması, dökülen kana, insanların feryadına aldırmadan bunlardan hoşlananların

⁴³⁶ mundan: Bundan.

⁴³⁷ sıylağ: Saygı, hürmet,

⁴³⁸ berk: Sert.

⁴³⁹ yigrenç: Çok kötü.

olması ve olanlardan zevk alanların olmasının insanlık dışı bir tavır olduğunu vurgulamaktadır. Şair olan bu tür olaylar karşısında şikâyetlerini dile getirmekte ve ‘Allahım, ne zaman kıyamet kopacak?’ diye sormaktadır. Acı ve zulmün bitmediği yerde tek beklenen İlahi adaletin gerçekleşmesidir. Şairin kıyametin kopmasını dilemesi, öbür dünyada Allah’ın adaletinin gerçekleşeceğinden duyulan ümidi bizlere ifade etmektedir. Peki, bütün olanlar karşısında sessiz kalanlar suçlu değil midir? Şaire göre onlar da bu suça ortaklardır. Şair, Allah’a dua ederek kıyametin kopmasını ve ilahi adaletin gerçekleşmesini istemektedir.

Ya:radan yād⁴⁴⁰ etme i:limden meni!

Bülbül meni ayırma gülümden meni!

Can ba:rıça⁴⁴¹ ene dilde söyleyin!

Bîgâne etmegil dilimden meni! (Sağla).

Bu şiirinde şair, iyi insan olmanın yollarını anlatarak yapılması gereken her şeyi açık bir şekilde ifade etmektedir. Ona göre iyi insan olmak için zamanın kısa veya uzun olduğunu düşünmeden bir an bile olsa iyilikten uzak durulmamalıdır. Şair, zorlukların etkisinin ne kadar süreceğini sorgulamadan olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğini, hak ve doğru yolda yürüyen herkesin doğruluk ve iyilikten uzaklaşmaması gerektiğini dile getirmektedir.

Di:rilikde yo:ktur zerre i’ tibār,

Bir dem hem bolsa da, sen tapğıl⁴⁴² qarār,

Nāçe⁴⁴³ vaqit bolar dep⁴⁴⁴ bir hem so:rama,

Bir diycegiñ⁴⁴⁵, demek bolar kirdikār⁴⁴⁶.(Ya: ğşı İnsān Bol).

İnsanın bir anlık ömrü kalsa bile iyilikten vazgeçmemesinin gerçek insanlık olduğunu ifade eden şair, gerçek dostların yürüdükleri yollara güller dökülmeli ifadesiyle vazgeçmeden iyilik yapılmalı diyerek anlatmaktadır. Şair iyilik yapılarak kötülüklerin yok edilmesinin mümkün olduğunu da ifade etmektedir.

Ya:ğşılık et bir sâc at hem ya:şasañ,

Qasd et dōst yo:luna güller dö:şeseñ,

⁴⁴⁰ ya:d: Bîgâne, yabancı.

⁴⁴¹ ba:rıça: Oldukça.

⁴⁴² tapğıl: Bul.

⁴⁴³ nāçe: Ne kadar.

⁴⁴⁴ dep: Diye.

⁴⁴⁵ diycegiñ: Diyeceğin.

⁴⁴⁶ kirdikār: Allah.

Kö:şiş⁴⁴⁷ et her zamān ya:ğşa⁴⁴⁸ oğşasañ⁴⁴⁹,

Yama:n bolup, berme insāna āzār. (Ya: ğşı İnsān Bol).

Şair bu dörtlüğünde de insanın akli var olduğu sürece iyilerle yoldaş olması gerektiğini, doğruluktan ayrılmaması hatta canından olacaksa da doğru yoldan ve güzel işlerden vazgeçmemesi gerektiğini ifade ederek iyilik ve doğruluğu savunmaktadır. Son mısradaki da ne olursan ol yine de iyi insan ol diyerek doğru olmanın, iyilik yapmanın ve yardımsever olmanın taltif edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

‘ Aqlıñ bolsa ya:ğşılara yāran bol,

Vaḳti gelse doğruluğa ğurbān bol,

Her nāme bolsañ hem ya:ğşı insān bol,

İnsānlığı saḳla:b⁴⁵⁰ bolğın⁴⁵¹ ḥabardār.(Ya: ğşı İnsān Bol!).

Şair burada kendisine seslenerek halk arasında bir yer edinirse o zaman her şeyin gülük gülüstanlık olacağını ifade etmektedir. Doğru yolda yürürse bir gün hedefine ulaşacağını belirtmektedir. Bunları yapıp faydalı olan insan ölse bile unutulmaz.

Oraz i:lde orun tutsañ,

İ:liñ, maḳsādlarna yetsiñ,

O zaman dünyādan ötseñ,

Anıḳ⁴⁵² bilgil sen ölmedin, (Geldiñ – Gelmediñ).

---

⁴⁴⁷ kö:şiş: Çalışma, çabalama.

⁴⁴⁸ ya:ğşa: Yahşıya, iyiye.

⁴⁴⁹ oğşasıñ: Benzesin.

⁴⁵⁰ saḳlab: Koruyup.

⁴⁵¹ bolğın: Ol.

⁴⁵² anıḳ: Belli olan.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKİL İNCELEMESİ

3.1. Abdurrahim Oraz'ın Şiirlerinde Yapı

Şiir insanlarda değişik duygular uyandıran bir ses felsefesidir. Nasıl bir binanın dış ve iç unsurları farklı ise şiirin de içeriği ve biçimi olarak birbirinden farklılıkları vardır. Abdurrahim Oraz'ın şiirlerindeki yapı ve biçimde farklılıklar göstermektedir.

3.1.1. Nazım Şekli ve Nazım Birimi

Abdurrahim Oraz, şiirlerini nazım şekillerine uygun bir biçimde yazmıştır. Şairin şiirleri en çok bent ve beyitler oluşmaktadır. Şairin serbest şiirleri de çoktur. Abdurrahim Oraz, şiirlerini Arap alfabesiyle yazdığı için hece ölçülerinde değişiklikleri görmek de mümkündür.

3.2. Ölçü, Kafiye ve Redif

3.2.1. Hece Ölçüsü

Dizelerdeki hece sayısı eşitliğine dayanan ölçüye hece ölçüsü denir. Oraz'ın şiirlerinde, sistematik şekilde kullanıldığını gözlemleyemediğimiz hece ölçüsü, kimi şiirlerin bazı bölümlerinde düzenli olarak bulunmakta olup bazen aynı şiirin devam bölümünde hece ölçüsüne uyulmadığı da görülebilir.

3.2.1.1. 7'li Hece Ölçüsü

Bilelikte i:şleseñ ,

Do:stluğ bile ğışlasañ ,

Ki:nâleri ta:şlasañ ,

İymitleriñ bal bolar. (Ba:l Bolar)

Yalanlara usta ol,

A:ldamağda usta ol,

A:ldav üçi:n sözleri,

Bi:r- bi:rine sapdırar , (Giderler!)

3.2.1.2. 8'li Hece Ölçüsü

*İ:l derdine yaramasañ,
İ:l gönlüne garamasañ ,
İ:l hālını so:ramasañ,
Dünyāğa geldiñ, gelmediñ, (Geldiñ – Gelmediñ)*

*Taḳdīr di:yip yata:nlarıñ,
Egri yo:lı tutanlarıñ,
Haḳı pula satanlarıñ
Bir gün uyalcağı ba:rdır, (Ba:rdır)*

3.2.1.3 10'lu Hece Ölçüsü

*Bir yerde gündüz, bir yerde gi:ce,
Sen mundan algıl, birce neti:ce,
Bir yerde güyzdür, bir yerde bahār,
Aylanıp durar, bu leyl ü nahār, (Derka:rdır)*

*‘Anāyı güller hem ḥa:r u hās bar,
Güller ovadan, hāslar hem gerek,
Hiçbir nerseni, bilme bīdereḳ,
Hemme zātlarıñ geregi ba:rdır,
Bolaniça hemmeler derkārdır. (Derka:rdır)*

3.2.1.4. 11'li Hece Ölçüsü

*Sen meniñ her derdimiñ dermānı sen
Senle ölsem görmärin hiçbir mutab (Acab)*

*Şunda hem men ça:gam ü:çin i:l ü:çin,
Yigrenyän dünyada uruşuñ a:dını,
İsleyän hemmeler ağızı bir bolup,
Söndürseler indi uruş o:dını, (A:ta)*

3.2.1.5. 14'lü Hece Ölçüsü

*Şunda bola:r Oraz'ın , gönlü hem yüregi şād,
Şunda bolar bu başım her dürlü gamdan āzad. (A:k bolsın)*

*Sa:yrar dili Oraz'ın seniñ vasptñ etmekde,
Seniñ her bir emriñi göz ö:ñinde tutmağda,
Meniñ tāk bir arzuyum, bi:le öñe gitmekde,
Ö:zim bilmeden bāri, men ö:ziñe 'āşık men. (Āşık Men)*

3.2.1.6. 15'li, 16'lı Hece Ölçüsü

Bu kalıbın çok fazla örneği görülmemekle birlikte, şiirlerde düzenli bir kullanımı da bulunmamaktadır. Oraz, 15'li ve 16'lı hece ölçüsünü kimi şiirlerde birlikte ele almıştır.

*Kāşke bolsantı āsūdā, geçmese zamān bihūdā ,
Ġa:n bi:le bolma:n ālūda , tertemiz a:vlağlarıña, (Ba:ğlarıña)*

*Mert bolup bir gün ya:şasañ, nāmerdiñ 'ömrüne deger,
Ö:züni bilmez nāmerdiñ, sen bile bolma:nı ya:ğşı, (Bolandan Bolmanı)*

3.2.2. Kafiye

Kafiye Çeşitleri ve Redif Şeması

Şiiri oluşturan ahenk unsurlarından ölçü, kafiye ve redif şiirin yapısını oluşturan tüm diğer etmenlerle ilişki içerisinde. Cümlelerin en küçük yapı taşı olarak sözcük de bu unsurları etkiler. Ölçü, kafiye ve redif şiirin görüntüsüne, algısına tesir ederken şiirin yapısından etkilenir. Böylece düzenli bir ritim unsuru meydana getirirken kafiye ve redifleriyle ahengi de sağlamıştır.

3.2.2.1. Yarım Kafiye

Tek ses benzeşmesiyle oluşan kafiye denir. Şimdiye kadar yapılan tarif ve tasniflerde, tek ünsüz benzeşmesinin yarım kafiye oluşturacağı belirtilmiştir (Karataş 2001: 228-229).⁴⁵³ Oraz'ın şiirlerinde karşımıza çıkan yarım kafiye örneklerinden bazıları şunlardır:

⁴⁵³ Turan KARATAŞ, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 2001, s. 228-229.

Gülbeden gülgüne ruhsâr gunça leb
Sen kabul et, ‘aşkıñdan bu talâb (Acab)

Oraz aydar ağla:n güler,
Hağ bir gün ornını alar,
Allâh’iñ mihribân bolar,
Ol mihribândan ümîd ba:r. (Ümîd Ba:r)

Bendesine yağşılığî kân etseñ,
İhlâs bi:le Hağıñ yo:luna gitseñ,
Sadâkatıñ bi:le, bir i:şi tutsañ,
Oraz aydar, Hağdır seniñ yo:ldaşın. (Uzağ Ya:ş)

Her bir tâze zâda ga:rşî geldik biz,
Köhne uyıp tâzelige güldük biz,
A:çılmadan bahâr ayda solduğ biz,
A:ğaç bolup dürli meyve dolmadık, (Tâzelenmedik)

3.2.2.2. Tam Kafiye

İki ses benzeşmesiyle oluşan kafiyedir. Hem klasik hem de modern şiirde sıkça kullanılan bir kafiye çeşididir (Karataş 2001: 229).⁴⁵⁴ Oraz’ın şiirlerinde karşımıza çıkan tam kafiye örneklerinden bazıları şunlardır:

Marallar cerenler göze i:lende,
Seniñ gara göziñ ya:dıma düşdi,
Şekeriñ hem balıñ süycisi bile,
Seniñ süyci sözüñ ya:dıma düşdi, (Ya:dama).

Ser ü nâzım gülserim, rûh u revânım sen meniñ,
Açılan gül ba:ğ arâ, ârâm u cânım sen meniñ, (Sen Meniñ).

⁴⁵⁴ Turan KARATAŞ, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 2001, s. 229.

*Maḥdumkulu ya:şab yedi ya:şını,
 Oğuma:ğa goşdı ya:şca başını,
 Günde erti:r turup oğuva barya:r ,
 Gölak a:sıp taze sapagını alya:r,
 Tekrârlıyor sapagını mektebde,
 Hemmelerden öñde usül edebde, (Pırağınñ Manzûm Tercime- i Halı).*

*Övrencek diyip yağşı bolş yo:lların,
 Yaman yo:lda bolanlardan övrendim,
 Sı:nla:p müdâm sağı bi:le solların,
 Hemmeleri sına:nlardan övrendim, (Övrendim).*

3.2.2.3. Zengin Kafiye

İkiden fazla ses benzerliğiyle (en az üç sesle) oluşan kafiyeeye denir (Karataş 2001: 230). Oraz'ın şiirlerinde karşımıza çıkan zengin kafiye örneklerinden bazıları şunlardır:

*İ:l islese, a:rpa hem bol, boğda:y bol,
 İ:lin ü:çin mümkinçilik ya:ğday bol,
 Zaḥmet ü:çin kandit bol, aday bol,
 İ:l derdin aytmakda, sayrak dil bolğıl, (Toprak Bol)*

*Bolmasın bolmasın uruş bolmasın,
 Müdâm bolsun cahānımız parāḥāt.
 A:k kepteri sulḥuñ āsmānımızda,
 Havalansın, uçsun hemīşe rahāt, (Şa:ir)*

*Oraz aydar: i:ller bile ya:şa:lıñ ,
 İ:l bile birlikte yollar a:şa:lıñ,
 İ:ş bile, i:llere, önüm daşa:lıñ ,
 Ö:nümi bolmadık i:şden ne peydā. (Ne Peyda)*

*Aydayın sözimi, berirseñ ruhsāt,
 Aytya:rın ğardaşım bu bir nasihāt,
 Di:ñlebilsen yararlıklılı bir firsāt,
 Dinlemeseñ ğu:rı geçen āvāzdır , (Ġış Güniñ Yazdır)*

3.2.3. Redif

Mısralarda kafiye oluşturan seslerden (revi harfinden) sonra gelen, şekil ve anlam bakımından birbirine benzeyen ses ya da seslere redif denir. Redife, halk şiirinde döner ayak da denir. Kafiyenin olmadığı yerde redif olmaz. Redif bir tek sestem ibaret olabileceği gibi bir mısranın tamamına yakını da olabilir (Karataş 2001: 342-343).

Abdurrahim Oraz'ın şiirlerinde karşımıza çıkan redif örneklerinden bazıları şunlardır:

*Parāhat durmuşı ele getirseñ,
 İ:liñe gerekli i:şler bitirseñ, (Yağsı Ad Yağsı)*

*İ:liñ ü:çin muhkem bağla bi:liñi!
 Sevāp i:şe, sen açık tut eliñi,
 Sevāplar ğazanıp i:l ile bolsañ!
 Bi:-vaqt hazān u:rmaz bağda gülüñi! (Sakla)*

*Onda, puşmānlıkdan, hayır tapılmaz ,
 Dost men “diyseñ inanmazlar sözüñe”
 Dariġa: , bul dünya hem saña yakmaz,
 Bi:rleri gelip bakmaz yüzüñe. (Ö:zimizçe Görelñ)*

*Si:l su:lar toplanıp bir yere üyşe ,
 Gü:çleri biriger, bādından düşse,
 Düzgünlice gerek yere ulaşsa,
 Umma:sız yerleri yaķar da geçer,*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP

4.1. Kelime Kadrosu

Kelimeler, bir edebî eserin içeriğini anlamlandırarak üslubu ortaya koymaktadır. Kelime kadrosu, şairin nasıl bir dil kullandığını ve eserin içeriğini anlamak için incelemek oldukça önemlidir. Şairin şiirlerinde tercih ettiği kelimelerden hareketle şairin iç dünyasını anlamak mümkündür. Bu amaçla mısra ve bentlerde geçen kelimeleri dikkatli bir şekilde incelemek ve bunlar üzerinde değerlendirmeler yapmak uygun olacaktır.

4.1.1. Kelime Sıklıkları

Abdurrahim Oraz'ın incelemiş olduğumuz şiirlerinde en sık kullandığı kelime 'sen'dir. Bu kelime şiirlerde 167 defa geçmektedir. Buna ek olarak çok olmasa da 'siz' kelimesinin de 26 yerde kullanıldığı görülmektedir. Şairin özellikle millî konularda yoğunlaşan başkaldırı, isyan ve kavga temaları bu kelimenin kullanılmasıyla ve karşıtlıklarla anlam ilgisi kurularak daha anlamlı bir hale sokulmuştur. Şair şiirlerinde halkına da "sen" diye seslenmekte, onlara samimi bir dille kendilerine gelmeleri, birlik olmaları konusundaki davetinde bu dili kullanmaktadır.

'Sen' kelimesinin karşılığında "men" kelimesi de en çok kullanılan kelimeler arasında yer almaktadır. İncelediğimiz şiirlerde 'men' ve 'biz' toplam 123 defa tekrar etmektedir.

'sen'

Sen diyip zār ağlayıban, durduğımda gönlümi, (Gül yüzün).

Onda senden hiçbir yağşı a:d ga:lmaz, (Hedefli Yörenler Yo:lda Uyalmaz).

'Biz' karşılığında da siz kullanımını görüyoruz. Ancak kullanıldığı yer oldukça azdır.

Parāhatlık için çalışıñ *sizler*, (Ça:ğa)

Siz bul haqıqati göze alsañız,

İ:li hōrla:n āhir bir gün hōr bolar, (Müdām Zor Bolar)

'men'

Men yahtı men yene yaraşık yahtı, (Gü:neş).

Taysız bolan şi‘rleriñ meniñ āsmānım āyım, (Maḥdumḫulı Ūstadım).

‘Men’ ve ‘sen’ kelimeleri bazı şiirlerde sevgili ve aşık arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Ancak, ‘men’ ve ‘sen’ kelimelerinin öteki olma ve benliğini ispat etme açısından da değerlendirilebileceği malumumuzdur. Şairin Afganistan’daki Türkmen varlığını ispatlamaya çalışması, ancak karşısında yer alan grubun onu ‘öteki’ olarak görmesini de bu mısralarda görmemiz mümkündür.

Keder bildiren sözler: ğām 3, ğāyġı 4, keder 3, dert 15, farklı sözcüklerde toplam 25 defa geçmektedir. Savaş içinde yıllarını harcamış bu topraklarda şairin kullandığı kelimelerde kaygı ve keder anlatan söz varlığıyla karşılaşmaktayız.

*Oraz tamā‘kin bolma, tamā‘ edip ğamġin bolma,
Zār ān u in bolma, girdikārdan tamā‘ et. (Şa:ir Ve Güzellik).*

*İ:l islese, a:rpa hem bol, boġda:y bol,
İ:lin ü:çin mümkinçilik ya:ġday bol,
Zaḥmet ü:çin kandit bol, aday bol,
İ:l derdin aytmakda, sayrak dil bolġıl, (Toprak Bol).*

*Tāze yıla geldik, güle gelmedik,
Çäksiz ğamlar çekdik, dile gelmedik,
Böyle ġamlar, böyle ġayġı:ñ sebäbin,
Ey Allāh ‘ım! Bizler bile bilmedik, (Bilmedik).*

Sevinç, neşe bildiren sözler: gül-: 16, ğovan-:4, toplam 20, defa tekrar etmektedir.

*İnsān ġa:nı görüp, begense gölse, (Ḥak Ḳa:çan İnsa:na Bir A:det Bolar?).
Güller o:rtasında gülüp oynuyo:n, (Ça:ġa),*

Sevinç (sevgi) kelimeleri şiirlerde 24 farklı yerde görülmektedir.

Döstlik söygi başlanar, ḥayt bayram günleri, (bayram günleri).

Dikkat çekici bir nokta keder bildiren kelimelere göre sevgi ve sevinç bildiren kelimelerin oran olarak daha yoğun olduğudur. Şair, yalnızca yaşadığı yüzyılı gözlemlemekle kalmayıp halkının tarihi ve geleceği için çektiği zorlukları da dile getirmektedir. Bu aşama sonunda her ne kadar aydınlık ve refah günlerin varlığına

inaniyor olsa da özellikle halkının yaşamak durumunda kaldığı zorlukları tüm ayrıntıları ile betimlemiştir. Onun şiirlerinde halkının kederden, sıkıntıdan, maruz kalınan zorbalıklardan kurtulup hürriyete kavuşması için onlara çağrıda bulunarak birlik ve beraberlik içinde olurlarsa bütün acı ve zorlukların üstesinden gelebilecekleri fikrinin dile getirilmesidir.

Gece ile karanlık ve gündüz ile aydınlık: Gece ve geceyi çağrıştıran karanlık kelimeleri 11 defa tekrar edilmektedir.

Bir yerde gündüz, bir yerde gi:ce, (Derka:r).

Şu islek gi:celer gündi:zleri hem (geli:n).

Gündüz kelimesi de yağıdılık (aydınlık) kelimesiyle birlikte inceldiğimiz şiirlerde toplam olarak 3 defa geçmektedir.

Gündi:z güne ğara:p gözim ğamaşsa, (Yada:ma).

Oraz'ın doğa:sı her gi:ce gündi:z, (Ey ili:m).

Şairin kelime tercihleri ayrıntılı incelendiğinde şiirlerindeki üslup konusunda ipuçları verdiği görülmektedir. Şairin şiirlerinde gece ve gündüz gibi kelimeler arasındaki zıtlıkların kullanımı oldukça azdır.

ber- berme-: Şiirlerde 'ber-' 36 , 'berme-' 7 defa geçmektedir.

ber-: Ö:nüm berip dıyhān gönüñ a:lar ol, (İ:şçi ve Güzellik).

Döstlik elin beren bile kaş bolma:ñ, (Kaş Bolma).

berme-: Yö:ne yo:l bermedi Meñliñ ğardaşı, (Pırağıñın Manzūm Tercime- i Hālı (5)).

Elden berme onı muħkem tut yağşı, (Yağşı Ad Yağşı).

Bu kısımda şairin 'berme-' fiilini 'ber-' fiilinden az kullanması dikkat çekicidir. Zıt anlamıyla 'ver-' eylemi üzerinden yoğun bir anlatım dikkat çeker. Dolayısıyla şairin kendisinden olanı karşısındakine cömert bir biçimde aktardığını, karşılıklı etkileşimde kendisinden gidenin daha fazla olduğunu anlayabiliyoruz.

düşün-: Bu kelime eserde toplam 3 defa geçmektedir. Düşün- işinin ve eyleminin çok fazla yapılmadığı şeklinde de yorumlanabilecek bu kullanımda fiilin olumsuz şekli ile hiç karşılaşmamıştır.

***düşün-:** Do:ğrı yo:la düşün barıñ yigitler, (Kaş Bolma).*

Ya:dıma düşünsem özelliği men, (yYa:dıma Düşdi).

yağsı (iyi) ve yaman (kötü): Yağsı incelediğimiz eserde toplam 22 defa tekrar ederken yaman (kötü) kelimesi ise toplamda 3 defa geçmektedir.

İnsāna ölümden di:rilik ya:ğsı, (Ge:lin).

Ö:züni bilip oturmak, Hağğ sözü dile getirmek,

Mertlik bile i:ş bitirmek, bizde yo:ğalma:nı ya:ğsı, (Bolandan Bolmanı Yağsı).

Şairin şiirlerinde ya:ğsı kelimesini daha fazla kullandığı, yaman (kötü) kelimesinin sadece 3 defa geçtiği görülmektedir. Şairin ‘iyi’ kavramını sıkı kullanmasından yola çıkarak, halkın çektiği zulüm ve acıyı unutmak ve mutlu günleri görmek istediği yorumunu yapabiliriz. Aslında ‘sevinç’ bildiren söz varlığının ‘kaygı’ ile ilgili söz varlığından, ‘iyi’ ile ilgili söz varlığının da ‘kötü’ ile ilgili söz varlığından daha fazla kullanılması şairin bütün olumsuz durumlara rağmen hayata ve geleceğe karşı ümitlerinin tükenmediğini göstermektedir.

ğara-, gör- görme-: Asıl anlamı farkında olmak, bilmek olan bu kelime incelediğimiz bu eserde toplam olarak 52 defa geçmektedir:

ğara-: Bu eylem incelediğimiz eserde sadece 1 defa geçmektedir. Bu durumu bak-, gör- fiillerinin kullanımının artması ve bu fiilin kullanımdan çıkması şeklinde düşünmek mümkündür.

Mümkin bir cogāb, bersem men, soñ hem arğayın yö:rsem men,

Ondan soñ, enemiñ yüzüne, nā:me diyib ğara:b durayın? (Ene dilim).

gör- / görme-: gör-: 35, görme-:16 defa kullanmıştır.

gör-: İ:l-i:la:dın cāndan ‘aziz görüpdür, (‘Aziz Görüpdür).

Mudām gören gözi Mağdumğulıdır, (Mağdumğulıdır).

Bu yürek muncuk gibi tağmağa teyyār oldu gör,

Gel seni, ya:ğut diyip, zülfüñe tağğıl bir def ā, (Bir Defā).

İnsān meni, a:yı hem yıldızları,

Gözel görüp güzelliği vasp etsin,

görme-: Fiilin olumsuz şekli toplamda 16 defa görülmektedir.

Men Oraz hiç bir zamānda görmenem hiç bir mutāb

Hāsta halımğa bolup tīmar gelyār mılğırıp. (1396). (Mılğırıp).

Ĥōşlık günü görmez müdām āğ çeker, (‘Aziz Görüpdür).

Sen meniñ her derdimiñ dermānı sen,

Senle ölsem görmärin hiçbir mutab,

Şairin incelediğimiz şiirlerinde kullanılan gör- fiili şairin her ne olduyrsa, olayların farkında olduğu konusunu okuyuculara göstermektedir. Şair ‘gör-’ fiilini ‘görme-’ fiiline göre daha sık kullanarak ülkesinde olan bitenlerden haberdar olduğu görüşünü bizlere anlatmaktadır.

adalet- adil: Bu kelimeler incelediğimiz eserde toplam olarak 7 defa geçmektedir.

Hak kaçan insāna bir ad(āl)et bolar? (Hak kaçan insāna bir ‘ad(āl)et bolar?).

Ya:yrasa ādılıñ yahtısı nuru,(A:ta ve Güzellik).

İ:şle adālat için,

Birleş sadākat için,

Ümit yo:k , rahāt için,

Erk berilse hunhōra, (İ:lin Derdine Yara).

Oraz, halkının hakkı için elinden gediği kadarıyla adaleti savunmuştur. Haksızlığa uğrayan ve adaletsizce suçlanan halkının yanında olup haksızlık karşısında susmamıştır.

toy: Bu kelime eserde toplam 7 defa tekrar geçmektedir.

Toyda, hōdürlenir, her dürli a:şlar,

Ya:sda hōdürlenir, her dürli a:şlar, (Ne peyda).

Şa:ğıldap go:yberdi, bağısı sesini,

Şamāl a:lıp gitdi toyñ iysini,

Etrek o gün toyda günü batırdı,

Enesi go:yınında çağa yatı:rtı. (Pırağının Manzüm Tercime- i Hālı (1)).

Ya:s

Toyda, hōdürlenir, her dürli a:şlar,

Ya:sda hōdürlenir, her dürli a:şlar,

Kā:si duyuryo:ndur, kā:si göz ya:şlar,

Ğarın doydurmadiķ a:ştan ne peydā.

erk-azadlık: Hürriyet ve bağımsızlık gibi anlamlar taşıyan kelimelerin eserde toplam 2 defa geçmektedir.

*İ:şle ‘adālat için,
Birleş sadākat için,
Ümit yo:k , rahāt için,
Erk berilse ħunĥōra, (İ:lin Derdine Yara).*

yañlız (yalnız)-, tek-, yeke: Bu kelimeler eserde toplam 14 defa geçmektedir.

*Eger ġamiñ bolsa, yañlız bu demiñ,
Onda senden hiçbir yaġşı a:d ġa:lmaz, (Hedefli Yörenler Yo:lda Uyalmaz).*

yeke (tek).

*Yeke bir ö:züm diymeseñ,
Şeytān rāyına uymasañ, (Geldiñ-gelmedin)*

*Soñam püşmān boldım bu ħıyālımdan,
Söygilim meñzeyār yeke ö:zine, (Dañ Yıldızına).*

*Yeke bolıp yalñız da:ġlardan a:şsañ,
Her yeter yetmeze, başıñı ġoşsañ,
Yekelikde duşmān eline düşseñ,
Depe:ñde ya:ġ ġaynadarlar bellisi, (Bellisi).*

Oraz, şiirlerinde sevgilisinin eşsizliğini olduğu kadar yalnız kalmayı da “yek, yeke” kelimeleriyle anlatmıştır. Genellikle de yalnız başına mücadele etme duygusu ve azmini anlattığı şiirleriyle karşılaşırız. Bu tür şiirlerinde o, sadece kendi yaşadığı dönemi değil halkının tarihsel süreçte içerisinde bulunduğu varoluş mücadelesini tasvir ederken de derin bir yalnızlık hisseder.

yol: Eserde yol kelimesi toplam olarak 4 kere geçmektedir.

*Yö:reklere tükeniksiz yo:l a:çıp,
ġoşğılarda kıymat bahā dūr saçıp,
Zālımları taşla:b mazlūmı ġuçup,
İliñ cānbāzı Maĥdumķulıdır, (Maĥdumķulıdır)*

Yö:ne yo:l bermedi Meñliñ ğardaşı,

A:vı boldı o:nda na:n bilen aşı, (Pırağıniñ Manzūm Tercime- i Hālı (5),

göç: Bu kelime incelediğimiz eserde 1 defa geçmektedir.

Ġu:nça a:çsa, gül bolar,

Ağaç yansa kül bolar,

Ya:şaycısı göçen köy,

Ġu:rı yatan çöl bolar, (Ba:l Bolar),

Aslında kendisi ülkesinden ayrı ve uzaklarda yaşayan şairin göç kelimesini daha fazla kullanması beklenirdi. Ancak bu tür bir kullanışı şairin mısralarında görmüyoruz. Bu, bizde kötü şartlar olsa bile halkın vatanını terk etmediği fikrini uyandırmaktadır.

zaman-vakıt: Bu kelimeler eserde toplamda 13 defa geçmektedir.

zaman: Bi:le bolan zamanıñ, yü:regiñ ārām tapar,

Bıkarārlıq gerek dāl, dilde qarārıñ bolsa, (Bolsa),

Sen uza:k bolan zaman, men bi-karār olar men,

Ġaydıb gelen zamanıñ, şabr u qarār a:çar, (Faslı Bahar A:çılır).

vakıt: Kö:yiñde bolan vaktım, mest u şeydā boluba:n,

Bir gülip ğara:niñda, müñ murġ-ı za:r a:çılar, (Faslı Bahar A:çılır),

Ge:lin vaktım maña: ga:ra giydirip,

İkbālimi ğam lāyına batırta:r,

Uruş ħōş günümi yo:ğaldıp yene,

Tükeniksiz ğara güne getiryär. (Geli:n)

öz-başka (başğa): İncelemiş olduğumuz şiirlerde ‘öz’ kelimesi 49; başka (başğa) kelimesi de 8 defa tekrar edilmektedir. Öz kelimesinin oldukça fazla kullanılması, şairin varlığını göstermesi olarak değerlendirilebilir.

öz: Hiçbir zamān öz etyā:n i:şiñiz,

Yersiz bolar başğa etme diyseñgiz, (Düzeleli),

*Gel Oraz ö:zimiz doğru yörâli,
Ondan soñ i:llere ögüt berâli, (Düzeleli),*

***başka:** Şunda da çıdaya:r hicrân o:dına,
(Başğa) Oqaya:r ol bakma:n başğa zādına,
Şöyle bütün üç yıl Mağdumkulımız,
Şirgazi da boldı, ustād ulımız. (Pragının Manzūm Tercime- i Hālî (4),*

*Ya:nında bolan vaqtñ, tört fasılñ bahārdır,
Başğa ça:ğ, ārzū etme, tāze bahārñ bolsa, (Bolsa).*

***Allah, Hüda, Hāk, Ya:radan:** İncelediğimiz şiirlerin söz varlığı içerisinde *Allah* 11 defa, *Hüda* 1 defa, *Hāk* 5 defa, *Ya:radan* ise 7 defa geçmektedir.*

***Allah:** Uruş o:dı yoğa:lsın, Allāh rahatlık bersin,
Do:lu bütün erkinlik, hem parāhatlık bersin, (A:k bolsın).*

*Allāhum sen bizi, a:zmağdan sakla!
Yersiz kahr edip ği:zmağdan sakla!
Mertler bi:le nā:me bolsağ bolanı!
Nāmerdiñ ğurduğı duzağdan sakla! (Sakla).*

***Ya:radan:** Ya:radan yād etme i:limden meni!
Bülbül meni ayırma gülümden meni!
Can ba:rıça ene dilde söyleyin!
Biğāne etmegil dilimden meni! (Sakla).*

*Oraz tamā'kin bolma, tamā' edip ğamgīn bolma,
Zār ān u ĩn bolma, ğirdikārdan tamā' et. (Tamā).*

*Nāçe vakit bolar dep bir hem so:rama,
Bir diycegiñ, demek bolar kirdikār.(Ya: ğş1 İnsān Bol!)*

*Her kim saña yār bolmaz, ğamiña ğamh̄ōr bolmaz,
Ġıyı:n günde bekār bolmaz, mededkārdan tamā' et, (Tamā),*

Tasviri fiiller

al-: Yeterlik fiilidir. Sadece bir örnekte görülmektedir. bil- yeterlik fiili 14 yerde geçmektedir. Bu durum al- fiilinin yeterlik fiili olarak daha geç dönemlerde kullanılmaya başlandığının bir göstergesi olabilir.

Olardan bi:rini *sayla:p almadık, (Täzelenmedik)*

bil-: Yeterlik fiilidir.

Çöl biyevān gezer boldım, *yetip bilmän* da:ğlarıña, (*Ba:ğlarıña*)

Bizler ayağmıza *ğa:la bilmedik (Bilmedik)*.

gel-: Süreklilik bildirir. Dört örnekte süreklilik fiili olarak kullanıldığı görülmüştür.

Ha:lım *so:rap geleñde* fasıl bahār a:çılar, (*Fasıl Bah:ar A:çılar*)

bar-: Süreklilik bildirir. Dokuz örnekte kullanıldığı görülmektedir.

Yersiz yere, kurbān *bolıp barya:rlar, (Cān Damarına Nişter Eyleyip)*

dur-: Süreklilik bildirir. Altı örnekte kullanıldığı görülmüştür.

Parāḥat durmuşta *bolup dura:nda, (A:ta)*

Kaçanaça, *ya:rib dura:r* bu itler, (*Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar*)

4.1.2. Kelime Seçimi ve Köken Bakımından Kelimeler

4.1.2.1. Kelime Çeşitleri

Adlar

aa. Şahıs Adları

Altınay: Türkmenlerde bir kız adıdır.

Devlet Mehmet Azadı: Türkmen tasavvuf şairi, Türkmenlerin Göklen boyunun Gerkez aşiretindedir. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1695 olarak geçmekle birlikte 1111-12/1700 yılında doğduğu anlaşılmaktadır⁴⁵⁵.

Gülzar: Türkmenlerde bir kaz adıdır.

Lokman Hekim: Kur'an'da ve halk efsanelerinde bahsi geçen, hikmet sahibi olduğuna inanılan kişi. Lokman Hekim'in İslam'a göre peygamber olduğuna dair iddialar bulunmakla beraber İslam âlimlerinin genel görüşü peygamber olmadığı yönündedir. Kur'an'da Lokman Hekim'den Lokman Suresi'nde bahsedilir⁴⁵⁶.

Mahdumkulu: (1733 – 1797) 18. yüzyılın ikinci yarısında Türkmenler arasında meşhur olan Mahtumkulu Firaki, Türkmenler tarafından sevilen, Türkmen halkı hakkında sosyal ve politik şiirler yazmış şair⁴⁵⁷. Türkmen şairlerin önde gelenlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Meñli: Türkmen şair Mahtumkulu'nun sevdiği kızın adı. Türkmen kızı.

Şah Ferid: Fars edebiyatında halk arasında anlatılan, yazıya geçirilmemiş bir halk hikayesidir.

Zühre ve Tahir: Tâhir ile Zühre hikâyesi XVI. yüzyıldan itibaren bilinen bir halk hikayesidir. Padişahın kızı olan Zühre ile vezirin oğlu Tahir 'in ölümle son bulan yolculuklarını anlatır⁴⁵⁸.

⁴⁵⁵ Bu konuda geniş bilgi için bk. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/azadi-dovletmemmet>

⁴⁵⁶ Daha geniş bilgi için bk. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lokman>

⁴⁵⁷ Bu konuda geniş bilgi için bk. Himmet BİRAY, *Mahtumkulu Divanı*, Kültür Bakanlığı, 1992. Ayrıca <https://islamansiklopedisi.org.tr/mahtumkulu>, https://www.google.com/search?q=TE%C4%B0S+Mahtumkulu&rlz=1C1CAFA_enTR703TR703&oq=TE%C4%B0S+Mahtumkulu&aqs=chrome..69i57j33i160i3.3125j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8

⁴⁵⁸ Daha geniş bilgi için bk. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tahir-ile-zuhre> Kahramanlık hikâyelerinden aşk hikâyelerine geçiş döneminin ürünü sayılması gereken Tâhir ile Zühre hikâyesinin konusu şöyledir: Çocukları olmayan bir padişahla veziri tebdil-i kıyafet ederek yola çıkarlar. Çarşıda rastladıkları yaşlı bir dervişin, “Allah bana 1000 altın verenin ne muradı varsa versin” sözü üzerine padişah, “Çocuğum olsun diye harcadığım paraların hiçbir faydasını görmedim. Şu dervişe para vereyim, belki duası kabul olur” deyip istediği parayı verir. Yollarına devam eden padişahla veziri remil bakan bir derviş görerek yanına giderler. Padişah dervişe gönüllerinden geçen şeyin ne olduğunu sorunca derviş kendilerinden birinin padişah, birinin vezir, gönüllerinden geçenin de evlât arzusu olduğunu söyler. Bunun üzerine padişah dervişten yardım ister. Derviş cebinden çıkardığı bir elmayı ikiye böler; yarısını padişaha, yarısını vezire verip elmaları bu gece yemelerini, Allah'ın izniyle padişahın kızı, vezirin oğlu olacağını, kızın adını Zühre, oğlanın adını Tâhir koymalarını, evlilik çağları geldiğinde bunları evlendirmelerini, aksi halde aşklarının destan olup kıyamete kadar söyleneceğini belirtir. Padişahla vezir dervişin söylediklerini yapar ve padişahın bir kızı, vezirin de oğlu dünyaya gelir. Beraber büyüyen Tâhir ile Zühre evlilik çağına gelince birbirlerine âşık olurlar. Ancak padişah, eşinin karşı çıkması yüzünden dervişin sözüne uymaz ve kızını vezirin oğluna vermez. Padişahın eşi, yaptırdığı büyü ile de padişahı Tâhir'e düşman eder ve onu sürgüne göndertir; Mardin'de zindana atılan Tâhir birçok çileye katlanır; fakat Zühre'den vazgeçmez. Bunun üzerine padişah Tâhir'i idam ettirmeye karar verir. İdama götürülürken iki rek'at namaz izni isteyen Tâhir namazdan sonra canını alması için Allah'a dua eder, Allah da duasını kabul ederek canını alır. Tâhir'in acısına dayanamayan Zühre aklını kaybeder ve Tâhir'in mezarını ziyaret ettiği bir sırada

ab. Millet ve Toplum Adları

Şair şiirlerinde genel olarak millet ve toplum adlarını yok denecek kadar az kullanmıştır. Oraz'ın şiirlerinde Türkmen halkına haksız yere yapılan zulüm ve eziyetleri az da olsa eleştirdiğini görmek mümkündür.

Oğuz: Türk dünyası içerisinde en fazla nüfusa sahip Türk boyu Oğuzlardır. Farklı gurup ve boylardan oluşan Oğuzlar, tarih boyunca dünyanın birçok bölgesine yerleşerek devletler kurmuştur. Oğuz boyları Türkiye Türkleri, Azerbaycan Türkleri, Türkmen ve Gagavuz Türklerinden oluşmaktadır⁴⁵⁹.

Türkmen: Oğuz gurubundan olan Türkmen Türklerinin çoğunluğu Türkmenistan'da, Afganistan'da bir kısmı da İran, Irak ve Suriye'de yaşamaktadır.

ac. Hayvan Adları

Doğaya ait tüm canlıları şiirlerinde tasvir eden Abduurahim Oraz, hayvanlardan da sıklıkla bahsetmektedir.

Onun şiirlerinde hayvanları, daha çok benzetme yolu ile anlatmak ve benzetmeler yapmak için kullanmaktadır. Özellikle Türkmen Türklerinin yaşadığı coğrafyada, Türkmen Türkleri için önem arz eden at figürüyle farklı konuları ifade etmektedir. Abdurrahim Oraz şiirlerinde *akkuş*, *at*, *bübül*, *ceren* (ceylan), *goç* (koç), *it* (köpek), *kepter* (Güvercin), *maral* (ceylan), *pervana* (kelebek), *yılan* gibi hayvan adlarını kullanmıştır.

aç. Yer Adları

Abdurrahim Oraz şiirlerinde yer adları içerisinde özel yer adlarını yok denecek kadar az kullanmaktadır. Şair en çok vatan, (il) halk ve dünya gibi yer bildiren genel kelimeleri kullanmıştır. Şair yer adlarını şiirlerinde üstü kapalı bir şekilde kullanarak okuyucularına tanıtmaktadır. Afganistan'ının kuzeyinde yaşayan Türkmenlerin yaşadıkları bölgeleri şiirlerindeki ifadelerden anlamak mümkündür.

Avlak: Çölde veya bozkırda hayvanların akşamları toplandığı yerin adıdır.

Etrek: (Eski adıyla Gızıletrek), Türkmenistan'ın Balkan Eyaleti'nde Etrek İlçesinin bir şehri ve idari merkezidir. Etrek bölgenin en büyük nehrinin de adıdır. Türkmenlerin meşhur şair Mahdumkulu'nun doğduğu yerin adıdır.

---

orada ölür. (Nurettin Albayrak, "Tâhir ile Zühre", *İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tahir-ile-zuhre> e-erişim 27.05.2022)

⁴⁵⁹ Oğuzlarla ilgili bilgi için: <https://islamansiklopedisi.org.tr/oguzlar> Ayrıca Faruk Sümer (2017). *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, TDAV Yayınları, İstanbul.

Hive: Şehir adı. Karakum çölü merkezinde, Amuderya'nın sol kıyısında Buhara şehrinden 450 km. uzaklıkta yerleşen şehir. Hive şehrine "Gökyüzü altındaki açık müze" derler. Şehir Büyük İpek Yolundaki önemli kentlerden biridir.

Şirgazi: Türkmen şairi Mahdumkulu'nun dini ve dünya ilimleri konusunda eğitim aldığı Buhara'da buluna bir medresenin addır.

a. Zamirler

TDK'nın sözlüğünde "Kişi, dönüşlülük, gösterme, soru ve belirsizlik kavramları vererek varlıkların yerini tutan söz, adıl" şeklinde tanımlanan zamirler, varlıkların yerini tutan sözlere (sozluk.gov.tr e-erişim 13.06.2022).

b.a. Şahıs Zamirleri: Ben, sen, o şeklinde tekil, biz, siz, onlar şeklinde çoğul olarak varlıkların yerini tutan zamirlerdir.

men	-min	Toplam olarak 94 defa geçmektedir.
sen	-sin	Toplam olarak 167 defa geçmektedir.
o		Toplam olarak 6 defa geçmektedir.
biz	-biz	Toplam olarak 25 defa geçmektedir.
siz sizler	-siz	Toplam olarak siz "1", sizler "4" defa geçmektedir.
onlar (olar)		Toplam olarak 6 defa geçmektedir.

Abdurrahim Oraz'ın incelemiş olduğumuz şiirlerinde en sık kullanıldığı şahıs zamir b sen'dir. Bu kelime şiirlerde 167 defa geçmektedir. Buna ek olarak çok olmasa da 'siz' kelimesinin de 26 yerde kullanıldığı görülmektedir. Şairin özellikle millî konularda yoğunlaşan başkaldırı, isyan ve kavga temaları bu kelimenin kullanılmasıyla ve karşıtlıklarla anlam ilgisi kurularak daha anlamlı bir hale sokulmuştur. Şair şiirlerinde halkına da "sen" diye seslenmekte, onlara samimi bir dille kendilerine gelmeleri, birlik olmaları konusundaki davetinde bu dili kullanmaktadır.

'Sen' kelimesinin karşılığında "men" kelimesi de en çok kullanılan kelimeler arasında yer almaktadır. İncelediğimiz şiirlerde 'men' ve 'biz' toplam 123 defa tekrar etmektedir.

bb. İşaret zamiri: Şahıs isimleri dışında yer alan bütün nesne ve kavram isimlerinin yerini **işaret** anlamıyla karşılayan zamirlerdir.

bu	76 defa
şu	34 defa
şol	5 defa
ol	7 defa

Abdurrahim Oraz'ın İncelemiş olduğumuz şiirlerde bu işaret zamir kullanmıştır. Bu zamirler, kişi isimleri dışındaki tüm nesne ve kavram isimlerinin yerini işaret zamirleri ile anlatmıştır.

bc. Belirsizlik Zamirleri: Hangi varlığın yerini tuttuğu belli olmayan, sayısı, miktarı ve ölçüsü hakkında kesin bilgi vermeyen; nesnelere belli belirsiz şekilde temsil eden zamirlerdir.

biri: incelemiş olduğunuz şiirlerinde bir tek “bu” işaret zamir hariç başka zamir geçmemektedir. “bu” zamir eserde toplam 3 defa geçmektedir.

bç. Soru Zamiri: İsimlerin yerini soru yoluyla temsil eden, onların soru biçimindeki karşılıkları olan ve onları soru olarak ifade eden zamirlerdir. Şair soru zamirler içinde en çok “ne” soru zamirini toplam 16 defa kullanırken kim zamirinde 7 defa kullanmıştır.

bd. Dönüşlülük Zamiri: Yüklemde belirtilen hareketi yerine getiren, bu hareketten etkilenen zamirlerdir.

öz: Oraz, dönüşlülük zamiri 36 defa kullanmıştır. Öz kelimesinin “ben” olarak düşünmek gerekir. Şair kendisini belirtmek için bunu düşünmek gerekmektedir.

Āzatlığım ö:z başdağım, erkim sen (Türküm Sen)

b. Sıfat

İsimlerin önüne gelerek onları şekil, durum, renk, sayı vb. yönlerden niteleyen veya işaret yoluyla belirten sözcüklere sıfat denir.

ca. Niteleme Sıfatları: Varlıkların özelliklerini, durum, biçim ve renklerini kısacası nasıl olduklarını bildiren kelimelerdir.

tāze yıl (Bilmedik),

ġa:mlı yergi (Dâldir).

ġoç yiğit (Dil Bilan).

cb. İşaret Sıfatları: Varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlardır.

şol gözellik (Kar ve Güzellik).

şol aydışım (Ķa:r (Ġa:r) ve Güzellik)

ol ya:r (Sülmürâb).

bu gâzelni (Kâmatına).

cc. Belirsizlik Sıfatı: Varlıkları sayı ve miktar bakımından kesin olarak belirtmeyen sıfatlardır.

bir yeri bellâp (Kâr ve Güzellik).

her ya:na uçdu (Kâr ve Güzellik).

hiç bir zamânda getirmem (Milğirip).

bütün erkinlik (A:k bolsun).

cümle giyızlar (Alatınay).

çç. Sayı sıfatları: Varlıkları sayı yoluyla belirten sıfatlardır.

bir: Ya:ğşılık et *bir* sâ' at hem ya:şasañ, (Ya: ğşı İnsân Bol!).

iki: Bolar iki dünyañ âbât, (Geldiñ – Gelmediñ)

tört (dört): Ya:nında bolan vaqtıñ, *tört fasılıñ bahârdır*, (Bolsa).

yedi: Mağdumkılı *yedi* ya:şına yetti. (Oraz).

yüz on iki: On bir *yüz on iki* hicri yılında, (Pırağınıñ Manzûm Tercime- i Hâlı /1)

cd. Soru sıfatı: İsimleri soru yoluyla belirten sıfatlardır.

ne hâcat (Bolsa).

ne kudret (Dilberim).

c. Zarflar

Fiiller, fiilimsiler, sıfatlardan veya aynı görevi yaptığı kelimelerden yani zarflardan önce gelerek onların özellikleri, zamanı, yönü ve miktarını belirten sözcüklere zarf denir.

Zarflar zaman, yer, hâl ve miktar isimleridir. Tek başına sıfat olmadığı gibi tek başına zarf da yoktur. Sıfatlar gibi zarflar da tek başlarına isimden başka bir şey değildirler. Sıfat da, zarf da ismin kelime guruplarındaki fonksiyonlarına göre aldığı addır. Kelime guruplarında başka bir ismi vasıflandıran veya belirten isimlere sıfat denildiğini gördük. Zarf ise kelime guruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın mânâsını değiştiren isimlere verdiğimiz addır. Farklı zarf türlerinin metinde geçen örneklerini şu şekilde göstermek mümkündür:

ça. Durum Zarfları: Fiilin bildirdiği iş, oluş ve hareketin durumu, özelliği veya sebebini bildiren, “nasıl, neden, niçin, niye” sorularına cevap veren zarflardır.

Şeytân yo:lına gitmân, sen Hâka uyıp ya:şa, (Süyüp Ya:şa)

A:çılmadan bahâr ayda solduk biz, (Tâzelenmedik)

Bu yürek *muncuk gibi* takmağa teyyār oldu gör, (Bir Defa)

Mert bolup bir gün ya:şasañ, nāmerdiñ ‘ ömrüne deger, (Bolandan BolmanıYağsı)

A:ğaç bolup dürli meyve dolmadık, (Tāzelenmedik)

çb. Zaman Zarfları: Fiilin bildirdiği iş, oluş ve hareketin zamanını bildiren, “ne zaman” sorusuna cevap veren zarflardır.

Müdām bolsun cahānımız parāhāt. (Şa:ir).

Düynümüz de hem *bugün* ferdāmız da muğallım, (Mu:ğalım)

Diydi: sen *şimdi* git şabriñ göreyin, (Düzleli)

Oraz’ın doğa:sı her *gi:ce gündi:z*, (Ey İ:lim!)

Görende güler yüzli, i:zinde a:cı sözli, (Dāldir).

Gündi:z güne ğara:p gözim ğamaşsa, (Ya:dıma Düşdi)

Kā vakit yalbarya:rın ey biyik Tañrı, (Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar)

çc. Miktar Zarfları: Bir fiil, bir sıfat veya zarfın miktar ve ölçüsünü bildiren, “ne kadar” sorusuna cevap veren zarflardır.

Emeklān vaktında ta *eñkeyeneçe*, (Ene ve Güzellik)

Kaçanaça ṭāli‘ diyip, göziñ yumıp yörcek, (Başım).

İnsāna gerekli, *i:ymit ya:l*, (Parāhat Kepteri)

Görüp bilip ya:şamaklık, *ne kadar* hezil dilberim, (Dilberim)

çd. Azlık-Çokluk Zarfları:

Parāhāt durmuşta ö:nüm *köp* bolar (Va:tan).

çe. Soru Zarfları: Fiil veya fiilimsileri soru yoluyla bildiren zarflardır.

Ĝa:ş kirpiklerini *nāhil*, eylesem ta‘ rīf men, (Altınay)

Kaçan bu dünyāmızda para:hāt bolar? (Hak Ka:çan İnsa:na Bir A:det Bolar?)

d. Fiiller

Fiiller iş ve hareket bildirirler. Bu hareketler zaman ve mekân içerisinde hem somut hem de soyut nesnelere ilgili kılış, oluş, durum ve kınımlardır.

da. Yapısına Göre Fiiller

Abdurrahim Oraz’ın şiirlerinde geçen basit fiiller, ses yapıları açısından gruplara ayrılarak şu şekilde verilebilir:

Ünlü + ünsüz yapısında olan fiiller: al-,at-, öl-, aç-, ös-, öt-,ur-.

Ünsüz + ünlü yapısında olan fiiller: de-,

Ünlü + ünsüz + ünsüz yapısında olan fiiller: ürk-, ert-,

Ünsüz + ünlü + ünsüz yapısında olan fiiller: ga;l-, get-, tat-, koy-, bar-, bol-.

Türemiş Fiiller: İncelemiş olduğumuz şiirlerde şairin kullanım sıklığında ikinci sırayı türemiş fiiller alır. Türemiş fiil ekleri ve örnekler aşağıda verilmiştir.

İsimden Fiil Yapan Ekler: +A-: yaş+a-, dör+e-; +Al-: yoğ+al-; +Ar-: göğ+ör-; +LA-: av+la-; fikir+le-; yañ+la-, göz+le-, is+le-; vs. +DA-: is+te-.

Fiilden Fiil Yapanlar: -(I)l-: ğıs-ıl-, iy-il-, tut-ul-, yürü-l-; -(I)n-: fikirle-n-, yañ-la-n-, daya-n-, şadla-n-; -(I)ş-: birle-ş-, tut-uş-, söy-üş-; -Dir-: sap-dır-, sız-dır-, urş-dır-, dol-dur-, öl-dür-; -Gır-: ğıy-ğır-; -Iz-: ürk-üz-; -t-: gülle-t-; -(I)r-: bat-ır-, yit-ir-, bit-ir-; vs.

Birleşik Fiiller: Birleşik fiiller “ad+fiil”, “fiil+fiil” yapısında olabildiği gibi kalıplaşarak deyim yapısında da karşımıza çıkmaktadır.

Ad + yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiillerde ad kısmı bir kelime grubundan da oluşabilmektedir ve şiirlerde daha çok bu yapı kullanılmaktadır. Fiil+yardımcı fiil ile kurulanlar, et-, qıl-, bol- vb. tasvir fiilleri ile kurulan olarak yapılara şeklinde karşımıza çıkarlar. Bunlar yeterlilik fiilleri, tezlik fiilleri, süreklilik fiilleri, yarı tasviri fiiller ve anlam kaymasına uğrayarak deyimleşmiş olan birleşik fiiller şeklindedirler.

İsim+Fiil Yapısında Olanlar:

et-: Hiç kimi kiçi görme, *men-menlik edip* yö:rne, (Mümkin).

Endi *rehim et!* Bendeleriñ hālına, (Cân Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar).

Sen *kabul et*, ‘aşıkıñdan bu talāb, (‘Acab 4).

eyle-: Ğariba, yeti:me *şefkāt eyle*, (A:talarıñ Sözü Ba:r).

ol-: Menden semriyār *milāyım olur* ol. (Ka:r/Ğa:r ve Güzellik)

bol-: *Yağış bol* diyip öğütler, altın zer bi:le yazan, (**Mağdumkılı Üstadım**)

qıl-: Bu ten u cānı saña *kılsam serpāy* Altınay, (Altınay).

Deyimleşmiş: Hārām söyən yigitlere *baş bolma:ñ*, (**Kaş Bolma**)

Seher turıp göz ya:şla, yār *vaslına yetmäge*, (Bolsa).

Bir nā-sağ bir günü *yo:la düşüpdır*, (Düzleli).

Fiil+ Fiil Yapısında Olanlar

Yeterlilik Fiili: Ey Allāh’ım! Bizler *bile bilmedik*, (Bilmedik).

Tapıp bilsen, yö:regin hem i:çi bar, (**Toprak Bol**)

Bizler baht sa’ ādet *bola bilmedik*. (Bilmedik).

Tezlik Fiili: Yama:nlık etmekden, mudām *ğa:çiber*, (Toprak Bol)

Şa:ğıldap *go:yberdi*, bağısı sesini, (Pırağının Manzûm Tercime- i Hâli)

Süreklilik Fiilleri: Men *görüp durayın* insân yüzünü, (Gö:k (Asman),
Ğa:şñ *çitip yö:rseñ*, yalan dünyâda, (Hoş Gıllıklı).
Do:dağında, *sakla:p yö:rseñ*, gülki:ni, (Hoş Gıllıklı).
‘ Aşkdan uzak bolanda, hayrân *bolıp ğa:landa*, (Bolar İnsan)

Deyimleşmiş Birleşik Fiiller: İ:şe buyrulmasa, *havâda ğa:lar*, (Ga:lar)
Sen i:l ü:çin, bi:şip, *yanıp kül bolğıl*, (Toprak Bol)
İ:lin *ğamin i:ymekde* ğamhõrlığa, ya:dama,
(Ya:dama)
Ba:ş göterip soñ bosma:lñ, (Ba:rdır)
Uruş meni dü:yipsiz *ğama batırıyor*. (E:ne)

db. İçerikleri Bakımından Fiiller

Abdurrahim Oraz şiirlerinde kullandığı fiilleri içerikleri bakımından ele aldığımızda oluş, kılış ve kılınmış şeklindeki bir iş ve hareketi veya durumu karşıladıkları görmekteyiz.

Oluş Bildiren Fiiller: Oluş fiilleri, herhangi bir tesir olmadan bir varlıkta kendiliğinden oluşan değişikliği ortaya koyan fiillerdir. Oluş fiillerde nesneye herhangi bir ihtiyaç yoktur, fiiller geçişsizdir. Öznenin iradesi dışında gerçekleşen fiillerdir. Örnekler: *art-*, *öl-*, *sol-*, *sön-*.

Bir Kılış ve Kılınmış Bildiren Fiiller: Yüklemin gösterdiği işi yapma niteliği olan fiillerdir. Varlık üzerindeki tesirin gösterildiği ifadelerde nesne gerektiren bu fiiller kullanılır. Özne kendi isteğiyle işi gerçekleştirir ve bu iş ve hareketten nesne etkilenir. Örnekler: *düşün-*, *yaz-*, *övrer-* vb.

Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller: Hareket bildirmeyen bir durumun anlatımında kullanılmaktadır. Bu fiillerde öznenin yaptığı iş nesneyi etkilemez. Örnek: *ğahar-* (sinirlen-), *gül-*, *nazlan-*, *duy-* vb.

dc. Anlamları Bakımından Fiiller:

Abdurrahim Oraz, şiirlerinde çoğunlukla herhangi bir yardımcı sözcüğe gerek duymayıp esas fiilleri kullanmaktadır

Esas Fiiller: Şairin, İncelemiş olduğumuz şiirlerde en çok kullandığı fiiller: at-, a:yt- (söylemek), diñle-, gel-, gör-, vb.dir.

Yardımcı Fiiller: Kendilerinden önce gelen isimler ile birleştiklerinde anlamlı bir bütünlük oluşturan fiillerdir: al-, ber-, bol-, gel-, otur-, vb.: bilim *al*, ga:çı*ber*, hayrān *bolıp*, go:y*bermeñ*; du:ş *gelmese*, bilip *oturmak*, vb.

dd. Çatıları Bakımından Fiiller

Etken Çatı: Etken fiilin belirttiği işi, oluşu, hareketi, durumu ve kılışı yapan öznenin kendisidir:

Dünyāğa *geldiñ*, *gelmediñ*, (Geldiñ – Gelmediñ)

Gözel *görüüp* güzelliği vasp *etsin* (Gö:k (Asman)

İ:l bile bolanlar, *öter de geçer*, (İ:liñ Gücü- Si:liñ Gücü)

Edilgen Çatı: Edilgen çatı, öznenin yapılan işin etkisinde kaldığını belirtir. Bu çatı, –l- ve –n- çatı ekleriyle oluşturulur:

Aylanıp durar, bu leyl ü nahār, (Derka:rdır)

Söyilmäñdir arzüm *sıylanmāñdır* islegim, (Sen)

İ:liñ gücü-si:liñ gücü” *diylän*, (<diy-il-än) (İ:liñ Gücü- Si:liñ Gücü)

Görünyār Meñli ħanı ö:z diyārında, (Pırağının Manzüm Tercime- i Hālı)

Dönüşlü Çatı: Fiildeki iş ya da hareketin, kavramın özneye döndüğünü, öznenin hareketi kendisi için yaptığını bildiren çatıdır. Genellikle –n- bazen de –l- ekiyle kurulur:

Görünip govandırsın onuñ gözünü,(Gö:k (Asman)

Şâir hem *dillendi* güzellik haqda, (Şa:ir ve Güzellik)

Yār ‘ışkında yigit *söynüp* durya:r. (Ba:g ve Güzellik)

İşteş Çatı: Bir iş ve hareketin birlikte veya karşılıklı yapıldığını gösteren çatıdır. –(I)ş- eki ile yapılır:

Uruşı yigrenip sulhı *söyşelik*, (<söy-(ü)ş-elik) (Ge:lin)

Görüşdi ħardaş-dır dōst yār bilen, (Pırağının Manzüm Tercime- i Hālı)

Yigit ile yaraşya:r, i:l yigide *ğaraşya:r*, (Huşyār Bol)

Oraz i:ller *barışya:r*, sen oña mededgār bol, (Huşyār Bol)

Ettirgen Çatı: Geçişli veya geçişsiz fillere –Ir-, -tIr-, -t- eklerinden biri veya ikisi getirilerek oluşturulan, öznenin fiilde gösterilen işi başkasına yaptırttığını belirten çatıdır.

Merd bi:le nāmerdiñ parħın *bildirdi*, (Pırağının Manzüm Tercime- i Hālı)

İnsānlıgıñ durmuşın, *ö:sdüren u:laldıran* (Mu:ğalım)

Tanıtdı i:la:da *yağışt-* yamanı, (Pırağınıñ Manzûm Tercime- i Hâlı-6)
Yitiren yo:lını ğaydıp tapmasa, (‘ Aziz Görüpdır)

e. Edatlar

Tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türüne edat denir. Neden, amaç ve yön konusunda kelimeler arası ilgi kurarlar. Benzerlik, neden, amaç, eşitlik, yön gibi çeşitli anlam ilişkileri kurarlar.

ea. Bağlama Edatı

Senden a:yra, *cān u dil* ender ra‘ b, (‘ Acab).

Tay gelmez saña bir dem, bu *gün ü ay* Altınay. (Altınay).

Altın bile pul bilāni, (Dil Bilāni).

Parāhatlık *hem de* söygüsü bi:len, (Bağ ve gözellik).

Men şāniña ya:zayın mı, törtlük *ya* ğazal dilberim, (Dilberim).

eb. Kuvvetlendirme Edatı

Her bir dürli ni‘ metler, *köpden hem* bo:l ğaynasın, (A:k Bolsın).

Şunda hem men ça:gam ü:çin i:l ü:çin, (A:ta).

Otursa da da:yasa da gözellik. (Gül ve Gözellik).

Düynümüz de hem bugün ferdāmız da muğallım, (Mu:ğalım).

ec. Son Çekim Edatı

Bir yo:la, bolcağı ba:rdr, (Ba:rdr).

İffet *nāme diyip* so:rasañ, (Belend Ba:şım).

Sülmüröp hem mılğırıp, *men ya:na* bağğıl *bir def‘ ā*, (Bir Def‘ ā).

Parāhatlık *ü:çin* çalışıñ sizler, (Ça:ğa).

Ondan *soñ* i:llere öğüt berāli (Düzleli).

Söye:li, nān *ya:lı* gerekli bilip, (E:ne).

Haķı *ü:çin* ğapla:n *gibi* topular (Diñlān Bolmasa).

eç. Cümle Başı Edatı

Eger ö:lçek a:lınmasa, (Ba:rdr).

Bu Oraziñ gözi birle, *ger* kişi baķsa ğāhi, (Altınay).

Çünkü hemmeleriñ yeksān i:slegi, (Şa:ir).

Oraz aydar: *ka:s* yağşılık kān bolsa, (Övrendim)

ed. Soru Edatları.

Böyle sözler däl midir senden *‘acab.* (1396). (‘ Acab)

4.2. Cümle Yapısı

Şiirin şekil ve üslubunu etkileyen unsurlardan biri de kuşkusuz cümle yapısıdır. Cümle yapısı ve oluşum şekilleri şairden izler taşırken, tecrübe, his, gözlem, bakış açısı gibi unsurlar ile belirleyici bir birliktelik oluşturur. Dolayısıyla bu etki mutlaka üsluba da tesir eder. Oraz, şiirlerini farklı konularda kaleme almış olsa da özellikle Afganistan’da yaşayan Türkmen Türklerinin yaşamış olduğu zor günleri derinlemesine hisseden ve duygularıyla bu dönemleri tasvir eden bir şairdir. Böylece oluşturduğu cümleler bu biçimde şekillenen duygu ve düşüncelerin ifadesi olarak görülmektedir.

4.2.1. Kelime Grupları

Tek kelime ile karşılanamayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılar (Karahan 2004: 39).

Ad Tamlamaları

İki isimden meydana gelen, aralarında anlam ilgisi bulunan ve iyelik bağlantısıyla birbirini tamlayan kelime gruplarına ad tamlaması denilmektedir. Karahan, ad tamlamalarını şu şekilde tanımlar: *İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Bu grupta iki ad unsuru aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme, vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır* (Karahan 2004: 42). *Dolayısıyla ad tamlamaları şairin bu kelime grupları hakkındaki yorumlarıyla birlikte anlatımı açısından önemli bilgiler verir. Kullanılan objektif iyelik ilişkileri şairin seçimini gösterir. Mecazi ilişkiler ise şairin psikolojik ifadedeki gücünü ortaya koyar* (Biray 2014: 204). Abdurrahim Oraz’ın şiirlerinde kullandığı ad tamlamalarını bu açıdan değerlendirdiğimizde şu örneklerle karşılaşırız:

Belirtili ad Tamlamaları

Ey meniñ cānım i:lim pervāziña ‘āşık men, (‘ Âşık Men).

Ĥōş gılıklı bolsañ, i:liñ içinde, (Ĥoş Gılıklı).

Gül-gülzāra dönsün biziñ ya:nımız. (Parāĥat Kepteri).

Uruşñ tü:tüni tutsa dünyānı, (Gü:neş).

Belirtisiz Ad Tamlamaları

Çıkmasın men ya:na *atım yara:ğı*, (Gö:k (Asman)

Ādam *asmān rengin* görüp bilmeyār, (Gü:neş).

Fedākārılık ülgüsü a:ramızda mugallim (Muğallim).

İnsān erki bolsa şeytān elinde,(Hāk Ka:çan İnsa:na Bir A:det Bolar?).

Sıfāt Tamlamaları

Karahan, sıfat tamlamasını “Bir isim unsurunun, bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur” şeklinde tanımlar (1995: 18).

A.Oraz, özellikle tasvir ederek anlattığı kısımlarda sıfat tamlamalarını çokça kullanmıştır. Örnekleri şu şekilde verebiliriz:

Sen meniñ *her derdmiñ* dermānı sen, (‘ Acab)

Mudām *yürülcek yollar*, endigān hem aķ bolsın, (A:k bolsın).

Cümle gıyızlar arasında öz, bītay *altın ay*, (Altınay)

Maña *müñ nāz* etseñ hem o nāziña ‘āşık men, (‘ Āşık Men)

Sözledi bul *bir ga:rrı a:ta*, (A:ta ve Güzellik)

“Bu *ne kudret*, görüñ, su:dan o:t çıkar, (İ:liñ Gücü- Si:liñ Gücü)

Ad-Fiil Grubu

Ad Fiil grupları, *Bir hareket ismi ile ona bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime gruplarıdır* (Karahan 1995: 24). Oraz’ın şiirlerinden seçilmiş şu örnekleri göstermek mümkündür:

Ö:züni bilip oturmak, Haķķ sözü dile getirmek, (Bolandan Bolmanı Yağşı).

Mertlik bile i:ş bitirmek, bizde yo:ğalma:nı ya:ğşı, (Bolandan Bolmanı Yağşı).

Ö:züni bilip oturmak, *Haķķ sözü dile getirmek*, (Bolandan Bolmanı Yağşı).

Meni elde götürmek hem güzellik, (Gül ve Güzellik)

Nāme diyemek bolya:r dünyā i:şine, (Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar)

Sıfāt-Fiil Grubu

Bu kelime grubu, *Bir sıfat fiil ile bu sıfat fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur* (Karahan, 1995: 21).

Du:tardan sa:yrap çıkya:n o sa:ziña ‘āşık men,(‘ Āşık Men).

Arkası i:l bolan müdām zōr bolar, (Müdām Zor Bolar).

Bütün söygisi bi:le şādlanan i:l gülünden (Maħdumķulı Ūstadım).

Vatan üç:i:n *cān çekmedik* yigitden,(‘ Aziz Görüpdır).

Dünyada tanlan a;dın (Mahdumkulu Üstād).

Zarf-Fiil Grubu

Zarf fiil grubu, *Bir zarf fiil ile bu zarf fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur* (Karahana, 1995: 23). Bu kelime grubu cümlede zarf görevinde kullanılmaktadır:

Yü:rek ‘ışka do:landa, ferzāna bolar insān (Bolar İnsan).

Yağmır yağıp yer nem bolar,(Dil Bilāni).

Bir kân yürüp, Luğmanğa ulaşıpdır, (Düzleli).

Bu yo:lada getirmān gövne teşvīşi, (Müdām Zor Bolar).

Çalışsa yigitler *ya:dama:n işden*, (A:ta ve Güzellik)

Tekrar Grubu

Eş görevli iki kelimenin oluşturduğu tekrar grupları, cümlede bir hareketi veya bir nesneyi karşılamak üzere görev yaparlar.

Siypalap- siypalap kaçıp çä:gesin,(Pırağının Manzūm Tercime- i Hālı (2)).

Az-azdan övrenip goşğı bitmegi, (Pırağının Manzūm Tercime- i Hālı (3)).

Yo:l-yo:dalar tanılmasa,(Ba:rdır).

Dōst- yārıñdır, āynadārlar bellisi, (Bellisi).

‘*Aqıl-hūşum* i:lim için besleyān, (Ne Peyda).

İ:la:dı ya:dında *otursa- tursa*, (Prağının Manzūm Tercime- i Hālı (4)).

Birleşik Fiil Grubu

Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Bu sebeple onlar, “bir hareketi karşılayan birleşik fiiller” ve “bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır (Karahana 2004: 73). Bazen tek başına anlamı yeterli olmayan kelimeler birleşerek bir hareketi karşılamak üzere bir araya gelirler. Bunlar, üç tiptir. Birincisi isim ve yardımcı fiilden oluşanlar, ikincisi asıl fiil ile yardımcı (tasviri) fiilden oluşanlar, üçüncüsü de anlamca kaynaşmış birleşik fiillerdir.

Biri isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller (Ad + Fiil)

Bu tür birleşik fiillerde isim unsuru başta fiil unsuru sonda bulunur. Bu gruba eklenen yardımcı fiil anlamı üzerinde taşıyan isim unsurunu fiilleştirir (Karahana, 1995:

36-38). Türkmen Türkçesinde bu tür birleşik fiillerde genellikle “et-, eyle-, bol-, kıl-, yap-, başla-” gibi fiiller kullanılır.

O:da yarıya:r, yele tozya:r *kül bolya:r*, (A:ta).

Ġariba, yeti:me *şefkāt eyle*, (A:talarıñ Sözü Ba:r).

Şöyle o:ba okuvı *bitmeli boldı*,(Pırağının Manzūm Tercime- i Hālı (3).

Hiçbir yerde *ağza:lalık bolmasa*, (A:ta ve Güzellik).

Ya:dama:n i:rikmān ‘ilm alya:r ol, (Pırağının Manzūm Tercime- i Hālı (2)

Ya:ğşılık et, ya:ğşılara *ya:ran bol*, (A:talarıñ Sözü Ba:r)

Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller (F + F).

Bu tür birleşik fiillerde ana fiil başta bulunur. Anlamı üzerinde taşıyan bu kısım, -A, -I, -U, -Ip gibi zarf fiil eklerini alır. Fiil + zarf fiil eki + yardımcı fiil yapısındadır. Bu tasviri fiillerden bazıları ana fiile yeterli, tezlik, süreklilik vs. gibi anlamlar verirler.

Biz bahtı i:yelāp *a:la bilmedik*. (Bilmedik).

Ey Allāh’ım! Bizler *bile bilmedik*,(Bilmedik).

Parāhat durmuşta *bolup dura:nda*,(A:ta).

Yār ‘ışkında yigit *söynüp durya:r*.(Bağ ve Güzellik).

Mehkām durıp onı *go:ybermeñ* göldan, (‘ Aziz Görüpdür)

Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

Bu tür birleşik fiiller bir isim ve bir fiil unsurundan meydana gelmişler, isim başta fiil sonra yer almıştır. Unsurlardan bazen biri bazen de hepsi kendi sözlük anlamları dışında kullanılmışlardır. Bir kısmı da deyimleşmiştir (Karahan, 1995: 39).

İsleyān hemmeler *ağzı bir bolup*, (A:ta).

Hōşlık günü görmez müdām *āh çerker*, (‘ Aziz Görüpdür).

Mağdumkuliñ *başı düşdi govgāya*, (Pırağının Manzūm Tercime- i Hālı (5)).

Yaramaz sözlerden *diliñi sakla*, (A:talarıñ Sözü Ba:r)

Bu tür bileşik fiil gruplarından bazıları bugün kalıp sözler şeklinde adlandırılmaktadır. Bunlara da şu örnekleri verebiliriz:

Uruş o:dı yoğa:lsın, *Allāh rahatlık bersin*, (A:k Bolsın).

Sen *meniñ her derdimiñ dermānı sen*, (‘ Acab)

İnsāna sarpa göy, *hakını hakla*, (A:talarıñ Sözü Ba:r)

Edat Grubu

Edat grupları bir isim unsuru ile bir çekime edatından kurulan kelime gruplarıdır (Karahana 2004: 62).

Ḥüsün bāzārında serdir, *misli bir gövher gibi*, (Altınay).

Hakı için gapla:n gibi topular, (Diñlän Bolmasa).

Ḳırık günden soñ geldi luḳmān ya:nına, (Düzleli).

Ḳırık gün öñ diymediñ iymegil şeker, (Düzeleli).

Çitila:ysa gül yüzüñ, *yaz ayı hem gış ya:lı*, (Fasıl Bah:ar A:çılar).

Hem *edeb ikrāmı bi:rlē*, gönülidir cāy Altınay, (Altınay).

Bağlama Grubu

İki veya daha fazla isim unsurunun bağlama edatları ile birbirine bağlanmış olduğu kelime gruplarına “bağlama grubu” denir (Karahana 2004: 65).

Şunda bola:r Oraz'ın , *gönlü hem yüregi şād*,(A:k bolsın).

Bu Oraziñ islegidir heme *erkek hem ‘ayāl*,(Sen Meniñ).

Men i:ysem ya iyme:sem, i:lim mudām doḳ bolsun(A:k Bolsın)

A:vı boldı o:nda *na:n bilen aşı*, (Pırağınıñ Manzūm Tercime- i Ḥālı (5)).

Birleşik İsim Grubu

Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğuna birleşik isim grubu denir (Karahana 2994: 69).

Beyān edip *Mahdumḳulı Pıraḡı*, (Pırağınıñ Manzūm Tercime- i Ḥālı (6))

Şāh Ferd sen, ḡazāl sen yöregimde özel sen, (Sen).

Do:daḳlarıñ *Şāh Ferid*, mesnevī surātına, (Ḳāmatıña)

Ünlem Grubu

Bir ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur (Karahana 2004: 70).

Ey Oraz! Berdim fikirlen indi sen, (‘ Acab).

Ey ene! Ey ‘ayāl! Durḳın tapmasın zavāl, (Sen).

Kā vaḳit yalbarya:rın *ey biyik Tañrı*, (Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar)

4.2.2. Ögeleri Açısından Cümleler

Cümle, bir düşünce, duygu, durum ya da olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime grubudur. Cümleler kelimelerden oluşabildiği gibi kelime gruplarından da oluşurlar. Cümlenin kurulabilmesi için olmazsa olmaz şart yargı bildiren bir fiil veya ek fiille çekimlenmiş bir isim gereklidir. Yargı yüklem üzerindedir. Yüklem anlamını tamamlayanlar ise nesne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarftır. Cümlenin ana unsurları sırasıyla yüklem ve özne iken yardımcı unsurları nesne, yer tamlayıcısı ve zarftır. Cümlenin vurgusu yüklem üzerindedir.

Özne ve Yüklem

Özne: Özne, cümlenin en önemli unsurlarından biri olarak işi yapanı ya da olanı göstermektedir. Cümlede yer alan en temel unsur öznedir. Özne bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabilir. Cümlenin yüklemine belirttiği yargıyı yani işi hareketi veya oluşu ve durumu özne üzerine almaktadır. Bu yüzden cümle için olmazsa olmaz iki öge yüklem ve öznedir.

Bu kesellik meni ezdi mayırdı, (Düzeleli).

Ene diydi güzelliğın hakkında, (Ene ve Güzellik).

Uruş meniñ ümidimi öldürüp,(Ge:lin).

Güzellik hakkında gülden sora:dım (Ben: Özne) (Gül ve Güzellik).

Sen meniñ rühum revānım sen nigār, (Acab)

Ya:ğsı söz yıla:nı hi:ninden çıkarar, (A:talarıñ Sözü Ba:r)

Geñ dünyānı biz ğısilma:lıñ, (Ba:rdır).

Yüklem

Cümlede yargıyı üstlenen çekimli ögeye yüklem denir. İş ve hareket bildirmesi yanında oluş ve durum da bildirir. Cümlenin ana unsurudur. Diğer unsurların görevi yüklem anlamını tamamlarlar.

Birlik bi:le, doğru yo:lda yüreseñ,(Uzak Ya:ş).

Nā-ümīd bolma, dünyāda,(Ümīd Ba:r).

Yigit sen i:şinde munı göze a:l, (Yağsı Ad Yağsı).

Bu yürek muncuk gibi taçmağa teyyār oldu gör,(Bir Defa).

Ağramlı bol, yeñil yo:llara gitme,(Bellisi).

Nesne

Nesne, cümlede yüklem bildirdiği öznenin yaptığı iş ve eylemden doğrudan etkilenen ögedir.

Diydi: menden biten nabatlar güzel, (Ba:ğ ve Güzellik).

Şöyle Mağdumkulu vatanın söyüp, (‘ Aziz Görüpdür).

Menden dūzahı sorasañ,(Belend Başım).

Birlik elin güçmasañ, her yama:nı gönerler, (Başım)

Sen hem indi kahrınñı büryān bırakğıl bir def̄ ā, (Bir defa)

Yer Tamlayıcısı

Cümlelerin, dolayısıyla yüklem anlamını "fiilin, çıkma bulunma ve yönelme bakımlarından ilgili olduğu yer" yönünden tamamlayan unsurdur.

Parāhat durmuşta ya:şamağmıza,(Ça:ğa).

Senin gibi bir ovoidan, gelir meke bu dünyāğa,(Dilberim).

Yü:rekden sızdırıp , sö:zleseñ sö:ziñ,(Diñlān Bolmasa).

Mağdumkulu sā'ir üyüne ba:rdı,(Pırağınñın Manzūm Tercime- i Hālı (5))

Sensiz olmazdı, bu dünyāda, insāndan nişān,(Sen Meniñ).

Nāmertlik yo:luna gidip, bu i:şi gö:vıdır öydüb, (*Bolandan Bolmanı Yağsı*)

Hiç insāna yarama:cak so:rağlar, (*Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar*)

Zarf Tümleçleri

Zarf tümleci zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta, şart ve yön bildirerek yüklemi tamamlayan en önemli cümle ögesidir.

Köpçilikde bolsañ, yo:ldan ğa:lmazsñ, (Bellisi).

Sen hem indi kahrınñı büryān bırakğıl bir def̄ ā,(Bir Defa),

Gi:celer hem çılçıl çırağınñ ya:nında, (Pragının Manzūm Tercime- i Hālı (4),

Yersiz yere, kurbān bolıp barya:rlar, (Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar)

Kesel gitti ö:z üyine köyüne, (Düzleli)

Uruş bi:le sönüyor gözüm yahtısı (*E:ne*)

4.2.3. Anlam Bakımından Cümleler

Ünlem ve Hitap Cümleleri

Adında anlaşılan ünlem ifadesi haykırış, sevinç, üzüntü, korku, hayret, vb durumlarda hitap etme, seslenmeyi bildiren cümlelere denir.

Ey ene! Ey ‘ayāl! Durkın tapmasın zavāl,(Sen).

Sen! Raḥm eyle bendeleriñ ḥālına (Bilmedik).

Ey i:lim bolmasın, arañızda kīn, (Ey İ:lim!),

Ey Oraz! Berdim fikirlen indi sen(‘ Acab).

Soru Cümleleri

Cümle içinde soru sormak yoluyla bilgi almaya amaçlayan cümle soru cümlesi adı verilir. Soru cümlesi –mı/ mi ekiyle yapılmaktadır.

Bu bolar mı? Bize bolcaḳ soḡa:tlar (Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar).

Köpeler mi, indi munı bilcegi?(Ḥak Қа:çan İnsa:na Bir A:det Bolar?).

Қақан bu dünyāmızda para:ḥat bolar?(Ḥak Қа:çan İnsa:na Bir A:det Bolar?).

Nāme diyemek bolya:r dünyā i:şine.(Cān Damarına Nişter Eyleyip Barya:lar).

Emir Cümleleri

Emir cümlesi yüklemi emir kipi ile çekilenmiş emir özelliği barındıran cümlelerdir.

Fiilin yapılmasını emir biçiminde bildirmektedir.

İnsan bi:le hem san bol, ḥayvana ḥaberdār bol,(Huşyār Bol).

Geliñ biraz a:nımızda *gelāliñ,* (Tāzelenmedik).

Aḡız birce *ḡatnaşñ,*(Ortada Bolmasın Қа:ş).

Olumlu ve Olumsuz Cümleler

Olumlu

Eylemin gerçekleştiği bildiren cümle olumlu cümle adı verilerek, yükleme yapma ve ya olma bildirmektedir.

İ:limiñ ḡazanında pa:lav hem bal *ḡayna:sın,*(A:ḳ bolsın).

Şāir hem *dillendi* gözelliḡ haḳda,(Şa:ir ve Gözellik).

Ġo:vı ḡılıḡ, o:vadanlık *birleşse,*(Ġış Güniñ Yazdır).

Men ya:şımı i:lim için *isleyān,*(Ne Peyda:).

Olumsuz

Eylemin gerçekleşmediğini anlatan cümleye olumsuz adı verilmektedir.
 Taze gün diydik *tâzelenmedik*,(Tâzelenmedik).
 Kırk günlâp sen için *iyemedim* süyci,(Düzlelei).
 İ:liñ bile *gışlamasañ*, (Geldiñ – Gelmediñ).
 Müdām *kıyınlık bolıp durmaz*, (Ümîd Ba:r).

4.2.4. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Yüklem türüne cümleler iki gruba ayrılmaktadır. Fiil cümlesi, ad cümlesi.

Fiil Cümleleri

Yüklemi bir çekimli fiil olan fiil cümledir. Hareket ve iş cümlesi ile karşılanır.
 Ğu:nça a:çsa, *gül bolar*, (Ba:l Bolar).
 Tâze yıla *geldik*, güle *gelmedik*, (Bilmedik).
 Yağmır yağıp yer nem *bolar*, (Dil Bilâni).
 O hastanıñ çi:şip *ğahârı geldi*. (Düzeleli).

Ad Cümleleri

Yüklemi ek fiil ile çekimlenmiş ad veya ad gurubundan oluşan cümleye denir.
 Bir yerde *gündüz*, bir yerde *gi:ce*, (Derka:rdr).
 Seniñ ğaharıñ , *ğa:şındır*, (Belend Başım).
 İ:liñ gü:cem *si:liñ gü:cü ya:lıdır*,(İ:liñ Gücü- Si:liñ Gücü).

4.2.5. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Yüklemin yerine göre cümleler iki farklı cümleden oluşmaktadır.

Devrik Cümle

Devrik cümle yüklemi cümle sonunda bulunmayan cümleye devrik cümle adı verilmektedir. Bu cümle en çok nazımda görmek mümkündür.

Oraz ayda:r, dōst u yārlar,(Ba:rdr).
 Sözledi bul bir ğa:rrı a:ta, (A:ta ve Gōzellik).
 Sen kabul et, ‘ aşıkıñdan bu talāb, (‘ Acab).
 Diydi ğahār bilen onda o kesel,(Düzlelei).

Kuralhı Cümle

Kurallı cümle cümle sonunda yüklemi olan cümleye denilmektedir.

Allāhım sen bizi, a:zmağdan sakla!(Sakla).

Marallar cerenler göze i:lende,(Ya:dıma Düşdi).

Seniñ süyci sözüñ ya:dıma düşdi, (Ya:dıma Düşdi).

Bir nā-sağ bir günü yo:la düşüpdür,(Düzeleli).

4.2.6. Cümlelerin Bağlanma Şekilleri

Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Ya: atına depdirer, ya: itine gapdırar,(Giderler).

Bu günü *dāl*, erteleri gözläli, (Täzelenmedik).

Uruş o:dı yoğa:lsın, Allah rahatlık bersin,

Do:lu bütün erkinlik, hem parāhatlık bersin, (A:k bolsın)

Ö:nüm alya:r *hem* güyç alya:r a:damlar. (Ba:g ve Gözellik)

İ:ldeliler ba:r hem de kiçi ba:r, (Toprak Bol)

Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler

İnsan bi:le hem san bol, hayvana haberdār bol,(Huşyār Bol). (*Kim: Sen – Ortak Özne*).

Uruş bolsa zahmetleriñ önemi,

O:da yanıya:r, yeke tozya:r kül bolya:r, (A:ta) (*Üç cümlenin öznesi ve zarfi ortak*).

Parāhatlık bolsa o ö:nümlerim,

Gi:yim bolya:r, i:yim bolya:r gül bolya:r. (*Üç cümlenin öznesi ve zarfi ortak*).

Ö:zlik insānlıqdır, gö:vı gılıqdır, (A:talarıñ Sözü Ba:r) (*Ortak Özne*).

Bilseñ ‘ aqla iyer, bilmese naqla, (A:talarıñ Sözü Ba:r) (*Ortak yer tamlayıcısı ve zarf*).

Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

İnceliğimiz eserde örnek bulunmamıştır.

Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Cümle içinde anlam bağı bakımından cümleler; eş anlamlı veya zıt anlamlı sözcüklere bakılarak yapılmaktadır.

Cān nūrāna bolanda, cānāna bolar insān,(Bolar İnsan).

Dünyā mālı, dünyālıqdır ya:ranlar,(Ğa:lar).

“İ:liñ gücü-si:liñ gücü” diylän, (İ:liñ Gücü- Si:liñ Gücü).

Ya:ğşı söz yıla:nı hi:ninden çıkarar,

Yama:n söz insānı di:nden çıkarar, (A:talarıñ Sözü Ba:r)

Kesik (Eksilteli) Cümleler

Bununla ilgili örnek de bulamadım.

Cümlede yargı ve durum tamamıyla okuyucunun, yorumuna bırakılan eksik cümledir.

4.3. Üslup

4.3.1. Yalnlık, Açıklık, Sadelik, Tabiilik, Samimilik

Yalnlık, sadelik, açıklık, tabiilik, samimilik Abdurrahim Oraz'ın şiirlerinde ilk göze çarpan unsur sade ve samimi bir söyleyiştir. Açık ve yalın bir üslup özelliği olduğunu da görürüz. Şair, şiirlerinde işlediği temalarda duygularını kesin bir şekilde ifade ederken bazı konularda üstü kapalı bir şekilde okuyucularına hislerini aktarmaktan kendini alıkoyamaz. Şairin özellikle toplumsal konular ve millî kültürü şiirlerinde çok açık bir şekilde ortaya koyduğunu görmek mümkündür. O, şiirlerinde toplumsal ve kültürel konuları amatör bir edayla da olsa hislerini de katarak halkına ve okuyucularına aktarmaya çalışmıştır.

Şair kendi kişisel sorunlarından ziyade halkının ve toplumun sıkıntılarını ve savaşın verdiği acı ve olumsuz etkileri akıcı ve etkileyici bir üslupla anlatmaktadır. Şairin diğer özelliği de halkının okuması için, yazdığı bütün şiirlerinde çok sade bir dil kullanması; şiirlerini oldukça açık ve sade bir dille kaleme almasıdır.

4.3.2. Lirizm

Ferdi konu ve temaları oldukça az işleyen şair, toplumsal gerçekleri şiirlerinde yansıtan bir şairdir. Bu ifadelerinde bir lirizmden bahsetmek mümkün değildir.

Ferdi temalarda oluşturduğu imge ve semboller onun coşkusunu ve iç dünyasını daha da güçlendirir. Kimi şairler belirli bir edebî akım, görüş ya da tavırla dizelerini oluştururken, bazılarının sadece tek anlayışı benimsemediğini gözlemleyebiliriz. Oraz'ın, lirizmi bireysellikten ziyade toplumu bir şekilde etkilemiş bir duygularının açık bir şekilde yansıtmıştır.

4.3.3. Sembol / İmaj

Semboller şiirlerin edebî bir kimlik olarak değerlendirilmesini kuvvetlendiren en önemli unsurlarından biri iamajdır. Şair bir aktarıcı olarak gözlemleri ve iç dünyasını muhakeme eder.

4.3.4. Ritim-Ahenk ve Unsurları

Abdurrahim Oraz şiirlerinde genellikle hece ölçüsünü kullandığı, daha az sayıdaki şiirinde ise serbest nazım birimini kullandığı görülmektedir. O, şiirlerinde ahengi ustaca kullanarak ses akışı, söyleyiş, ölçü ve her türlü ritmi iyi biçimde kullanmıştır. etmiştir.

4.3.5. Tekrarlar

Abdurrahim Oraz tekrarları genellikle ritim ve ahenk unsuru olarak kullanmıştır. Bazı söyleyişlerinde kelime içindeki ünsüz ve ünlü kullanımına dikkat eden şair, böylece söyleyişte bir ritim, bir musiki yakalayabilmiştir. Ancak bunların sayısı çok fazla da değildir.

4.4. Edebî Sanatlar

a. Teşbih

Anlama güç katmak için, aralarında gerçek ya da mecazi çeşitli yönlerden ilgi, benzerlik bulunan en az iki varlıktan zayıf olanı nitelik bakımından güçlü olana benzetme sanatıdır⁴⁶⁰.(İsen 2016:323).

Bu itibarla teşbih sanatı manzum eserlerde şairler tarafından sıklıkla kullanılan edebî bir sanattır. Abdurrahim Oraz'ın şiirlerinde de çokça rastladığımız sanatlardan biri teşbihtir, incelediğimiz şiirlerinde benzeyen ve benzetilen etrafındaki anlatımlara sıkça rastlanmaktadır. Benzetme sanatı şairlerin yeteneğini de ortaya koyan bir sanattır.

Ğarıp gönli a:vlamağa, geren oğ ya:y Altınay, (Altınay).

Şair, sevgilisinin kaş ve kirpiğini teşbih sanatıyla garip gönülleri avlamak için gerilmiş ok ve yaya benzetmektedir.

Orupdır devrinde sözüñ orağın,

Berip i:la:diñ ruhu geregin, (Mağdumkulıdır).

⁴⁶⁰ Mustafa İSEN, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafik Yayınları, Ankara, 2026:323

Şair bu beytinde de Mahdumkulu'nu çiftçiye benzeterек teşbih sanatını kullanmıştır.

Türkmen edebinde şöhleli⁴⁶¹ yıldız,

Bir bolsa şul ö:zi Maḥdumḳulıdır (Maḥdumḳulıdır).

Bu beytinde de şair Türkmenlerin meşhur şairi Mahdumkulu'nu gecenin karanlığını ışığı ile süsleyen yıldızla benzetmektedir.

b. Tezat sanatı

İki zıt anlamlı sözcüğü beyit içerisinde kullanma sanatıdır.

Yağşılıḡı yama:nlardan övrenip,

Bahār ayın dumanlardan övrenip, (Övrendim).

İyi ve kötü kelimesi (yağşı, yaman) aynı mısırada geçmekte ve tezat sanatı yapılmaktadır.

Oraz'ın doğa:sı her gi:ce gündi:z,

Allāh'im deñligi eylesin kıran⁴⁶², (Ey İ:lim).

Şair bu dizelerde gece gündüz halkın iyiliği için Allah'a dua ettiğini anlatırken gece ve gündüz kelimeleri ile tezat sanatını kullanmıştır.

Bir bolsa ağızlar bir bolsa iller,

Hiçbir yerde ağza:lalık bolmasa, (A:ta ve Güzellik).

Bu mısralarda da şairin agzalalık ve ağızlar bir bolsa şeklindeki zıtlık bildiren söyleyişle duygularını anlattığını görüyoruz. Bu da tezat sanatına güzel bir örnektir. .

c. Nida

Diğer adıyla sesleme sanatıdır. Şairin duygularını coşkuyla ifade etmesi ya da heyecanını dizeler içinde vurgulayarak seslenmesi yoluyla bu sanatı kullandığı görülmektedir. Nida sanatı, Abdurrahim Oraz'ın şiirlerinde diğer söz sanatlarından daha fazla kullanılmıştır. Şair şiirlerinde daha çok halkına seslenerek ayağa kalkmaları için onları uyarmaktadır.

Şol için ey atam ey 'eziz a:ğam ,

Parāhtlık için çalıññ sizler, (Ça:ğa).

Bu mısralarda çocuk anne ve babasına seslenerek barış için çalışıp çaba sarf etmelerini istemekte, bu seslenişte de nida sanatını kullanmaktadır.

⁴⁶¹ şöhleli: Parlak.

⁴⁶² kıran: Yakınları, yakın arkadaş.

Hedef sâhibi bol, ey ‘azîz ğardaş,

Tîz yörü asta yörü, yâ yava:ş,(Hedefli Yörenler Yo:lda Uyalmaz).

Bu mısralarda da şair kardeşine ve yakınlarına seslenerek yavaş ya da hızlı yürüyerek bir hedefe ulaşılması gerektiğini hatırlatmakta ve yine nida sanatını kullanmaktadır.

Ey i:lim bolmasın, arañızda kîn ,

Ĥavāndarıñ bolsın, Ĥādir u Mübîn,(Ey İ:lim!).

Şair, bu şiirinde halkına seslenerek küskünlükleri bir tarafa bırakmaları, birlik ve beraberlik içinde olmaları gerektiğini söylerken de nida sanatını kullanmaktadır.

d. Telmih

Söz içinde herkes tarafından bilinen meşhur bir olayı şiirde ustaca anlatılmasına telmih sanatı adı verilmektedir.

Luḡmān diydi onu gören bādına⁴⁶³,

Süyci⁴⁶⁴ zādı iyme baḡma tadına(Düzleli).

Şair bu dizlerinde Lokman Hekim'i ve geçmişte herkes tarafından bilinen bir olayı hatırlatarak telmih sanatını kullanmıştır.

Zöhre yo:luña gözlöp, yitdi gözden o zamān,

Doġdu maşrıḡdan seniñ, şems ü ruhşān ğül yüzüñ, (Gül Yüzüñ).

Şair bu beytinde de Zühre ile Tahir hikâyesine işaret ederek telmih sanatını kullanmıştır.

Bu Oraz'ın derdine İsa u Loḡmān öziñ,

Seniñ bir ĥuzūriñdan ḡalba tīmar a:çılır. (Fasıl Bah:ar A:çılar)

Bu beytinde de İsa ve Lokman sensin. Senin huzurun yerinde ise bütün dünya huzur içinde olur derken Hz. İsa ve Lokman'a telmih vardır.

e. İntak (Teşhis) Sanatı

Bu sanat, cansız nesnelere mısralarda konuşurma sanatıdır.

Gözellik hakkında ğülden sora:dım,

Diydi: gözelleriñ, ısga:şı ğözel, (Gül ve Gözellik).

Şair bu mısrasında ğülü konuşurarak teşhis sanatını kullanmıştır.

A:ylaḡdan- a:ylaġa urıp özini,

⁴⁶³ bādına: Hemen.

⁴⁶⁴ söyci: Tatlı.

Kāde öñe - kāde, men ya:na bağdı, (Su ve Güzellik).

Bu mısralarda su, başını aylaktan aylağa vuran, insan gibi dönüp bakan bir kişiye benzetilerek teşhis sanatı kullanılmıştır.

Güzellik nā:me⁴⁶⁵ diyip so:radım⁴⁶⁶ bāğdan,

Diydi: menden biten nabatlar gözel, (Bağ ve Güzellik).

Bu mısralarda da gülün konuşturulması yoluyla teşhis sanatı yapıldığını görmek mümkündür.

f. İstifham Sanatı

Şair, söyleyişlerini daha etkili hale getirmek için bazen mısralarda soru sormaktadır. Böylece istifham sanatını da kullanmaktadır.

Kaçanaça řāli⁴⁶⁷ diyip, göziñ yumıp yörcek,

Sen ğamiñda bola:sañ, çırālarıñ⁴⁶⁸ sönerler, (Başım).

Şair “ne zamana kadar kader deyip de çalışmadan çaba göstermeden umutsuzluğa kapılacaksınız” diye soru sorarak istifham sanatının kullanmıştır. Aslında bilmediği bir konu değildir. Cevabını bilse de anlamı pekiştirmek için kullanmıştır. Bu tür sorulara da “retorik soru” denilmektedir.

Ene dilim, can-İmānım onsız men, ni:rā barayın?⁴⁶⁹

Sen kim? di:yib sorasalar, nāme diyip coğāb⁴⁷⁰ bereyin?(EneDilim).

Şair bu şiirinde anadilinin korunması için çaba sarf ederek ana dilinin kimlik demek olduğunu düşünerek, “Sen kimsin?” diye soranlara ne diye cevap vereceksin ifadesiyle istifham sanatını kullanmıştır.

Kaçan bu dünyamızda para:hat bolar?

Kaçan, insān pāyı sa‘ādet bolar?(Hak Ka:çan İnsa:na Bir A:det Bolar?).

Şair bu mısralarında da “ne zaman savaş bitecek ve yerine barış hakim olacak ve insanlar ne zaman rahat içinde yaşayacaklar” diye soru sorarak istifham sanatı yapmıştır.

⁴⁶⁵ nā:me: Ne.

⁴⁶⁶ so:radım: Sordum.

⁴⁶⁷ řāli: Şans.

⁴⁶⁸ çırılārın: Işıkların.

⁴⁶⁹ ni:rā barayın: Nereye gideyim

⁴⁷⁰ coğāb: Cevap.

g. Mübalağa (Abartma) Sanatı

Sözün etkisini arttırmak amacıyla ve çoğu kez heyecan sesbeyle bir durumun, olayın ya da varlığın olduğundan büyük ya da küçük gösterilmesi, abartılmasıdır.(İsen. 2001:336).

Seniñle bahârdır buz do:lu gışlar,

Seniñle sayraşar, bülbüller gışlar,(Türküm Sen).

Şair Türkmen Türkü olmanın buz gibi dondurucu soğuk kışları bahara çevireceğini söyleyerek mübalağa sanatını kullanmıştır.

Sensiz dünyâ da:r bolupdır, yüregim efkâr bolupdır,

İki gözüm zâr bolupdır. âsûdalık ça:ğlarıña, (Bağlarına).

Şair bu mısralarında da vatanından ayrı kaldığı için geniş cihanın ona dar geldiğini hatırlatarak mübalağa sanatını kullanmıştır.

Ĥüsün bâzârında serdir , misli bir gövher gibi,

Ba:r gözellik restesinde ö:zidir bay Altınay,(Altınay).

Şair, sevgilinin güzelliğinin dünyada tek olduğunu, güzellik pazarında eşi benzeri olmadığını anlatırken de abartma sanatını kullanır.

h. Hüsn-i Talîl

Hüsn-i ta'lil, bilinen herhangi bir olayı bilmiyormuş gibi gerçeği bir tarafa bırakıp, güzelleme yaparak olayın nedenini hayali bir olaya bağlayarak anlatma sanatıdır.

Şâma⁴⁷¹ ne hâcet⁴⁷² bolar, a:y yüzlü yârîñ, bolsa,

Pervâne⁴⁷³ bol daşında⁴⁷⁴, şöyle nigârîñ⁴⁷⁵ bolsa, (Bolsa).

Şair bu beytine incelik katarak hüsn-i talîl sanatını kullanmıştır.

Bal süycidir şeker kand u nabat hem,

Mümkün ba:rısından âb-ı hayât hem, (Dañ Yıldızına).

Bu beyitte de sevgilinin sözünü ve güzelliğini tarif ederken hoşluk ve incelik katarak hüsn-i talîl sanatını kullanmaktadır.

⁴⁷¹ şâma:Muma.

⁴⁷² hâcet: lazım, gerek.

⁴⁷³ pervâne: Kelebek.

⁴⁷⁴ daşında: Etrafında.

⁴⁷⁵ nigârîñ: Yârin.

i. İrsal-i Mesel

Şairler şiirlerinde anlatmak istedikleri konuya güç ve etki kazandırmak için atasözlerini kullanırlar. Buna irsal-i mesel sanatı denir.

Ya:ğşı söz yıla:nı hi:ninden çıkarar,

Yama:n söz insānı di:nden çıkarar, (A:talarıñ Sözü Ba:r).

Bu mısralarda bunun açık örneğini görürüz.

Ağramlı bol, yeñil yo:llara gitme,

Gitseñ onda yaynadarlar bellisi,(Bellisi).

Şair bu beytinde de Afganistan Türkmenlerinde meşhur atasözü “Ağır başlı, hedefini bilmediğin yola çıkma” diyerek irsal-i mesel sanatını kullanmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ABDURRAHİM ORAZ'IN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİ

Abdurrahim Oraz, bugün Türkiye’de yaşayan bir Türkmen şairidir. Onun şiirlerinin konusu, Afganistan’da yaşam mücelelerini sürdüren Türkmen Türklerinin hayatı, kültürü ve halkın çektiği acıları anlatmakta ve bunlardan izler taşımaktadır. Şairin diğer Türk boylarının varlıklarını ve bahsettiğimiz konuları öne çıkaracak şekilde dile getirdiği üç kıymetli eserinden, bugünkü Afganistan Türkmen Türklerinin hayat hikâyelerine daha fazla yer veren, onların kültürlerini konu edinen, Türkmen halkının savaş ve sonraki dönemlerde uğradığı haksızlıkları anlatan şiirlerinden daha fazla seçme yapılmakla birlikte, şairin farklı konularda yazdığı şiirler de üslup incelemesinde yol göstereceği için seçilmiştir.

‘Acab

Gülbeden gülgüne ruhsār⁴⁷⁶ ğunça leb⁴⁷⁷,

Sen kabul et, ‘aşıkıñdan bu talāb,

Ellerim boynıñda bolsın her zamān,

Bolmasa, bu ya:şayış bolya:r şa‘ b⁴⁷⁸,

Sen meniñ her derdimiñ dermānı sen,

Senle ölsem görmärin⁴⁷⁹ hiçbir mutab⁴⁸⁰,

Sen meniñ rūhum revānım sen nigār,

Senden a:yra ya:şasam budur ‘acab,

Senle bolsam elmüdāmā a:rķayın⁴⁸¹,

Senden a:yra, cān u dil ender⁴⁸² ra‘ b⁴⁸³,

Her ne buyruĝ⁴⁸⁴ bolsa, fermān sendedir,

Cān bahāsı bolsa hem, durmam a’kāb⁴⁸⁵,

⁴⁷⁶ ruhsār: Güzel yüz.

⁴⁷⁷ ğunça leb: Gonca doadak.

⁴⁷⁸ şa‘ b: Acı.

⁴⁷⁹ görmerin: Göremem.

⁴⁸⁰ mutab. Talab.

⁴⁸¹ a:rķayın: Gamsız, derdsiz.

⁴⁸² ender: Buluan.

⁴⁸³ ra‘ b: Korkmak, çekinmek.

⁴⁸⁴ buyrug: Emir.

İslegim sen seniñ hayâtım ba:rıça⁴⁸⁶,
Ya:şadıkça, rûzı efzûn⁴⁸⁷ bu talâb,

Ey Oraz! Berdim fikirlen indi sen,
Böyle sözler däl midir senden ʿ acab. (1396).

A:k Bolsın

İ:limiñ ğazanında⁴⁸⁸ pa:lav⁴⁸⁹ hem bal ğayna:sın⁴⁹⁰,
Her bir dürlü niʿ metler, köpden hem bo:l ğaynasın,
Men i:ysem⁴⁹¹ ya iyme:sem, i:lim mudâm⁴⁹² doğ bolsun,
Mudâm yürülcek yollar, endigân⁴⁹³ hem aq bolsın,

Uruş o:dı yoğa:lsın, Allâh raĥatlık bersin,
Do:lu bütün erkinlik, hem parâĥatlık bersin,

Hoşluk toylar tutulıp, i:lim hōş-u şād bolsın,
İ:la:d etki gelip, dünyâmız ābād⁴⁹⁴ bolsın,

Şunda bola:r Oraz'ın , gönlü hem yüregi şād,
Şunda⁴⁹⁵ bolar bu başım her dürlü ğamdan āzad⁴⁹⁶.

Altınay

Cümle ğıyzlar⁴⁹⁷ arasında öz, bıtay⁴⁹⁸ Altınay,
Hem edeb ikrāmı⁴⁹⁹ bi:rlü, gönüldür cāy Altınay,

---

⁴⁸⁵ akab: Geride, arkada,

⁴⁸⁶ ĥayâtımın ba:rıça: Hayatta olduğum sürece.

⁴⁸⁷ efzûn: Fazla.

⁴⁸⁸ ğazanında: Kazanında.

⁴⁸⁹ pa:lav: Pilav.

⁴⁹⁰ ğaynasın: Kaynasın.

⁴⁹¹ i:ysem: Yesem.

⁴⁹² muda:m: Sürekli, daima.

⁴⁹³ endigân: Düz.

⁴⁹⁴ a:ba:d: Rahat.

⁴⁹⁵ şunda: Orada.

⁴⁹⁶ a:zad: Serbest .

⁴⁹⁷ ğıyzlar: Kızlar.

⁴⁹⁸ bıtay: Eşsiz, benzeri olmayan.

Ĥüsün bāzārında⁵⁰⁰ serdir⁵⁰¹, misli bir gövher gibi,
Ba:r gözellik restesinde⁵⁰² ö:zidir bay⁵⁰³ Altınay,

Ĝa:ş kirpiklerini nāhil⁵⁰⁴, eylesem ta^ç rīf men,
Ĝarıp göñli a:vlamağa, geren oğ ya:y Altınay,

Bir günü kulbeme sa:rı:⁵⁰⁵ lutfedip gelseñ o gün,
Bu ten u cānı saña kılsam serpäy⁵⁰⁶ Altınay,

Bu Oraziñ gözi birle⁵⁰⁷, ger kişi baksa gāhi,
Tay gelmez saña bir dem, bu gün ü ay Altınay. (Oraz)

‘ Âşık Men

Ey meniñ cānım i:lim pervāziña⁵⁰⁸ ‘ āşık men,
Du:tardan sa:yrap çıkya:n o sa:ziña ‘ āşık men,
Men senden ĥaberdār men nāziña ĥiridār⁵⁰⁹ men,
Maña müñ nāz etseñ hem o nāziña ‘ āşık men,

Enem sesi yañlanya:r⁵¹⁰ hiyāda⁵¹¹ āvāziñda,
Meniñ gövñüm göva:nya:r, bahārıñda- ya:ziñda,
Maña göva:nç döreyār minnetiñde nāziñda,
Ķalbıma kuvvāt beryän, ovāziña ‘ āşık men,

Sa:yrar dili Oraz’ıñ seniñ vaspıñ etmekde,
Seniñ her bir emriñi göz ö:ñinde tutmağda,

⁴⁹⁹ ikrāmı: Saygısı.

⁵⁰⁰ bāzārında: Pazarında.

⁵⁰¹ serdir: ilk baştadır.

⁵⁰² restesinde: Sokağında.

⁵⁰³ bay: Zengin.

⁵⁰⁴ nāhil: Nasıl.

⁵⁰⁵ sa:rı: Taraf.

⁵⁰⁶ serpäy: Hediye.

⁵⁰⁷ birle: Birlikte.

⁵⁰⁸ pervaziñe: Uçuşuna.

⁵⁰⁹ ĥiridar: Alıcı.

⁵¹⁰ yañlanya:r: Yankılanıyor.

⁵¹¹ hiya:da: Ninnide.

Meniñ tāk bir arzuyum, bi:le öñe gitmekde,
Ö:zim bilmeden bāri, men ö:ziñe ‘āşık men. (1393)

A:ta

Parāhatlık⁵¹² bolsa ğa:rrı çağımda⁵¹³,
Oğlım di:riligin dayancı⁵¹⁴ bolya:r
Uruş bolsa di:yse⁵¹⁵ gidip savaşa,
Güyci⁵¹⁶ ğaçan gözüm yollarda ğa:lya:r⁵¹⁷,

Uruş bolsa zahmetleriñ önemi,
O:da yanıya:r, yele tozya:r kül bolya:r,
Parāhatlık bolsa o ö:nümlerim⁵¹⁸,
Gi:yim bolya:r, i:yim bolya:r gül bolya:r.

Uruş bolsa derim⁵¹⁹ döken yerlerim,
Basğılanya:r⁵²⁰ o:da yanıya:r gurıya:r,
Parāhatlık bolsa a:kan derlerden,
Reng be reng yakımlı⁵²¹ güller gögöryä:r,

Şunda hem men ça:ğam⁵²² ü:çin i:l ü:çin,
Yigrenyän⁵²³ dünyada uruşñ a:dını,
İsleyän hemmeler ağzı bir bolup,
Söndürseler indi uruş o:dunu,

Şöylelikde⁵²⁴ biz a:talar cahānda,
Hemmelere parāhatlık isleyä:ris,

⁵¹² pa:rahatlık: Huzur.

⁵¹³ ğa:rrı çağımda : yaşlandığımda .

⁵¹⁴ dayancı: Gücü, kuvveti.

⁵¹⁵ di:yse: Dese.

⁵¹⁶ güyci: Gücü, kuvveti.

⁵¹⁷ ğa:lya:r: Kalıyor.

⁵¹⁸ ö:nüm: Verim, ürün.

⁵¹⁹ derim: Terim.

⁵²⁰ basğılanya:r: Tepeliyor.

⁵²¹ yakımlı : Işıklı

⁵²² çağım : Yaşadığım dönem.

⁵²³ yigreniyörüm -: Fenalaşyorum.

⁵²⁴ şöylelikle : Böylelikle

Parāḥat durmuşta⁵²⁵ bolup dura:nda,
Ba:r insā:na hem ra:hatlık isliyā:ris, (Oraz)

A:talarñ Sözü Ba:r

Bilseñ ‘ aqla iyer, bilmese naqla,
Elmüdām⁵²⁶ tela:ş et özligiñ saqla,
Ö:ziñden biğāne⁵²⁷ bolsañ yitersiñ,
Ö:zlük bile bu cahāni ö:tersiñ,

Ö:zlük, i:liñ bile bolmağdır,
Hıdmat edip, i:l yüregine dolmağtır,
Ö:zlük insānlıqđır, ğo:vı⁵²⁸ ğılıqđır,
Şeytāna dur diyip Hağa ğulluqđur,

İnsāna sarpa ğoy⁵²⁹, haqını haqla,
Yaramaz sözlerden diliñi saqla,
Ġarība, yeti:me şefkāt eyle,
İ:lin i:la:dına, muhabbet eyle.

Ya:ğşı söz yıla:nı hi:ninden çıkarar,
Yama:n söz insāni di:nden çıkarar,
Ya:ğşılıq et, ya:ğşılara ya:ran bol,
Yama:nlığı taşla:p, ya:ğşı insān bol. (1390).

A:ta ve Gözellik

Sözledi bul bir ğa:rrı a:ta,
Yigit yeten oğlım urşa⁵³⁰ gitmese,

Bul cahānda⁵³¹ asla bolmasın uruş,

---

⁵²⁵ durmuş: Hayat.

⁵²⁶ elmüda:m: Her zaman.

⁵²⁷ biga:ne: Yabancı.

⁵²⁸ ğovy: İyi.

⁵²⁹ sarpa ğoy: Önem ver.

⁵³⁰ urşa: Vuruşa, savaşa.

⁵³¹ cahānda: Cihanda.

Hıçbir yerde dostluk yo:lu yitmese,

Çalıssa yigitler ya:dama:n⁵³² işden,
İ:şi bi:len güllsetseler⁵³³ va:tanı,

Öñleseler her gün her dem her sa'at,
Ya:dımdan çıkarma:n du:şdan öteni⁵³⁴,

Bir bolsa ağızlar bir bolsa iller,
Hiçbir yerde ağza:lalık⁵³⁵ bolmasa,

Ya:yrasa 'ādılıñ⁵³⁶ yahtısı nuru,
Hiçbir yerde zulum bīdād ğa:lmasa,

Şu zātlarıñ ö:zi gözellik di:yip,
Sözledi ol a:ta çu:kur yürekten,

Onuñ bul sözünüñ ba:rısı doğru,
Hemme sözü bize ilki gerekten. (Oraz)

'Aziz Görüpdır

Mağdumkılı, vatançılık⁵³⁷ ilhāmın,
Zamānānıñ⁵³⁸ yigitlerine beripdir,
Vataniñ 'ışkıında berip peyāmın,
İ:l-i:la:dın cāndan 'aziz görüpdır,

Aydıpdır ol i:lden ayra düşenler,
Hōşlık günü görmez müdām āh çeker,
Her kim i:li hōrlap⁵³⁹ sütem eylese,

⁵³² ya:dama:n: Yorulmadan.

⁵³³ güllsetseler: Çiçek bahçesine çevirseler.

⁵³⁴ du:şdan öteni: Baştan geçenleri.

⁵³⁵ ağza:lalık: Birliktelik olmayan, kavgalı.

⁵³⁶ adlıñ: Adaletin.

⁵³⁷ vatançılık: Vatanseverlik.

⁵³⁸ zamānın: Dönemin.

Ö:zi hem hōrlanıp bir gün ya:ş döker,

Maḥdumkulu i:l söylerlik sabakın,
Müciz sözlerinde beripdir i:le,
Vatan üç:i:n cān çekmedik yigitden,
Tenkīd⁵⁴⁰ a:lıp yine edipdir gīle⁵⁴¹,

Nıḥtapdır⁵⁴² ol yigitleriñ ba:rına,
Do:ğrı yolda bolıñ a:zaşmañ⁵⁴³ yoldan
Do:ğrılık yo:lını sayla:p⁵⁴⁴ tutañda,
Mehkām durıp onı go:ybermeñ⁵⁴⁵ ğoldan,

Aydıpdır ol yo:ldan ayra düşenler,
Yo:lın gözler⁵⁴⁶ onıñ maḥsādı bitmez.
Yitiren yo:lını ğaydıp⁵⁴⁷ tapmasa,
A:zaşarda, murād menzīle yetmez,

Şöyle Maḥdumkulu vatanın söyüp,
Nasīḥat⁵⁴⁸ beripdir yo:lda bolmağı,
Vatan üç:i:n hem i:l üç:i:n çalışıp,
‘ Aziz i:liñ müdām gövnin almağı. (Oraz)

Ba:ğlarıña⁵⁴⁹

Bir baḥanda gözüm doyya:r⁵⁵⁰, nazār salsam da:ğlarına,
Cennet meyveleri dolya:r, uçmaḥ⁵⁵¹ kibi ba:ğlarıña,

⁵³⁹ hōrlap: Küçük görüp, eziyet edip.

⁵⁴⁰ tenkīd: Eliştiri,

⁵⁴¹ gīle: Alınma.

⁵⁴² nıḥtapdır: Özellikle.

⁵⁴³ a:zaşma:ñ: Yolunuzu kayıp etmeyin.

⁵⁴⁴ Sayla:p: Seçip.

⁵⁴⁵ go:ybermeñ: Bırakmayın.

⁵⁴⁶ gözlār: Bekler,

⁵⁴⁷ ğaydıp: tekrar

⁵⁴⁸ nasīḥat

⁵⁴⁹ ba:ğlarıña: Bağlarına.

⁵⁵⁰ doyya:r: Doyar.

⁵⁵¹ uçmaḥ: Cennet.

Kâşke bolsantı⁵⁵² āsūdā, geçmese zamān bīhūdā⁵⁵³,
Ğa:n bi:le bolma:n ālūda⁵⁵⁴, tertemiz a:vlağlarıña

Sensiz dünyā da:r bolupdır, yüregim efkār bolupdır,
İki gözim zār bolupdır. āsūdalık ça:ğlarıña,

Vatan diyip yazar boldım, hicrānından bezer⁵⁵⁵ boldım,
Çöl bīyevān⁵⁵⁶ gezer boldım, yetip bilmān da:ğlarıña,

Duşmānıñ hākbeser⁵⁵⁷ bolsın, enti:p⁵⁵⁸ derbeder bolsın,
Āsūdalık semer⁵⁵⁹ bersin, Oraz gi:rsin, ba:ğlarıña, (1396).

Ba:ğ ve Güzellik

Güzellik nā:me⁵⁶⁰ diyip so:radım⁵⁶¹ bāğdan,
Diydi: menden biten nabatlar güzel,

İyilyā:n miyveler kōkuya:n güller,
Maña baqıp görseñ bu zātlar güzel,

Güzellik bul mende biten a:ğaca,
Yār ı ışkında yigit söynüp⁵⁶² durya:r.

Parāhatlık hem de söygüsü bi:len,
Yār elinden tutup söyüşüp⁵⁶³ yöryä:r.

---

⁵⁵² bolsantı: Olsaydın.

⁵⁵³ bīhūdā: Faydasız.

⁵⁵⁴ ālūda: Karışık,bulaşık.

⁵⁵⁵ bezer: Bıktım.

⁵⁵⁶ Bīyevān. Uçsuz bocaksız çöl.

⁵⁵⁷ hākbeser: Yerle yeksan olsun.

⁵⁵⁸ enti:b: Evsiz, gereksiz.

⁵⁵⁹ semer: Meyve versin.

⁵⁶⁰ nā:me: Ne.

⁵⁶¹ so:radım: Sordum.

⁵⁶² söynüp: Dayanıp.

⁵⁶³ söyüşüp: Mutlu olarak.

Gözellik bul menden biten⁵⁶⁴ miyveden,
Ö:nüm alya:r hem güyç alya:r a:damlar.

Mende biten miyveleri gülleri,
İ:yip, görüp hem gö:vanya:r⁵⁶⁵ a:damlar,

Gözellik bul meni yama:n gören yok,
Hemmeler isleyär men yana gelse,

Oturup dinç alsa sa:yamda⁵⁶⁶ meniñ,
Söygilisi bi:le şādlansa gülse. (Oraz)

Ba:l Bolar

Ĝu:nça⁵⁶⁷ a:çsa, gül bolar,
Ağaç yansa kül bolar,
Ya:şaycısı⁵⁶⁸ göçen köy,
Ĝu:rı⁵⁶⁹ yatan çöl bolar,

Eller ele tutuşsa⁵⁷⁰,
Oy⁵⁷¹ hem nazar ğatışsa,
Sözlerimiz ötüşe⁵⁷²,
Bir bire:gin⁵⁷³ el bolar,

Bilelikte⁵⁷⁴ i:şleseñ⁵⁷⁵,
Do:stluğ bile ğışlasañ⁵⁷⁶,
Ki:nāleri⁵⁷⁷ ta:şlasañ⁵⁷⁸,

⁵⁶⁴ biten: Yetişen, türeyen.

⁵⁶⁵ ğova:nya:r: Seviniyor.

⁵⁶⁶ sa:yamda: Gölgemde.

⁵⁶⁷ ğu:nça : Gonca.

⁵⁶⁸ yaşayıcısı: Yaşayanı.

⁵⁶⁹ ğu:rı: Kuru.

⁵⁷⁰ eller ele tutuşsa: El ele verilirse.

⁵⁷¹ oy: Fikir, düşünce.

⁵⁷² sözlerimiz ötüşe: Aynı fikri paylaşıyorsak.

⁵⁷³ bire:gin : Birlikte

⁵⁷⁴ bilelikte: Birlikte.

⁵⁷⁵ işleseñ-: Çalışsan

⁵⁷⁶ ğışlasañ; Yaşasan.

İymitleriñ⁵⁷⁹ bal bolar.

Ba:rdır

Her gişiniñ⁵⁸⁰ giyim üçi:n,
A:yra bir ö:lçeği⁵⁸¹ ba:rdır,
Her bir i:şiñ bu hāyatda,
Bir yo:la⁵⁸², bolcağı ba:rdır,

Eger ö:lçek a:linmasa,
Yo:l-yo:dalar⁵⁸³ tanılmasa,
İ:ş üçi:n birlik bolmasa,
Bitmeden ğa:lcağı⁵⁸⁴ ba:rdır,

Geliñ! ö:lçemāñ⁵⁸⁵ kesmāliñ⁵⁸⁶,
Ba:ş göterip⁵⁸⁷ soñ bosma:liñ⁵⁸⁸,
Geñ dünyāni biz ğısılma:liñ⁵⁸⁹,
Soñda so:ra:lcağı ba:rdır,

Taқdīr di:yip yata:nlarıñ,
Egri yo:lı tutanlarıñ,
Haқı pula satanlarıñ
Bir gün uyalcağı⁵⁹⁰ ba:rdır,

Oraz ayda:r, dōst u yārlar,
Do:ğrı bolsın, ba:r qarārlar,

---

⁵⁷⁷ ki:ne: Kin.

⁵⁷⁸ taşlasañ: Bıraksan.

⁵⁷⁹ iymit: Gıda, yiyecek.

⁵⁸⁰ gi.şiniñ: Kişinin.

⁵⁸¹ ö:lçeği: Ölçüsü.

⁵⁸² bir yo:la: Bir kere.

⁵⁸³ yo:l-yoda: Yolculukta birlikte olan, yol yordam.

⁵⁸⁴ ğa:lcağı: Kalacağı.

⁵⁸⁵ ö:lçemān: Ölçüsünü almadan.

⁵⁸⁶ kesmāliñ: Kesmeyelim.

⁵⁸⁷ ba:ş göterip: Başlayıp.

⁵⁸⁸ bosma:liñ: Boşlamayalım.

⁵⁸⁹ ğısılma:liñ: Sıkıştırmasın.

⁵⁹⁰ uyalcağı: Utanacağı.

Egriden bir gün so:ra:rlar,
A:nık⁵⁹¹ so:ra:lcağı ba:rdır. (1395).

Başım

Eger göziñ a:çmasañ eşek edip münler⁵⁹²,
Birlik elin guçmasañ⁵⁹³, her yama:nı gönerler⁵⁹⁴,

Kaçanaça t̄ali⁵⁹⁵ diyip, göziñ yumıp yörcek,
Sen ğamıñda bola:sañ, çırālariñ⁵⁹⁶ sönerler,

Nipākı goy bir ya:na, etme gözün giryāna,
İndi gel yo:la düş sen, ğo:şılma⁵⁹⁷ sergerdāna⁵⁹⁸,

Gel indi ‘eziz ğardaşım men ayak sen bol başım,
İ:ziñde yürimesem⁵⁹⁹, meydānda ğalsıñ lāşım⁶⁰⁰ (Oraz)

Bayram Günleri

Gussa⁶⁰¹, kīne, taşlanar, ğayt⁶⁰² bayram günleri,
Döstlik söygi başlanar, ğayt bayram günleri,

Ġahār⁶⁰³ hem incımağlar, ö:yke⁶⁰⁴ kīne dıqlıqlar⁶⁰⁵,
Barışa alışanlar, hayıt bayram günleri,

Pāk⁶⁰⁶ bolsa niyet, yü:rek, bayram bolmaz bīderek⁶⁰⁷,

---

⁵⁹¹ anık: Kesin, açık.

⁵⁹² münler: Binerler.

⁵⁹³ goçmasañ: tutmasan.

⁵⁹⁴ gönerler: Layık görürler.

⁵⁹⁵ t̄ali: Şans.

⁵⁹⁶ çırların: Işıkların.

⁵⁹⁷ go:şılma: Katılma.

⁵⁹⁸ sergerdāna: Zor yollara.

⁵⁹⁹ yürimesem: Yürümesem.

⁶⁰⁰ lāşım: Cesedim.

⁶⁰¹ ğussa: Üzüntü.

⁶⁰² ğayt: Bayram.

⁶⁰³ ğahār: Sinir, öfke.

⁶⁰⁴ ö:yke: Küslük.

⁶⁰⁵ dıqlıqlar: Küslükler, dargınlıklar.

⁶⁰⁶ pāk: Temiz.

Ötenlerimiz ya:dlanar⁶⁰⁸, Һayt bayram günleri,

Birbi:rege gutla:lı⁶⁰⁹, do:stlık evi ābādlalı,

Şöyle gövün şādlanar, Һayt bayram günleri. (1393).

Belend⁶¹⁰ Başım

İffet näme diyip so:rasañ,

Señ göz bi:le ğaşıñdır,

İki bi:le bir gelişse,

Señ yigrimi bir⁶¹¹ (21) yaşıñdır,

Taysız⁶¹² bolan enārları,

Seniñ o güzel dö:şindir,⁶¹³

Menden düzaħı⁶¹⁴ sorasañ,

Seniñ ğaharıñ⁶¹⁵, ğa:şındır,

Hemmeleri bir ya:n dursun,

Ey söygili Türkmen gıyızı,

Bellisi

Maymın⁶¹⁶ bolıp oynatyo:ndan ğile⁶¹⁷ etme,

Maymın bolsañ, oynadarlar bellisi,

Ağramlı bol, yeñil⁶¹⁸ yo:llara gitme,

---

⁶⁰⁷ bīderek: Benzeri olmayan

⁶⁰⁸ ya:dlanar: Hatırlanır.

⁶⁰⁹ gutla:lı: Kutlayalım.

⁶¹⁰ belend başım: Yüksek başım.

⁶¹¹ yigrimi bir: Yirimi bir.

⁶¹² taysız: Benzeri olmayan.

⁶¹³ dö:şindir: Rüyandır.

⁶¹⁴ düzaħı: Cehennemi.

⁶¹⁵ ğaharıñ: Kızgınlığım, öfkenin.

⁶¹⁶ maymın: Maymun.

⁶¹⁷ ğile: Darılma.

⁶¹⁸ yeñil: Hafif.

Gitseñ onda yaynadarlar⁶¹⁹ bellisi,

Yeke bolıp yalñız da:ğlardan a:şsañ,
Her yeter yetmeze, başıñı goşsañ⁶²⁰,
Yekelikde⁶²¹ duşmān eline düşseñ,
Depe:ñde⁶²² ya:g ğaynadarlar bellisi,

Köpçilikde bolsañ, yo:ldan ğa:lmazsıñ,
İ:lden a:yra bolsañ, göze i:lmezsiñ,
Yeke bolsañ, ‘ a:yb – si:yiniñ⁶²³ bilmezsiñ,
Dōst- yarıñdır, āynadārlar bellisi,

Sen ‘ aqıllı bolıp, agrāmıñ sa:kla,
Yersiz mağrūrılığı Ummāna sakla,
Yaramaz nefesiñi, müdām tayaqla⁶²⁴,
Bed p‘ illeriñ⁶²⁵, ya:ynadarlar bellisi,

Oraz aydar sözüne gulak assañız,
Bilersiñiz, bu ğarāzsız dōstiñiz,
Müdām sa:klañ, ‘ aqıl hūşu isteñiz,
İstesiz⁶²⁶ bolsañ, oğnadarlar⁶²⁷ bellisi. (1393).

Bilmedik

Tāze⁶²⁸ yıla geldik, güle gelmedik,
Çäksiz⁶²⁹ ğamlar çekdik, dile gelmedik,
Böyle ğamlar, böyle ğayğı:ñ⁶³⁰ sebābin,

⁶¹⁹ yaynadarlar: Her işe koştururlar.

⁶²⁰ goşsañ: Katsan, eklesen.

⁶²¹ yekelikde: Yalnızlıkta.

⁶²² de:peñde : Üstünde.

⁶²³ si:yiniñ: Eksikliklerin.

⁶²⁴ tayaqla: Mücadele et.

⁶²⁵ bed p‘ illeriñ: Yanlış hareketler yapanların, yanlış yolda olanların.

⁶²⁶ istesiz: İsteksiz.

⁶²⁷ oğnadarlar: Zora sokarlar, Küçümserler.

⁶²⁸ tāze: yeni.

⁶²⁹ ça:ksız: Syısız, sınırsız.

⁶³⁰ ğaygın: kaygın.

Ey Allāh'ım! Bizler bile bilmedik,

A:damiñ bahāsı⁶³¹ yöne muğt⁶³² boldı,
Her biz yerde 'āciz bendeler⁶³³ öldi,
Düşmānlar buķınıp⁶³⁴ bu hāle geldi,
Bizler ayağmıza ğa:la⁶³⁵ bilmedik,

Sen! Raħm eyle bendeleriñ hālına,
Āramlıĝı⁶³⁶ çıkar hemmeñ a:lına,
Dinçlik⁶³⁷ deñlikleri ya:z ıķbālına,
Bizler baħt sa' ādet bola bilmedik.

Allāh'ım sen bize şefķāt eyle,
Sa' ādet baħt yo:la hidāyet eyle,
Yama:nı yoğaldıp⁶³⁸, kerāmet eyle,
Biz ö:zimiz erkli bola bilmedik,

Tāzeliĝi bize mübārek etgil,
Yama:n durmuşlara tebārek etgil,
Ey Tañrım luţfedip kerāmet etgil,
Biz baħtı i:yelāp a:la⁶³⁹ bilmedik. (Oraz)

Bir Defa

Sülmürāp hem mılğırıp, men ya:na baķĝıl⁶⁴⁰ bir def' ā,
Mihiriñ⁶⁴¹ ile 'ışkıñ ile gönle yaķĝıl⁶⁴² bir def' ā,

---

⁶³¹ bahası: Deĝeri

⁶³² muğıt: Bedava.

⁶³³ bendeler: Kullar.

⁶³⁴ buķınıp: Gizlenip.

⁶³⁵ ğa:la: Kalka.

⁶³⁶ āramlıĝı: Güvenliĝi.

⁶³⁷ dinçlik: Her şeyin yolunda olması, huzurlu olması.

⁶³⁸ yo:ğaldıp: Yok edip.

⁶³⁹ i:yelāp a:la bilmedik: Sahip çıkmadık.

⁶⁴⁰ baķĝıl: bak.

⁶⁴¹ mihiriñ: sevgin.

⁶⁴² gönle yaķĝıl: kalbinden yerini al.

Bu yürek muncuk⁶⁴³ gibi taḳmağa teyyār⁶⁴⁴ oldu gör,
Gel seni, ya:ḳut diyip, zülfüñe taḳğıl bir def̄ ā,

Men heme kibr u ğurūrım sen diyip, terk eyledim,
Sen hem indi ḳahrıñı büryān⁶⁴⁵ biraḳğıl bir def̄ ā,

Sen diyip men bu teni⁶⁴⁶ to:panlara baḥş eyledim,
Gel sen ey yaār men bi:le deryāda aḳğın⁶⁴⁷ bir def̄ ā,

Bu Oraz dā'im seniñ yārın, vefādārıñ erur,
Sen vefādārım diyip bir a:t taḳğıl bir def̄ ā.

Bir Ke:māl 3

Bilme yö:ne ö:retmedir⁶⁴⁸, bir kemāl,
“Bilyān⁶⁴⁹ men” diyene ö:retmek muḥāl⁶⁵⁰,
Hemmeden ön⁶⁵¹, ö:z ö:zini bilmeli,
Bilmeyen, bilyān demek getirir zavāl,

Bilim yo:lda:şdır hem hālım⁶⁵² berir,
Bilim dāldir, her bir yersiz ḳıl u ḳāl,
Ters sözü sözleşñ i:l ārasında,
Tapılar do:grıñda bir näçe sova:l,

Manāsına yetip oval bilim al,
Onda sa:nalarsıñ şaḥıs bā-kemāl,
Ey Oraz! Bilmeden bilyārin diyip,
Maşhara⁶⁵³ bolmağa bermegil mecāl. (1394).

⁶⁴³ muncık: Boncuk.

⁶⁴⁴ teyyar: Hazır.

⁶⁴⁵ büryān: Yanan.

⁶⁴⁶ teni: Bedeni.

⁶⁴⁷ derya:da aḳğın: Nehirde ak.

⁶⁴⁸ ö:retmedir: Öğretmektir.

⁶⁴⁹ bilyān: Biliyorum.

⁶⁵⁰ muḥāl: Vakit.

⁶⁵¹ hemmeden ön: Her herkesden önce.

⁶⁵² hālım: Sabr

Bolandan Bolmanı⁶⁵⁴ Yağışı

Hİçbir insān ikiyüzli, bola:ndan⁶⁵⁵ bolma:nı ya:ğışı,
İkiligi çıkıp bir gün, onuñ uya:lma:ğı⁶⁵⁶ ya:ğışı,

Mert bolup bir gün ya:şasañ, nāmerdiñ ‘ ömrüne deger,
Ö:züni bilmez nāmerdiñ, sen bile bolma:nı ya:ğışı,

Nāmertlik yo:luna gidip, bu i:şi gö:vıdır öydüb⁶⁵⁷,
Yala:n i:çün Haqqı satıp, orta:ğa gelme:ni ya:ğışı,

Ö:züni bilip oturmak, Haq sözü dile getirmek,
Mertlik bile i:ş bitirmek, bizde yo:ğalma:nı⁶⁵⁸ ya:ğışı,

Oraz aydar⁶⁵⁹ dōst ya:rlar haq i:şe bolsun kara:rlar,
Haq yo:lunda birleşige⁶⁶⁰, nāhaqqıñ gelme:ni yağışı. (Oraz)

Bolar İnsan

Yü:rek ‘ ışka do:landa, ferzāna⁶⁶¹ bolar insān,
Cān nūrāna bolanda, cānāna bolar insān,

‘ Aşkdan bo:şasa⁶⁶² yü:rek, bolar ya:şam bīderek⁶⁶³,
Her insāna ‘ aşk gerek, dürdāne bolar insān,

‘ Aşkdan uzaq bolanda, hayrān bolıp ğa:landa⁶⁶⁴,
‘ Aşk yerin ğam ala:nda, sersāna⁶⁶⁵ bolar insān,

⁶⁵³ maşhara: Rezil.

⁶⁵⁴ bolma:nı: Olmadığı.

⁶⁵⁵ bolandan: Olandan.

⁶⁵⁶ uyalmağı: Utanması.

⁶⁵⁷ öydib: Sanıp.

⁶⁵⁸ yo:ğalma:nı: Yok olmaması.

⁶⁵⁹ aydar: Söyler.

⁶⁶⁰ birleşige: Birlikte olmak.

⁶⁶¹ ferzana: Bilgili, hakim.

⁶⁶² bo:şasa: Hiçbir şey kalmasa.

⁶⁶³ bīderek: Benzeri olmayan.

⁶⁶⁴ ğa:landa: Kaldığında.

⁶⁶⁵ sersāna: Deli

İnsānlığı bilmese, yağşılığ a:lmasa,
Yü:rek söygä dolmasa, bīgāne⁶⁶⁶ bolar insān,

Oraz aydar: ‘ āşıq bol, doğrılığa şāyık⁶⁶⁷ bol,
Şunda sevāblar bile, hemḥāne⁶⁶⁸ bolar insān. (1394)

Bolsa

Şāma⁶⁶⁹ ne hācet⁶⁷⁰ bolar, a:y yüzlü yārīñ, bolsa,
Pervāna⁶⁷¹ bol daşında⁶⁷², şöyle nigārīñ⁶⁷³ bolsa,

Başğa ça:g, ārzū etme, tāze bahārīñ bolsa,

Bi:le bolan zamanīñ, yū:regiñ ārām tapar⁶⁷⁴,
Bīkarārılık⁶⁷⁵ gerek dāl, dilde⁶⁷⁶ qarārīñ bolsa,

Seher turıp göz ya:şla⁶⁷⁷, yār vaslına yetmäge,
Yeteceğine inan sen, bu āh u zārīñ bolsa,

Sādıqlıkdan ötmegil⁶⁷⁸, yār ‘ ışkında elmüdām⁶⁷⁹,
Allāhım saña yārdır, dilde ikrārīñ bolsa,

Oraz hemiş⁶⁸⁰ ‘ ışkında, dağ ya:lı berk durandır,
Yār senden incilmez, sözde dura:rīñ bolsa.

---

⁶⁶⁶ bīgāne: Yabancı.

⁶⁶⁷ şāyık: Hevesli.

⁶⁶⁸ hemḥāne: Birlikte.

⁶⁶⁹ şāma: Muma.

⁶⁷⁰ hācet: lazım, gerek.

⁶⁷¹ pervāne: Kelebek.

⁶⁷² daşında: Etrafında.

⁶⁷³ nigārīñ: Yārın.

⁶⁷⁴ armān tapar: Arman bular.

⁶⁷⁵ bīkarārılık: Kararsızlık.

⁶⁷⁶ dilde: Kalbinde.

⁶⁷⁷ ya:şla: Ağla.

⁶⁷⁸ sādıqlıkdan ötemegil: Doğrulıktan ayrılma.

⁶⁷⁹ elmüdām: Her zaman.

⁶⁸⁰ He: Bu.

Cân Damarına Nîşter Eyleyip Barya:lar

Näme diyemek bolya:r dünyâ i:şine,
 Ne   acab, cevânlar⁶⁸¹ ölüp barya:rlar,
 Es etmezler, hem- de bilmezler üçi:n,
 Yersiz yere,  urbân bolıp barya:rlar,

Kä vaqıt yalbarya:rın ey biyik Tañrı,
 Tebâlıǵı bizden eyleseñ añrı⁶⁸²,
 Nä:me üçi:n cezâsın, bermiyo:ñ⁶⁸³ do:ǵrı,
 Bu zulümlar, baǵrım, dilip barya:rlar,

  Acâyıp durmuşlar yeñrenti⁶⁸⁴ çağlar,
 Hiç insâna yarama:cak so:raǵlar,
 Men nädeyin guvrap barya:r bu baǵlar,
 Cân damara nîşter eylâp bary:rlar.

Günde ölüp barya:r cuvân yigitler,
  açanaça, ya:rıb⁶⁸⁵ dura:r bu itler,
 Bu bolar mı Bize bolcaǵ soǵa:tlar⁶⁸⁶,
 Ferzendi eneden a:yırıp barya:rlar,

Oraz   arzın etyär, Allâh'ıñ a:lına,
 Allâh'im! H ş g n yaz, i:l ikbâlına,
 Endi rehim et! Bendeleriñ⁶⁸⁷ h lına,
 Bolma:sa bu i:li , gañrıp⁶⁸⁸ barya:rlar.

---

⁶⁸¹ cevânlar: Gençler.

⁶⁸² añrı: Uzak.

⁶⁸³ bermiyo:ñ: Vermiyorsun.

⁶⁸⁴ yeñrenti: İşe yaramaz.

⁶⁸⁵ yarı:p: K peǵin isirmesi.

⁶⁸⁶ soǵa:t: Hediye.

⁶⁸⁷ bendelerin: Kulların.

⁶⁸⁸ gañrıp: Yok edib.

Ça:ğa⁶⁸⁹

Parāhatlık bolsa meniñ gül yüzüm,
 Gülgün⁶⁹⁰ bolya:r, saralmaya:r⁶⁹¹ solmaya:r,
 Uruş bolsa men atamdan ayrılıp,
 Atasız āsūda ya:şam bolmaya:r,

Parāhatlık bolsa meniñ do:dağım,
 Gül goncası gülki bile açilya:r,
 Uruş bolsa diyse do:dağım titröp,
 Gülkü ğa:lıp⁶⁹² a:ğlamağa geçiliyär,

Parāhatlık bolsa men oñat ösüp,
 Güller o:rtasında gülüp oynuyo:n,
 Uruş bolsa ça:ğa vaktimi za:ya⁶⁹³,
 Edip men cuvranıp⁶⁹⁴ gatı yaynaya:n⁶⁹⁵,

Şol üçin ey atam ey ʿeziz a:ğam⁶⁹⁶,
 Parāhatlık ü:çin çalıñ sizler,
 Parāhat durmuşta ya:şamağmıza⁶⁹⁷,
 Ğoyñ ğanīmılgı⁶⁹⁸ gelşiñ sizler. (Oraz)

“Parāhatlık bolsa men oñat ösüp,
 Güller o:rtasında gülüp oynuyo:n,
 Uruş bolsa ça:ğa vaktimi za:ya,
 Edip men cuvranıp⁶⁹⁹ gatı yaynaya:n”

Şol üç:in ey a:ta ey ʿaziz ağam,

⁶⁸⁹ ça:ğa: Çocuk

⁶⁹⁰ gülgün: Neşeli

⁶⁹¹ saralmaya:r: Sararmıyor.

⁶⁹² ğalıp: Kalıp.

⁶⁹³ zāya: Harap (ziyan).

⁶⁹⁴ cuvranıp: Zahmet çekip.

⁶⁹⁵ gatı yaynayan: Çok uğraşan.

⁶⁹⁶ a:gam: Ağabeyim.

⁶⁹⁷ ya:şamağmıza: Yaşamamıza.

⁶⁹⁸ ğamlılıgı: Üzüntüyü.

⁶⁹⁹ cuvranıp: Zahmet çekip.

Parāhatlık üçü:n çalıŝıñ sizler,
Parāhat durmuşda yaşamağmıza,
Goyıñ ğanımlığı geliŝiñ sizler. (Oraz)

Dañ Yıldızına

Gül yüziñ meñzetdim⁷⁰⁰ dañ⁷⁰¹ yıldızına,
Gözleriñ meñzetdim, maral gözüne,
Soñam⁷⁰² püşmān boldım bu hıyālımdan,
Söygilim meñzeyār yeke⁷⁰³ ö:zine,

Bal süycidir şeker kand u nabat⁷⁰⁴ hem,
Mümkin ba:rısından āb-ı⁷⁰⁵ hayāt hem,
Dünyādaki bolan ba:r güzel zāt hem,
Degmez onıñ basıp giden i:zine,

Mümkin serviñ boyı uzı:n diyseler,
Mümkin geliñ güzelligini övseler,
Güzelligini her birini söyseler,
Yār yığnapdır⁷⁰⁶, ba:rım yeke ö:zine,

Oraz aydar di:ysem ta' rīfi kändir⁷⁰⁷,
Bahār hem ya:nında göyā, hazāndır,
Dünyānın güzelligi ba:rı bīsāndır⁷⁰⁸,
Nādeyin⁷⁰⁹ men aydıp bilmen yüzine. (Oraz)

⁷⁰⁰ meñzetdim: Benzettim.

⁷⁰¹ dañ: Tan.

⁷⁰² soñam. Sonra da.

⁷⁰³ yeke: Tek.

⁷⁰⁴ nabat: Ŗekerden yapılan tatlı.

⁷⁰⁵ āb: Su.

⁷⁰⁶ yığnapdır: Toplamıŝ.

⁷⁰⁷ kändir: Çktur.

⁷⁰⁸ bīsāndır: Eksiktir.

⁷⁰⁹ nādeyin: Ne yapayım.

Däldir⁷¹⁰

İhlās bile bolmadıq⁷¹¹, ya:rılıq yararlı däldir,
Gövnün sıgmadıq yerler, ba:rıp durarlı däldir,

Görende güler yüzli, i:zinde a:cı sözli,
Bolsa bir iki yüzlü, yüzün görerli däldir,

Ğa:mlı yüregi bolsa dermān geregi bolsa,
Onuñ ħa:lı aħvālın, gülüp sora:rlı däldir,

Māl-mülki kān⁷¹² bolsa, gövnüne cahān⁷¹³ bolsa,
Cōmartlığı bolmasa, bilgil o ba:rlı däldir,

Gövnüñ müdām ğış bolsa, ba:r ʿ amalıñ ka:ş bolsa,
İ:liñ senden da:ş bolsa, ö:mrüñ bahārlı däldir,

Oraz aydar sādıqlar, gelişli a:ralıqlar,
Ba:r insānı ğılıqlar, saña āzarlı däldir, (1393).

Derka:rdır⁷¹⁴

Bir yerde gündüz, bir yerde gi:ce,
Sen mundan algıl⁷¹⁵, birce neti:ce,
Bir yerde güyzdür⁷¹⁶, bir yerde bahār,
Aylanıp durar⁷¹⁷, bu leyl ü nahār,

Bir yerde ğış ay,⁷¹⁸ bir yerde hem ya:z,
ʿ Āklıñı yitir, kılma iʿ tirāz,
Yeriñ yüzünde belend ü pes⁷¹⁹ bar,

---

⁷¹⁰ däldir: Değildir.

⁷¹¹ bolmadıq: Olmadık, olmayan.

⁷¹² ka:n: Çok.

⁷¹³ caha:n: Cihān.

⁷¹⁴ derka:r: Lazım.

⁷¹⁵ algıl: Al.

⁷¹⁶ güyz: Güz.

⁷¹⁷ durar: Durur.

⁷¹⁸ ğış: Kış.

‘ Anāy⁷²⁰ güller hem ha:r u hās⁷²¹ bar,

Güller ovadan, hāslar hem gerek,
 Hiçbir nerseni⁷²², bilme bīderek,
 Hemme zātleriñ geregi ba:rdır,
 Bolanıça⁷²³ hemmeler derkārdır. (1396).

Dilberim

Gözel seniñ yüz gözüñ, sözüñdür ozal dilberim⁷²⁴,
 Men şāniña ya:zayın mı, törtlük ya⁷²⁵ ğazal dilberim,

Senin kibi⁷²⁶ bir ovadan, gelir me ke⁷²⁷ bu dünyāğa,
 Bilmedim men gelceğini, yoқты (la) ozal dilberim,

Gözellik hem ārastalık⁷²⁸ şevket insān sa:nalar,
 Sende bolupdır bu şıfat, ez-rūzı ezel⁷²⁹ dilberim,

Görelde⁷³⁰ olmak islesiñ, sen bu gözellere bete,
 Görkeziñ⁷³¹ bu cahānı, ovadan güzel dilberim,

Oraz di:yer yigrenenler⁷³², görüp bilmez gözelligi,
 Görüp bilip ya:şamaqlık, ne kadar hezil⁷³³ dilberim,

---

⁷¹⁹ belent ü pes: Yüksek ve alçak.

⁷²⁰ ana:yı: Çeşitli.

⁷²¹ ha:r u ha:s: Çalı ve diken.

⁷²² nerseni: Şeyini.

⁷²³ bolanıça: Oldukça.

⁷²⁴ dilberim: Yârim.

⁷²⁵ ğazal: Gazel.

⁷²⁶ kibi: Gibi.

⁷²⁷ gelir me ke: Gelir mi.

⁷²⁸ ārastalık: Temzilik.

⁷²⁹ rūzı ezel: Başlangıcı olmayan geçmiş zaman gün:

⁷³⁰ görelde: Örnek.

⁷³¹ görkezseñ: Göstersen.

⁷³² yigrenenler: Yanlış yolda.

⁷³³ hezil: Çok güzel.

Dil Bilāni

Goç yigide toy- bayram

Her i:şe gelse i:l bileni, (pıragı).

Yağmır yağıp yer nem⁷³⁴ bolar,
Bahār gelir gül bilāni,
Goç yigit söyüner⁷³⁵ müdām,
Bile bolsa i:l bilāni

İ:l dilese⁷³⁶ cānın berer,
Belāsına bağrın gerer,
İ:lini cānından söyler,
İ:ş bile hem dil bilāni.

Her günü seher ça:ğında,
Yu:rđıñ depe da:ğında,
Ö:z vatanınıñ bāğında,
Sayraşar⁷³⁷ bilbil bilāni,

İ:liñ hizmetinde bolar,
Hızmat edip a:lķış alar,
İ:liñ i:şine yüvrār,
Yelken bile yel bilāni,

Ö:z i:line hizmet etse,
Goç yigit mirāda yetse,
Yār ya:nında mesken⁷³⁸ tutsa,
Oynaşar sünbül bilāni,

Merd yigit yo:ldan çıkmaz,
İ:la:dınıñ gövnin yıkmaz,

---

⁷³⁴ nem: Yumuşaklık.

⁷³⁵ söyüner: Seviner.

⁷³⁶ dilese: İstese.

⁷³⁷ sayraşar: Öterler.

⁷³⁸ mesken: Yer.

Yıkısa gövün ğaydıp⁷³⁹ tapmaz,
Altın bile, pul biläni,

Yekelik⁷⁴⁰ ğamı ğutarmaz,
Ğutarıp bir ya:n⁷⁴¹ a:tarmaz⁷⁴²,
Nāmerd i:lini göstermez,
Keyifli bile bel biläni,

Merd yigit merdāna⁷⁴³ gezer,
İ:li üçi:n i:şte Oraz,
İ:l ı ışkını baĝra düzer,
İ:ş biterer ci:yil⁷⁴⁴ biläni. (Oraz.

Diñlän Bolmasa

Yü:rekden sızdırıp⁷⁴⁵, sö:zleseñ sö:ziñ,
Derdi yama:n⁷⁴⁶, onı diñlän⁷⁴⁷ bolmasa!
Dop-doĝrula:p aytsañ⁷⁴⁸, ğıyĝırıp⁷⁴⁹ ö:ziñ,
Yü:rek yanıyor, onı añla:n bolmasa,

Añlasa-da ü(n)s bermese i:la:diñ⁷⁵⁰,
Doĝruluĝa ses vermese i:la:diñ,
İ:l derdini, pāylamadıñ, pāyladıñ,
Deñdir bilseñ, onu öñlen bolmasa⁷⁵¹,

Yamanlarıñ yamanlığını bilmese,
Ya:ĝşı sözi ĝulaĝına almasa⁷⁵²,

⁷³⁹ ğaydıp: Tekrar.

⁷⁴⁰ yekelik: Yalnızlık.

⁷⁴¹ ya:n: Bir taraf

⁷⁴² a:tarmaz: Kurtarmaz.

⁷⁴³ merdāna: Alını açık, başı dik.

⁷⁴⁴ ci:yil: Erk, ihtiyar; kararlılık.

⁷⁴⁵ sızdırıp: İçten sevmek.

⁷⁴⁶ yama:n: Kötü

⁷⁴⁷ diñlän: Dinleyen.

⁷⁴⁸ aytsañ: Söylesen

⁷⁴⁹ ğıyĝırıp: Baĝırıp.

⁷⁵⁰ i:la:diñ: Halkın

⁷⁵¹ öñlen bolmasa: Engelleyen, önünü kesen, karşı çıkan olmasa.

Yama:n günlerini yāda sa:lmasa⁷⁵³,
Menzil⁷⁵⁴ aşmaz, günde önlen bolmasa,

Nāme⁷⁵⁵ edersin ? Aytma:n⁷⁵⁶ durmaḡ, hem kıyındır⁷⁵⁷,
Bilip diyimiyo:rsañ ayıptır, sendir,
Ya:rım yartı⁷⁵⁸ izde⁷⁵⁹, önlen⁷⁶⁰ bitendir⁷⁶¹,
Sözlemek⁷⁶² kıyın, onı diñlän bolmasa,

Oraz, sözle bilenler hem, tapılar,
Ḥaḡı üçin ğapla:n⁷⁶³ gibi topular⁷⁶⁴,
Bilim bile murat atı çapılar,
Bu hem kıyındır, sözi soñla:n⁷⁶⁵ bolmasa.

Düzleli ⁷⁶⁶

Bir nā-sağ bir günü yo:la düşüpdür⁷⁶⁷,
Bir kän yürüp, Luḡmanğa⁷⁶⁸ ulaşıpdır,

Diyipdir: ey luḡman yetiş dādıma,
Bir zamān ğulaḡ a:s⁷⁶⁹ bu feryādıma,

Bu kesellik⁷⁷⁰ meni ezdi mayırdı⁷⁷¹,
Hemme şabr u qarārımdan ayırdı,

---

⁷⁵² ğulağına almsa: Sözü dinlemeyen.

⁷⁵³ ya:da sa:lmasa-: Hatırlamasa.

⁷⁵⁴ menzil: Hedef .

⁷⁵⁵ nāme: Ne.

⁷⁵⁶ aytma:n: Söylemeden.

⁷⁵⁷ kıyındır: Zordur.

⁷⁵⁸ ya:rım yartı: Yarım yamalak.

⁷⁵⁹ izde: Ara.

⁷⁶⁰ önlen: Önceden.

⁷⁶¹ bitendir: Yetiştir, bitmiştir.

⁷⁶² sözlemek: Konuşmak.

⁷⁶³ ğapla:n: Kaplan.

⁷⁶⁴ topular: Atılır, saldırır.

⁷⁶⁵ soñla:n: Sonlandırılmış.

⁷⁶⁶ düzleli: Düzenleyelim.

⁷⁶⁷ düşüpdür: çıkıptır.

⁷⁶⁸ luḡmanğa: Doktora

⁷⁶⁹ ğu:lak a:s: Kulak ver.

⁷⁷⁰ keseikik: Hastalık.

⁷⁷¹ Mayırdı:

Luqmān baqdı o keseliñ hālına⁷⁷²,
Yetirdi ʿilmini hāl- aḥvālına,

Diydi: sen şimdi git şabriñ göreyin,
Kırk günden soñ gelseñ dermān bereyin,

Kesel gitti ö:z üyine köyüne,
Kırk günden soñ geldi luqmān ya:nına,

Luqmān diydi onu gören bādına⁷⁷³,
Süyci⁷⁷⁴ zādı iyme baqma tadına

O ḥastanıñ çi:şip⁷⁷⁵ ğahārı geldi.
Boğuşmağa luqman sa:rı yürüdi,

Diydi ğahār bilen onda o kesel,
İymezdi şekeri bolmasa hem ʿāsāl⁷⁷⁶,

Kırk gün öñ diymediñ iymegil şeker,
Nāme üçi:n gi:cigip aytya:ñ bu sapar,

Onda luqmān diydi: cān oğıl diñle,
Her bir sözi diñläp soñını soñla⁷⁷⁷,

Kırk gün öñ men özüm iyyo:rtım⁷⁷⁸ şeker,
Saña iyme diysem etmezdi eser,

Kırk güälöp sen için iyemedim süyci,
İndi saña bolar sözümiñ güyci,

---

⁷⁷² hālına: Durumu.

⁷⁷³ bādına: Hemen.

⁷⁷⁴ süyci: Tatlı.

⁷⁷⁵ çi:şip: Şişip.

⁷⁷⁶ āsāl: Bal.

⁷⁷⁷ soñla: sonuna kadar dinle.

⁷⁷⁸ iyyo:rtım: Yiyordum.

Hİçbir zamān öz etyā:n⁷⁷⁹ i:şîñiz,
Yersiz bolar başğa etme diyseñgiz,

Ha:vva bu kıssada çukır⁷⁸⁰ ma^c nā ba:r,
Añlar munı her başında a:ñı ba:r,

Geliñ başda ö:zimizi düzlāli,
Soñ başğadan düzligi gözlāli⁷⁸¹,

Gel Oraz ö:zimiz doğrı yörāli,
Ondan soñ i:llere öğüt berāli⁷⁸². (Oraz)

E:ne⁷⁸³

Uruş bi:le meniñ gözimiñ ya:şı,
Dönüyor deryālara hem ğı:zıl ğa:na,
Uruşñ ğam, sulhun⁷⁸⁴ hoşluk yoldaşı,
Parāhatlıh di:nçlik berer⁷⁸⁵ bu cana,

Parāhat ya:şasam duda:kda gülki⁷⁸⁶,
Uruş meni dü:yipsiz⁷⁸⁷ ğama batırıyor.
Parāhatlıh şādlık hem de ra:hatlık,
Uruş kı:yınçılıklar ğamlar getiriyor,

Uruş bi:le sönüyor gözüm yahtısı,
Uruşda yoğalıya:r cān köye:r⁷⁸⁸ ça:ğam,
Parāhatlık bolup dursa ilimde,

---

⁷⁷⁹ etyā:n: Yaptığımız.

⁷⁸⁰ çukur: Derin.

⁷⁸¹ gözlāli: Bekleyelim.

⁷⁸² berāli: Verelim.

⁷⁸³ e:ne: Anne.

⁷⁸⁴ sulhun: Barışın .

⁷⁸⁵ berer: Verir.

⁷⁸⁶ do:dakta gülki: Yüzde gülücük.

⁷⁸⁷ dü:yipsiz: Dipsiz.

⁷⁸⁸ köye:r: Yanar.

Cānım gönendiriyor can söyler çağam,

Sü:ydüm⁷⁸⁹ hālāl bolsın şöyle oğlana,

Uruşu gö:yıp söyse⁷⁹⁰ parāhatlığı,

Söye:li, nān ya:lı⁷⁹¹ gerekli bilip,

Cāndan ʿ aziz görse parāhatlığı,

Ey oğlum hem ülke hem özüñ için,

İndi uruşu gö:y da⁷⁹² sen böyle iş et,

Enelik ha:kımı hakla:cağ bolsan,

İndi gel eneñi parāhat ya:şat. (Oraz)

Ene Dilim

Ene dilim, can-īmānım onsız men, ni:rā barayın?⁷⁹³

Sen kim? di:yib sorasalar, nāme diyip coğāb⁷⁹⁴ bereyin?

Mümkin bir coğāb, bersem men, soñ hem arқayın⁷⁹⁵ yö:rsem men,

Ondan soñ, enemiñ yüzüne, nā:me diyib gara:b durayın⁷⁹⁶?

Eneden, ga:lan nişāna⁷⁹⁷, dilidir, bi:len insana,

Sınaya:r, bizi zamāna, neticāni men göräyin,

Geliñ men mundan⁷⁹⁸ bu ya:na, sıylağ⁷⁹⁹ edip ene cāna,

Belli edip giñ cahāna, Türkmen diyib, berk⁸⁰⁰ dura:yın. (1391)

⁷⁸⁹ sü:ydüm: Sütüm.

⁷⁹⁰ göyüp söyse: Bırakıp sevse.

⁷⁹¹ söyeli, nān ya:lı: Sevelim, ekmek gibi.

⁷⁹² göy da: Bırak da.

⁷⁹³ ni:rā barayın: Nereye gideyim

⁷⁹⁴ coğāb: Cevap.

⁷⁹⁵ a:rқayın: Rahatça

⁷⁹⁶ nā:me diyib gara:b durayın:Yüzüne nasıl bakayım.

⁷⁹⁷ nişāna: Hatıra.

⁷⁹⁸ mundan: Bundan.

⁷⁹⁹ sıylağ: Saygı, hürmet,

⁸⁰⁰ berk: Sert.

Ene ve Güzellik

Ene diydi güzelliđiň haqında,
 Ça:ğalarımıñ uruşmazlıđı⁸⁰¹ güzellik,

Emeklän vaqtında ta eñkeyeneçe,⁸⁰²
 Ğa:yđı ğāma du:şmazlıđı⁸⁰³ güzellik,

Güzelliktir bolsa do:dağda gülki,
 A:kmasa gözlerden ga:yđınıñ ya:şı,

Ça:ğalarım parāhatça ya:şasa,
 Şādlık bolsa müdām olañ⁸⁰⁴ yo:ldaşı,

Tutmasa dünyānı ğara:ñkı tütün,
 Güneş ya:htısını pāylasa di:nmān,
 Yer yüzüne müdām ça:yılıp⁸⁰⁵ dursa,
 Altın nūrı ondan gova:nsa insān,

Bular güzel yene maña ga:landa,
 Ça:galarmıñ her bir gülüşü güzel,

Müdām para:hat ve di:nçlıkda bolup,
 İnsāna söygünin boluşı güzel, (Oraz).

Ey İ:lim!

Ey i:lim bolmasın, arañızda kīn⁸⁰⁶,
 Havāndarıñ⁸⁰⁷ bolsın, Qādir u Mübīn,

⁸⁰¹ uruşmazlığı: Kavga etmemeleri.

⁸⁰² eñkeyeneçe: Ta yürüyene kadar.

⁸⁰³ du:şmazlığı: Düşmemesi.

⁸⁰⁴ olañ: Onların.

⁸⁰⁵ çayılıp: Saçılıp.

⁸⁰⁶ kīn: Kötülük.

⁸⁰⁷ havāndar: Yardımcı, destekçi.

Müdāma erkāna⁸⁰⁸ şādlanıp gezgil,
Dōstların şād bolsın, duşmānıñ ğām(g)īn,

Ağzı bi:rlik bolsa, seniñ qarārıñ,
Ābād⁸⁰⁹ bolarsıñ, munı bil yaqīn,

Hemīşe: yo:llarıñ yahtılıp dursun, ğ
Nāmerd duşmān saña, ğurmasın⁸¹⁰ kemīn⁸¹¹.

Hıç kem⁸¹² dāl sen, öñe giden milletden,
Allāh'ım beripdir, 'ākıl, hūş, zihīn,

Birleşip bir bolsañ, öñe gidersıñ,
Onda alqış aydar, zamān u zemīn⁸¹³,

İndi urun, birleşmāniñ yo:lların,
Bolıp geçenlere, müdām edip yād sen,

Oraz'ın doğa:sı her gi:ce gündi:z,
Allāh'ım deñligi eylesin kıran⁸¹⁴,

Bahtıñ bi:le müdām bolğıl hemnīşīn⁸¹⁵,
Bahtıñ bi:le müdām bolğıl hemnīşīn. (1395)
Hoşluk ve mutluluk sana her zaman yar bolsun.

Fasıl Bah:ar A:çılar

Ha:lım so:rap geleñde fasıl bahār a:çılar,
Ya:nımda bolan vaqtıñ, gül lāle zār açılar,

---

⁸⁰⁸ erkāna: Özgürce.

⁸⁰⁹ ābādan: Güzel, kusursuz.

⁸¹⁰ ğurma:sın: Kursmasın.

⁸¹¹ kemīn: Pusu.

⁸¹² kem: Eksik.

⁸¹³ zemīn: Yer.

⁸¹⁴ kıran: Yakınları, yakın arkadaş.

⁸¹⁵ hemnīşīn: Birlikte.

Sen uza:k⁸¹⁶ bolan zaman, men bî-ķarār olar men⁸¹⁷,
Ġaydıb⁸¹⁸ gelen zamanıñ, şabr u ķarār a:çar,

Kö:yiñde bolan vaķtı, mest u şeydā boluba:n,⁸¹⁹
Bir gülip ġara:niñda⁸²⁰, müñ murġ-ı za:r a:çılar,

Sehelçe⁸²¹ ġıynanaysañ, bīmār⁸²² olup nigārım,
Yü:regim sarāyında, yüz āh u zār a:çılar,

Çitila:ysa⁸²³ gül yüzüñ, yaz ayı hem ġış ya:lı,
Bir mılġırıp gülede, yaz u bahār a:çılır,

Bu Oraz'ıñ derdine İsa u Loķmān öziñ,
Seniñ bir huzūriñdan ķalba tımar a:çılır. 1394).

Ga:lar

Dünyā mālı, dünyālıķdır ya:ranlar,
Her nā:çe toplasañ, dünyāda ġa:lar,
Her dürli ma' nālı, ' aķıllı sözler,
İ:şe buyrulmasa, havāda ġa:lar,

Payķas bi:le ' aķlı i:şe buyurmasañ,
İ:l i:la:dıñ bi:le, bi:le yö:rmeseñ,
Ĥūđparāstlık⁸²⁴ tumşuġına⁸²⁵ urmasañ,
Ġo:vı islekleriñ rüyāda ga:lar,

---

⁸¹⁶ uza:k: Uzak.

⁸¹⁷ olar men: Olurum.

⁸¹⁸ ġaydıb: Geri dönüp.

⁸¹⁹ boluba:n: Olunur.

⁸²⁰ ġa:ramında: Baktıġında.

⁸²¹ sāhlçe: Birazcik.

⁸²² bima:r: Hasta.

⁸²³ çitila:ysa: Suratı asılsa, kaşları çatılsa.

⁸²⁴ Ĥūđparāstlık: Bencillik.

⁸²⁵ tumşuġına: Burnuna.

Ağza:la:lıķ eşiginden düşmeseñ,
 Maqşadıñ yo:lunda, kü:yüp bişmeseñ,
 Şarikli⁸²⁶ gämini gürleşmeseñ,
 Anıķ bil, cesediñ deryāda ğa:lar,

Pıtraqlıkda⁸²⁷ menzillere yetilmez,
 “ Men-menler” yü:rekden i:le ğatılmaz,
 Ağzı b:ir bolmasañ, dünyā ötülmez,
 Arzuv, armānlarıñ dünyāda ğa:lar,

Oraz a:ydar, bi:r bi:rligi tutmasañ,
 İ:la:d üç:i:n önümiñden ötmeseñ,
 Karvān bi:le, bir menzile yetmeseñ,
 Hemme bitcek i:şler ferdāda ğa:lar. (1393).

Geldiñ – Gelmediñ

İ:liñe hıızmat etmeseñ,
 Dünyāğa geldiñ, gelmediñ,
 Haķıķat yo:luna gitmeseñ,
 Eñeden, doğdıñ, doğmadıñ,

İ:l derdine yaramasañ,
 İ:l gönlüne garamasañ⁸²⁸,
 İ:l hālını so:ramasañ,
 Dünyāğa geldiñ, gelmediñ,

Ğo:ri⁸²⁹ gelip gitcek bolsañ,
 Sāna girmān ötcek bolsañ,
 Sen i:lini satcak bolsañ,
 Eñeden doğdıñ, doğmadıñ,

---

⁸²⁶ şarikli: Ortaklı.

⁸²⁷ pıtraqlıkda: Dağınlıkta.

⁸²⁸ ğara:masañ: Bakmasan.

⁸²⁹ ğo:ri: Kuru.

Çın yürekden i:şlemeseñ,
 İ:liñ bile gıslamasañ⁸³⁰,
 İ:l yüregini hoşlamasañ,
 Dünyāğa geldiñ, gelmediñ,

Müdām ö:z günüm diyip dursañ,
 İ:le i:ş etmeden ha:rsan⁸³¹,
 Yağşını, yamana ğa:rsañ⁸³²,
 Eeneden dogdıñ dogmadıñ,

Sarpasın⁸³³ tutmasañ i:liñ,
 İ:şlemän, a:ğrı:sa bi:liñ⁸³⁴,
 Hıç i:şe ba:rmasa eliñ,
 Dünyāğa dogdıñ, dogmadıñ,

Hereket etmecek bolsañ,
 Hık yo:luna gitmecek bolsañ,
 İ:l ü:çin bitmecek bolsañ,
 Sen şair boldıñ, bolmadıñ,

İ:lden ayrı, gö:ge ğa:lsañ⁸³⁵,
 Kasd etdik⁸³⁶ yerleriñ alsañ,
 Ulalıp dünyāğa dolsañ,
 Sen ulaldıñ ulalmadıñ,

İnsāna yama:nlık etseñ,
 Egri ğıyşık⁸³⁷ yola gitseñ,
 Ösüp yer yüzünü tutsañ,
 Sen ādam bolduñ, bolmadıñ,

---

⁸³⁰ ğı:şlamasañ: Birlikte değılsen.

⁸³¹ ha:rsan: Yorulsan.

⁸³² ğ:arsañ: Karıştırsan.

⁸³³ sarpasın: Saygısını.

⁸³⁴ bi:liñ: Belin.

⁸³⁵ ğalsañ: Yükselsen.

⁸³⁶ etdik: Ettik.

⁸³⁷ ğıyşık: Doğru olmayan.

Yeke bir ö:züm diymeseñ,
 Şeytān rāyına⁸³⁸ uymasañ,
 İ:liñ azāra ğoymasañ,
 Şunda armānda ğalmadıñ,

Hızmat edip ğazansañ a:d,
 Bolar iki dünyañ ābāt,
 İ:liñ günüñ⁸³⁹, bolsalar şād,
 Armānda ğaldıñ, ğalmadıñ,

Ya:ğşı gözde ğa:ralsañ⁸⁴⁰,
 Kıyınlıklara, oralsañ⁸⁴¹,
 İ:liñ ü:çin sa:ralsañ,
 Sa:ralıp soldın solmadıñ,

Oraz i:lde orun tutsañ,
 İ:liñ, maqsādlarna yetsiñ,
 O zaman dünyādan ötseñ,
 Anıq⁸⁴² bilgil sen ölmediñ. Ya:ğşı

Ge:lin

Uruş meniñ ümidimi öldürüp,
 Cevānlık⁸⁴³ vaqtımda yüregim yakya:r,
 Hōş vaqıt bolup gülüp gezcegme: derek⁸⁴⁴,
 Uruş bi:len dīnmān göz ya:şım akya:r,

Di:rilikte hemra:mı⁸⁴⁵ elimden alya:r,
 Heniz onuñ bi:le baş gün yö:rmānkām⁸⁴⁶,

---

⁸³⁸ rāyına: Yoluna.

⁸³⁹ i:liñ günüñ: Halkın.

⁸⁴⁰ ğa:ralsañ: Kötü olursan.

⁸⁴¹ oralsañ: Sarılsın.

⁸⁴² anıq: Belli olan.

⁸⁴³ cevānlık: Gençlik.

⁸⁴⁴ gezeceğime derek: Gezeceğinin yerine.

⁸⁴⁵ hemrāmı: Yoldaşımı, eşimi.

Bi:le bolup ömür ba:kı görcegimi,
Hen̄iz bir yo:lacık⁸⁴⁷ doyup görmānkām,

Ge:lin vaqtım maña: ga:ra giydirip,
İkbālīmi⁸⁴⁸ ğam lāyına⁸⁴⁹ batırıya:r,
Uruş hōş günümü yo:ğaldıp⁸⁵⁰ yene,
Tükeniksiz ğara güne getiriyär.

Şunuñ ü:çin men urısu yi:grenip,
Parāhatlıh i:sliya:rın dünyāda,
Bir ova:dan⁸⁵¹ sözü getiriyär ya:da,

Parāhatlık ya:şam, uruşdır ölüm,
İnsāna ölümden di:rilik ya:ğşı,
Uruşı yigrenip sulhı⁸⁵² söyşelik⁸⁵³,
Hemmeler bolsın yüregiñ na:ğşı⁸⁵⁴ (Oraz) h

Ġış Güniñ Yazdır

Ġo:vı⁸⁵⁵ ğılık⁸⁵⁶, o:vadanlık⁸⁵⁷ birleşse,
Ona yetebilecek gözellik azdır,
Şö:yle güzel bolsa, seniñ hemdemiñ,
Ya:ziñ⁸⁵⁸ la:le-za:rlık, ğış günüñ ya:zdır.

Ġo:vılıklar dünyāmızda olasa⁸⁵⁹,
Erbedi⁸⁶⁰ taşla:p, ğo:va: ğaralsa⁸⁶¹,

⁸⁴⁶ yörmānkām: Ben yürümemişken.

⁸⁴⁷ bir yo:lacık: Bir kerecik.

⁸⁴⁸ ikbālīmi: Takdirimi, kismetimi.

⁸⁴⁹ lāyına: Çamuruna.

⁸⁵⁰ yo:ğaldıp: Yok edip.

⁸⁵¹ ova:dan: Güzel.

⁸⁵² sulhı: Barış.

⁸⁵³ söyşelik: Sevelim.

⁸⁵⁴ nāğşı: Nakış .

⁸⁵⁵ ğo:vı: İyi.

⁸⁵⁶ ğılık: Davranış.

⁸⁵⁷ ovadanlık: İyilik, güzellik.

⁸⁵⁸ yazıñ: Yazın

⁸⁵⁹ olasa: Olursa

Sen hem ɡo:vı ya:n yo:lđaşıñ hem bolsa,
O:nda saña ba:r g zellik dem-s zdır⁸⁶²

Aydayın s zimi, berirseñ ruħs t,
Aytya:rın⁸⁶³ ɡardaşım bu bir nasih t,
Di:ñlebilsen yararlıķlı⁸⁶⁴ bir firs t,
Dinlemeseñ ɡu:rı geen  v zdır⁸⁶⁵,

Sen g zel bol! D ny  hem g zelleşsin,
Her ɡo:vı i:sleseñ saña ɡavuşsin⁸⁶⁶,
Kemilikler⁸⁶⁷ yitip, ba:ylıĝıñ daşsin,
Bu s zleri aydan saña Oraz'dır.

Giderler!

Bi:ri itin⁸⁶⁸, urşdırar⁸⁶⁹,
Bi:ri atın a:ptırar⁸⁷⁰,
N :me gereĝi bolsa,
Ğarıb i:le tapdırar,
Yalanlara usta ol⁸⁷¹,
A:ldamaķda usta ol,
A:ldav  i:n s zleri,
Bi:r- bi:rine sapdırar⁸⁷²,

A:ydanını etmediĝi⁸⁷³,
Ya: atına depdirer⁸⁷⁴, ya: itine ɡapdırar,

⁸⁶⁰ erbedi: Berbat

⁸⁶¹ ɡaralsa: Beklenirse

⁸⁶² dem-s z: Yoldaş, arkadaş.

⁸⁶³ aytya:rın: S yl yorum

⁸⁶⁴ yararlıķlı: Yararlı

⁸⁶⁵  v zdır: Sesdir.

⁸⁶⁶ ɡavuşsin: Kavuşsun.

⁸⁶⁷ kemilikler: Eksiklikler.

⁸⁶⁸ itin: K peĝini.

⁸⁶⁹ urdırar: D ĝ şt r r.

⁸⁷⁰ a:ptırar: Koşturur.

⁸⁷¹ ol: O.

⁸⁷² saptırar: Aldatır.

⁸⁷³ a:ydanını etmediĝi: S z n  dinlemeyenleri, s ylediĝini yapmayanları.

Onuñ bi:le bolmasa,
Yalan töhmet yaptırar,

Bilmem? ol āhiretde,
Ga:lar mekâ⁸⁷⁵ hasretde,
Ya:-da pulsırāt⁸⁷⁶ hem,
Çotlaya:r⁸⁷⁷ mı serhedde? (139).

Gül ve Güzellik

Güzellik hakkında gülden sora:dım,
Diydi: gözelleriñ, ısga:şı⁸⁷⁸ güzel,

Yene bu so:rağın ğaytarga:sı⁸⁷⁹ kân,
Bilmedim ha:ysını⁸⁸⁰ a:ydaym o:zal,

Meniñ reñgim, bi:teyim⁸⁸¹ de güzellik,
Meni elde götürmek hem güzellik,

Güzel ğı:zlar meni taqsa saçına,

İ:ş bitirip ya:da:n⁸⁸² meniñ ya:nımda,
Otursa da da:yasa da güzellik.

Meniñ bi:lim bo:gup⁸⁸³ mihma:n ö:nümde,
Goya:magam⁸⁸⁴ güzelligin soñudur,

---

⁸⁷⁴ depdirer: Tekme attırır.

⁸⁷⁵ ga:lar mekâ: Kalır mı ki?.

⁸⁷⁶ pulsırāt: Sırat Köprüsü.

⁸⁷⁷ çotlaya:r: Düşünüyor.

⁸⁷⁸ ısga:şı: Kokusu.

⁸⁷⁹ ğaytargası: Cevabi.

⁸⁸⁰ ha:ysını: Hangisini.

⁸⁸¹ bi:teyim: Eşi olmayan.

⁸⁸² ya:da:n: Yorulan.

⁸⁸³ bo:gup: Bağlayıp.

⁸⁸⁴ goya:magam: Koymamak da.

Gül diyp, ça:galara gülüp baksañam,
Gözelliştir, gözelligin ö:nüdir.

Parāhatlık guşı müdām sa:yrasa⁸⁸⁵,
Muniñ ö:zi gözelligin sübütü, (Oraz)

Gül Yüzüñ

On dördini dolduran, mäh-ı tábān gül yüzüñ,
Gözlerim ga:maşdırıb⁸⁸⁶, kıldı hayran gül yüzün

Zöhre yo:luña gözlöp, yitdi⁸⁸⁷ gözden o zamān,
Doğdu maşrıkdan⁸⁸⁸ seniñ, şems ü ruhşān⁸⁸⁹ gül yüzüñ,

Ayralıkdan titreyip, doñup duranda yü:rek,
Buzların suv⁸⁹⁰ eyleyip hem, çoydı⁸⁹¹ bir an gül yüzün

Sen diyip zār ağlayıban⁸⁹², durduğımda göñlümi,
‘ Āşq ışığın görkezip kıldı hırāmān⁸⁹³ gül yüzüñ,

Hicr vo:di sende sersān⁸⁹⁴ olduğında bu Oraz,
Bir zaman mehri bi:le, eyledi şādān gül yüzüñ,

Gü:neş

Yeryüzünde bolsa parāhatlığı,
Altın nurum oñat yetiryär insāna,
Uruşıñ tü:tüni⁸⁹⁵ tutsa dünyānı,
Yahtılık yetmeyär gıynanan cāna,

⁸⁸⁵ sa:yrasa: Öterse.

⁸⁸⁶ ga:maşdırıb: Kamaştırıb.

⁸⁸⁷ yitdi: Kayıp oldu.

⁸⁸⁸ maşrıkdan: Doğuda.

⁸⁸⁹ şems ü ruhşān: Yüce güneş.

⁸⁹⁰ suv: Su.

⁸⁹¹ çoydı: Isıttı.

⁸⁹² ağlayıban: Ağlayıb.

⁸⁹³ hıra:ma:n: Naz ile.

⁸⁹⁴ sersān: Sersem.

⁸⁹⁵ tütüni: Dumanı.

Uruşıñ tütsesi⁸⁹⁶ tütse yer yüzün,
 Ādam asmān rengin görüp bilmeyār,
 Oq yara:giñ⁸⁹⁷ i:si yayrasa⁸⁹⁸ yere,
 Sulhıñ a:k kepte:ri⁸⁹⁹ durup bilmeyār,

Oq yağmasa yağmur yağsa zemāne⁹⁰⁰,
 Meniñ nūrım bi:le nabātlar ösyār,
 Parāhat durmuşta insān i:şinden,
 Yu:rıt abād bolup ba:r zātlar ö:syār,

Men yahtı men yene yaraşık⁹⁰¹ yahtı,
 Onuñ bi:le hemme saçya:n yahtılık,
 Uruş garañkırđır ġaratya:r⁹⁰² bahtı,
 Parāhat ya:şayış bolsa bahtlılık. (Oraz)

Gö:k (Asman)

Uruşıñ tüssesi⁹⁰³ tutmasın yüzüm,
 Men görüp durayın insān yüzünü,
 Gi:celerde⁹⁰⁴ göz ġıpışya:n⁹⁰⁵ yıldızlarla,
 Görünip ġovandırısın⁹⁰⁶ onuñ gözünü,

İnsān meni, a:yı hem yıldızları,
 Gözel görüp gözelligi vasp etsin,
 Ö:zem gözel bolup parāhat ya:şap⁹⁰⁷,
 İşlä:p dürli nimetleri kesb etsin,

⁸⁹⁶ tütsesi: Dumanı.

⁸⁹⁷ ya:rağıñ: Silahın.

⁸⁹⁸ ya:yrasa: Dağılsa.

⁸⁹⁹ kepte:ri: Güvercini.

⁹⁰⁰ zemi:ne: Yere.

⁹⁰¹ yaraşık: Hoş (güzel).

⁹⁰² ġarartya:r: Karartıyor.

⁹⁰³ uruşıñ tüsesi: Savaşın dumanı.

⁹⁰⁴ g:icelerde: Gecelerde.

⁹⁰⁵ göz ġıpışya:n: Göz kırıyorum.

⁹⁰⁶ govandırısın: Sevindirsin.

⁹⁰⁷ parāhat ya:şap: Huzurlu yaşayıp.

Çıkmasın men ya:na atım yara:gı,
 Böyle yara:g belkim yerden hem yetsin,
 Atım güycü urşa i:şe buyrulma:n,
 Bö:yle güycden insân gerege bitsin,

Parâhatlık, ila:laşık⁹⁰⁸ insâna,
 İsleyârin müdâm bolsun diyip men,
 Parâhatlık guşun alsam goynuma,
 Gö:k do:numı⁹⁰⁹ müdâm egne giyip men,

Hak Ka:çan İnsa:na Bir A:det Bolar?

Kaçan⁹¹⁰ bu dünyâımızda para:hât⁹¹¹ bolar?
 Kaçan, insân pâyi⁹¹² sa' âdet bolar?
 Kaçan, selâm bolar, sela:met bolar?
 Kaçana:ça⁹¹³, a:ğrı cerâhet⁹¹⁴ olar?
 Hak kaçan insana bir 'ad(âl)et⁹¹⁵ bolar?

Kaçan, yahtılarka⁹¹⁶, dünyâñ gelcegi? nâme
 Kaçana:ça, pul bolar, insân ö:lçegi?
 Köpeler⁹¹⁷ mi, indi muni⁹¹⁸ bilcegi?
 Kaçan sözlerimizde, serehât⁹¹⁹ bolar?
 Hak kaçan insâna bir 'ad(âl)et bolar?

İ:liñ haqın aldasalar⁹²⁰, alsalar,
 Sözde bolsa dōst men do:gan⁹²¹ di:seler,

⁹⁰⁸ ılaşık: Uyum, birlikte.

⁹⁰⁹ do:numı: Giysimi.

⁹¹⁰ kaçan: Ne zaman.

⁹¹¹ para:hât: Barış (Huzur).

⁹¹² pa:y: Ayak.

⁹¹³ kaçana:ça: Ne zamana kadar.

⁹¹⁴ cera:hat: Yaralı.

⁹¹⁵ Burada matbaa hatası olduğu düşünülerek sözcüğü 'ad(âl)et şeklinde okuduk. Parantez içindeki harfleri kendimiz ekledik.

⁹¹⁶ yahtılarka: Aydınlanır.

⁹¹⁷ köpeler mi: Çoğalır mı?

⁹¹⁸ muni: Bunu.

⁹¹⁹ sereha:t: Açıkça.

⁹²⁰ aldasalar: Aldatsalar.

Yeke öz i:zisin bilip duysalar,
 Қаған, a:ramızda муһаббет бolar?
 Һақ қаған insāna bir ʿad(āl)et бolar?

Yetimiñ garībiñ⁹²² haqın iyseler,
 Cahānda, eñ ulu men, men di:seler,
 Harām puldan, doldursalar ki:seler⁹²³,
 Қаған dünyāmızda ada:lat бolar?
 Һақ қаған insāna bir ʿad(āl)et бolar?

Қағана:қа алданарsıñ a:llara⁹²⁴?
 Қағана:қа ina:nırsın pallara?
 Biraz pikir eyle bu timsāllara,
 Saña nasip қаған bir cürʿāt бolar?
 Һақ қаған insāna bir ʿad(āl)et бolar?

İnsān erki bolsa şeytān elinde,
 Lāşhōrlar⁹²⁵ üy tutsa ba:ğda gülünde,
 Günde a:ğı⁹²⁶, ölüm, bolsa i:linde,
 Қаған yüreklerde bir rahāt бolar?
 Һақ қаған insāna bir ʿad(āl)et бolar?

Eger, bu boluşlar, devāmlı bolsa,
 Günde, yüzler insān nāhaqtan ölse,
 İnsān ğa:nı görüp, begense gülse,
 Ey Allā cān! Қаған kıyāmet бolar?
 Һақ қаған insana bir ʿad(āl)et бolar?

Hedefli Yörenler Yo:lda Uyalmaz

⁹²¹ do:ğan: Kardeş

⁹²² ğari:bin: Fakirin.

⁹²³ ki:seler: Cepler.

⁹²⁴ a:llara: Altınlara.

⁹²⁵ la:şhō:r: Leş yiyenler.

⁹²⁶ a:ğı: Ağı, zehir.

Bir hedefde bolma:n⁹²⁷, yörân yo:lından,
 Ya:davlıkda⁹²⁸ başğa, hāsılîñ⁹²⁹ bolmaz,
 A:rınıñ tüysini⁹³⁰ bilmân⁹³¹ ya:şasañ,
 Niş iyersiñ yığna:n⁹³² hiç balıñ bolmaz,

Hedef gerek yo:la düşip yörmäge,
 Merd gerekdir, i:ze⁹³³ ğaytma:n⁹³⁴ durma:ğa,
 İ:liñ üçi:n, yağşı yama:n görmäge,
 Sen teyyār⁹³⁵ bolmasañ, a:dıñ ulalmaz⁹³⁶,

İ:ş bilen ulalar adıñ, a:brayîñ⁹³⁷,
 İ:l bile bādlıdır, seniñ ğadamıñ,
 Eger ğamıñ bolsa, yañlız bu demiñ,
 Onda senden hiçbir yağşı a:d ğa:lmaz,

Hedef sāhibi bol, ey ‘ azīz ğardaş,
 Tīz⁹³⁸ yōri asta yōri, yā yava:ş,
 Hiç zamān islākden bolma sen bo:ş,
 Hedefli yōrenler yo:lida uyalmaz. (Oraz)

Huşyār Bol

İnsan bi:le hem san bol, hayvana haberdār bol,
 Arasta⁹³⁹ söz sāhibi hem-de ya:ğşı kirdār⁹⁴⁰ bol,

⁹²⁷ bolmân: Olmadan.

⁹²⁸ ya:davlıkda: Yorgunlukta.

⁹²⁹ hāsılîñ: Değerin.

⁹³⁰ tüys: Şekil, tür, çeşit.

⁹³¹ bilmân: Bilmeden.

⁹³² yığnan: Topladığı.

⁹³³ i:zâ: Geriye.

⁹³⁴ ğaytma:n: Dönemden.

⁹³⁵ tīyār: Hazır.

⁹³⁶ ulalmaz: Duyulmaz.

⁹³⁷ a:brayîñ: Önemin, değer.

⁹³⁸ tīz: Çabuk.

⁹³⁹ arasta: Temiz.

⁹⁴⁰ kirda:r: İş, amel, fiil.

Zālim garşısına savaş, ya:ğşı i:şe ya:rdam goş,
Gereksiz i:şi bir boş, i:la:da havandār ol,

Sıyna:nı⁹⁴¹ sıynama, “yanan cānı ğıynama”,
Manāsızı diñleme, her i:şinde huşyār bol.

İlk ö:zine bol sa:dık bol doğrığa muvāfik⁹⁴²,
Birleşemāne bol şāik, önlemāge tayyār bol,

Yigit ile yaraşya:r, i:l yigide garaşya:r,
Oraz i:ller barışya:r, sen oña mededgār⁹⁴³ bol. (1396)

Hoş Gıllıklı⁹⁴⁴

Do:dağında, sakla:p yö:rseñ, gülki:ni⁹⁴⁵,
Cahān her gün güler seniñ yü:ziñe,
Ĝa:şıñ çitip⁹⁴⁶ yö:rseñ, yalan dünyāda,
Ĝa:rañkı göriner dünyā gözüne,

Hōş ğıllıklı bolsañ, i:liñ içinde,
İ:l yı:ğılar⁹⁴⁷ seniñ, deger da:şıña, ⁹⁴⁸
Hōş sözüñ bolmasa, i:l i:la:dına,
Hiç kim gelmez ba:kıp seniñ a:şıña,

Soñ gel ey ğardaşım⁹⁴⁹, hōş ğıllıklı bol!
Köpeler dünyāda, dōst- u yārlarıñ,
Güler yü:zli bolıp, i:liñ gövniñ al⁹⁵⁰,
Senin hem hōş geçer, rüzgārlarıñ⁹⁵¹. (Oraz)

⁹⁴¹ sıyna:nı: Dineyeni.

⁹⁴² muvāfik: Uygun.

⁹⁴³ mededgār: Yardımcı.

⁹⁴⁴ hoş ğıllıklı: İyi özellikleri olan.

⁹⁴⁵ gülki:ni: Gülmeyi.

⁹⁴⁶ ğa:şıñ çitip: Sinirlenip.

⁹⁴⁷ yığılar: Toplanır.

⁹⁴⁸ deger da:şıña: Etrafına.

⁹⁴⁹ ğarındaşım: Dost ve yārlar.

⁹⁵⁰ gövniñ al: Gönlünde taht kur.

İ:liñ Derdine Yara⁹⁵²

Haq yetişse haqdāra,⁹⁵³

İ:l ğa:lmasa āzāra⁹⁵⁴,

Şunuñ üçin gelseñ hem,

İ:lin derdine yara,

Durmaq bile i:ş bitmez,

Bu zulumuñ i:zi⁹⁵⁵ yitmez.

Zālım zulmundan ötmez⁹⁵⁶,

Du:ş gelme⁹⁵⁷ bir zōra.

İ:şle⁹⁵⁸ ‘ adālat üçin,

Birleş sadākat üçin,

Ümit yo:k , rahāt üçin,

Erk⁹⁵⁹ berilse hunhōra,

Bi:liñi bir keçā⁹⁶⁰ bağla,

İ:liñ derdine a:ğla,

Birleşigi so:rağla:⁹⁶¹,

İ:l ğalmasın āzāra,

İ:liñ Gücü- Si:liñ Gücü

“İ:liñ gücü-si:liñ gücü” diylān⁹⁶²,

Çındır⁹⁶³ bu sözler o:rta:⁹⁶⁴ çıqarda geçer,

Yeke⁹⁶⁵ munı bilmek, yararlıklılı dāl⁹⁶⁶,

⁹⁵¹ rūzgārlarıñ: Geçimin.

⁹⁵² yara: Derdine derman ol.

⁹⁵³ haqdāra: Haklı olan.

⁹⁵⁴ a:za:ra: Derde.

⁹⁵⁵ i:zi: Ardi, arkası.

⁹⁵⁶ ötmez: Geçmez.

⁹⁵⁷ du:ş gelme: Rastlamasa, rast gelme.

⁹⁵⁸ i:şle: Çalış.

⁹⁵⁹ erk: Erk, güç kuvvet, ihtiyar.

⁹⁶⁰ keçā: Keçeden yapılmış kuşağa.

⁹⁶¹ so:rağla: Sorup bekle.

⁹⁶² diylān: Söylenen.

⁹⁶³ çındır: Gerçektir.

⁹⁶⁴ o:rta:: Ortaya.

⁹⁶⁵ yeke: Tek.

İ:l bile bolanlar⁹⁶⁷, öter de geçer,

Si:liñ gücü eger, düzgünsüz⁹⁶⁸ bolsa,
 ˘ İlaç⁹⁶⁹ gerek, onı düzgüne salsa⁹⁷⁰,
 Toplansa düzlense, yo:luna gelse,
 Gereksiz buvedi⁹⁷¹ yıkar da geçer,

Si:l su:lar toplanıp bir yere üyşe⁹⁷²,
 Gü:çleri biriger, bādından⁹⁷³ düşse,
 Düzgünlice⁹⁷⁴ gerek yere ulaşa,
 Umma:sız⁹⁷⁵ yerleri yaçar da geçer,

O:ylansa⁹⁷⁶ i:llerimiz, gü:cü gü:ç tapar,
 “Bu ne kudret, görüñ, su:dan o:t⁹⁷⁷ çıkar,
 Bu gü:ç garañkı:nıñ⁹⁷⁸ bādına⁹⁷⁹ kaçar,
 Ya:htıldıp⁹⁸⁰ dünyäni, açar da geçer,

İ:liñ gü:cem⁹⁸¹ si:liñ gü:cü ya:lıdır⁹⁸²,
 Birleşse oñarcağ hemme ha:lıdır,
 Haya:tı süyci⁹⁸³ etyo:n, ˘ asal⁹⁸⁴ balıdır,
 Ö:nümi cānına yaçar da geçer,

⁹⁶⁶ dāl: Değil.

⁹⁶⁷ bolanlar: Olanlar.

⁹⁶⁸ düzgünsüz: Düzensiz.

⁹⁶⁹ ˘ ilaç: Çare.

⁹⁷⁰ düzgüne salsa: Yoluna koysa.

⁹⁷¹ buvedi: Bent, engel.

⁹⁷² üyşe: Toplansa.

⁹⁷³ bādından: Rüzgarından.

⁹⁷⁴ düzgünlice: Düzenli şekilde.

⁹⁷⁵ umma:sız: Tamamen.

⁹⁷⁶ yo:laycı: Yol gösteren.

⁹⁷⁷ o:t: Ateş.

⁹⁷⁸ garañkı:nıñ : Karanlığın.

⁹⁷⁹ ba:dını: Yelini.

⁹⁸⁰ yahtıldıp : Aydınlatıp.

⁹⁸¹ gü:cem: Gücü de.

⁹⁸² ya:lıdır: Gibidir

⁹⁸³ süyci : Tatlı

⁹⁸⁴ asal: Bal

A:lında bu gü:cüñ, yo:llyacı⁹⁸⁵ bolsa,
 O iyla:da i:la:d⁹⁸⁶ oña, ina:nsa,
 O:rtada, yüz dü:rlü oyun dolansa
 Şunda, da yo:lını tapar da - geçer.

Oraz, sözün sözler, anla:p bilene,
 Ünüs⁹⁸⁷ berip hem eşidip, ğulağ salana,
 Esetmân⁹⁸⁸ “ġu:rı bir, söz” diyip gülene,
 Gö:yä bir yıldırım, çaķar da geçer,

İ:şçi ve Güzellik

İ:şçi hem sözledi güzellik haķda,
 Diydi i:şiñ ö:zi bütün güzellik,

İ:şçiniñ murādı biten vaķtında
 Bolya:r dünyanıñ yüzü bütün güzellik,

Güzelliktir ö:nümlü işi becermek,
 Ö:nümlü yetişse hemme insāna,

Güzelliktir, iş bi:le zaħmet bi:le,
 Di:ñliķ ve sa' ādet yaysañ cahāna,

Güzellik bul ö:nümlü işi bitirsen,
 İymese ö:nümlü i:şsiz yaltalar⁹⁸⁹,

Deñliķdir⁹⁹⁰ güzellik, doġanlıķ güzel,
 Şöyle bolup iş önümini a:lsa,

---

⁹⁸⁵ yo:llyacı: Yol gösteren

⁹⁸⁶ iylat ~ i:lat: Yurt, halk.

⁹⁸⁷ ünüs berip: Dikkat edip.

⁹⁸⁸ esetmân: Farketmeden, dikkat etmeden, denemeden.

⁹⁸⁹ yaltalar: Tembeller, işe yaramayanlar.

⁹⁹⁰ deñliķdir: Birlikte olmak

Gözelliktir heme işlep bir ü:çin,
Bir ğām⁹⁹¹ i:şlese hemmeler öter,

Böyle i:ş gözellik böyle zahmet hem,
İnsana sa'adet hoş bahtlık getir.(Oraz)

Ƙa:r (Ġa:r) ve Gözellik

Gözellik nāme diyp so:radım,
Ƙa:r lekin ö:ñünde her ya:na uçdu,

Havālap tozga:lap⁹⁹² bir yeri bellāp,
Usul⁹⁹³ bi:len ba:rıp şol yere düştü,

Diydi gözellik bo:l düştüm men yere,
Yeri beze⁹⁹⁴ yöre:n aqlıgım⁹⁹⁵ bi:len

Maña görüp güzel günñ ı:şığıın,
Hālı⁹⁹⁶ görseñ, eri:p eri:p su bola:n,

Siñi:ren su bolup güzel topraga,
Menden semriyār mılāyım⁹⁹⁷ olur ol.

Dāne⁹⁹⁸ düşse oña dıyhān elinden
Ö:nüm berip dıyhān⁹⁹⁹ gönñ a:lar ol,

A:na şol gözellik diydi maña ğar,
Şol aydışım¹⁰⁰⁰ doğru gözellik haqda,

---

⁹⁹¹ ğām: Adım.

⁹⁹² tozga:lanıp: Toz gibi uçuşup.

⁹⁹³ usul: Yavaşça.

⁹⁹⁴ beze: Süsle.

⁹⁹⁵ aqlıgım bi:len: Beyaz oluşumla.

⁹⁹⁶ ha:lı: Durm.

⁹⁹⁷ mila:yim: Yumuşacık.

⁹⁹⁸ dāne: Tohum.

⁹⁹⁹ dayha:n: Çiftçi.

¹⁰⁰⁰ şol a:ydışım: Bu söylediğim.

Yö:ne yene güzelligin tüysi kân,
Saña bere:ris¹⁰⁰¹ onı bolanı ça:qda¹⁰⁰²,

Ḳāmatıña¹⁰⁰³

Ġa:şına¹⁰⁰⁴ ğazal yazsam, ḳasīde ḳāmatıña,
Do:daqlarıñ Şāh Ferid, mesnevī surātına¹⁰⁰⁵,

Endāmıñ uza:nı, ne ḳadar güzel durmuş,
Ġollarıñ ḳafiyesi, deñdir¹⁰⁰⁶, asalatıña,

Sep- şāyın¹⁰⁰⁷, sesleri go:ñurbaşın āvāzı¹⁰⁰⁸,
Sekin¹⁰⁰⁹ basıp, yürüşiñ, Neculendiniñ sevtine¹⁰¹⁰,

Boydan ba:şa seretim¹⁰¹¹, ayratı:n¹⁰¹² maḳām dursun,
Oraz sözü bitmedi, o:ylap¹⁰¹³ salābatına¹⁰¹⁴,

Yene hem çalışya:rın, bitirsem bu ğazelni,
Hesābi berā(bār)dır, du:şsam¹⁰¹⁵ muḥabbetine. (139)

Ḳaş Bolma

Pıragı'nın (ya:ş bomadıñ) şiiirin istikbaline.

İ:l bi:le oturıp, i:l bi:le turup¹⁰¹⁶,
Hīç zamānı i:liñizden da:ş¹⁰¹⁷ bolma:ñ,

¹⁰⁰¹ bere:ris:Veririz.

¹⁰⁰² ça:qda: Vakit dilimi.

¹⁰⁰³ ḳāmetine: Boyna, endamina

¹⁰⁰⁴ ğa:şına: Kaşına.

¹⁰⁰⁵ surātına: Gül yüzne.

¹⁰⁰⁶ dindir: Eşittir.

¹⁰⁰⁷ sep- şāyın: Üstündeki Güzel kıyafetler

¹⁰⁰⁸ āvāzı: Sesi.

¹⁰⁰⁹ sekin: yavaş.

¹⁰¹⁰ sevtine: Sesine

¹⁰¹¹ ser ettim: İzledim.

¹⁰¹² ayratı:n: özellikle.

¹⁰¹³ o:ylap: Düşünüb.

¹⁰¹⁴ salābat: Selamet.

¹⁰¹⁵ duşsam: Kavuşsam.

¹⁰¹⁶ turup: Kalkıp.

¹⁰¹⁷ da:ş: Uzak.

İ:li söyüp, i:l ornunda¹⁰¹⁸ yü:rüyüp,
Müdāma i:ş ediñ, eli bo:ş bolma:ñ,

İ:l- i:la:da müdām bo:l hürmet goyñ,
İ:şñizde i:liñ rāyına¹⁰¹⁹ uyñ,
Vatan düşmānınıñ gözünü o:yuñ,
Vataniñ yavuna¹⁰²⁰ yö:rekda:ş bolma:ñ.

Do:ğrı yo:la düşüñ¹⁰²¹ barıñ yigitler,
Bīvaķıt¹⁰²² i:ş bolmasın, kārıñ yigitler,
‘ Adāletli bolsın yārıñ yigitler,
Harām söyeyen yigitlere baş bolma:ñ,

Düşmāniñ a:zaldıp, köpelt¹⁰²³ dōstınıñı,
Issı günde sāye eder üstüñi,
Dōstlık parāhatlık edip kāsdiñı,
Dōstlık elin beren bile kaç bolma:ñ,

Dōstiña sādıķ bol, iki dil bolma,
Dōstiñ ğamlı bolsa, sen ğamsız bolma,
Dōstiñ yardımı a:lda uyalma¹⁰²⁴,
Yardım etmekde hem eli bo:ş bolma:ñ,

Oraz aydar: Maħdumķuliñ sözünü,
Ya:yradarlı¹⁰²⁵, i:ller a:çsın gözünü,
Gül-gülzāra dönder vatan düzüni,
Bol gerekde i:şsizlige dūş¹⁰²⁶ bolma:ñ,

¹⁰¹⁸ ornında: yolunda; yerinde.

¹⁰¹⁹ rayına: Yoluna,

¹⁰²⁰ yavuna: Düşmanına.

¹⁰²¹ düşüñ: Çıkın.

¹⁰²² bīvaķıt: Vakitsiz.

¹⁰²³ köpelt: Coğalt.

¹⁰²⁴ uyalma: Çekinme, utanma.

¹⁰²⁵ ya:yradarlı: dağıtılacak.

¹⁰²⁶ dūş: Denk.

Türkmen edebinde şöhleli¹⁰²⁷ yıldız,
 Bir bolsa şul ö:zi Maḥdumḫulıdır,
 Türkmen edebine gi:ce¹⁰²⁸ hem gündiz,
 İlḥām¹⁰²⁹ alar sözü Maḥdumḫulıdır,

Bilbilidir, i:la:dınıñ gülüniñ,
 Ziyetidir¹⁰³⁰ sözü, Türkmen diliniñ,
 Yetmez yene hem derdine i:liniñ,
 Mudām gören gözi Maḥdumḫulıdır,

Orupdır devrinde sözüñ orağın,
 Berip i:la:dıñ ruhu geregin,
 Ğarıbıñ söz bi:le şādla:p bövregin
 İ:liñ görer gözü Maḥdumḫulıdır.

Ekipdir bāğına hīç solmaz güli,
 Bāğı beryär tükeniksiz ḥāsılı¹⁰³¹,
 Bolıp i:la:dınıñ sayrayan dili.
 Do:ğrılık övāzı¹⁰³² Maḥdumḫulıdır,

Yö:reklere tükeniksiz yo:l a:çıp,
 Ğoşğılarda kıymat¹⁰³³ bahā dür saçıp,
 Zālımları taşla:b mazlūmı ğuçup¹⁰³⁴,
 İliñ cānbāzı¹⁰³⁵ Maḥdumḫulıdır,

Oraz'ıñ sözünde üstād Pırağı,
 İlḥām bolup hem yaḥtılı çırāğı,
 Asār¹⁰³⁶ dīvānı so:yulmaz bāğı,
 Mīrās go:yan¹⁰³⁷ bize Maḥdumḫulıdır. (Oraz).

---

¹⁰²⁷ şöhleli: Parlak.

¹⁰²⁸ gi:ce: Gece.

¹⁰²⁹ ilḥām: İlham.

¹⁰³⁰ ziyetidir: Süsüdü.

¹⁰³¹ ḥāsılı: Hasatı.

¹⁰³² övāzı: Sesi.

¹⁰³³ kıymat: Değer.

¹⁰³⁴ ğuçup: Kucaklayıp.

¹⁰³⁵ cānbāz: Cambaz.

¹⁰³⁶ asār: Eserler.

Maḥdumkuli Üstadım

Sözden gevher öndüren¹⁰³⁸, Maḥdumkuli ustādım,

Ba:rın i:le gö:nderen, Maḥdumkuli ustādım,

İ:l gövnüni ğa:ldıran, Maḥdumkuli ustādım,

İ:le gövü:n a:dıran, Maḥdumkuli ustādım,

Hüneri ula:ldıran¹⁰³⁹, Maḥdumkuli ustādım,

Yitmez a:dı ğa:ldıran, Maḥdumkuli ustādım,

İ:li üçi:n ya:şayıp, i:l derdine a:ğlayan,

İnsaân üçi:n çalııp, i:şine bi:l bağlaya:n,

İnsāna şādlık berib i:lde gövün çağlaya:n¹⁰⁴⁰,

Ya:ğşı üçi:n göre:şip, ya:man gövünin da:ğlaya:n,

Şöyle durmuşda ya:şa:n. Maḥdumkuli ustādım,

İ:l söygisine ğa:vuşan¹⁰⁴¹, Maḥdumkuli ustādım,

Sa:nsız¹⁰⁴² söygisi bi:le , Türkmen dilini bezän¹⁰⁴³,

Oñat¹⁰⁴⁴ hünäri bi:le, sözden şay-sepi düzen,

Taysız¹⁰⁴⁵ bolup bu yo:lda, söz hünärinde ozan,

Yağşı bol diyip ögütler, altın zer¹⁰⁴⁶ bi:le yazan,

Bize yo:llar görkezen¹⁰⁴⁷, Maḥdumkuli ustādım,

Ġanīmleri ürküzen¹⁰⁴⁸, Maḥdumkuli ustādım,

Ya:şayıñ yo:lların, i:la:dına övreden,

Bahā¹⁰⁴⁹ yetmez sözlerde, ma' nā ba:rın döreden,

Elde ba:rın, hünärin, i:l derdine yaradan,

¹⁰³⁷ goyan: Bırakan.

¹⁰³⁸ ö:ndüren: Ortaya koyan.

¹⁰³⁹ ula:ldıran: Büyüten.

¹⁰⁴⁰ çağlaya:n:Herkesi aynı gözle gören.

¹⁰⁴¹ ğa:vuşan: Kavuşan.

¹⁰⁴² sa:nsız: Sayısız.

¹⁰⁴³ bezän: Süsleyen.

¹⁰⁴⁴ oñat: İyi.

¹⁰⁴⁵ ta:ysız: Benzeri olmayan

¹⁰⁴⁶ zer: Değerli taş.

¹⁰⁴⁷ görkezen: Gösteren.

¹⁰⁴⁸ ürküzen: Korkutan.

¹⁰⁴⁹ bahā: Paha.

Şöyle hünäri bi:le, i:li ö:zine ğa:radan¹⁰⁵⁰,
 Ustādlarıñ ustādı, Maḥdumkulı ustādım,
 Ğamlı gövünler şādı, Maḥdumkulı ustādım,

Yaltalığı tanıyma:n, övrenen ö:z i:linden,
 Bütün söygisi bi:le şādlanan i:l gülünden,
 Çeper¹⁰⁵¹ ustādlık bi:le, dürler saçıp dilinden,
 İ:lini āzād¹⁰⁵² islän, zālimleriñ elinden,
 Zulmuñ zıddına¹⁰⁵³ dörän¹⁰⁵⁴, Maḥdumkulı ustādım,
 Haķıñ yo:lına yörän, Maḥdumkulı ustādım,

Seniñ dünyā tanılan a:diñ bolan ilhāmım,
 Seniñ ma^ç nādan do:lı¹⁰⁵⁵, sözleriñ mīm cīm,
 Taysız bolan şi^ç rleriñ meniñ āsmānım āyım,
 Saña hürmet¹⁰⁵⁶ etmektir, meniñ ^ç ahd u peymānım¹⁰⁵⁷,
 Oraz'ın ilhāmı sen, Maḥdumkulı ustādım,
 Seniñ sözüñ tutar men, Maḥdumkulı ustādım.

Mılgırıp

Açılan ğunça gibi, Gülnār gelyär mılgırıp,
 Ğoynını¹⁰⁵⁸ gülzār edip ol yār gelyär mılgırıp,

Gördiğimçe¹⁰⁵⁹ ^ç aşık atar ğalbı zārımda meniñ,
^ç Aşķ u söygige bolup, ser şār¹⁰⁶⁰ gelyär mılgırıp,

¹⁰⁵⁰ ğa:radan: Dikkat çektiiren, baktıran.

¹⁰⁵¹ çeper: Çalışkan.

¹⁰⁵² āzād: Özgür.

¹⁰⁵³ zidine: Karşısına.

¹⁰⁵⁴ dörän: Ortaya çıkan.

¹⁰⁵⁵ do:lı: Dolu.

¹⁰⁵⁶ hürmet: Saygı.

¹⁰⁵⁷ ^ç ahd u peymānım: Sözüm.

¹⁰⁵⁸ ğoynını: Gönünü.

¹⁰⁵⁹ gördüğimçe: Gördükçe:

¹⁰⁶⁰ ser şār: Şehrin sahibi.

Sesleri her hastalığa dār u dermān¹⁰⁶¹ erür¹⁰⁶²,
Sözleri kand u asal¹⁰⁶³, balbār gelyār mılğırıp,

Ĝa:ş ile kirpikleridir her bir anda¹⁰⁶⁴ saf şiken¹⁰⁶⁵,
Bir topar:r¹⁰⁶⁶ gıyız¹⁰⁶⁷ leşkeri , hünkār gelyār mılğırıp,

Men Oraz hiç bir zamānda görmenem¹⁰⁶⁸ hiçbir mutāb
Hāsta halımğa bolup tīmar gelyār mılğırıp. (1396).

Mu:ğalım

Fedākārılık ülgüsü a:ramızda mugallım,
Ya:htı saçya:n güneşdir, dünya:mızda muğallım,
Dünyümüz de hem bugün ferdāmız¹⁰⁶⁹ da muğallım,
Ho:rmet etmek gerekli, rüyāmızda muğallım,
Rahnemadır¹⁰⁷⁰ dünya: hem, ākbımızda¹⁰⁷¹ muğallım,

Muğallımdır bizlere a:k-ğara:nı bildiren,
Yüregimizi, söygi hem, doğrılığa dolduran,
İnsānlığıñ durmuşın, ö:sdüren u:laldıran,
Haķīkatı görkezip¹⁰⁷², hem oña inandıran,
Yanıp dura:n çıradır, ortamızda muğallım,

Ö:z cānını ğayğırma:n, insāna ılm övreden,
Haķi:katıñ ı:şıgnı, dünyāmızda ya:yradan,
Şefkat bi:le bizlere, gova:nç bi:le ser eden¹⁰⁷³,

¹⁰⁶¹ dār-u dermān: ilaç.

¹⁰⁶² erür: Olur.

¹⁰⁶³ kand u asal: Şeker ve bal.

¹⁰⁶⁴ ānda: Orda.

¹⁰⁶⁵ şiken: kırılan.

¹⁰⁶⁶ topar: Bir grup.

¹⁰⁶⁷ gıyız leşkeri: Bir grup kız.

¹⁰⁶⁸ görmānim: Görmem.

¹⁰⁶⁹ ferda:mız: Yarımımız.

¹⁰⁷⁰ rahname: Yol gösteren.

¹⁰⁷¹ a:kbımıza: Sonumuza.

¹⁰⁷² görkezip: Gösterip

¹⁰⁷³ ser eden: Bakan.

Ĝara:ñkılık ga:rşısna, ya:hıtlığı döreden¹⁰⁷⁴,
Hiç öçmecek çı:radır, dünyamızda muğallım,

Oraz a:ydar üstättır meniñ gözümü açan,
Dünyāda muğallımdır, baht hem sa' ādet saçan,
Muğallım bolan yerden, ya:lan ğara:ñkı gaçan,
Onuñ bereketinden insān āsmāna uçan,
Ösüşlere yo:l açan erte:mizde muğallım. (1390)

Müdām Zor¹⁰⁷⁵ Bolar

Yağşılık da ö:zin tanıdan,

A:lkuş alıp derecesi zor bolar, (piragi).

Siz bul haqıqati göze alsañız,
İ:li hōrla:n¹⁰⁷⁶ āhir bir gün hōr bolar,
“İ:liñ güyci si:liñ güyci”diyilen,
Arkası i:l bolan müdām zōr bolar,

İ:li üçi:n yū:rüse ça:psa her ğişi,
Gıyınçılık hem bolsa biter her i:şi,
Bu yo:l da getirmān gövne teşvīşi,
Müdām i:l- i:lāda oña yār bolar,

Her ğişi i:le dāl, ö:zine ça:psa,
Kārūn bolsa dünyāniñ mālını tapsa,
El uzatsa dağ u da:şdan zer ğopsa
Amān¹⁰⁷⁷ ğa:lmaz āhir hār u zār¹⁰⁷⁸ bolar,

İ:le yağşı bolup, i:le i:şlese,
İ:liñ yağşılığna gövün hōşlasa¹⁰⁷⁹,

¹⁰⁷⁴ dö:reden: Ortaya çıkararak.

¹⁰⁷⁵ zor: Güç, Kuvvet

¹⁰⁷⁶ hōrla:n: Zulm eden.

¹⁰⁷⁷ amān: Sağ.

¹⁰⁷⁸ hār u zār: Sefil sersem.

Yamānlar i:l özinden da:şlasa¹⁰⁸⁰,
Ya:ğşılar müdāmā i:lde bar bolar,

Merd yigitler i:l üçü:n berer başını,
İ:l i:şin etmekte çıtmaz ğaşını¹⁰⁸¹,
İ:l üçü:n isleyipp uzak ya:şını,
Müdām i:la:dına havbolar. (Oraz).

Mümķin¹⁰⁸²

Aşıl zātın¹⁰⁸³ bilmeden, göyni¹⁰⁸⁴ yetmezlik etme,
Köhne do:nıñ¹⁰⁸⁵ astında, bir är bolmağı¹⁰⁸⁶ mümķin,

Döstlardan, bilip bilmän, yersiz yere ğile¹⁰⁸⁷ etme,
Çın yürekden saña ol, bir yār bolma:ğı mümķi:n,

Döstun gövnüni algıl¹⁰⁸⁸, hem yene ğadrını¹⁰⁸⁹ bilgil,
Süüşük¹⁰⁹⁰ sözün göñliñe, āzār bolma:ğı mümķin,

Gü:ç kuvvatıña ğa:ra¹⁰⁹¹, döstuñ gönlüñe yara,
Seniñ üçü:n ba:rınıñ¹⁰⁹², bāzār bolma:ğı mümķin,

Hıç kimi kiçi¹⁰⁹³ görme, men-menlik edip yö:rme,
Saña o kiçiniñ hem, derkār bolma:ğı mümķin,

¹⁰⁷⁹ hōşlasa: Mutlu olsa.

¹⁰⁸⁰ da:şlasa: Uzaklaşsa.

¹⁰⁸¹ çıtmaz ğaşını: Halkın derdi olduğu zaman her zaman yanında olur.

¹⁰⁸² mümķin: Mümķün.

¹⁰⁸³ zātın: Varlığı.

¹⁰⁸⁴ gövün: Gönül.

¹⁰⁸⁵ doñın: Kaftanın.

¹⁰⁸⁶ bolmağı: Olması.

¹⁰⁸⁷ ğile etme: Gönül koyma.

¹⁰⁸⁸ algıl: Al.

¹⁰⁸⁹ ğadrını: Değerini.

¹⁰⁹⁰ süüşük sözün: Fazla sözün, yersiz söz.

¹⁰⁹¹ ğara: Bak.

¹⁰⁹² barınıñ: Hepsinin.

¹⁰⁹³ kiçi: Küçük.

Hemme zāda payḥās¹⁰⁹⁴ et, her i:şîñ aslına yet,
Görmän öten zādîñ hem, hüner¹⁰⁹⁵ bolma:ğı mümkin,

Oraz aydar cehd¹⁰⁹⁶ ile, do:stlıqlara ʿahd eyle,
Döstlik bi:le ba:ğlarıñ gülzār bolma:ğı mümkin. (Oraz).

Ne Peyda:¹⁰⁹⁷

Men ya:şımı¹⁰⁹⁸ i:lim¹⁰⁹⁹ için isleyän¹¹⁰⁰,
İ:l bile¹¹⁰¹ bolmadık¹¹⁰², ya:şdan ne peydā,
ʿAqıl-hüşum¹¹⁰³ i:lim için besleyän¹¹⁰⁴,
İ:l için bolmadık hüşdan ne peydā,

Her dürli¹¹⁰⁵ deriden bolar, qulalar¹¹⁰⁶,
Da:ştan¹¹⁰⁷ yasalyo:ndur¹¹⁰⁸ muhkem¹¹⁰⁹ qalālar,
Qala:ñ bolsa gelip bilmez belālar,
İ:şe yaramadık da:şdan ne peydā.

Toйда¹¹¹⁰, hödürlenir¹¹¹¹, her dürli a:şlar,
Ya:sda hödürlenir, her dürli a:şlar,
Kä:si¹¹¹² duyuryo:ndur, kä:si göz ya:şlar,
Ğarın doydurmadık a:ştan ne peydā.

¹⁰⁹⁴ payḥas: Düşünme.

¹⁰⁹⁵ hüner: Meslek.

¹⁰⁹⁶ cehid: Çaba.

¹⁰⁹⁷ peydā: Fayda.

¹⁰⁹⁸ ya:şım: Hayat, yaşam.

¹⁰⁹⁹ i:l: Halk.

¹¹⁰⁰ islemeyän: İsteyeyim.

¹¹⁰¹ bi:le: İle.

¹¹⁰² bolmadık: Olmadık.

¹¹⁰³ ʿaqıl-hüş: Akıl fikir.

¹¹⁰⁴ besleyän: Besliyorum.

¹¹⁰⁵ dürli: Türlü.

¹¹⁰⁶ qula: Kalpak.

¹¹⁰⁷ daş: Taş.

¹¹⁰⁸ yasalya:ndır: Yapılmıştır, örülmüştür.

¹¹⁰⁹ muhkem: Sağlam.

¹¹¹⁰ to:y: Dügün, şölen.

¹¹¹¹ hüdürlenir: İkrām edilir.

¹¹¹² kä:si: Biri, bazısı.

İ:l söygisine¹¹¹³ mehtâç ğarrı¹¹¹⁴, ya:ş¹¹¹⁵ bolar,
 Söygi yo:k yerinde¹¹¹⁶ uruş-kaş¹¹¹⁷ bolar,
 Gözi derden¹¹¹⁸ ğu:rayan¹¹¹⁹ bir ğa:ş¹¹²⁰ bolar,
 Gözi ğura:madık ğa:şdan ne peydā,

Oraz aydar: i:ller bile ya:şa:lıñ¹¹²¹,
 İ:l bile birlikte yollar a:şa:lıñ,
 İ:ş bile, i:llere, önüm¹¹²² daşa:lıñ¹¹²³,
 Ö:nümi bolmadık i:şden ne peydā.

Ortada Bolmasın Ka:ş

Saylav¹¹²⁴ seniñ ü:çindir,
 Gatnaşamaga¹¹²⁵ ğa:şın ba:r,
 Gatnaşıp ğoşulmasañ,
 Bolarsıñ soñunda zār,

Gatnaşmasañ saylava,
 Ö:züñe zulmedersıñ,
 Bolmasa doğru vekil,
 Dāda ni:re gidersıñ,

Sersana¹¹²⁶ bolup durma!
 Ğatnaş intihābāta¹¹²⁷,
 Ğatnaşmasañ na:danlık,
 Bolmaya:r ondan öte,

¹¹¹³ söygi: Sevgi.

¹¹¹⁴ ğarrı: Yaşlı.

¹¹¹⁵ ya:ş: Genç.

¹¹¹⁶ söygi yo:k yerinde: Sevginin olmadığı yerde.

¹¹¹⁷ uruş-kaş: Özellikle çocukların dövüş ve kavgasında kullanılır.

¹¹¹⁸ der: Ter.

¹¹¹⁹ ğura:yān: Kuruyan.

¹¹²⁰ ğa:ş: Kaş.

¹¹²¹ ya:şa:lıñ: Yaşayalım.

¹¹²² ö:nüm: Verim, verimli.

¹¹²³ daşa:lıñ: Taşıyalım.

¹¹²⁴ saylav: Seçim.

¹¹²⁵ gatnaşamaga: Katılmaya.

¹¹²⁶ sersana: Aptal.

¹¹²⁷ intihābāta: Seçime.

Ağız birce¹¹²⁸ ğatnaşñ,
 Saylarsñ, vekiliñi,
 Oқuyıblı¹¹²⁹ vekil bolsa,
 Ğalkındırar i:liñi.

Sen pul alıp rāy¹¹³⁰ berseñ,
 Vekil puluñkı bolar,
 Senin i:şñ düşende,
 Ol hem senden pul alar,

Hāķñ emrine uysañ,
 Sadaķat bi:le ğatnaş,
 Hāzir¹¹³¹ bol rāy bermekde,
 Ortada bolmasın ķa:ş. (1394).

Övrendim

Övrencek¹¹³² diyip yağşı bolış yo:lların,
 Yaman yo:lda bolanlardan övrendim,
 Sı:nla:p¹¹³³ müdām sağı bi:le solların,
 Hemmeleri sına:nlardan övrendim,

Yağşılığı yama:nlardan övrenip,
 Bahār ayın dumanlardan övrenip,
 İnsanlar deñligi nämedir diyip,
 Özin biyik sayanlardan övrendim,

Kā vaķit övrendim, tersine gitti,
 Yama:n gelip yama:nlığı unuttı,
 Övrenmekden söz ornunı¹¹³⁴ tutdı,
 Hemme geķen zamānlardan övrendim,

¹¹²⁸ ağız bi:rce: Hep birlikte.

¹¹²⁹ oқuyıblı: Oku oyan ilimli ve bilimli insan.

¹¹³⁰ rāy: Oy.

¹¹³¹ hāzir: Şimdi.

¹¹³² övrencek: Öğrenecek:

¹¹³³ sı:nla:p: İzleyep.

¹¹³⁴ urunı: Yerini.

Görüp häyinleriñ etyän işini,
 İ:l hakını da:nlamadan¹¹³⁵ işini,
 Sı:nla:p sıdık u sefāñ ya:z u gışını,
 Sādıklığı, hāinlerden övrendim,

Ĥ āin eden işi göñlime yakma:n,
 Zālımlar i:la:dñ ĥālına bakma:n,
 Hiç birisi zālım nepsini yıkma:n¹¹³⁶,
 ‘ Adāleti men onlardan övrendim,

‘ Adālet etmeden zulmedenlerden,
 Şeytān la‘ in yo:luna gidenlerden,
 İymānsız ya:şayıp hem ötenlerden,
 Do:grulığı men onlardan övrendim,

Göñliñe yakmasa her erbet¹¹³⁷ işler,
 Oña mā’ il bolsañ, vicdanıñ dişler,
 Sādık bolsañ, vicdān anıñ tıraşlar,
 Sıdık u sefā men a:nımdan övrendim,

Loqmān hekim aytya:r: aĥlākı müdām,
 Bet aĥlāk bolanı, sıynlayıp davām,
 Maña berdi añ¹¹³⁸ hem payĥās o Ĥüdām,
 Men edebi edebsizden övrendim,

Oraz aydar: ka:ş¹¹³⁹ yağşılık kān bolsa,
 Yağşılar köpelip¹¹⁴⁰, dünyāğa dolsa,
 Yağşılarnıñ a:dı müdām ulalsa¹¹⁴¹,
 Bu diymegi yağşılardan övrendim.

¹¹³⁵ da:nlamadan: Çekinmeden.

¹¹³⁶ yıkma:n Ortadan kaldırman.

¹¹³⁷ erbet: Kötü.

¹¹³⁸ añ: Fikir, düşünce.

¹¹³⁹ ka:ş: Keşke.

¹¹⁴⁰ köpelip: Çoğalıp.

¹¹⁴¹ ulalsa: Yükselse, büyüse.

Ö:zimizçe Görelîñ

İnsa:na insānça, bakma:nı bilseñ,
 Köpeler dostlarıñ, azalar duşma:n,
 Eger, men-menlik yo:lına girseñ,
 Bir gün yeke ga:lıp, edersiñ puşmān,

Onda, puşmānlıqdan, ھاyır tapılmaz¹¹⁴²,
 Dost men “diyseñ inanmazlar sözüñe”
 Darīga:¹¹⁴³, bul dünya hem saña yakmaz,
 Bi:rleri gelip bakmaz yüzüñe.

Şuniñ içün gel, şu günden başlayıp,
 Her biregi¹¹⁴⁴, ö:zimizçe görelîñ,
 Köhne¹¹⁴⁵ kīne, duşmānlığı taşlayıp,
 Bi:lelik, dostlıkda, dövür¹¹⁴⁶ süre:liñ. (1394)

Parāhat Kepteri 47

Parāhat ya:şayış, parāhat durmuş,
 İnsāna gerekli, i:ymit¹¹⁴⁷ ya:lı,
 Para:hatı goraymağım insāna,
 Gereklidir, süñgi¹¹⁴⁸ hem eti ya:lı,

Parāhatlık bi:le göneniyār cānlar,
 Gelin indi¹¹⁴⁹ gönensin bu cānımız,
 Uruş yok yerinde parāhatlıkta,
 Gül-gülzāra dönsün biziñ ya:nımız.

---

¹¹⁴² tapılmaz-: Bulumaz.

¹¹⁴³ darīgār: Darlanar.

¹¹⁴⁴ her birege: Her birisine.

¹¹⁴⁵ köhne: Eski.

¹¹⁴⁶ dövür: Devir.

¹¹⁴⁷ i:ymit: Yiyecek (Gıda).

¹¹⁴⁸ süñki: Kemiği.

¹¹⁴⁹ indi: Şimdi.

Parāḥa:tlık bi:le a:bat bolar üy¹¹⁵⁰,
 Parāḥātlik a:su:dalık¹¹⁵¹ getirer,
 Uruş bi:le bitmez hi:çbir gereğiñ,
 Parāḥātlik ulı i:şler bitirir.

Parāḥātlik ğo:vılığı bilmäne,
 Geliñ indi näçe¹¹⁵² sözü diñläli,
 O:natlığı bilip parāḥātlığıñ,
 İ:şimizi bu sözlere diñläli.

On äir yüz on iki hicrī yılında,
 Türkmenleriñ Etrek¹¹⁵³ a:dlı i:linde,
 Şā^c ir ustād Azādiniñ üyinde,
 Me:lle¹¹⁵⁴ su:lu çoşğın deryāñ boyında¹¹⁵⁵,
 Bir oğlancık dünyā gözünü a:çdı,
 Büşlük¹¹⁵⁶ sesi etrek i:line ça:şdı¹¹⁵⁷,

Ga:rrı ya:ş¹¹⁵⁸ u:lular ḥabar boldılar,
 Azādiniñ üyüne üyşüp¹¹⁵⁹ geldiler,
 O gün a:dlı şā^c ir ulı toy berdi,
 Mihmānı¹¹⁶⁰ garşıla:p¹¹⁶¹ ğucağın¹¹⁶² gerdi,
 Ğutladılar oña oğlın bolanını,
 Begence¹¹⁶³ gövniniñ da:şıp dolanı,

---

¹¹⁵⁰ üy: Ev.

¹¹⁵¹ a:su:dalık: Sakinlik.

¹¹⁵² näçe: Kaç.

¹¹⁵³ etrek: Mahdumkul'unun doğduğu köy.

¹¹⁵⁴ me:le : Bol sulu nehir.

¹¹⁵⁵ boyunda: Yakınında.

¹¹⁵⁶ büşlük: Haberi.

¹¹⁵⁷ ça:şdı: Yayıldı, duyuldu.

¹¹⁵⁸ ya:ş: Genç.

¹¹⁵⁹ ü:yşip: Toplanıb.

¹¹⁶⁰ mihmānı: Misafiri, konuğu.

¹¹⁶¹ ğa:rşıláp: karşılayıp.

¹¹⁶² ğocağına: Kucağına.

¹¹⁶³ be:gence: sevince.

Azādiniñ yü:züne gülüp bahtılar,
 Yañı bolan çağañ a:dın taqdılar,
 Onıñ adı Maḥdumkılı ğo:yıldı,
 Ol oğlana öñden bahtlı di:yildi,
 A:tarıldı¹¹⁶⁴ egrit¹¹⁶⁵ ulı ğa:zanlar¹¹⁶⁶,
 Hem yıǵnaldı¹¹⁶⁷ sözü sāza düze:nler,

Şa:ğıldap go:yberdi,¹¹⁶⁸ baǵsı¹¹⁶⁹ sesini,
 Şamāl¹¹⁷⁰ a:lıp gitdi toyıñ iysini,
 Etrek o gün toyda günü batırdı,
 Enesi ğo:yınında¹¹⁷¹ çağa yatı:rtı. (Oraz)

Pıraǵınıñ Manzūm Tercime- i Hālı (2)

Maḥdumkılı çapala:p yö:r¹¹⁷² o:ynaşıp,¹¹⁷³
 Deñ düşları¹¹⁷⁴ bi:len co:şıp ğaynaşıp,
 Çapıp çıkyo:r düyeleriñ¹¹⁷⁵ üstine,
 Käde barya:r leyli saçlañ astına,
 Käde bolsa ğa:vun¹¹⁷⁶ ğa:vun oynaya:r,
 Oğlanlarıñ şo:kını¹¹⁷⁷ go:la¹¹⁷⁸ yayraya:r¹¹⁷⁹,

A:k derek-gö:k derek¹¹⁸⁰ oyunlañ¹¹⁸¹ bi:ri,
 A:k çägeniñ¹¹⁸² üstem oyunuñ yeri,

¹¹⁶⁴ a:tarıldı: Hazırlandı.

¹¹⁶⁵ egrit: Aşırı büyük ve çok kazan.

¹¹⁶⁶ ğazanlar: Kazanalar

¹¹⁶⁷ yıǵnaldı: Toplandı.

¹¹⁶⁸ şa:ğıldap go:yberdi: Aniden başladı.

¹¹⁶⁹ ba:ǵsı: Ozan.

¹¹⁷⁰ şamāl: Rüzgar.

¹¹⁷¹ ğo:yınında: Kucağında.

¹¹⁷² çapala:p yö:r: Koşarak.

¹¹⁷³ çä:palabyö:r o:ynaşıp: Koşarak oynuyorlar.

¹¹⁷⁴ deñ do:şları : Aynı yaşta olanları.

¹¹⁷⁵ düyeleriñ. Develerin.

¹¹⁷⁶ ğa:vun: Kavun.

¹¹⁷⁷ şo:kını: Sesini.

¹¹⁷⁸ go:la: Çölde mevsimlik hayvanların kaldığı yer.

¹¹⁷⁹ yayraya:r: Yayılıyor.

¹¹⁸⁰ a:k derek gö:k derek: Çocuklar arsanda oynanan bir oyunun adı.

¹¹⁸¹ oyunla:ñ: Oyunların.

¹¹⁸² çä:geniñ: Kumun.

Oynamak isleyär onlarıñ gövni,
 Oyunsız geçmeyär ça:ğaniñ günü,
 Oyundan ya:dan¹¹⁸³ so:ñ üyine barya:r,
 Enesine barıp gucağın giryär,

Enesi gucağına alıp ça:ğasın,
 Siypalap¹¹⁸⁴- siypalap kaçıp ça:gesin,
 El yüzünü yuvıb¹¹⁸⁵ sıyrar¹¹⁸⁶ enesi,
 Onı cāndan ‘ ezizi göryär enesi,
 Ondan soñ o ça:ğa nānını¹¹⁸⁷ iyyär,
 Nānın iyp bolan so:ñ elini yuvya:r,

Yene depä¹¹⁸⁸ çıkya:r oynamak üçi:n,
 Deñ- düşları bile ya:ylamak¹¹⁸⁹ üçi:n,
 Şöydip¹¹⁹⁰ näçe a:ylar, näçe yıl ötdi,

Pırağıniñ Manzüm Tercime- i Halı (3)

Mağdumkılı ya:şab yedi ya:şını,
 Oquma:ğa goşdı ya:şca¹¹⁹¹ başını,
 Günde erti:r¹¹⁹² turup oquva barya:r¹¹⁹³,
 Ğolak a:sıp¹¹⁹⁴ taze sapağını¹¹⁹⁵ alyar,
 Tekrārlıyor sapağını mektebde,
 Hemmelerden öñde usül edebde,

¹¹⁸³ ya:dan: Yorulan.

¹¹⁸⁴ sıypalap: Sıvazlayarak.

¹¹⁸⁵ yuvıp: Yıkayıp.

¹¹⁸⁶ sıyrar: Temizler.

¹¹⁸⁷ nānını: Yemeğini.

¹¹⁸⁸ depe: Tepeye.

¹¹⁸⁹ ya:ylamak : Ok yay oyunu.

¹¹⁹⁰ şöydip: Böylece.

¹¹⁹¹ ya:şca: Çok erken yaşta.

¹¹⁹² erti:r: Sabah.

¹¹⁹³ barya:r: Gider.

¹¹⁹⁴ ğolak asıp: Dinleyerek.

¹¹⁹⁵ sapağını: Derasini.

Ūstadiñ so:rağına coğāblar¹¹⁹⁶ beryār,
 Bilmedigni bilcek bolıp urunya:r¹¹⁹⁷,
 Zihīnli oқuvçı sabaq övrenyār,
 Tenbelliktir yaltalıgı yigrenyār¹¹⁹⁸,
 Günde oқuyanını¹¹⁹⁹ bilip gelyār ol,
 Deñ- düşları içinde ilki¹²⁰⁰ bolya:r ol,

Oқuvda dōstlarına yardım yetiryār,
 Buyrulan i:şleri bi:rdem bitiryār,
 Oқuvniñ yanında şi' r kitapları,
 Oқuya:rda açya:r täze bābları¹²⁰¹,
 Az-azdan övrenip goşğı¹²⁰² bitmegi¹²⁰³,
 Görkezip¹²⁰⁴ atası şi' r düzetmegi,

Kümiş, yö:ne i:şem eline alyar:r¹²⁰⁵,
 Bu i:şlerde ata bağışan¹²⁰⁶ bolya:r,
 Şöyle o:ba¹²⁰⁷ oқuvı bitmeli boldı,
 Oқuv üçi:n Hivä gitmeli boldı. (Oraz).

Prağının Manzūm Tercime- i Hālı (4)

Mağdumқulı Şirğazıda oқap yö:r,
 Şi' r san' atında hālı do:қap yö:r,
 Doқmasınıñ erşini¹²⁰⁸ yö:regiñ tāri¹²⁰⁹,
 Sünbülден argacı¹²¹⁰ yüpekden¹²¹¹ yārı,

¹¹⁹⁶ coğaplar: Cevaplar.

¹¹⁹⁷ urunya:r. Çaba gösteriyor.

¹¹⁹⁸ yigrenyār: Uzak duruyor.

¹¹⁹⁹ okuyanını: Okuduğunu.

¹²⁰⁰ ilki: Birinci.

¹²⁰¹ bābları: kapıları.

¹²⁰² goşğı: Şiir.

¹²⁰³ bitmegi: Yazmayı.

¹²⁰⁴ görkezip: Gösterip.

¹²⁰⁵ Kümiş yöna i:şem eline altya:r: Kuyumculuk mesleğinde öğreniyor.

¹²⁰⁶ bağışan: Yardım eden.

¹²⁰⁷ o:ba: Köy.

¹²⁰⁸ erşini: Çözgüsünü.

¹²⁰⁹ tarı: ipliği.

¹²¹⁰ argacı:Atkısı.

Ya:dama:n¹²¹² i:rikmān¹²¹³ ʿilm alya:r ol,
 Şi' r san' atında ustād bolya:r ol,

Payhās¹²¹⁴ bināsını ğaldırıp barya:r,
 ʿ Akıl kāselerini doldurıp barya:r,
 Gi:celer hem çılçıl¹²¹⁵ çīraġıñ ya:nında,
 Görünyār Meñli ħanı ö:z diyārında,
 Ğoşġı bityār¹²¹⁶ ʿ ışķı üçi:n o:ylanya:r¹²¹⁷,
 Şi' r düzedip¹²¹⁸ i:li üçi:n ġamlanya:r,

İ:la:dınıñ durmuşına oylanya:r,
 Cuvra:p¹²¹⁹ duran i:li üçi:n söyleyār,
 İ:la:dı ya:dında otursa- tursa,
 Yāri ya:da düşyār güläle¹²²⁰ ġörse,
 Ayralıķda diyārımı ya:dlaya:r,
 Meñli adlı niġārımı ya:dlaya:r,

Şunda da¹²²¹ çıdaya:r¹²²² hicrān o:dına,
 Oķaya:r ol baķma:n¹²²³ başġa zādına,
 Şöyle bütin üç yıl Maħdumķulımız,
 Şirġazı da boldı, ustād ulımız. (Oraz).

Pıraġınıñ Manzūm Tercime- i Ĥālı (5)

Maħdumķulı şā' ir üyüne ba:rdı,
 Salām berip atāñ a:lında¹²²⁴ durdu,

¹²¹¹ yūpeten: İpekten.

¹²¹² ya:daman: Yorumadan.

¹²¹³ i:rikmān: Bıkmadan.

¹²¹⁴ payhās: Akıl.

¹²¹⁵ çılçıl: Lamba.

¹²¹⁶ bitiya:r: Yazıyor.

¹²¹⁷ o:ylanya:r: Düşünüyor.

¹²¹⁸ düzedip: Şiir yazarak.

¹²¹⁹ cuvra:p: Çabalayıp

¹²²⁰ güläle: Eksiksiz.

¹²²¹ şunda da: Öyle ise hem.

¹²²² çıdaya:r: Sabr ediyor.

¹²²³ baķma:n: Düşünmeden.

¹²²⁴ a:lında: Önünde.

Görüşdi¹²²⁵ ğardaş-dır dōst yār bilen,
 Görüşmäne ba:rdı dildārı bilen,
 Yö:ne yo:l bermedi Meñliñ ğardaşı,
 A:vı¹²²⁶ boldı o:nda na:n bilen aşı,

Meñlini berdiler başğa bir cāya,
 Maḥdumkuliñ başı düşdi ğovġāya,
 Söygide ol maḥsadına yetmedi,
 Her näçe urınsa sözi bitmedi,
 Çın¹²²⁷ söygisi boldı i:l- i:la:dına,
 Her zaman yetdi i:liñ dādına¹²²⁸,

İ:li üçi:n ata mündi¹²²⁹ savaşdı,
 Yigit ba:rı onın da:şına¹²³⁰ üyşdi¹²³¹,
 Savaşı i:liniñ armānı boldı,
 Sözleri derdleriñ dermānı boldı,
 İ:li üçi:n ayamadı¹²³² cānını,
 Yigitlere beredi öġüt kânini,

Hemīşe¹²³³ urnuġup¹²³⁴ i:l üçi:n ça:pdı,
 İ:la:d yü:rek sözün sözünde tapdı¹²³⁵,
 Şöyle Maḥdumkuli ğazandı ulı a:d,
 Onıñ sözlerini söyüşti i:la:d. (Oraz)

---

¹²²⁵ görüşdi: Selamlaştı.

¹²²⁶ a:vı: Zehir.

¹²²⁷ çın: Gerçek.

¹²²⁸ dādına: İmdadına.

¹²²⁹ mündi: Bindi.

¹²³⁰ da:şına: Dışına.

¹²³¹ üyşdi: Toplandı.

¹²³² a:yamadı: Acımadı.

¹²³³ hemīşe: Her zaman.

¹²³⁴ urnuġıb: Uġraşıp.

¹²³⁵ tapdı: Buldu.

Pıraqınıñ Manzūm Tercime- i Hālı (6)

Maħdumķulı söz sözledi her bābdan¹²³⁶,
 Ma' nā a:lıp i:le berdi kitābdan,
 Tanıtdı i:la:da yağşı- yamanı,
 Tanıñ deydi: bedev bi:le çamanı¹²³⁷,
 Merd bi:le nāmerdiñ parķın bildirdi,
 Ya:ğşı yaman söziñ nırķın¹²³⁸ bidirdi,

Ayttı yigitlere etcek i:şini,
 İymāñ¹²³⁹ diydi nāmerd a:şını,
 İymek içmek giymek diymek baārada,
 Yağşı- yaman parķın¹²⁴⁰ duymaķ bārada,
 Başğada durmuşıñ dürli ya:nlarını¹²⁴¹,
 Sözüñ dünyāsınıñ dürli kâ:nlerini,

Beyān edip Maħdumķulı Pıraqı,
 Sözü bolıp i:le dilde yara:ğı,
 Tükenmez söygisin berip i:line,
 Bülbül bolup i:la:dınıñ güline,
 Ölmez yitmez a:dı ele getirdi,
 Oraz bu manzūma şunda ğutardı¹²⁴². (Oraz)

Sakla¹²⁴³

Allāhım sen bizi, a:zmaķdan¹²⁴⁴ sakla!
 Yersiz qahır edip ğı:zmaķdan sakla!
 Mertler bi:le nā:me bolsaķ bolanı¹²⁴⁵!
 Nāmerdiñ ğurduğı duzaķdan¹²⁴⁶ sakla!

¹²³⁶ her bābdan: Her konuda.

¹²³⁷ çamanı: Yorga olmayan.

¹²³⁸ nırķın: Değerin.

¹²³⁹ iymāñ: Yemeyin.

¹²⁴⁰ parķın: Farkını.

¹²⁴¹ ya:nların: Yolların.

¹²⁴² ğutardı: Bitirdi.

¹²⁴³ sakla: Sakla, koru.

¹²⁴⁴ a:zmaķdan: Yoldan çıkmak.

¹²⁴⁵ bolanı: Olanı.

Ya:radan yād¹²⁴⁷ etme i:limden meni!
 Bülbül meni ayırma gülümden meni!
 Can ba:rıça¹²⁴⁸ ene dilde söyleyin!
 Bīgāne etmegil dilimden meni!

İ:liñ ü:çin muhkem bağla bi:liñi!
 Sevāp i:şe, sen açık tut eliñi,
 Sevāplar ğazanıp i:l ile bolsañ!
 Bi:-vaqt hazān u:rmaz bağda gülüñi!

Sen

Ay diyseler doğru dāl, asıl günüñ ö:zi sen,
 Sensiz hayātda tat yok, yaşayışıñ du:zi¹²⁴⁹ sen,

Sadākatıñ ülgesi muhabbetiñ gülkisi,
 Söygi mihriñ hemmesi, ıışkıñ gülzār düzi sen,

Ey ene! Ey ı ayāl! Durqın¹²⁵⁰ tapmasın zavāl,
 İnsānlığıñ bī-misāl maşğalanıñ¹²⁵¹ ö:zi sen

Şāh ferd sen, ğazāl sen yöregimde özel sen,
 Şerī^c at dünyasınıñ i:ñ o:vadan¹²⁵² sözi sen,

Söyilmāñdir¹²⁵³ ārzüm sıylanmāñdır islegim,
 Oraz aydar: ı ömrimiñ, bahārı sen ya:zı sen. (Oraz)

¹²⁴⁶ duzağdan: Tuzaktan.

¹²⁴⁷ ya:d: Bīgāne, yabancı.

¹²⁴⁸ ba:rıça: Oldukça.

¹²⁴⁹ du:zi: Tuzu.

¹²⁵⁰ durqın: Heybetin, duruşun.

¹²⁵¹ maşğalanıñ: Ailenin.

¹²⁵² i:ñ o:vadan: En güzel.

¹²⁵³ söyilmāñdir: Sevilmemiş.

Sen Meniñ

Ser ü nāzım gülserim, rūh u revānım sen meniñ,
Açılan gül ba:ğ arā, ārām u cānım sen meniñ,

Diymeden, her bir sözi añlab¹²⁵⁴ hem-de añladıp,
Üme düşyän¹²⁵⁵, çiz¹²⁵⁶ fehm¹²⁵⁷ ü nuktedānım¹²⁵⁸ sen meniñ,

Sen muğallım, sen e:ne hem, sen bu insān ülgisi¹²⁵⁹,
Heme insānlık düzinde, qahramānım sen meniñ,

Sensiz olmazdı, bu dünyāda, insāndan nişān,
Bu heme insānlığa, nām u nişānım sen meniñ,

Bu Oraziñ islegidir heme erkek hem ‘ ayāl,
Birleşip deñlik edip bol insānım sen meniñ. (1396).

Sı:n edin¹²⁶⁰

Göñlim sen hemişe¹²⁶¹ bo:ş bol kīneden¹²⁶²,
Alkış et insāna, dilden si:n eden,
Duşmāna hem senden bolmasın kīne,
İnsāna yağşılık yo:kdır kīneden,

Söygi bile yürek tapar güyç kūvvat,
Söygi bile di:nçlik¹²⁶³ tapar ādamzād¹²⁶⁴,
Söygi bile bolar dünyālar ābād¹²⁶⁵,
‘ Ömrinde yağşılık görmez kīn eden,

¹²⁵⁴ añlab: Anlab.

¹²⁵⁵ üme düşyā:n: Yol gösterim, işaret edenim.

¹²⁵⁶ çiz: Şey.

¹²⁵⁷ fehm: Anlama.

¹²⁵⁸ nuktedānım: Bilenim.

¹²⁵⁹ ülgisi: Örneği.

¹²⁶⁰ sı:n edin: Dikkat edin.

¹²⁶¹ hemişe: Her zaman

¹²⁶² kīneden: Kūskünlükten.

¹²⁶³ di:nçlik: Rahatlık.

¹²⁶⁴ ādamzād: İnsanoğlu.

¹²⁶⁵ ābād: Şen, Güzel.

Bilene bu sözler dōstuñ sözüdir,
 K̄inesiziñ müdām a:çık yüzüdir,
 Dōstları Oraziñ görer gözüdür.
 Biler bu sözleri her bir sı:n eden. (Oraz).

Su ve Güzellik

Güzellik nāme diyip so:radım¹²⁶⁶ sudan,
 Su özünü ı:rap¹²⁶⁷ a:ylandı¹²⁶⁸ aktı,

A:ylakdan- a:ylağa¹²⁶⁹ urıp özini,
 Käde öñe - käde, men ya:na baqdı,

Dedi: bul güzellik bir yerde durma:n,
 Meniñ şu:lap a:rıqlarda a:kışım,

Yere siñsem, göge uçsam meyli¹²⁷⁰ dep,
 Su:sa:n yeri dolup, meniñ ya:kışım¹²⁷¹,

Hem güzellik, yere kömek¹²⁷² etmegim,
 Gö:gersin¹²⁷³ dep, dürlü- dürlü nabātlar¹²⁷⁴,

Hem boy çekip ulalsın¹²⁷⁵ ağaçlar,
 Hem güllesin¹²⁷⁶ yerde biten ba:r zātlar,

Güzelliktir, güllap meyve berişi,
 İnsānlarñ ondan hāsıl a:lmağı,

---

¹²⁶⁶ soradım -: Sordum.

¹²⁶⁷ ı:rap: Sallanarak, salınarak.

¹²⁶⁸ a:ylandı -: Dolandı.

¹²⁶⁹ a:ylakdan-a:ylaāa: Girdaptan girdaba.

¹²⁷⁰ meyli: Evet.

¹²⁷¹ ya:kışım: Sulayışım.

¹²⁷² kömek: Yardım.

¹²⁷³ gö:gersin -: Göyersin.

¹²⁷⁴ naba:tlar .Bitkiler.

¹²⁷⁵ ulalsın: Büyüsün.

¹²⁷⁶ güllesin: Güzel olsun.

Gözelliştir şöyle bolup duruşı,
Hem durmuşun ö:süp gö:vı bolmağı¹²⁷⁷

Sülmüräb

Sallanı¹²⁷⁸ nāzi bi:len, dildār geliya:r sülmüräb¹²⁷⁹,
Ba:r gözellerden gözeli, ol yār gelyär sülmüräb,

Gelişinden hasta cānım, rāhat alya:r elmüdām,
Ol meniñ, bu cānıma tımar¹²⁸⁰ gelyär sülmüräb,

Bo:yları şemşāddur¹²⁸¹, bu ba:ğımnıñ hem zīneti¹²⁸²,
Şehd ü şeker a:lmadır, hem nār gelyär sülmüräb,

Sözleri rāhat berer, hem baqışı cān kuvvatı,
Do:dağı bāğül anab¹²⁸³, balbār¹²⁸⁴ gelyär sülmüräb,

Gözi şahlā kadı rā' na, özidir murça meyān¹²⁸⁵,
Dişleri misli sade^f, dür var gelyär sülmüräb,

Oraziñ cān rāhatı hem dā'imālık¹²⁸⁶ hemdemi,
Hem edebli hem usullı yār geliyor: sülmüräb,

Süyüp Ya:şa¹²⁸⁷

Yigrenç¹²⁸⁸ bir i:ş bitirmez, ya:şasañ süyüp ya:şa,
Şeytān yo:lına gitmān, sen Hāka uyıp ya:şa,

¹²⁷⁷ olmağı: Olması.

¹²⁷⁸ salanıb: Naz edib.

¹²⁷⁹ sülmüräb: Nazlı nazlı oturmak.

¹²⁸⁰ tımar: Düzenleme, yola salma.

¹²⁸¹ şemşād: Uzun ağaç.

¹²⁸² ziyneti: Süsü, güzel görünüşü.

¹²⁸³ anab: Hünnap.

¹²⁸⁴ balbār: Kanatlı olan.

¹²⁸⁵ murça meyān: İnce belli.

¹²⁸⁶ dā'imālık: Sürekli.

¹²⁸⁷ süyüp ya:şa: Severe^k yaşa.

¹²⁸⁸ yigrenç: Çok kötü.

Doğrılığını pişer et, egriden endişer et,
Pâli yağışı kişer et, ya:manı gö:yıp ya:şa,

Erkde¹²⁸⁹ tutup dilini, işe ba:ğla bi:liñi,
Harāmdan çek eliñi, halāldan do:yıp ya:şa,

Hem i:l i:lad üçi:n hem ʿadl¹²⁹⁰ hem dād üçi:n,
İ:şlep sen yağışı a:dı, cahānda alıp ya:şa. (1393).

Şa:ir

Parāḥātılık, i:la:laşık hem dostluk,
Yer yüzünde yaraşığı¹²⁹¹ insāniñ,
Ġanı:mılık¹²⁹² hem uruş düşmānlık bolsa,
Āzarı āpeti¹²⁹³ derdi, bu cāniñ,

Bolmasın bolmasın uruş bolmasın,
Müdām bolsun cahānımız parāḥāt.
A:k kepteri sulḥuñ āsmānımızda,
Havalansın, uçsun hemişe¹²⁹⁴ raḥāt,

Hemme tutsun parāḥātılık toyların,
O:ñat armānları bitsin insāniñ,
Uruş a:dı biten yitip¹²⁹⁵ cahānda,
Keşki gı:ynanışı¹²⁹⁶ yitsin insāniñ,

Şöyle ārzūsı ba:r şāir yüreginiñ,
Bu ārzūyu hemme insān i:slegi,¹²⁹⁷
Ġoyiñ¹²⁹⁸ indi biten bitsin bu i:slek,

¹²⁸⁹ erkde: İhtiyarında, kendi idarende.

¹²⁹⁰ ʿadl: Adalet.

¹²⁹¹ yaraşığı: Güzelliği.

¹²⁹² Ġanı:mılık: Savaşta elde edilen mal.

¹²⁹³ a:peti: Afeti.

¹²⁹⁴ hemişe: Her daim .

¹²⁹⁵ yitip: kayıp olmak.

¹²⁹⁶ gı:ynanışı: Zorlanması.

¹²⁹⁷ is:legi: İsteği.

Çünkü hemmeleriñ yeksân¹²⁹⁹ i:slegi,

Şa:ir ve Güzellik

Şa:ir hem dillendi¹³⁰⁰ güzellik haqda,
İnsân güzel, parâhatlık güzellik,
Yer yüzünde gö:vı ya:şayış ça:kda¹³⁰¹,
Bir-bi:rege¹³⁰² yardım dostluk güzellik,

Depe:ler¹³⁰³ hem düzler, da:glarda, güzel,
Ba:glarımızda biten¹³⁰⁴ güller hem güzel,
İ:şden ö:nyor insânların geregi,
Dünyâda i:ş etyo:n¹³⁰⁵ eller hem güzel,

A:y hem güzel, gün hem güzel yıldız da,
Âsmân güzel, ene yermiz hem güzel,
Hemme yağşı söz diymek¹³⁰⁶ güzellik,
Söz diyen ya:kımlı durmız hem güzel,

Söygi bi:le sa' âdetli yaşasañ,
Ça:ğa güzel, ene güzel dil güzel,
İşanç¹³⁰⁷ bi:le parâhatlı ya:şasañ,
A:ta güzel, oğıl güzel, i:l güzel,

Söygi bi:le tabi'atta gara:sañ,¹³⁰⁸
Su: da güzel ga:r da güzel, yel güzel,
İnsân ü:çin becermege ya:rasañ,
İ:ş de güzel, ö:nüm güzel gül güzel,

¹²⁹⁸ göyiñ: Bırakın.

¹²⁹⁹ yeksa:n: Bir tek.

¹³⁰⁰ dille:ndi : Sesini çıkardı.

¹³⁰¹ ça:kda: O zamanda.

¹³⁰² bir-birege: Birbirine.

¹³⁰³ de:peler: Tepeler.

¹³⁰⁴ biten: Yetişen.

¹³⁰⁵ etyân: Eden.

¹³⁰⁶ di:mek: demek.

¹³⁰⁷ işanç: İnam..

¹³⁰⁸ gara:sañ: Baksan.

Hāvva! Gözel ya:şap ya:ylamaqlar hem,
 Ö:nümlü bolaysa ya:şayıqlarıñ,
 Gözellik insāna o:ylamaqlar¹³⁰⁹ hem,
 O:yiña¹³¹⁰ berāber bolsun işleriñ. (Oraz).

Tamā^c 1311

Sen yārdan tamā^c et, vefadardan tamā^c et,
 Her kimden tamā^c etme, bīribārdan¹³¹² tamā^c et,

Her kim saña yār bolmaz, ğamiña ğamḥōr¹³¹³ bolmaz,
 Ğıyı:n günde bekār bolmaz, mededkārdan¹³¹⁴ tamā^c et,

Tamā^c yo:lına gitme¹³¹⁵, tamā^c kār bolıp ötme,
 Her kimden tamā^c etme, o dildārdan, tamā^c et,

Oraz tamā^c kin¹³¹⁶ bolma, tamā^c edip ğamġin¹³¹⁷ bolma,
 Zār ān u ĩn¹³¹⁸ bolma, girdikārdan tamā^c et. (1396).

Tāzelenmedik¹³¹⁹

Tāze gün diydik tāzelenmedik,
 Tāzelige ğarşı geldik bilmedik,
 Yüz yo:l geldi tāzeligimiz üçı:n,
 Olardan bi:rini sayla:p¹³²⁰ almadık,

Her bir tāze zāda¹³²¹ ğa:rşı geldik biz,
 Kōhne¹³²² uyıp tāzelige güldük biz,

¹³⁰⁹ o:ylamaq: Düşünmek.

¹³¹⁰ o:yiña: Fikrine.

¹³¹¹ tamā^c: Ummak.

¹³¹² bīribārdan: Yüce Allah'tan.

¹³¹³ ğamḥōr: Sırdaş.

¹³¹⁴ mededkārdan: Allah'dan.

¹³¹⁵ tamā^c yo:lına gitme: Başkasından bir şey umma.

¹³¹⁶ tamā^c kin bolma: Benden bir şey umma, bekleme.

¹³¹⁷ ğamġin: Dertli.

¹³¹⁸ ān u ĩn: Şu bu.

¹³¹⁹ tāzelenmedik: Yenilenmedik.

¹³²⁰ saylap: Seçip.

¹³²¹ zāda : şeye.

A:çılmadan bahār ayda solduğ biz,
A:ğaç bolup dürli meyve dolmadık,

Geliñ biraz a:nımıza¹³²³ geläliñ,
Doğrı tazeligi onla:p¹³²⁴ añla:lñ,
Ö:zimizi öñçilleri¹³²⁵ diñläliñ,
Bolmasa gör bu dünyāda ğa:lmadık,

Oraz aydar düşünen soñ sözläli,
Bu günü däl, erteleri¹³²⁶ gözläli,
Birlik edip duşmān bağrın du:zla:lı,
Şunda biliñ ayak astı bolmadık,

Toprak Bol

İ:liñ saña minnet ğoysa, buysañdır¹³²⁷,
Sen i:l ü:çin, bi:şip, yanıp kül bolğıl,
İ:l ina:mı, b:ar ömrüñe işañdır,
İ:l yo:lına, sen döşelcek¹³²⁸ gül bolğıl,

İ:l islese, o:d bol, suv bol, toprak bol,
İ:l üstine, sāya bolcağ yaprağ bol,
İsleseñ gızıl bol, ğayrımız a:k bol,
İ:liñ ü:çin yügürmekte yel bolğıl,

İ:liñ övdikçe, sen ö:ziñ kiçel¹³²⁹,
Göñliñe girmesin, kettelik sāhel,
Yene ğa:barma, çeşme bīmehel¹³³⁰,
İ:l i:şin etmekde, su sil bolğın,

¹³²² köhne: Eski.

¹³²³ a:nımıza: Kendimize.

¹³²⁴ onlap: Anlayıp.

¹³²⁵ öñçilleri: Aksakalları, önden gidenleri.

¹³²⁶ erteleri: Yarınları.

¹³²⁷ buysañdır: Mutluluktur.

¹³²⁸ döşelcek: Serilecek.

¹³²⁹ kiçel: Alçal.

¹³³⁰ bi:-mehel: Zamansız.

İ:ld̄e ulılar ba:r hem de kiçi ba:r,
 Tapıp bilsen, yö:reḡin hem i:çi bar,
 Yama:nlık etmekden, mudām ga:çiber,
 İ:şi bitirmekte, müdam çi:l bolgın,

İ:l islese, a:rpa hem bol, boğda:y bol,
 İ:lin ü:çin mümkinçilik¹³³¹ ya:ğday bol,
 Zaḥmet ü:çin kandit bol, aday bol,
 İ:l derdin aytmağda, sayrağ dil bolğıl,

Oraz! bu ba:rlıgıñ iliñ bi:ledir,
 Ğo:nmagıñ, uçmağıñ ḥıyaliñ¹³³² bi:ledir
 İ:l mudāma ḥovandārın bolandır,
 İ:l i:şinde güyçli, tupan, yel bolğıl,

Türküm Sen

Maña a:ğa, maña i:ni, her kim sen,
 Aydanıñda, sözleriñde bir kim sen,
 Ğo:vancım sen, Türkmenim sen, Türküm sen,

Seniñle bahārdır buz do:lu gışlar,
 Seniñle sayraşar, bülbüller¹³³³ gışlar,
 Seniñle gurūrlı, ya:şalan ya:şlar,
 Dövirim sen, dövrānım sen erkim sen,
 Ğururım sen, Türkmenim sen, Türküm sen,

Bolıp dursañ bolya:r elimde erkim,
 Ö:zlüğe ğo:vanyar cahānda her kim,
 Oguzlukta müdāmtut ya:lı berkim,
 Bu cahānda gurūrım sen görküm sen,
 Türkmenim sen, dayancım sen, Türküm sen,

¹³³¹ mümkinçilik: Olanak.

¹³³² ḥıyaliñ: Hayalin.

¹³³³ bilbiller: Bülbüler.

Tariyhñ gelecegiñ, hem- de zōruñ bar,
 Arkadaş, ğarındaş¹³³⁴ hem- de yāruñ bar,
 Güymenciñ¹³³⁵, oyuncak hem- de kārıñ ba:r,
 Türkmenligim, hem ö:zlüğim, erkim sen,
 Qarārım sen medarım sen, Türkim sen.

Oraz aydar Türkmen Türklüğim ba:rdr,
 Oguzlığa müdām dilim ikrārdır,
 Berābārlıq hem bi:lelik derkārdır,
 Adıñ ö:züñ, yüregime berkimsin,
 Tarihim sen, Türkmenim sen, Türküm sen.(1372)

Uzak Ya:ş

Birlik bi:le, doğrı yo:lda yüreseñ,
 A:rqayın¹³³⁶ ol, seniñ eğilmez başıñ,
 Eger i:liñ bi:le bolupdır iseñ,
 Bir gün hem ya:şasañ uzaqdır ya:şıñ,

Doğrı yo:lda, i:lin bi:le bolıssañ,
 Kö:mek edip i:l söymege a:lıssañ,
 Tüys yü:rekten yahtılığa çalıssañ,
 Mıdām süycü bolar, nāniñ hem a:şıñ,

İ:l içinde yağsı adı alaysañ¹³³⁷,
 Mudām i:liñ yü:regine dolaysañ¹³³⁸,
 İ:l ugrında da:laşıkda¹³³⁹ öläyseñ,
 Ziyāretgāh bolar, ol qabīr da:şıñ¹³⁴⁰,

---

¹³³⁴ ğarındaşıñ: Akrahan.

¹³³⁵ ğuvva:nciñ: Mutluluđun.

¹³³⁶ arqayın: Rahat.

¹³³⁷ alasañ: Alsan

¹³³⁸ dolaysañ: Doldursan.

¹³³⁹ da:laşıkda: Kavgada.

¹³⁴⁰ da:şıñ: Her tarafın.

Bendesine yağşılığı kân etseñ,
 İhlās bi:le Hākiñ yo:luna gitseñ,
 Sadāqatıñ bi:le, bir i:şi tutsañ,
 Oraz aydar, Hāqdır seniñ yo:ldaşm. (1393).

Ümīd Ba:r

Nā-ümīd¹³⁴¹ bolma, dünyāda,
 Çıkmadık cāndan ümīd ba:r,
 Allāhıñ her bendesine,
 Yahtı cahānda ümīd ba:r,

Yağşı yama:n görer bolsañ,
 Ayağında durar bolsañ,
 Kervān bilne yö:rär bolsañ,
 Bu kervānden ümīd ba:r,

Müdām kıyınlık bolıp durmaz,
 Ğam, başıñı alıp durmaz,
 Seniñ meñziñ solıp durmaz,
 Rahm yezdāndan¹³⁴² ümīd ba:r.

Oraz aydar ağla:n güler,
 Hāq bir gün ornını alar,
 Allāh'ıñ mihrībān bolar,
 Ol mihrībāndan ümīd ba:r.

Va:tan

Uruşsız ya:şasam gülzāre¹³⁴³ dönen,
 Geliñ urşu yo:ğaldalıñ¹³⁴⁴ oğlanlar,
 Uruşsız yaş:ayıp sen mende gönen,¹³⁴⁵
 Uruşmağdan biz ğa:ydalıñ¹³⁴⁶ oğlanlar,

¹³⁴¹ nā-ümīd: Ümitsiz.

¹³⁴² yezdāndan: Allah'tan.

¹³⁴³ gülzā:ra: Gül Bahçesi.

¹³⁴⁴ yo:ğaladalıñ: Yok edelim.

¹³⁴⁵ gönen: bir şeyden lezzet almak

Eşitmesin ğula:ğım urşuñ sesini,
 Üstümde yayrasın¹³⁴⁷ ça:ğañ gülküsi¹³⁴⁸,
 A:kmasın onlarñ gözünüñ ya:şı,
 Budur meniñ islegimde ilkisi¹³⁴⁹,

Parāhātlik bi:le bu ilki gerek,
 Beter, bu sözümde yo:kđur gümāni,¹³⁵⁰
 Parāhātlik bi:le sen hem işleseñ,
 Bege niya:ra: geñ her bir zamanı,

Parāhāt durmušta gül açar ba:ğım,
 Parāhāt durmušta ö:nüm köp bolar,
 Uruşlar yo:ğalıp ya:nsın çırağım¹³⁵¹,
 İ:llerim şādlanıp ğamlar dep bolar¹³⁵²,

Şöyle men vātan men, diyorı:n saña,
 Parāhātlik ü:çin çalışğın oğlım,
 Meni abādlamak¹³⁵³, islegiñ bolsa,
 Uruşı parāhāta alışğın¹³⁵⁴ oğlım. (Oraz)

Ya:dama¹³⁵⁵

Ya:dama, ya:dama sen yārlığa¹³⁵⁶ ya:dama,
 İ:liñe derkaār¹³⁵⁷ bolsañ, derkārılığına ya:dama,

İ:l arasına ğatılsañ¹³⁵⁸, derkār diyip bitilseñ,
 İ:lin ğamın i:yemekde¹³⁵⁹ ğamhōrlığa, ya:dama,

¹³⁴⁶ ğa:ydalıñ: Geriye dönelim.

¹³⁴⁷ ya:yrasın: Saçılısın.

¹³⁴⁸ gülküsi: Gülüşü.

¹³⁴⁹ ilkisi: Birincisi.

¹³⁵⁰ gümān: Şüphe.

¹³⁵¹ çırağım: Işığım.

¹³⁵² ğamlar dep bolup: Sıkıntılar yok olup.

¹³⁵³ abādlamak: Rahata kavuşturmak.

¹³⁵⁴ alışğın: Değiştir.

¹³⁵⁵ ya:damana. Yorulmaya

¹³⁵⁶ yārlığa: Âşık yolunda.

¹³⁵⁷ derkar: Lazım, gerek.

¹³⁵⁸ ğatılsañ: katılırsan.

İ:l maña nâme etti, diyip aydayma¹³⁶⁰ zînhâr,
İ:l minnetin çekmede, teyyârlığa ya:dama,

İ:l edenini so:rama:, ö:z ettigiñ go:rama¹³⁶¹,
İ:liñ üçin dünyâda, sen ba:rlığına ya:dama,

Gel ey Oraz muña i:şân, h̄ör bolmaz i:le ğavuşan¹³⁶²,
Ġavuşaysıñ i:liñe, hemkârlığa¹³⁶³ ya:dama. (1395)

Ya:dıma Düşdi¹³⁶⁴

Marallar cerenler göze i:lende,
Seniñ ğara göziñ ya:dıma düşdi,
Şekeriñ hem balıñ süycisi bile,
Seniñ süyci sözüñ ya:dıma düşdi,

Gündi:z¹³⁶⁵ güne ğara:p¹³⁶⁶ gözim ğamaşsa,
Ağşam a:y yahtısı¹³⁶⁷ ya:nıma düşse,
Kaçan¹³⁶⁸ dañ yıldızı şölesin saçsa,
Seniñ güler yüziñ ya:dıma düşdi,

Oraz aydar görsem gözelliği men,
Bir zamân biläysem ozallığı men,
Ya:dıma düşürsem¹³⁶⁹ özelliği men,
Dogrılığ düzligiñ ya:dıma düşdi. (Oraz)

¹³⁵⁹ ğamın i:ymekde: Halk derdine derman

¹³⁶⁰ ayda:yma: Söyleme.

¹³⁶¹ go:rama: havaya girme.

¹³⁶² ğavuşan: Kavuşan.

¹³⁶³ hemkârlığa: Birlikte iş yapmaya.

¹³⁶⁴ ya:dıma düşdi: Aklıma geldi.

¹³⁶⁵ gündi:z: Gündüz.

¹³⁶⁶ ğarap: Bakıp.

¹³⁶⁷ ay yahtısı: Ay ışığı.

¹³⁶⁸ kaçan: Ne zaman.

¹³⁶⁹ ya:dıma düşürsem: Akılıma getirsem, hatırlasam.

Yağşı Ad Yağşı

‘*Ākıl bolsañ söze ğulağ dut yağşı, (Pıragı)*

Yigit sen i:şinde munı¹³⁷⁰ göze a:l,
 Dirlikde müdām ‘adıl dād yağşı,
 Yağşı oyda¹³⁷¹ bolıp i:şi yo:la sal¹³⁷²,
 Yigide yağşı i:ş, yağşı a:d yağşı,

İnsān urış bile bolmasın ğamlı, ağ
 Bolmasın ça:ğalañ¹³⁷³ gözleri nemli¹³⁷⁴,
 Urışdan insānlar bolya:r elemli¹³⁷⁵,
 Ya:şamağa müdām parāhat yağşı,

Parāhat durmuşı ele getirseñ,
 İ:liñe gerekli i:şler bitirseñ,
 İ:şde govı a:da öziñ yeterseñ,
 Elden berme onı muhkem tut yağşı,

Her bi:r sözi işidip o:ylap görgin,
 Yağşı söziñ müdām uğrında yörgin,
 Hem aydan söziñde müdāma durğın
 Becermecek söziñ aytma öt yağşı,

Söz gura:nda¹³⁷⁶ gurcak sözüne o:yla,
 İlki bi:le¹³⁷⁷ o:ylap ondan soñ söyle,
 Söz yerin bilmekde tahammül¹³⁷⁸ eyle,
 Ğurmaziñdan¹³⁷⁹ ma‘ nāsına yet yağşı,

---

¹³⁷⁰ munı: Bunu.

¹³⁷¹ oyda: Fikirde.

¹³⁷² yola sal: Yola koy.

¹³⁷³ ça:ğalañ: Çocukların.

¹³⁷⁴ nemli: Yaşlı,

¹³⁷⁵ elemli: Acılı,

¹³⁷⁶ ğura:nda: söylediğinde

¹³⁷⁷ ilki bi:le: İlk başta.

¹³⁷⁸ tahammül: Sabır.

¹³⁷⁹ ğurmaziñdan: Söylemeden.

Yigitdir aşrñ edermen¹³⁸⁰ güyci,
 Yigit önleşiniñ¹³⁸¹ tolķını movcı¹³⁸²,
 Yigitlere seniñ sözlerin süyci,
 Oraz olar üçi:ün goşğı bit¹³⁸³ yağşı. (Oraz).

Ya: ğşı İnsān Bol!

Di:rilikde yo:ktur zerre i' tibār,
 Bir dem hem bolsa da, sen tapğıl¹³⁸⁴ qarār,
 Nāçe¹³⁸⁵ vaķit bolar dep¹³⁸⁶ bir hem so:rama,
 Bir diycegiñ¹³⁸⁷, demek bolar kirdikār¹³⁸⁸.

Ya:ğşılık et bir sā' at hem ya:şasañ,
 Ķasd et dōst yo:luna güller dö:şeseñ,
 Kö:şiş¹³⁸⁹ et her zamān ya:ğşa¹³⁹⁰ oğşasañ¹³⁹¹,
 Yama:n bolup, berme insāna āzār.

Kim bilsin mahşerde, nāmeler bolar,
 Namaz mı, roza¹³⁹² mı nāme so:ralar,
 Yama:nlar o günde görgüdin görer¹³⁹³,
 Allāh her gününde ya:ğşa bolar yār.

‘ Aķlıñ bolsa ya:ğşılara yāran bol,
 Vaķti gelse doğruluğa ğurbān bol,
 Her nāme bolsañ hem ya:ğşı insān bol,
 İnsānlığı saķla:b¹³⁹⁴ bolğın¹³⁹⁵ ħabardār.

¹³⁸⁰ edermen: Çok çalışın, çaba gösteren,

¹³⁸¹ önleşiniñ: Defeden.

¹³⁸² tolķunlı movcı: Dalgası.

¹³⁸³ bit: Yazı yaz.

¹³⁸⁴ tapğıl: Bul.

¹³⁸⁵ nāçe: Ne kadar.

¹³⁸⁶ dep: Diye.

¹³⁸⁷ diycegiñ: Diyeceğın.

¹³⁸⁸ kirdikār: Allah.

¹³⁸⁹ kö:şiş: Çalışma, çabalama.

¹³⁹⁰ ya:ğşa: Yahşıya, iyiye.

¹³⁹¹ oğşasañ: Benzesin.

¹³⁹² rōza: Oruç.

¹³⁹³ görgüdin görür-: Yaptıklarını çeker.

Oraz aydar: dōstu yâ:ru yâra:nlar¹³⁹⁶,
 Hōrlığı¹³⁹⁷ görmesin ya:ğşı insānlar,
 Yü:reginde besle:p ya:ğşı armānlar,
 Her zamānda armāna bol hevandār¹³⁹⁸.

Ya:nda İ:li Bolmasa

Ġayratlı ġucurlı¹³⁹⁹ ba:tır goç yigit,
 Yetmez menziline, yo:lı bolmasa,
 Yu:rdun terk etse insāniñ oġlı,
 Hōşlık görmez ya:nda i:li bolmasa,

Yu:rdı terk eden hīç vakit begmez,
 Kāmatı nūn bolar müdām ġa:lıñmaz¹⁴⁰⁰,
 Aydan sözü iki tengā¹⁴⁰¹ alınmaz,
 Ö:z vatanniñ bāġı güli bolmasa,

Tüys¹⁴⁰² yü:rekden i:şleñ bitsin gerekler,
 Ġa:lqsın ġanatlar perler¹⁴⁰³ perekler,
 Nāme geregi bar şöyle yö:rekler,
 Vatan söygisinden do:lı bolmasa.

¹³⁹⁴ saklab: Koruyup.

¹³⁹⁵ bolġın: Ol.

¹³⁹⁶ dostu yaru yaranlar: Dost, yar ve yarenler.

¹³⁹⁷ hōrluk: Deġersizlik.

¹³⁹⁸ hevandār bol: İste.

¹³⁹⁹ ġucurlı: Mert, cesur.

¹⁴⁰⁰ ġa:lıñmaz: Yüzü olmaz.

¹⁴⁰¹ iki tengā alınmaz: Hiç deġeri olmaz.

¹⁴⁰² tüys: Çeşit çeşit.

¹⁴⁰³ perler: Kanatlar.

Cān çekiş yu:rtda mukaddes i:şdir,
 İ:şleseñ faslıñ ya:z bolmasa, ğışdır.
 İ:şsizi ārzulamağ güyā bir dü:şdir¹⁴⁰⁴,
 Yalta bolar i:şe i:le bolmasa,

Vatançılık hayātıñ bir şartıdır,
 Vatan ādamzādıñ gerek görkidir¹⁴⁰⁵,
 Vatandan ayrılış ulı ğorkıdır,
 Ya:ylap¹⁴⁰⁶ bolmaz vatan ğolı bolmasa,

Vataniñ söygisi yö:regiñ ğanı,
 Vatan ı ışkı ādam oğlıñ cānı,
 Yürek deryā vatan su:larıñ kani,
 Derbār¹⁴⁰⁷ ğura:r suvu, si:li bolmasa,

Vatandan ayrılıp her nāme bolsa,
 A:dı, āvāzası dünyāğa do:lsa,
 Zār ağlar yu:rdı yādına gelse,
 İmeklänçe, çöli-köli bolmasa,

Oraz aydar: öz ülkeñ bağları,
 Kuvvāt berer cāna depe dağları,

---

¹⁴⁰⁴ dü:şdir: Rüyadır.

¹⁴⁰⁵ görkidir: Süsüdür.

¹⁴⁰⁶ ya:ylamağ: Hedefe vurmak.

¹⁴⁰⁷ derbār ğura:r: Vatan yapar.

Behişten- de yigriter a:lağları,
Bilibi bolman řunuñ gl bolmasa,

Yaşa:rtım

Mn¹⁴⁰⁸ yaşa:rtım ¹⁴⁰⁹ dünyā, dünyā bolsa:tı¹⁴¹⁰,
İnsān z borcı:ndan āgah bolsa:tı,
Yağşılık dünyāda, orunun alsa:tı,
şunda men hem ođ¹⁴¹¹ bege:nip daşa:rtım,
İnsānlıđı elmīsāka daşa:rtım.

İnsānlıđı elmīsāka daşa:rtım¹⁴¹².
Eger adam, müdām insān bolsa:tı,
Yaşa:mak dünyāda āsan bolsa:tı,
Hemmeleriñ ĥakı yeksān¹⁴¹³ bolsa:tı,
Bege:nip y:regim bir mn yaşa:rtı,
İnsānlıđı elmīsāka daşa:rtım.

Bolmasa: dünyāda, uruř¹⁴¹⁴ ğı:yķlık¹⁴¹⁵,
Hüküm sorsa dünyā, insānı ğlık,
Görme:sem hić kimi yüz rengi: solu:k¹⁴¹⁶,

---

¹⁴⁰⁸ mn: Bin.

¹⁴⁰⁹ yaşa:rtım: Yaşaraydım

¹⁴¹⁰ bolsa:tı: Olsaydı.

¹⁴¹¹ ođ: ćok.

¹⁴¹² daşa:rtım: Bir yerden bir yere taşıdım.

¹⁴¹³ yeksa:n: Aynı.

¹⁴¹⁴ uruş: Savaş.

¹⁴¹⁵ kıyķlık: Kavga.

¹⁴¹⁶ solu:k: Soluk.

O zamān begenip, müñ yıl yaşartım,
İnsānlığı elmīsāka daşar:rtım.

Bolmasa dünyāda, uruş bi:le kaç¹⁴¹⁷,
Eneler gözine a:ylanmasın ya:ş,
Parāhatlık bolıp, ga:lmasın sava:ş,
Onda Oraz insānlıkda yaşar:rtım,
İnsānlığı elmīsāka daşar:rtım.

Yel ve Güzellik

Güzellik nā:me diyp sora:dım yelden,
Diydi meniñ usul bi:le ö:vsişim¹⁴¹⁸,

Bahārda ğu:nçalan¹⁴¹⁹ gök ağaçlarıñ,
Usul bi:le ğunçalarını bosuşım¹⁴²⁰,

Alıp tohmun ol gülleriñ içinden,
İki tohmı bir birine go:şmagım¹⁴²¹,

Şöyle i:ş bitirip ö:vsüp¹⁴²² dura:mda,
Yu:ka¹⁴²³ yaprağ bağüllerde du:şmagım,

---

¹⁴¹⁷ kaç: kavağa.

¹⁴¹⁸ övsişim: Esişim.

¹⁴¹⁹ guçalan: Gonca eden ağaçlar.

¹⁴²⁰ bosuşım: Öpüşüm.

¹⁴²¹ go:şmagım: Karıştırmam.

¹⁴²² övsişim: Esişim.

¹⁴²³ yu:ka : İnce.

Hemmeleriñ cānı gönin¹⁴²⁴ sen diyip,

Gül i:sini hemmelere yetirşim,

Boğdayıñ dānesin pāhaldan¹⁴²⁵ ayırıp,

Dayhān elin süyci bala batırşım,

Ha:vvā¹⁴²⁶! Şol i:şlerim gözellik ö:zi,

Gözellik ol ondan, gönense cānlar,

Sāher ça:ğı şavlap ö:vsip dura:mda,

Yene güzel yahtı bolya:n cahānlar. (Oraz)

Yer

Men ˆ ömrümde sa:nsız¹⁴²⁷ uruşlar görüp,

Sengerdim¹⁴²⁸ insānıñ ğızıl ğa:nını,

O:nlap o:nlap¹⁴²⁹ milyonlarca insānlar,

Elden be:rdi ˆ aziz şirin cānını,

Kāde¹⁴³⁰ do:ğan ö:z do:ğanın öldürdi,

Kāde ğoñşı¹⁴³¹ ğoñşa talānlar saldı¹⁴³²,

Zaħmet bi:le biten tāsin binālar¹⁴³³,

Uruş bi:le yer yüzinden yo:ğaldı,

¹⁴²⁴ gönin: Gönlün.

¹⁴²⁵ pāhaldan: Buğday sapından.

¹⁴²⁶ havvā: Evet.

¹⁴²⁷ sansız: Sayısız.

¹⁴²⁸ sergerdān: Şaşkın, hayran.

¹⁴²⁹ o:nlap o:nlap: Onlarca.

¹⁴³⁰ kāde: Bazen.

¹⁴³¹ ğoñşu: Komşu.

¹⁴³² talānlar saldı: Talan ettiler.

¹⁴³³ tāsin binālar: Garip binalar.

Görüp yören uruşlarıñ tofa:niñ,
 İnsān hiç uruşdan ö:nüm tapmadı,
 Men şāhidi hiçbir uruş insāniñ,
 Ğa:rın¹⁴³⁴ doyurmadı, egnin yapmadı¹⁴³⁵,

Yöne¹⁴³⁶ insan oğlu sulhde ya:şasa,
 Gereknı bitiryär meniñ üstümde,
 Döreyär¹⁴³⁷ ö:zine şānlı binālar,
 Hem tegis¹⁴³⁸ yerimde belend pestimde¹⁴³⁹,

Şunda men ene yer hemme insāna,
 Tüys yü:rekten parāhatlık isleyän,
 İnsān sa' ādetli ya:şasa mende¹⁴⁴⁰,
 Hem ö:zime men rāhatlık isleyän. (Oraz).

Zamāniñ Geldi

Felek t:öri¹⁴⁴¹ seni saqlap bilmedi,
 İndi seniñ islän zamanıñ geldi,
 Vısāl¹⁴⁴² gelip, indi hicrān ğa:lmadı,
 Maña ārzü eden eyyāmiñ geldi,

---

¹⁴³⁴ ğa:rın: Karnın

¹⁴³⁵ egnin yapmadı: Baş üstünü öretmedi

¹⁴³⁶ yöne: Fakat, ama.

¹⁴³⁷ döretiyor: Üretiyor.

¹⁴³⁸ tegis: düz yer.

¹⁴³⁹ belend pestimde : Yüksek ve altımda..

¹⁴⁴⁰ munda : Bunda.

¹⁴⁴¹ tö:ri: Baş köşesi.

¹⁴⁴² vısāl: Kavuşma.

Niyyetiñ yağşı iken Maḥdumḳulı ağa,
 Yetiſdiñ sen hemiſelik hemrāğa¹⁴⁴³,
 ‘Ömriñ tükenmeyär, geldiñ bu ça:ğa,
 İndi seniñ islän devrāniñ geldi,

Bugün hem ba:r veli:n¹⁴⁴⁴ ğara belālar,
 Gelip belmez ba:rdır möhkem ḳalalar,
 Yaḥtılandır indi yer semālar,
 Seniñ ārzü eden zamānın geldi,

Yigrenti durmuſı tabſırdıḳ gö:re¹⁴⁴⁵,
 İ:lin hāsıl alyar i:ſine göre,
 Türkmen bugün ötyär¹⁴⁴⁶ toylarda tö:re,
 Seniñ ārzü eden zamāniñ geldi,

Sözleriñi hiçkim yañlıſ diymeyär,
 Yalan söze indi i:liñ uymaya:r,
 Yalançıniñ gepine¹⁴⁴⁷, hiç kim inanmaya:r,
 Maña! İndi ‘acab eyyāmiñ¹⁴⁴⁸ geldi,

---

¹⁴⁴³ hemrağa: Yoldaſa.

¹⁴⁴⁴ veli:n: Lekin.

¹⁴⁴⁵ gö:re: Mezara

¹⁴⁴⁶ ö:tya:r: Geçiyor.

¹⁴⁴⁷ gepini: Sözüñü.

¹⁴⁴⁸ eyyāmiñ: Günlerin

Sen vaktında dilleriñden o:d saçdıñ,
 Yüz görmän nākesiñ¹⁴⁴⁹ ‘ aybını açdıñ,
 Bugün ğa:nat¹⁴⁵⁰ bağlap her ya:na uçdıñ,
 Şöyle gövin islän dövräniñ geldi,

Oraz aydar Mağdumkılı Pırağı,
 Söziñ seniñ, i:liñ dilde yara:ğı¹⁴⁵¹,
 Nekinleriñ bugün aqıp ğara:ğı,
 İndi ārzū eden zamāniñ geldi,

Zinhār¹⁴⁵²

Bir gün gelip aḥvālım, so:ramadıñ nazlı yār,
 Köp ğaraşdım men saña, gelersiñ diyip dildār,

Bilmedim bilmiyo:rın, ḥuzūrıñ maña ferḥat¹⁴⁵³,
 Ayralığın acıdır, hem- de bu qalba āzār,

Meniñ ya:nımda bolsan, ğaraca üyim bir dünyā,
 Ayra bolsañ ğa:şımdan, bu gi:ñ cahān maña dar,

---

¹⁴⁴⁹ nakesiñ: cemiri, hasas kişi.

¹⁴⁵⁰ ğanat: Kanat.

¹⁴⁵¹ yarağı: Gücü, silahı.

¹⁴⁵² zinhār: Sakın.

¹⁴⁵³ ferḥat: Huzur, rahatlık.

Yalbarya:rın du' āda, hem seher u subh u şüm¹⁴⁵⁴,

Hîç zaman ayırmasın, seni menden kirdikâr,

Oraziñ ârzüyı bıl, bu yala:n dünyāmızda,

Söyenler, söydiğinden, ayrılmasınlar zinhâr. (1395),

Ziyānı Yetmez

İnsānlığa ina:m, Allāhğa¹⁴⁵⁵ imān,

Bolsa bir gi:şide, yamanlık etmez,

Hemme hayātında, bir ya:ğşı insān,

Haķikāt ğarşısına¹⁴⁵⁶, hîç yola gitmez,

Haķı tanır, haķa kâ'il bolar ol,

Deñlik¹⁴⁵⁷ do:ğanlığa, mā'il bolar ol,

Zālimiñ önünde(k) hâyıl¹⁴⁵⁸ bolar ol,

Ondan zālımlarñ, hîç günü¹⁴⁵⁹ bitmez,

Hemmeleri ö:zi yalı¹⁴⁶⁰ görür ol,

Zālimiñ ğarşında, müdām durar ol,

İ:l a:ğlasa a:ğlap, gülse güler ol,

İnsān evlādına ziyānı yetmez.

Ķalıbı başķa, dili başķa bolmaz ol,

Müñ egri, doğruya almaz ol,

Allāñ beren hîç 'aybına, gülmez ol,

Hayātında insānlığı unutmaz.

¹⁴⁵⁴ subh u şām: Sabah akşam.

¹⁴⁵⁵ Allāhğa : Allah'a

¹⁴⁵⁶ ğarşısına: Karşısına

¹⁴⁵⁷ deñlik: Beraberlik

¹⁴⁵⁸ hâyıl: Bela.

¹⁴⁵⁹ göñi: Göñlü.

¹⁴⁶⁰ yalı : Gibi

Oraz sen sözleşeň haqıkat sözle,
Döstuñı uyaltma¹⁴⁶¹, ‘ aybını gizle,
Hayatı doğruluk, hem Haqa düzle
Nāhaq¹⁴⁶² niyet bi:le, ya:ğşı i:ş bitmez.

---

¹⁴⁶¹ uyaltma: Utandırma

¹⁴⁶² nahaq: Haksız.

SONUÇ

Tezde, Afganistan’da yaşayan Türkmenlerin, tanınan şair ve büyükelçi olan Aabdurrahim Oraz’ın şiirlerini inceledikten sonra, onun dili ve üslubu konusunda birtakım sonuçlara ulaşmaya çalışılmıştır. Afganistan Türkmen edebiyatının önemli şairlerinden Aabdurrahim Oraz’ın hayatı, şiirleri, halkının içinde bulunduğu zor şartlardan onları kurtarmak amacıyla gösterdiği gayret hayatında olduğu kadar şiirlerinde de açıkça sezilmektedir. Şairin diğer bir özelliği de birçok şiirinde güzellik ve doğa ile ilgili konuları işlemesidir.

Şairin incelemesini yaptığımız şiirlerinde, bireysel temalarda şahsi duygularla oluşturduğu şiirleri yanında daha fazla sayıda millî ve kültürel düşünce merkezli şiirler kaleme aldığını görmekteyiz. Şair, hemen hemen her şiirinde milli konuları ele almakta, halkına karşı hissettiği sorumluluğu yerine getirmeye çalışmakta, doğru ve halkının yararına olacak çıkış yollarını halkına olduğu kadar okuyucularına da güzel bir dille anlatmaktadır.

O, Türk soylu halklardan da bahsettiği mısralarında Afganistan’da hayatlarını sürdüren bütün Türk soylu halkların genellikle de Türkmen halkının eğitim konusunda geri kaldığını ve bu karanlık yoldan kurtulmanın mutlak yolunu eğitim olduğunu ifade etmektedir. Gelecek nesillere aydınlık içinde yaşamaları için nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda yollar aramakta ve gençlere öğütler vermektedir.

Şairin diğer üzerinde en çok durduğu konu, birlik ve beraberliğin olmaması sebebiyle hala sömürge olarak yaşayan bölge halkının birlik ve beraberlik içinde yaşaması ve bu yolda çalışması gerektiği konusundaki uyarılarıdır.

Onun şiirlerinde sitem ve acılara, haksızlığa karşı dik bir duruş sergilediğini açık bir şekilde görmek mümkündür.

Şair, edebî dil yerine günlük konuşma diliyle eserler vermiştir. Bunun sebeplerinden biri, halkın yazdıklarını rahatça anlamasıdır. Yani asıl amacı halkına seslenmek, onlara ulaşmak ve derdini onlara anlatmaktır. Şairin dil ve üslubunun çok sade ve herkesin anlayabileceği bir yapıda olduğunu söyleyebiliriz. O, Türkiye’de yaşadığı için söz varlığında az da olsa Türkiye Türkçesinin izlerini görmek mümkündür.

Oraz, kelime seçiminde oldukça titiz davranmıştır. Şiirlerini herkesin okuyup anlayabileceği şekilde kaleme almıştır. Farsça ve Arapça kelimelerden oldukça uzak duran şairin şiirlerinde yine de Farsça kelimelere rastlanmaktadır. Türkmence karşılığı olmasına rağmen bu söz varlığına rastlanmasının sebebinin, bunlardan birçoğunun bugün de Türkçeleşmiş olarak kabul edilen ve farklı Türk topluluklarında kullanılan kelimeler olduğunu bilmek ve bu açıdan değerlendirmek gerekir. Kısacası bu kelimeler Türkmen Türkçesine içine girmiş zamanla bu dil içerisinde yer edinmiştir

O, şiirlerini insanları uyandıran, gerçekleri görmeye çağıran öğretici bir üslupla kaleme almıştır. Onun amacı, kendi halkının tarihten ve günümüzden ders alması ve

eskiden yaptığı yanlışları tekrarlamaması, doğru yolu seçip gelecek nesillere güzel günler bırakması için onları aydınlatmaktır.

Sibirya'dan Balkanlara kadar olan Türk dünyası coğrafyasında yetişmiş bütün şairlerin ortak düşüncesi millet ve vatan sevgisidir. Bütün Türk dünyasındaki şairler gibi Oraz'ın da şiirlerinde vatan sevgisi, millet, hürriyet aşkı, halkını uyandırmak, atalarının bıraktığı milli mirasa sahip çıkmak gibi noktalarda aynı ülkü yolunda olduğu görülmektedir. Böylece şairin Türk dünyası şairlerinde ortak duygu ve düşünce evreninde vurguladığı nokta olan birlik, beraberlik, kardeşlik, halkı için çalışmak ve ilim bilim gibi önemli konuları, şiirlerinde görmek mümkündür.

Şair, Afganistan'da yaşadığı dönemin hayat şartlarını, günlük hayat standardını, maddi imkânları, halkın eğitimden uzak kaldığını şiirlerinde sık sık dile getirmektedir. Onun şiirlerinin hemen hemen tamamında savaşa karşı hissettiği nefreti, savaşın verdiği sıkıntıları görürüz. İncelediğimiz şiirlerinde dikkatimizi çeken diğer bir yön de halkını barışa, birlik ve kardeşçe mutlu bir hayat sürmeye davet etmesidir.

Şair genel olarak şiirlerinde işlediği mert namert, hak hukuk, savaş, yalan dünya, ilim bilim, halkını doğru olan yola davet etme ve zulüm karşısında direnme gibi konuları işlenmektedir. Bu konuların işlenmesinin sebebi Türkmenlerin hayatları boyunca çektikleri acı ve bir yerden bir yere geç etmeleridir.

Oraz'ın şiirlerinde eski divan edebiyatı şiirlerine ait özellikleri görmek de mümkündür. Abdurrahim Oraz şiirlerinin genelinde hece ölçüsünü kullanmıştır. Şair en çok 10'lu ve 14 'lü hece ölçüsünü kullanmıştır. Oraz'ın şiirlerinde, sistematik şekilde kullanıldığını gözlemleyemediğimiz hece ölçüsü, kimi şiirlerin bazı bölümlerinde düzenli olarak bulunmakta olup bazen aynı şiirin devam bölümünde hece ölçüsüne uyulmadığı görülmektedir.

Şairin inceliğimiz şiirlerinde en çok geçen kelimeler “uruş” ve “güzellik”(savaş ve güzellik)tir. Bu kelimelerden yola çıkarak şairin Afganistan'da yaşadığı yıllar ve bugün de devam eden savaş sebebiyle yaşadığı ruh durumunun tezahürü diye düşünmek mümkündür. Diğer kelime olan ‘güzellik’ ise şairin uzun yıllar boyunca yaşadığı karanlık günlerden bıkmaması ve güzel günlere duyduğu hasretin anlatılması ile ilgili olarak düşünülebilir.

KAYNAKLAR

- Ahembeyoğlu, A. (2020). “*Eski Türklerde Kut ve Töre Bağlamında Hükümranlığın Hududları.*” Tarih Dergisi - Turkish Journal of History.
- Arat, R. R. (1947). *Kutadgu Bilig I*, Metin, İstanbul.
- Arnazarov, S. (2013). *Makaleler*. (Haz. H. Yıldırım, V. S. Yelok, T. Bayrakdarlar). Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Başak, R. (2016). “*Darwinci Güzellik Kuramı*”, *Ulakbilge*, 4 (7): 1-18. DOI: 10.7816/ulakbilge-04-07-01
- Biray, H. (1992). *Mahdumkulu Divanı*. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Biray, N. (2011). *Ahmet Baytursunlu Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul.
- Buran, A.; Alkaya, E.; Yalçın, S. (2017). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (2016). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafik Yayınları, Ankara.
- Karahan, L. (1995), *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Koçak, M. (2015). *İslam Düşüncesinde Varlık ve Yaşam Değeri Açısından İnsan*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Prof. Dr. S. Öge), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum. Koçak).
- Korkmaz, Z. (2019). “*Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*” Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Meti, K. (1959). *Magtımghulı Hakında Halk Rovayatlari*. Aşabat: Türkmenistan Devlet Neşriyatı.
- Oraz, A. R. (2018). *Gül Bile (Şiirler Toplamı)*. Kabil: Çahar Dehi Yayın
- Oraz, A. R. (2018). *İl Bile (Şiirler Toplamı)*. Kabil: Çahar Dehi Yayını.
- Ögel, B. (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı*, (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar) Ankara.

- Önder, S. (2021). *Galım Jaylıbay'ın Seçilmiş Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Parlatır, İ. (2007). *Atasözleri*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Saray, M. (1997). *Afganistan ve Türkler*. Kitabevi Yayınları. İstanbul.
- Seda, A. (2014). “*Kurtuluş ya Da Felaket: Edebiyatta Su Sembolizmi*”, Turkish Studies 9/9: 207-216.
- Selim, Y. (2004). *Afganisatan Dostum*. Ankara: Hilal Yayınları.
- Şahin, S. (2016). “*Afganistan'daki Türkmen Varlığı ve Kültürü Üzerine*”. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi.
- Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre Divanı I (İnceleme)*, (Doktora Tezi- Dan. Prof. Dr. A. Güzel, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dil ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Ankara.858söz.
- Turan, K. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- WEB_1. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/mahtumkulu> e-erişim 27.03.2022)
- WEB_2. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/isa#1> e-erişim 17.01.2021).
- WEB_3. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/lokman> e-erişim 17.01.2021).
- WEB_4. (<https://www.kuranvemeali.com> e-erişim 24.01.2022).
- WEB_5. (Hucurât,49/9 e-erişim <https://www.kuranayetleri.net/hucurat-suresi>).
- WEB_6. (Nurettin Albayrak, “Tâhir ile Zühre”, *İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tahir-ile-zuhree-erişim> 27.05.2022)(sozluk.gov.tr e-erişim 13.06.2022).

ÖZ GEÇMİŞ